

CSEH BÉLA DR.

DARÓCTÓL A TALÁRIG

A könyv jövedelmének 10%-a a „Felvidéki volt katonai
és politikai foglyok egyesületét” illeti.

FINKEY FERENC D^r.
koronaügyész úrnak

tisztelettel ajánlom.

Íróasztalom mélyéről bányásztam ki a kéziratot. Eredetileg igazoló-írásnak készült, de nem volt rá szükség. Kibővítve sem tartozhatik semmiféle irodalmi műfajhoz. Statisztika riportstílusban a húszéves cseh megszállás idejéből, eredeti újságcikkekkel. Egy darab abból a csodálatos és bonyolult valamiből, amit közönségesen Életnek szoktunk nevezni.

A mai súlyos idők nem engedik meg, hogy mindenről teljes nyíltsággal írjunk, de a meghagyott sorokból is felsikolt a magyar balsors sok fájó emléke.

Szenvedéseim legnagyobb elégtétele a nagyobb és boldogabb Magyarország.

PRÁGAI A MAGYAR-HIRLAP

*az ellenzéki magyarság bátorhangú lapja 1926. január 23-án
a következő vezércikket hozta:*

Katonatragédiák.

— Egy bírói tárgyalás margójára. —

Elsárgult papírlapok vannak a kezemben, vérrel és könnyel írott sorok mondják el egy magyar fiú katonaeletének és harminckéthónapos fogságának szörnyű kálváriáját... »Nótásan, jókedvvel ültem vonatra, hogy megkezdjem Prága városában katonai szolgálatomat«, kezdődnek a napló sorai. A nóta azonban csakhamar elhalkult, a jókedv fájdalomba torzult, a művelt, intelligens fiúra kegyetlen napok virradtak. Mindaz a megaláztatás, ami csak az emberi méltóságot érheti, osztályrésze lett. A legalantasabb szolgálai munkákat kellett végeznie, durva szidalmak érték napról-napra és mindez csak azért, mert magyarnak született, mert nem értette a szolgálati nyelvet. Azután beteljesedett a tragédia. Gyakorlat közben egy főhadnagy rárohant, csak a szi-bériai légiókban használatos vezényszót üvöltött rá, melyet a szegény fiú legjobb szándéka mellett sem érthetett. Erre a főhadnagy a földreterpette és amikor a fiú felugrott és védőállásban tartotta maga elé töltetlen fegyverét, már el is volt határozva a sorsa; útja a hadbírószáki fogházból a theresienstadti kazamatákba vezetett, ahol harminckét hónapot töltött keserves rabságban. Ha a pör aktáit végigtanulmányozzuk, emberi szempontból megállapíthatjuk, hogy itt egy szörnyű tévedés történi, egy embert ártatlanul ítétek el és tartottak a legszörnyűbb fogságban. Jogászai szempontból lehet vitatkozni az eseten. Jogászembereknek valóságos csemege lehet annak a mérlegelése, hogy amikor egy vérigalázott ember a földről feltápászkodik és a további inzultusok elől tenyerével, botjával, fegyverével, vagy éppen azzal, ami a kezeügyébe akad, elhárító mozdulatot tesz, ez a mozdulat öntudatlan reflexmozgás, vagy tudatos védelmi helyzet volt-e? De amikor az emberi szempontot mérlegeljük, emberségünket érezzük megalázva Cseh Béla földretiprásában és nemcsak mélységes szánalmat érzünk a harminckéthónapos

véres mártíriumon, hanem mélységesen fel is háborodunk, mert *úgy* érezzük, hogy Cseh Bélával véres igazságtalanság történt.

Hiszen előre tudjuk az ellenvetéseket, hogy a katonaság nem kisdédóvó, nem humanitárius intézmény, hanem a kötelességteljesítésnek és a fegyelemnek keserves iskolája. A bírák pedig ott a magas emelvényen szigorú törvények alapján ítélnék és a szolgálati szabályzat rendelkezéseihez tartják magukat.

Cseh Béla tragédiája nem egyedülálló jelenség. Nemrégiben egy szlovenszkoói nagy garnizon tisztiiskolájában fordult elő hasonló eset. Egy intelligens német ügyvédet a katonai gyakorló-téren az egyik tisztje a leggorombább módon inzultált, amire az ideges természetű fiatalember letépte magáról vállszalagját. A tárgyaláson arra hivatkozott, hogy tettét beszámíthatatlan állapotban követte el. Tizenöt percnyi tanácskozás után megvolt a szentencia: háromévi Divisionsarest. Ennek a fiatalembernek a jövőjét is tönkretette a szigorú ítélet. Pedig egy kissé perrend-szerűbb eljárás s a fiatalember előéletének kellő tanulmányo-zása esetleg döntő súllyal eshettek volna mérlegbe az ítélet meghozatalánál. Tagadhatatlan, hogy a sovinizmus szelleme katonai téren még nagyban érvényesül és a katonaélet nehézségeit ez a szellem ezerszeresre fokozza. A katonai fegyelem felfogása is különféle lehet, más dolog a drill és ismét más a demokratikus fegyelem, amelynek alapja éppen az emberi méltóság megbecsülése és az igazságosság elvének érvényesí-tése. A magyar katona megérdemli, hogy nemzetisége miatt soha ne essék bántódása és éppen úgy bánjanak vele, mint cseh nyelven beszélő katonatársával. Az egyenruha uniformizál, tehát egyenlő elbánásban kell részesíteni azokat, akik a köztársaság egyenruháját magukra öltötték és állampolgársági kötelességüket lelkiismeretesen teljesítik.

I.

Gyermekkorom úgy fejeződött be, hogy édesapám a világháború utolsó esztendejében meghalt.

Magam előtt látom görnyedt alakját, midőn mint pót-tartalékos 1915 őszén bevonult Nyitrára a 14. hgy.e.-hez. Az egyik kezére béna volt. Évekkel azelőtt meghült és reumatikus fájdalmai idült izületi merevedést okoztak.

Édesanyám bennünket, gyerekeket naponként biztatott, hogy apánk két héten belül hazajön. De a monarchiának akkor már a bénákra is szüksége volt. Apám gyűlölte a háborút. Szeretett volna hazajönni csendes műhelyébe. Vagy félévig kórházi-kórházra járt, egyik felülvizsgálatról a másikra és végül bekerült a marsba. Később hadimunkára osztották be. Majd 1918. év végén lerongyolódva és kiéhezve, betegen hazajött egy hosszú, nagyon hosszú szabadságra, — a lévai temetőbe. Hazaküldték meghalni.

A temetésre eljött néhány utcabeli, a rokonok, a csizmadia-céh be nem vonult tagjai és egy nagy bajuszú őrmester 12 katonával...

Néhány napig nem mentem iskolába. Anyámat elismerték hadiözvegynek, bennünket, gyerekeket hadiárvának és az élet folyt tovább a maga nyomorúságában. Ettük a kukoricakenyert és a gerslikását, mint azelőtt.

Egy év múlva megszállták városunkat a cseh-szlovák csapatok. A gimnázium VIII. osztályának a katedrája alatt, kézi-gránátokat találtak. A gimnáziumot rögtön bezárták a csehek. Ezért már Selmecen érettségiztem, a diákhatmányok városában. Utána jött Drégelypalánk, a Pálmay csoport. Harcok és a másodszori cseh megszállás.

1919-ben, amikor osztályunk kilépett az életbe, az egész világ hanyattdőlve letargiában feküdt.

Nem tudtuk, mihez kezdjünk. És valahogyan a tudat alatt, csak a reális pályákra: orvosira, mérnökre igyekeztünk. Talán ebben az időben senki sem hitt közülünk komolyan a jogrendszerekben, megdönthetetlen pedagógiai és dogmatikus elvekben. Bár a háború alatti sorozások megálltak a mi évfolyamunk előtt, mégis áldozatai lettünk a veszített háborúnak. Nem tudtuk hova menjünk, mitévők legyünk.

Hosszú tépelődések után az utolsó magyar gimnázium érettségijével a zsebemben, lementem Pestre. Akkor érkeztem oda, amikor a forradalom romjain a román csapatok tartották bevonulásukat. Az egymásra torlódó romokon, égett bennem az alkotás, az építés vágya. Számoszlopokat, felhőkarcolókat hallucináltam. Mikor már minden összeomlott és azt sem tudtam, hogy másnap hol hajtom le a fejem és mit fogok enni, beiratkoztam a Műegyetemre. Az előadásokat egy évig látogattam. Szigorú katalógus olvasás volt minden előadás előtt. Előadások után éhesen kóboroltam Budapest utcáin. Apróhirdetések útján állást kerestem. De szomorúan kellett megállapítanom, hogy az érettségi bizonyítványom nulla és a nulla elé majdszak az előttem levő élet fogja írni a számokat.

Ekkor már nem vizionáltam vasbeton épületekről és felhőkarcolókról. Örültem, hogy meghúzódhattam az Aréna-úti nyomortanyán: a Népszállóban és néha-néha ebédelhettem is valamelyik levesosztóban, vagy a Váci-úti népkonyhán. Munkakeresés közben az egyik helyen azt a tanácsot adták, hogy üssek agyon egy zsidót, akkor kapok állást az ébredőknél. Ha nem merném megtenni, mondjam azt, hogy megszállott területen ütöttem agyon egyet és azért kellett Pestre menekülnöm. Az ébredők nemhogy állást nem szereztek, de még az egyetemről is kipofoztak: nem nyiratkoztam már vagy három hónapja és úgy néztem ki, mint egy galíciái menekült. A hadiözvegyek és hadiárva országos szövetsége végre a likvidálás alatt lévő lakáshivatalhoz ajánlott irodai segéderőnek. Fizetésem alig fedezte a népszállói cellám és a népkonyhai ebédem. De tengődtem valahogyan és délutánoként az egyetemre is eljárógattam. A lakáshivatal azonban nemsokára végleg feloszlott és a munkakeresés előlről kezdődött.

Később a Hadigondozó Vilmos császár-úti számvevőségéhez kerültem. Itt már valamivel jobb dolgom volt és magánúton elvégezhettem volna a jogot, vagy letehettem volna az államszámveteli vizsgát, amire beosztásomnál fogva szükségem is lett volna. De utáltam a léleknélküli improduktív irodai munkát és újból erőt vett rajtam a vágy, hogy valami produktívát alkothassak. Hogy mit, azt még magam sem tudtam. Üldözött a diferenciál és az integrál. Atavisztikus gyűlölet vagy talán lenézés élt bennem a hivatalnokosztállyal szemben és szerettem volna szabadulni, amikor rádöbentem, hogy én is csak tintanyaló vagyok. Nem érdekelt a jog, nem kellett a számvevőségi kurzus. Esténként elektrotechnikai tanfolyamra jártam a Csanádi-utcára, majd a technológián letettem a motor és dinamógépkezelői vizsgát. Vigasztalódtam, hogy ha már nem lehettem mérnök, elektrotechnikus leszek és vártam az alkalmat, hogy mint elektrotechnikus elhelyezkedhessek. Az alkalom nem késett sokáig: két heti járkálás után beközvetítettek a Ganz-Danubiushoz szerelőmunkásnak. Ebben az időben már nem is kerestem szellemi

munkát. Elegendő volt a cifranyomórúságból és már ügyis kezdődött a B. lista felállítása: új írnokokat sehol sem vettek fel, sőt még a régieket is leépítették.

A gyárban, ahogyan később kitűnt, önálló szerelőkre nem volt szükség. Ottmaradtam napszámosmunkára. Hordtam a vasat reggeltől estig és a talicskázástól holtrafáradtan, rezignáltan állapítottam meg, hogy semmire sem viszem az életben. Elégedetlen voltam sorsommal, de agyonfáradtan még gondolkozni sem volt kedvem. Amikor kijöttem a gyárból, örültem, hogy lefeküdhetek. A vásár- és ünnepnapokat átaludtam.

Kábultságomból egy hivatalos levél rázott fel. Kerestek a csehszlovák hatóságok. Katonaköteles lettem. Némi gondolkozás után elbúcsúztam Budapeستől, ahol minden álmom következetesen zátonyra futott. Hazautaztam. Besoroztak és mint elektrotechnikust, a prágai 5-ös hidászrezredhez osztottak be. Azt a néhány napot, ami a bevonulásig eltelt — átbumliztam. Fát ültettem a szőlőben, szedret szedtem és néha benéztem a villanytelepre. Nem kerestem semmiféle komoly foglalkozást, megelégedtem azzal, hogy regruta vagyok. Ebben az időben osztálytársaim közül csak a zsidó fiúk tanultak a brünni és a prágai egyetem orvosi és mérnöki fakultásain.

A keresztény fiúk odahaza voltak és már három év óta tétlenül várták a fejleményeket. Sem csehül, sem németül nem tanultak meg. Nem bíztak a republika fennmaradásában, de nem volt mit keresniök Magyarországon sem. Vártak. Tétovázásukkal éveket veszítettek. Mire elhatározták magukat, a zsidó fiúk az egyetemeken abszolvááltak. A hadseregszállítók, a hiénák, a főokosok fiai és lányai boldogultak. Városunkban orvosi rendelőket, mérnöki és ügyvédi irodákat nyitottak és a kisváros gazdasági és szellemi vezetése szinte az ölükbe hullott.

2

A sorozásnál technikusnak mondtam be magam. Ennek köszönhettem, hogy a prágai 5-ös hidászrezredhez osztottak. A magyar fiúkat Csehországba sorozták, a cseheket és a szudétanémeteket pedig a megszállott magyar területre.

A katonai rádió-leadóhoz szerettem volna kerülni. Nem sikerült. A hidászrezrednél csupa erős, válogatott gyerek szolgált. Ácsok, kőművesek, lakatosok. Fizikum tekintetében hol voltam én ezektől, a többé-kevésbé degenerált városi gyerek, akit csak azért iskoláztattak, hogy a nehéz fizikai munkától szabadulhasson. Roskadozó térdekkal cipeltem a közel mázsás gerendákat és a partmenti csáklyázásnál cserben hagytak a karizmaim. Pionérezrednél a katona egyszemélyben kubikus, vizi-patkány, bányász, ács és kőműves. Felváltva hordtunk puskát, lapátot és csákányt.

A strapa óriási volt. A tempó szédületes. Sehogy sem ízllett. Nagyon bántott, hogy bevonultam. Nem éreztem lelki-közösséget a cseh militarizmussal. Az útszéli durva hang idegeimre ment. A karüni kaszárnya kemény priccén tudat alatt megéreztem a bajt. Megálmodtam a földalatti kazamatákat. Beleborzadtam.

Bevonulásom után mindjárt az első napon összeütköztem a bornírt szellemmel.

Alighogy rám adták a cseh mundért, szomorúan tekintettem ki a zsziskovi kaszárnya emeleti ablakán. Bámultam a karüni viadukt tetején átrobogó vonatokat. Üdvözöltem a szlovenszkói vasútikocsikat, mint az egyedüli ismerősöket, ebben a nekem idegen környezetben. Rádöbbentem, hogy mit veszítettem el. Eszembe jutottak a budapesti cseh-szlovák katonai attasé biztató szavai: »Ne féljen a mi demokratikus hadseregünkötől, csak bátran vonuljon be. Megszűnt az osztrák militarizmus vak, ellentmondást nem tűrő szelleme. A mi hadseregünkben a bársonyos vaskéz, az igazság és a belátás uralkodik. Bársonyos vaskéz és nem bakonyi betyárság!...«

Merengésemből egy durva hang és egy hátamhoz vágott bakancs riasztott fel.

— Hé, bunkó, pucód ki, ale frisko!
Nem értettem a dolgot.

— Hozzád beszélek, le porosfűlű! Osztán fényes legyen, mint a... És az útszéli hasonlatra szélesre húzódott az ábrázata.

Megütközve néztem a szobaparancsnokra. Lehajoltam a bakancsért és letettem azt a legszélső ágyra. Nem puccernak vonultam be. A káplár magából kikelve szórta rám hol szlovákul, hol magyarul huszárnyatyánkyszerű szobaparancshoki áldásait.

— Hát kipucósz azt a bakancs vagy nem?

— Nem tehetem, káplár úr, — válaszoltam.

A szobaparancsnok dühöngött: »holnap rapportra viszlek, disznó, lecsukatlak ! «

Érezni kezdtem, hogy az a »bársonyos vaskéz« inkább vas, mint bársony és elbánik velem.

Másnap reggel megisméltődött a cirkusz, mert a káplár minden áron meg akarta mutatni, hogy neki van igaza. A szociális és nemzeti gyűlölettől elvakított bugris altiszt a legénység előtt meg akart alázni és meg akarta mutatni, hogy az aspiráns (tisztiskolás) bakancsot fog tisztítani, még pedig az ő izzadságtól büzlő bakancsát.

— Nem tisztítok másoknak bakancsot, inkább elmegyünk kihallgatásra — tiltakoztam káplárom hatalmi túltengése ellen.

Még kirukkolás előtt feliratkoztam a napos tizedesnél rapportra.

— Mi a panasz? — kérdezte a napos.

— A szobaparancsnok káplár úr parancsa.

— Akkor rendben van, ki vagy írva. Korán kezded! A kihallgatás közvetlenül ebéd előtt lesz. Megértetted?!

Rövid idő múlva lezavartak az udvarra gyakorlatozni. Jární és fordulni tanultunk. Láttam, hogy a káplárom magyaráz valamit az őrmesternek. Biztosra vettem, hogy a bakancstisztítás történetét mesélte el. Nem csalódtam. Az első pihenés után, az őrmester magyarázni kezdte, hogy már nem vagyunk civil bagázs. Itt engedelmeskedni kell. Parancs az parancs. Majd kezelés alá vett bennünket, úgy hogy alig vánszorogtunk. Szobatársaim mérgesen pislogtak rám. Szégyellem magam és kíváncsian vártam a kihallgatás eredményét. Már nem voltam biztos a dolgomban.

Alighogy behoztam sajkámban a menázsit, a napos beordítja a nevemet. Leteszem, a kanalat és indulok kifelé. A káplárom megállít.

— Komolyan mégy kihallgatásra?

— Megyek, hiszen parancsolta?!

— Nézze, ne csináljon nekem kellemetlenséget — kezdett kérlelni a káplár most már szelídebb hangon és magázva. — Kitöröltetem nevét a rapportkönyvből. Megígérem, hogy többé nem adom oda tisztítani a bakancsomat. Továbbszolgálo altiszt akarok lenni és a századparancsnok nagyon szigorú ember. Hálás leszek érte. Szombaton, súrolás idején eltűnhet.

— Tudja mit káplár úr, nekem nem célo, hogy a maga katonai karrierjét tönkre tegyem; miattam bezupálhat, elállók a rapporttól.

De a káplárnak sajnos, nem sikerült elsimítani a kihallgatást. A századparancsnok mindenben a káplárnak adott igazat. Tizennégy nap szobafogságot kaptam ...

Egy időre megszabadultam a káplártól, mert Leitmeritzbe küldtek tisztiiskolába. De onnan csakhamar kidobtak, mert nem tudtam csehül. Visszakerültem Prágába ugyanahhoz a szakaszhoz, ahonnan ősszel a tisztibe mentem. Káplárom ismét gyűlölettel vetette rám magát. A bakák »kapitány« úrnak szólítottak. Nem sikerült kiemelkednem közülük: ez volt a fizetés. A szakasz aspiráns nélkül maradt.

A legénység ekkor már sorban, ahogyan szobasoros volt, tisztította a szobaparancsnok káplár bakancsát, elmosta étkezés után a sajkáját, este megvetette az ágát, reggel összerakta a pokrócait, lekefélt a szalmazsákját, egyszóval kiszolgálta, mint a K. u. K. hadseregben a puccer a gazdáját. Rövidesen én lettem a szobasoros. Letörve sem akartam a káplár puccerja lenni.

Ellenszenves volt előttem a gondolat, hogy egy bugris velem szemben élje ki a hatalmi vágyát. Lépten-nyomon összeközttem a bornírt cseh katonai diszciplinával és a parancsnokok hatalmi túltengéseivel.

Mikor pár napos zárkát kaptam, zavartalanul gondolkozhattam arról a bizonyos bársonyos vaskézről.

Egy eset katonai pályafutásomra döntő jelentőségűvé nőtte ki magát. Felfújták, mint egy Bata-ballont. Évek múlva szétpukkadtt ugyan, mert minden ballonnak az a sorsa, hogy egyszer szétpukkadjon.

A hadügyminiszter, mikor meginterpellálták, nem tudott, vagy nem akart rá válaszolni. Elkönnyvelték a többi cseh soviniszta igazságtalanságok közé.

Már vagy nyolc hónapja viseltem a cseh mundért, mint kidobott tisztiiskolás együtt gyakoroltam a legénységgel a fegyverfogást a prágai Invalidus-téren. Mlady gyalogsági főhadnagy volt a kiképzés parancsnoka.

Káplárom lehülyézett, össze-vissza rángatott és hátba vágott, Megsokallottam a dolgot és kikértem magamnak az abrichtolásnak ezt a módját. Ez volt a kezdet. Káplárom előírás szerint jelentette a dolgot az őrmesternek, az őrmester pedig a főhadnagynak. Ezalatt a káplár tovább gyakorlatoztatott. Rövid idő múlva hallom a nevem. A főhadnagy hivatott. Letisztelgek fegyveremmel, de azt úgyszólván lábhoz sem tehettem, amikor rám rivallt:

— »V leh!, v leh!, v leli!«

Megzavarodva állok előtte. Nem értem. Ezt a vezényszót sohasem hallottam. Kérdezem németül:

— Főhadnagy úr, mit kell csinálnom?

A főhadnagy most már magából kikelve ordított:

— »V leh!, v leh!, v leh!«

Nem tudtam elképzelni, mit akarhat tőlem. Körülnéztem, gondoltam, talán valaki megmutatja. Egyszerre csak földre terít egy ütés. Elszédültem és a földről feltápáskodva, puskám ösztönszerűen magam elé tartottam. Támadási szándékom nem volt, hiszen a tisztelgéstől kezdve jobb kezemben tartottam a fegyver csövét, a tussát pedig felemelkedés közben, balkezemben szorongattam. Ez tisztán önvédelmi állás. Így csupán védekezni lehet a puskával. Ha ütni akartam volna, akkor a balkezemben kelleit volna tartanom fegyverem csövét és jobbkezemben a tussát, tekintve, hogy nem vagyok balkezes. Lőni sem lehetett a fegyverrel, egyrészt, mert nem volt megtöltve, másrészt vízszintesen tartottam magam előtt. Bajonet sem volt a fegyveren. Egy ideig magam előtt tartottam a puskám, majd látva, hogy senki sem bánt, leeresztettem. Ebből keletkezett a vád; *Parancs megtagadás, fegyverrel feljebbvalóval szemben.* Ez a katonai törvénykönyv 145—117. paragrafusai szerint súlyos fegyvesértés büntette, amiért golyóáltali halál jár.

A végzetes tévedés a rosszul használt »v leh« vezényszó miatt történt. Ez a parancsszó a német medernek felel meg. A hivatalos »földre« vezényszó a »k zemi« volt. A »v leh«-t, ezt a

szibériai garnizonokban használt vezényszót akkor még nem hallottam. Nem értettem a vezényszót, ennél fogva nem »niederreztem« a főhadnagynak, aki ezzel a »niederrezéssel« akart megbüntetni a káplárommal történt incidens miatt. A »k zemi« vezényszót megértettem volna és nieder-aufoztam volna, amíg kilóg a nyelvem. Ez a nieder-auf: hasra, fel és újra nieder-auf, hasra, fel és még vagy százszor: hasra, fel és, és újra hasra, fel, igen hatásos és egészséges katonai gyakorlat, különösen teljes felszereléssel, sárban és pocsolyában. Órákig tisztíthatja utána az einher formaruháját és a fegyverét és még csak nem is panaszodhatik, hiszen csak gyakorlat volt az egész.

Az incidens után tovább gyakorlatoztunk. Ebből látható, hogy eleinte nem tulajdonítottak nagyobb jelentőséget a dolognak. Alig két hétre, két szuronyos katona egy altiszt vezetésével átkísérte a Moldva túlsó partján lévő hadosztálybíróóság fogházába, amilt a rabok maguk között »garnyáknak« neveztek. Elérkeztem katonai pályafutásom második nagy állomásához.

3.

A csehszlovák katonai fogház általában kétféle típusú emberek számára készült. Az első csoportba tartoztak azok, akik katonai szolgálatuk alatt közönséges bűncselekményeket követtek el: loptak, gyilkoltak stb.

A második csoport a rebellesek csoportja. A lázadók, fegyvelemsértők, kémek és mindenféle vallásrajongók csoportja, akik nem voltak hajlandók fegyvert fogni: baptisták, nazarénusok, sőt volt közöttük orthodox zsidó is. Bent a fogházban a két csoportot röviden: a tolvajok és politikaiak jelzővel különböztették meg. Tolvajokból több volt, mint az úgynevezett politikaiakból. Engem, mint fegyvelem sértőt a politikaiak közé soroztak s így elejétől kezdve rosszabbul bántak velem, mint a tolvajokkal. A tolvajok csak egyesektől loptak, míg szerintük a politikaiak az egész republikát akarták eladni. Ez volt a veszedelmesebb banda.

Amikor az altiszt átadott a szolgálatot teljesítő profosznak, kábult voltam. Gondolkozás nélkül feleltem a kérdésekre. Belajstromoztak. Elszedték a holmimat. Levetköztem, felöltöztem és mint egy hipnotizált csináltam mindent, amit parancsoltak. Törzskönyvezés után átkísértek a vizsgálati-foglyok szobájába. A szobában lehettek már vagy negyvenen. Óriási volt a füst és a lárma. Az őrmester átadott az egyik vizsgálati fogolynak, aki a szobaparancsnoki tisztet töltötte be a szobában. Majd ránkzarta az ajtót. Alighogy beléptem, az egyik vizsgálati fogoly fölkiáltott: »Cuvax« és rám vetette magát. Forgatott előlről, hátulról, kifordította a zsebeim, kitapogatta a nadrágom, a blúzom és lehúzta a csizmáimat. Később megtudtam, hogy cigarettát és ennilót keresett, amiket a »cuvaxoktól«, az új vizsgálati

foglyoktól szokott elvenni a mindenkori szobasoros, az öreg vagányok megbízásából. Én még egészen kezdő, buta fogoly voltam. Nem tudtam semmit sem becsempészni. Nem is gondoltam rá.

Vizsgálati fogságom első napjaira nem tudok visszaemlékezni. Mint az álomkóros járkáltam a szobában ide-oda. Napokig nem ettem. Nem volt kedvem semmihez. Legszívesebben öngyilkos lettem volna, de nem volt semmi megfelelő eszköz, amivel végezhettem volna magammal. Még a nadrágszíjamat is elvették, nehogy felkössem magam. Ez a letargia körülbelül egy hétig tarthatott.

Tudtam, hogy ártatlan vagyok, de éreztem, hogy egykönnyen nem szabadulok. Szökésre is gondoltam, de ez erőnfelülinek bizonyult. Nagyon vigyáztak ránk. Második emeleti szobában voltunk és a szoba ablakain karvastagságú rácsok voltak. Az udvart, ahol naponként két órát sétáltunk, három méteres fái választotta el a külvilágtól. Itt kell maradnom. De meddig? Megőrjít ez a bizonytalanság. Kérdeztem egy öregebb vizsgálati fogolytól, milyen büntetést kaphatok?

— Mi a vád?

— Súlyos fegyelmisértés.

— Erre a paragrafusok golyóáltali halált írnak elő. De azért ne félj, nem lőnek föbe. megúszhatod a dolgot tíz esztendővel.

— Szörnyűség. Tíz évig kell itt lennem?!

— Nem itt. Az ítélet után elvisznek Theresienstadtba. Nemsokára alulról szagolod az ibolyát, de azért ne gyulladj be és halj meg bátran, ahogyan katonához illik!

A hivatalból kirendelt védőm is csak azzal biztatott, hogy legyek elkészülve a legrosszabbra, ő megtesz mindent, amit csak tehet és ha szerencsém lesz, csupán néhány évet kapok, de ezért már hálát adhatok az Istennek. Nemsokára kézbesítették a vádiratot. A katonai prokurátor súlyos fegyelmi sértés büntetével vádolt és büntetésül golyóáltali halált indítványozott. Ekkor már erőt vett rajtam a félelem, elvesztettem a fejem, tomboltam tehetetlen dühömben.

Még tárgyalás előtt kértem tolmácsot, mert sem csehül, sem szlovákul nem tudtam. Nem adtak. Kértem lelkiállapotom megvizsgálását. Nem engedélyezték. Kértem, hogy a tárgyalásra idézzenek be a legénység közül egy cseh, egy német és egy magyar fiút, akik elejétől végig látták az inkriminált cselekményt. Nem rendelték el. Azt hittem, megőrülök. Kitűzték a fő-tárgyalás napját. Vártam.

A szobában nagy volt a lárma. Ennél nagyobb csak a bűz volt. A kétórás séta és a szellőztetés nem segített. Közel ötvenen voltunk összezsúfolva, mint a heringek. A tizenkét ágyon az öreg foglyok aludtak. A rangsort az érkezés ideje állapította meg. Körülbelül három hónap kellett ahhoz, hogy valaki ágyra kerül-

jön ebben a szobában. A tizenkét öreg vagányon kívül mi többiek az asztalokon, padokon és a puszta padlón aludtunk. Csakhamar jelentkeztek a tetvek. Vakaródtunk és vártunk.

A vizsgálati fogságban levő rabokat a büntetés előtti bizonytalanság idegessé és lázadóvá teszi. Lármáznak és veszednek. Talán azért, hogy kifáraszák felzaklatott idegeiket és aludni tudjanak. A börtönéletnek a vizsgálati fogságban eltöltött hónapjai a legrettenetesebbek. Ítélet után már nem lázongunk, elfásulunk és lassan megszokjuk a leegyszerűsített börtönéletet. Ha más dolgunk nincs, számolgathatjuk a már letöltött napokat, hónapokat és éveket. A vizsgálati fogságban nem találhatjuk meg azt a sokszor nyomasztó, halotti csendet, ami a fegyházak sajátsága, itt még forr minden, mint a must a pincében. A vizsgálati fogoly még nem rab, még nem veszítette el a kontaktust a valódi élettel. Az emlékek még nagyon frissek. Nagyon érzik a nő, az alkohol és a cigaretta hiányát. Harcolnak elveszett szabadságuk visszaszerzéséért és ellenséget látnak mindenkiben.

A prágai garnizon fogházában eltöltött vizsgálati fogságom legundorítóbb emlékei közé tartoznak az ott divatban lévő játékok. Mindenkinek játszani kellett. Aki nem akart, azt meghoplázták: lefoglák kezét-lábát és lóbálva a padlóhoz verték. Minden játéknál a nyers erő dominált. A játékok között még a legenyhébb volt a közismert »fenékverősdin«. Arab-társasjátékok programjában szerepelt, a fenékverősdin kívül a rapport, a gépfegyver, a csillagrúgás és a gatyamadzagjáték. Csupa nemes és lélekemelő játékok. Az emberevők játszhatnak így Afrikában! A fő attrakció azonban a »vásár« volt. A főkolompások állatvásárt rögtönöztek, ökröket, szamarakat, lovakat, kecskéket vettek és eladták. Az állatokat a vizsgálati foglyok személyesítették, akik bögték, mekegték, aszerint, hogy melyik állatnemhez sorozták őket. Örült lármával ment az egész. Az állatokat must-rálgatták, a lovakat futtatták, majd megkötözték és vitték hazafelé. A játék mindég valakinek a rovására ment. Ez a valaki rendszerint a »cuvax«, a legutóbb érkezett vizsgálati fogoly volt, akit lekötözték a padra és hátsófelüket a tehetetlenül fekvő »cuvax« orrához dörzsölgették.

A vizsgálati fogságom ideje alatt én is átestem a »cuvaxok« tűzkeresztségén. A durva kollektívizmus mindég győzött az esetleg lázongó individuumon. Ha a »cuvax« minden tiltakozás nélkül túrta a durva tréfát, bevették maguk közé...

1922 július 14-lén volt a bírósági tárgyalás. Tolmácsot nem engedélyeztek, rámerőszakolták, hogy tudok csehül. Pedig éppen a cseh nyelv nemtudása miatt dobtak ki a tisztiiskolából. Nem értettem sem a bírót, sem a vádlót, sem a hivatalból kirendelt védőmet. Csekély cseh tudásommal nem védekezhettem. Tanúimat ki sem hallgatták. Tizenöt perc alatt végeztek velem:

Négy évi súlyos várbörtön, minden hatodik hónapban magánzárka és minden hónapban egyszer böjt és keményfekvés.

Tíz napra rá megvasalva Theresienstadtba szállítottak.

Sokat gondolkoztam erről a bírósági tárgyalásról és most, hogy tizenötévi távlatból nézem a dolgokat, megállapítom, hogy nem én rontottam el az ügyemet. Beismertem, hogy amikor a főhadnagy a földre tepert, a földről felkelve a puskámat védekezésül magam elé tartottam. Nem értettem mi az a »v len«, tehát nem követhettem el parancsmegtagadást. Támadási szándékom nem volt, hiszen a fegyvert vízszintesen tartottam magam előtt. A tettelegességet a főhadnagy követte el. Ehhez joga nem volt. A főhadnagy a szolgálati nyelvet sem ismerte, mert »k zemi« helyett »v leh«-t vezényelt. Egy szó nem tudása okozta a tragédiát. Védelmi helyzetembe belemagyarázták a támadási szándékot. Rám erőszakolták, hogy a csehszlovák hadseregben sosem használt: »v leh« vezényszót értettem, csak nem akartam a főhadnagynak »nieder-auf«-ozni. A főhadnagy sem ütött meg, csupán katona-módon: »po vojensky« mutatta be rajtam, hogy mi is az a »v leh«!?

A kihallgatások végeztével a katonai prokurátor teljes mértékben bebizonyítottnak látta a vádat és büntetésül golyó általi halált kért.

A hivatalból kirendelt védőm az egész tárgyalás alatt csak bólintgatott a tárgyalástvezető ezredeshadbíró vezényszavaira, aki az ügyet »pofozta«. Kérdéseket nem adott fel a tanúkhöz és folyton az óráját nézte. A tárgyalás végén, amikor az elnöklő hadbíró felszólította, hogy tartsa meg egészen röviden a védőbeszédét, felállt és eldadogta három szavas cicerói szónoklatát: Enyhe büntetést kérek.«

Néhány percre kizavartak a teremből, majd visszahívtak és az elnöklő hadbíró felolvasta az enyhe ítéletet: Négyévi várfogság.

Kezemben vannak a per aktái. Számталanszor végigolvastam azokat az évek hosszú során. A szívem összeszorult, valahányszor az ártatlanul elszenvedett theresienstadti várbörtönre gondolok, ahol harminckét hónapot töltöttem rabságban.

Azóta már én is értek valamit a joghoz és a bíraskodáshoz. Tudatában annak, hogy bírósági tárgyalást bírálni nem szabad, mindent elfelejtve és megbocsátva ki kell jelentenem, hogy ügyemben az első prágai hadbírói tárgyalás, — mert még volt néhány a büntetés kitöltése után — inkább csak rapport volt, mint tárgyalás. Nem az igazságot keresték, hanem a módot, hogy megbüntessenek. A rapportot az ezredes hadbíró vezette és ő adta fel a kérdéseket úgy nekem, mint a vád által indítványozott tanúknak. Nekünk felelni kellett a kérdésekre. Szabadon beszélni nem lehetett. Erre nem volt idő, nem tellett az előírányozott tizenöt percből. Az ezredes mellett ült ugyan

két szavazóbíró és két laikus baka, azonban csak a cseh ezredes kiabált. A két szavazóbíró és a két laikus baka nem avatkozott bele. Próbálták volna!

Bizonyos megkönnyebbüléssel vettem az ítéletet: Nem lőnek föbbe! Fontos, hogy élni fogok, megmutathatom, hogy nem fognak legyűrni. Ártatlanságomat, ha török-szakad, kiverekstem. Hit, bátorság, önbizalom és elpusztíthatatlan vitalitás élt bennem és ez adott erőt a további szenvedések elviseléséhez. Kifáradni és a reményt feladni nem szabad! Az igazságot egy időre el lehet nyomni, meg lehet gyalázni, de a végén győzedelmeskedik. Az emberi természet inkább a jóra hajlik, mint a rosszra és az emberek az ártatlanul üldözött segítségére sietnek. Prágában, sajnos fordítva volt. Ott mindenki ellenem, a magyar katona ellen esküdött, mert így kívánta a faji gyűlölet.

Az ítélet jogerőre való emelkedése után, egy szép nyári délelőtt megkötöztek mint a medvét és átszállítottak Theresienstadtba, a várbörtönbe. Ezt az utat nem tudom, nem lehet elfelejtteni. Három fegyveres közkatona és egy altiszt között hátrakötött kezekkel ballagtam a Masaryk állomásra. Gyönyörűen sütött a nap a prágai aszfalra. Már három hónapja nem láttam a napot. Elszédültem. Útközben találkoztam néhány ismerőssel. Szégyeltem magam. Behúztam a fejem és a földre néztem. Ők is elfordították a fejüket, féltek, hogy köszöntöm őket. Ilyenkor nem illik köszönni még a szembejövő tisztnek sem, így mondták a fogházban, de utasítás nélkül is érzi ezt az ember. Hálás voltam, hogy nem akartak megismerni. Beszélgetni úgy sem lehetett volna. Amikor évek múlva hazakerültem, hallottam, hogy egyikük azt mesélte otthon, hogy agyoncsaptam Prágában egy cseh tisztet és látta, amint összekötözve vitték a vesztőhelyre. A külsőségekből ítélve így is képzelhette.

Az »eskort« sem volt valami kedves hozzám. Ha az úton kissé elbáméskodtam, puskatussal észretérítettek. A vonaton külön szakaszt kaptam. Ilyen úr sem voltam, nem is leszek egyhamar. Prágától Theresienstadtig azon gondolkoztam, mi is a neve annak az intézetnek, ahol veszett kutya marása ellen oltják be a betegeket. Theresienstadtban ugyanis megmart négy rabot egy veszett kutya és a prágai Pasteur intézetben kezelték őket. A garnizonban laktak és onnan jártak be az intézetbe. Örültem, hogy belekapaszkodhattam ebbe a gondolatba és nem kellett tragikussá vált sorsomra gondolnom. Amikor rájöttem, hogy a rabok a Pasteur intézetbe járnak, megörültem, hogy még nem hülyültem meg egészen. Eszembejutott egy halálraítélt rablógyilkos, akinek a kivégzését elhalasztották, mert vakbélgyulladást kapott, először megoperálták és amikor kigyógyult, adták csak át a hóhérnak. Nyilván azért, hogy egészségesen menjen a másvilágra. Nehogy ott legyen vele valamilyen baj. Nevetni kezdtem. Az eskort tagjai gyanakodva figyeltek. Azt hitték, megzavarodtam. Lehet, hogy igazuk volt.

4.

Ha rajtam állana, erősen megreformálnám a büntetésne-
meket. Nem csukatnám »szanatóriumba« a gonosztevőket, ha-
nem dolgoztatnám őket kora reggeltől késő estig. Az összes bör-
tönöket és fegyházakat dologházakká alakíttatnám át. A meg-
rögzött, visszaeső bűnösök a dologháztól félnek a legjobban,
mert ott nincs lógás, nincs amerikázás: csak munka és munka.
És a dologház automatikusan meghosszabbítható mindaddig,
míg a fegyencből rendes, dolgozó ember nem lesz. A mai gya-
korlatban mennél erősebb szabadságvesztés büntetésneméről
van szó, annál kényelmesebb és elviselhetőbb. A fogháznál jobb
a börtön és a börtönnél sokkal enyhébb a fegyház. A rab szem-
pontjából a lehető legrosszabbak a rendőrségi és csendőrségi
fogdák... Ezekhez a fogdákhöz hasonlítanak a katonaságnál az
ezred, illetőleg a század fogdái. Itt a maximális büntetés: hu-
szonegy nap. Azonban egy ilyen fogdában eltöltött huszonegy
napi szigorított egyes jobban megviseli az embert, mint a vár-
börtönben eltöltött esztendő. Tizenöt napot ültem a század-
nál egyesben és lefogytam tíz kilót. Az állandó egyedüllét, a sötétség
és a mindennemű mozgási lehetőség hiánya idegekre
megy. A puszta deszka feltöri az ember testét és a fekvéstől el-
zsibbadnak a végtagok. Nyáron fulladozik az ember a hőségtől,
télen reumát kap a hidegtől. A hosszabb ideig tartó egyedül-
lét és az abszolút munkahiány formálisan hülyévé teszi az em-
bert. A börtönök és fegyházak közös rabtermei már sokkal job-
bak. Itt már nem kénytelen az ember csak saját magával fog-
lalkozni. Ezekben a termekben már kifejlődik a rabtársadalmi
élet. Minden szobának meg van a szobaparancsnoka. Szoba-
parancsnokságig én is felvittem és ez volt katonai pályafutásom
legmagasabb rangja. Fene magas rang! Reggel és este jelente-
nem kellett a kulcsárnak a létszámot és ha történetesen a
szobasoros rab »dilizett«, magamnak kellett kivinni a vöd-
röt. Egy ilyen közös cella egy nagy harmadosztályú kórterem-
hez hasonlít. Van benne tizenöt-húsz ágy és minden ágyhoz
egy ember. Az ágyak kettesével sorakoznak. Kecskelábakon el-
helyezett deszkák, a deszkákon szalmazsák, szalmavánkos és
egy lópokróc. Nem nagyon kényelmes, olyasféle, mint a ka-
szárnyákban. Az emberek pedig nagyon különbözőek. Az egyik
betörő, a másik tolvaj, a harmadik kém, a negyedik fegyelem-
sértő. Nekem például két éven át egy rablógyilkos volt a »sláf-
kollegám«. Mint rab, igen rendes ember volt és kint az életben
sokkal sötétebb alakokkal találkoztam, akik magas pozíciókban
terpeszkedtek. Ez a fiú egyszer defektet kapott és ölt. Életfogy-
tigliani fegyházra ítélték.

A mai büntetési módok, véleményem szerint, nem felelnek
meg céljuknak. Korántsem javítanak, ellenkezően, rontanak.
Azokra, akik még nem ízlelték, némi elrettentő hatása van, de

aki már egyszer akár saját hibájából, akár anélkül bekerült a »sitibe«, nem fél tőle. Ezért minden büntetés végrehajtását az első esetben próbaidőre el kellene halasztani. Három hónapig terjedő büntetéseknél a mi törvényeink szerint ez lehetséges ugyan, ez azonban kevés. A mai állapotok mellett a fogház az elemi, a börtön a közép- és a fegyház egyenesen főiskola minden tolvaj és betörő számára. Az ember gyöngé lény, könnyen asszimilálódik. A gazdasági állapotok pedig katasztrofálisak. Nehéz visszatérni a tisztességes életbe annak, »aki egyszer rabkoszton élt«.

A börtönben hosszú téli estéken nagyszerű szabadelőadásokat hallgattam különböző előadóktól: betörőktől, kasszafűróktől, szélhámosoktól, akik kiszínezve mesélték el élményeiket. Előadás után tervezgették, hogy kiszabadulásuk után kit és hogyan fognak becsapni és meglopni. Megjavulni egyik sem akar, vagy legalább is egyik sem vallja be. Ők a jók, csak a társadalom rothadt, hogy ide juttatta őket. Érdekes, hogy a rabok még tervezgetéseik közben sem akarnak gyilkolni. Ez is bizonyítja, hogy az összes gyilkosságok pillanatnyi lelkizavar következményei, ők lopni akarnak és csak ha elcsípi vagy megzavarják őket, védekeznek. Visszaeső rab a legritkább esetben gyilkol. Nagy lelkiismeret kell ahhoz, hogy az ember a rabok között ne asszimilálódjék. Egy csallóközi parasztfiú két évi várbörtönt kapott. Levélben közölte, hogy az ezrednél vörösnadrágot kaptak. Amikor büntetésének kétharmadát leülte, feltételesen visszaengedték ezredéhez. Alig volt pár napig szabadon, feltörte az ezredkasszát. Kipróbálta a teóriát. Talált a kasszában három pecsétnyomot, két öreg térképet és húsz koronát. Tíz évi fegyházbüntetéssel tért vissza. Mesterei, az öreg rabok kinevették, de ő nem csüggedt, tovább tanult. Hírhedt betörő lett belőle, egész biztosan valamilyen fegyintézet cellájában fogja befejezni életét, csak azért, mert levelet írt Magyarországon élő bátyjának és megírta, hogy a cseh huszárok is vörösnadrágot viselnek és ezért két évre lecsukták betörők és rablók közé.

A legnagyobb »dumája« egy kidobott prágai teológusnak volt, aki mint szökött katona végigszélhámoskodta egész Csehszlovákiát. Alig három év alatt volt huszita páter, orvos, mérnök, ügyvéd, bankigazgató és bábszínházigazgató. Ruszinszkóban, mint mérnök földet osztott a parasztoknak, a Csallóközben bankot »gründolt« és Trencsén környékén pénzhamisító gépet árult a szlovák atyafiáknak. Közben nagylábon élt és harminckétszer nősült különböző rangú és rendű nőkkel.

Egy brünni varrólány buktatta le. A hadbírószáki tárgyaláson becsapott feleségei meg akarták lincselni. Aránylag csekély: 3 évi büntetéssel úszta meg a dolgot a különben szimpatikus szélhámos. A börtönben az orvos mellé volt beosztva, mint asszisztens és egyúttal a maródiszoba parancsnoka volt. Az összes rabok, sőt az őrmesterek is doktor úrnak szólították. Otthonosan érezte magát és határozott fellépésével mindenkinek imponált.

Az öreg katonao orvos szabad kezét engedett neki s így önállóan rendelkezhetett úgy a viziteken, mint a betegszobában. A főlógók a fegyházban is a betegszobában tanyáznak. A »doktor« úr, ez a minden hájjal megkent szélhámos minden este elmesélte egy-egy házassága történetét. Kiszínezte a nászéjszakáit a legapróbb részletekig. Mi a publikum, faltuk a dumát és álmainkban átél-tük azokat.

A fegyházban a cigaretta és a nőkérdés volt a legnagyobb probléma. Cigaretta-t csak be tudtunk valahogy csempészni, de három év alatt csak egy ízben volt alkalmam nőt látni.

Egy volt népbiztossal, aki 5 évig élvezte a theresienstadti csendes otthont, téglát hordtunk az egyik sáncból. A téglákat egy kordéval húztuk be a parancsnokság előtti térre. Szép, kényelmes munka volt. Rendszerint kétszer tértünk naponta. Egyszer délelőtt, egyszer délután. Hol én voltam a ló, hol az ex-népbiztos úr. A kordét félóra alatt kényelmesen megraktuk téglával s utána lefeküdtünk a sánc tetejére. Rendszerint a 42.-től vigyázott ránk egy baka. Jelen esetben egy ruszin katona teljesített szolgálatot. Unta a dolgot rettenetesen. Letette a fegyvert és ő is végighevedett a földön. Alig félóráig pihentünk, jött felénk egy kimustrált sánclotyó. Hogy mit jelent a sánclotyó elnevezés, arról fogalma sem lehet annak, aki még nem látott egy ilyen szerencsétlen teremtest. Ez a prostituáltak legzüllöttebb fajtája, aki már kiszorult a városból, a kaszárnyákból és a fegyház körüli sáncok tetején próbál viharvert bájaival néhány koronát keresni. Leszólított bennünket...

A szexuális probléma mindvégig megoldatlan maradt. Ezt a parancsnokság is tudta és nagyon vigyázott minden szexuális aberráció megakadályozására.

Az önfertőzés napirenden volt. A szegénylősebbek éjszaka intézték el. Egy alkalommal a II. sz. udvarban versenyt is tartottak. Amikor a parancsnokság megtudta a dolgot, a játékosokat megbüntette s az értelmi szerzőt pár napra sötétzárkába csukatta.

Az önfertőzés mellett divatban volt a sodoma-gomorai bűnök minden változata. A várparancsnok kecskéjét a sánc tetején őrizte az egyik rab. Udvarolni kezdett a kecskének. Tyúkokat, macskákat, nyulakat fogyasztottak. A szegény állatok az erőszakos nász után többnyire elpusztultak. Ez mind azért történt, mert hiányzott a nő ...

A disznóságok rekordját az I. sz. udvar szakácsa állította fel. Amikor megtudtuk piszkos munkáját, úgy megvertük, hogy rabkórházba került. Ez a morva hentes minden reggel a még párolgó marhahús közé feküdt s ott vezetgette le fajfenntartási ösztönét...

A fiatal, jóképű raboknak vigyázniok kellett magukra. Hízelegtek, udvaroltak nekik, ajándékokkal látták el őket. Ha a szép

szó nem használt, még meg is verték őket. A nemi ösztön erősebbnek bizonyult minden diszciplinánál...

A II. udvarban volt egy olasz nemzetiségű rab. Csak törve beszélt németül és még rosszabbul csehül, örök rejtély előttem, hogy miért került cseh-szlovák várbörtönbe. Magunk közt Princaznának neveztük. Ha nagyon le volt égve, 5 darab zóráért is átengedte magát. Hangjáról és mozdulatairól ítélve, hermafroditának látszott. Megrendelésre átment más cellába és őt is fel lehetett keresni. A diszciplína nem volt olyan erős, hogy ne lehetett volna délutánonként más szobákba átjárni. Sőt az is előfordult, hogy egész éjszakára ágyat cseréltek...

5.

Theresienstadt, Josefstadt, Kufstein, Spielberg, Lipótvár és Illava az olasz »Palma nuova« mintájára épített várakból lett börtönök és fegyintézetek a magyarság előtt szomorú városnevek, gyászos mementók a történelem lapjain.

A világsi fegyverletétel után Kufstein mellett a meredek sziklán épült Geroldseck várában és a lerombolt Ples falu helyén épült Josefstadt (Jozefov) kazamatáiban nagyon sok magyar szabadságharcos sínylődött várfogságban és sokan itt is fejezték be életüket.

A theresienstadti várat József császár építtette és édesanyja iránti tiszteletből Theresienstadtnak nevezte el.

A vár eredetileg a birodalmi németek ellen készült. A várat 1780-ban kezdték el építeni, de tíz évi munka után végleg felhagytak vele. Erőssége nem volt. soha sem kipróbálva, mivel Theresienstadt nem lett sohasem hadszíntér.

A vár eredetileg három gyűrűből állott. A »Belső gyűrű«. »Kleine Festung« csehül »Malá pevnost« alkotta a katonai fegyházat. A középső gyűrű a város. A külső gyűrűnek pedig mársziak a romjai láthatók. Ezt a külső gyűrűt bontottuk mi fegyverek napi negyven fillérért. De bontottuk a belső gyűrűt is, bár azért nem fizettek.

Theresienstadt sem mint vár, sem mint börtön nem felel meg a mai kor igényeinek. Szappanraktárnak talán jó lesz a Schichték részére.

Egy világháborút végigcsinált rabnak a terezini várbörtön két méter széles, révült téglafalaival és nyirkos kazamatáival hem imponálhatott. A mai kor embere, ha börtönről van szó, vasbetonra gondol, nem pedig sárral összetapasztott öreg téglahalmazra. Theresienstadt pedig az volt. Az embernek önkénytelenül az jut az eszébe, hogy Csehországban már Mária Terézia idején sem lehetett sok tisztességes ember. Az a vállalkozó, aki a theresienstadti várat építtette, alaposan becsapta a k. u. k. kincstárt. Malter helyett sarat kevert a téglák közé. Nekünk ez

mindenfélékép jó volt, akár a külső, akár a belső gyűrű falait bontottuk. A munka könnyen ment. A falról csak az évszázados mészréteget kellett levakarni, a téglák szinte maguktól jöttek.

A szökések gyakoriak voltak. A súlyosabb büntetésre elítélt rabokat a szökések után már nem is merték a theresienstadti kazamatákba zárni, hanem elszállították őket Mirovba vagy Boriba. Ezek már modern, megfúrhatatlan fegyintézetek, centrális fekvésű őrhelyekkel és falbahelyezett páncéllemezekkel.

A szökések után a várbörtönben a diszciplína szinte elviselhetetlen volt. De ez sem riasztott el bennünket. Fürtünk, fűrészeltünk, lyukakat csináltunk a falba, akár a patkányok, ástunk, mint a vakandok, csak hogy minél előbb szabaduljunk. Néha sikerült a szökés, de a legtöbbször nem.

Maga a várbörtön az élve eltemetett emberek hazája. Nyirkos kazamaták, két méter széles téglafalak, felettünk három méter széles földréteg. Alul föld, felül föld, mint a sírban. Fű nő a sírdombokon és fű nő a kazamaták tetején is.

Theresienstadtot nagyon sok magyar ismeri. A cseh megszállás első éveiben a felvidéki magyarság ezrei voltak falai közé internálva. Magának a városnak még állomása sincs. Mikor oda vittek, Bohusovicról kellett gyalogosan a várbörtönbe bebandukolni. Már messziről piroslott a sok millió téglából összerakott börtön, lőréses kazamatáival. Az egykori szabad királyi város és a vár a termékeny Éger völgyében fekszik, közel az Elba torkolatához. Körülbelül húszezer lakossal és tizenhatezer emberre való haditáborral. A lakosság csaknem száz százaléka a katonasághoz tartozott. Ha nem is teljesített tényleges szolgálatot, de a katonaságból élt. Szabó, borbély, suszter, vendéglős stb.

A sáncokon belül a kazamatákban igen vegyes volt a társaság. Egy-egy kazamatában 12—18 ember. Mindég attól függött, mennyi volt a létszám. 1922—1925-ben 300—400 között mozgott. Magyarok lehettünk vagy ötvenen. Németek, csehek, szlovákok, ruszinok, zsidók és cigányok, gyilkosok, betörők, kémek, hazaárulók, lázítók, katonaszökevények, fegyelemsértők stb. egy rakáson a legnagyobb rendetlenségben.

A közös szobákban az élet az utolsó összeolvasás után kezdődött, ami úgy este 6 és 7 óra között volt. Ekkor már rendszerint a külső munkából is hazajöttek a rabok. Mindegyik hozott magával valamit, ha mást nem, cigarettavégeket.

Begyűjtöttünk a kályhába és kezdődött a vacsora elkészítése. Vacsorát a várbörtönben nem kaptunk. Nekünk kellett, ha volt miből, estére valamit összekotyvasztanunk. Többnyire teát, fekete kávét vagy kakaót főztünk, de ha jól ment, főztünk gulyást és süттöttünk palacsintát is.

Nagy szerencsénk volt, hogy a kazamatákat nem kívülről fűtötték és volt kályhánk. Az egyesekben nem volt kályha, csak a nagy közös kazamatákban. Már azért is jobb volt a közös szoba. Felváltva főztünk és közösen fogyasztottuk el ezeket a rabétele-

ket. Pár nap alatt én is megtanultam a kotyvasztást és egy hónapon belül gulyásspecialista lettem. Annyi paprikát raktam az ételbe, hogy a csehek még a mosdóból is megitták a vizet.

Havonta kétszer bevásárolhattunk 16 csehkورونا erejéig. Vacsora után elkezdődött a dumaparti. Ha unalmas volt, belefogtunk a sakk, vagy dámajátékba. Majd felsorakoztunk és a hatalmas kazamatát körüljárva énekeltük lépésre az ismerős katonanótákat, magyar, német, cseh, orosz, szlovák stb. nyelven, úgy, ahogy jött és ki hogyan tudta.

A kazamatákban úgy 9 óra tájban elállt a zúgás. Csengettek. Az őr beszólt: »Hösi spát« — Fiúk aludni. — Aludni még nem ízlik. A sarokban mesét mond valaki, többnyire a szobasoros és öregbakás módra »csontot« kérdez, hogy van-e még valaki, aki hallgatja. Ha a banda közül valamelyik »hússal« felelt, akkor tovább mesélt. Ha már senki sem felelt, »dobru noc«-ot, jóccakát kívánva ő is elhallgatott és ráborult a börtönre az évezredek sötétség.

Thercsienstadtban állandóan vándoroltunk egyik udvarból a másikba. Két és fél év alatt három ízben voltam az I. udvarban, négyszer a II. udvarban, kétszer a III. udvarban és IV. udvarban és egyszer a VI. udvarban. Rendszerint a II. és IV. udvar adta a külső munkásokat és az iparosokat a műhelyek részére. Itt voltak a kisebb büntetésre elítélt rabok és itt a diszciplína sem volt olyan erős, mint a többi udvarokban. De néha megbolondult a parancsnokság és a nehéz rabokat dobta a II. udvarba és a könnyebbeket kergette a III. és IV. udvarra, melyek a várbörtön bejáratától jobbra voltak.

A II. udvar 42-es kazamatájában találkoztam fogságom első évében a handlovai bányászokkal. Öten voltak. Prividzer, Klein, László, Tanhauser és a mindég pipázó öreg Weiss bácsi. 1919 tavaszán a Handlovára bevonuló cseh járőrt csákányokkal bekergették egy üres tárnába és ott közülük kettőt agyonverték. Halálra ítélték őket, de kegyelem folytán életfogytiglani várbörtönrel Theresienstadtba kerültek. A kiadott amnesztiát nem kapták meg. Egymás között érthetetlen, igen furcsa dialektusban németül beszéltek, úgy, hogy a többi németek sem értették őket. Bennünket magyarokat nagyon szerettek. Elég jól beszéltek magyarul. Nagyon bíztak abban, hogy Magyarország mint cserefogyokat kiszabadítja őket. Sajnáltam ezeket a becsületes bányászokat és szerény tehetségemhez képest úgy anyagilag, mint erkölcsileg segítségükre voltam. Menesztettük a titokban megírt kérvényeket úgy a prágai magyar követségre, mint a pesti minisztériumokba. Sajnos eredménytelenül. A csehek nem akarták elismerni, hogy politikaiak és így a cseréből nem lett semmi. A szökés után őket is elvitték a többi nehéz rabbal Mirovba. Azóta nem tudok róluk. Ha életben maradtak, most a német protektorátus jóvoltából biztosan szabadlábba kerültek.

Több szerencsésük volt azoknak a magyar fiúknak, akik a

lengyel légióban harcoltak a csehek ellen. Mint hazaárulókat, csillagászati számokat reprezentáló várbörtönre ítélték őket. Lehetek vagy tizen és több mint kétszáz évi várbörtönt képviseltek. Nem tudtam velük egy kazamatába kerülni. Mint kimondottan politikaiakkal, nagyon rosszul bántak velük. A parancsnokság mindent elkövetett, hogy életüket elkészerítse. Imponált nékem bátor viselkedésük és összetartásuk. Állandóan harcoltak a parancsnokság túlkapásai ellen. Küldözgették az anonim leveleket és feljelentéseket, úgyhogy minden hónapban kiszállt valami bizottság. Amikor megtudták, hogy a parancsnokság a rajtuk megspórolt pénzen cseh zászlókat vásárolt, nyíltan megvádolták a parancsnokot, Vlach őrnagyot. A légionista őrnagynak természetes semmi baja sem történt, de őket pár napra sötét zárkába dugták. Később mint cserefoglyok kiszabadultak. A fogházparancsnok beszéddel búcsúzott tőlük, de mikor a kézfogás elől elfordultak, megszegyenülten elkullogott. A várbörtön udvarán az őrség ámulatára elénekelték a magyar himnuszt és az öreg diákok indulójával hagyták el közel két évi rabság után a várbörtön nyirkos kazamatáit. A várbörtön kapuja előtt a magyar katonai attassé várt rájuk. A lengyel-magyar barátság bátor harcosai tiszteletet és megbecsülést vívtak ki maguknak még a cseh várbörtönben is. Sokáig emlegettük őket.

Egyedül a fiatalkorú Krajnai Gyuri maradt vissza közülük. Ez a tizenhatéves késmárki fiú a menázsit hordta a lengyel-magyar légióban. Két évet már leült és mint cserefogly nem akart szabadulni. A lengyel légionisták szabadulása után a szimpatikus magyar fiú a mi kazamatánkba került. Pár hónap után ő is kiszabadult és minden hétén küldött egy tátrai levelezőlapot. A tátrai sorozaton kívül küldött a börtönbe egy csomó havasi gyopárt, melyet mint terezini emléket, ma is őrzök.

A magyarok közül, akik ebben az időben Theresienstadtban raboskodtak, emlékszem Kókény Istvánra, Nedeczkyre, Simon Jánosra, Tomcsányira, Feketére és Murzsa kovácsra. Katonai és politikai dolgokért szenvedtek többéves várbörtönt. Csonka, a mindég jókedvű zsolnai cigánygyerek lopásért ült négy évet. Velem olvastatta leveleit, melyeket hazulról kapott — »Mária Terézia Festung« — címre. Szerelmes leveleit, amiket szeretőjének küldözgetett, velem íratta. Hálából táncolni tanított. Fecsik, a ruszin nemzetiségű tizedes egy szóért 10 évi várbörtönt kapott. Az öreg Jerábek bácsi már negyven évet ült különböző börtönökben. Egészen otthonosan érezte magát Theresienstadtban is, ahová a világháború alatt elkövetett bűneiért került. Amikor 3 évi büntetését letöltötte, nem akart kimenni. Elszokott a rendes élettől és csak a börtönben érezte jól magát. Moravetz civilben kasszafűró volt. A tolvajok között nagy volt a tekintélye. Csaknem mindig vasban volt. Amikor levették lábáról a láncot, akkor is rövideket lépett a megszokás következtében, olyasféleképpen, mint ahogy a veréb ugrál. Eredeti pofa volt Hofmann, a borbély. Az volt a be-

osztása, hogy bennüket havonta egyszer megnyírjon és megborotváljon. Aki nem fizetett néki, azt úgy összekaszabolta, hogy rossz volt ránézni. Kiborotválta belőlünk az utolsó cigarettánkat is. A cigarettával úgy voltunk, hogy néha, többnyire a bevásárlások után volt bőven, de az is előfordult, hogy egy Zórárt — ez volt a legolcsóbb cseh cigaretta — tízen is szívtunk. Mindenki egy pár szippantást. Az ismerős magyar katonák a rácson keresztül mindég bedugtak nekünk egy cigarettát, ha kértünk tőlük. A rabkórházban volt osztálytársamtól Knepp Jánostól egy egész skatulya Zórárt kaptam. Knepp Jani civilben becsületes munkásember Léván a Weisz-féle ecetgyárban. Koncz Karcsi alsóváradi földbirtokos, ha őrségre jött, a cigarettán kívül még jó hazai kolbászt és hurkát is dugott be a rácson keresztül.

Az első évben karácsony előtt a csehszlovák vöröskereszttől szeretet-csomagot is kaptunk. Melegharisnyát, konzervet, csokoládét. Minden csomagban levél is volt. Angolnyelven írt levél. Szereztünk szótárt és kisillabizáltuk, hogy a csomagokat amerikai lányok és asszonyok még a világháború alatt, a német-francia fronton lévő katonáknak küldték. Azt, hogy ezek a csomagok hogyan kerültek a csehszlovák katonai várbörtönbe, nem tudom. Az amerikai követség útján megköszöntük az ismeretlen és valószínűleg bájos amerikai hölgyek ajándékát, de választ nem kaptunk. Kár, mert levelezetni ráértünk volna.

Amikor a csehszlovák közművelődési egyesület a katonaságot is bevonta működési körébe, buzgóságukban a várbörtön területén is alakítottak egy ilyen »rabokat kiművelő egyesületet«. Úgy az előadók, mint a hallgatók feyencek voltak. Örömmel üdvözöltük az ideát. A szomszédos kazamatából kidobáltuk az ágyakat és padokat raktunk bele. Az asztalosok előadó asztali és állványos iskola táblát gyártottak. Az analfabéta raboknak pedig a feldkurátor hozott palatáblákat.

Volt tisztek és önkéntesek tartottak előadásokat. Ha a tanfolyamon dolgoztunk, kaptunk érte esténként egy csésze fekete-kávét.

Docskái mérnök beszélt a sör- és cukorgyártásról, Rothbart Emil volt rimaszombati vörös városparancsnok jogi problémákat fejtegetett, Prochászka volt aktív törzskapitány pedig szibériai élményeit adta elő. Őszintén leleplezte a cseh légionisták rablásait. Én nem produkálhattam semmit, mivel nem tudtam folyékonyan csehül beszélni. Nekem kellett foglalkoznom az analfabétákkal. Egy kivételével mind ruszin gyerek volt. A kéthónapi kurzus alatt vittem annyira, hogy megtanulták leírni a nevüket.

A közművelődési »kurzus« azonban ahg két hónapi szereplésünk után feloszlott.

Rothbart cikket írt a theresienstadti állapotokról és azt beküldte a »Prager Tagblatt«-nak, én pedig az Emberi jogokat védő ligának írtam. Klepetár egy rajzot küldött be a »Humoristický Listy«-nek amint egy megrakott kocsit húzunk és a fogház-

igazgató ostorral üt bennünket. A rajzot a vicclap lehozta, A képhez a kurzus alatt ültük a modelt és meg lehetett az alakokat ismerni. Feloszlatták a közművelődési egyesület várbörtöni fiókját, elvitték az írószereket és a papirost. Hármunkat pedig kiemeltek a közös kazamatából és lecsuktak abba a cellába, ahol Ferenc Ferdinánd trónörökös gyilkosának társa, Gabrilovic raboskodott. Itt a sok babtól és lencsétől görcsöket kaptam. A nagy hidegben meghűltem és vérhassal kórházba kerültem. Kigyógyulásom után újból visszatettek a sokkal elviselhetőbb közös kazamatába.

Poszt hadnagy a kultúrszobában színházzal próbálkozott, de a színházasdi homoszexuális kilengésekhez vezetett. Majd a csehek bábszínházat csináltak a teremben.

Lassan őrlődtek a napok. A vasárnap és az ünnepnapok szomorúak voltak, de minden ünnepnap között legszomorúbb a karácsonyest volt. Három karácsonyestét töltöttem a theresienstadi várbörtönben és ezek voltak életem legszomorúbb estéi. Karácsonyest a börtönben. Egyes cellában talán megőrültem volna. Még soha nem töltöttem idegenben a karácsonyi ünnepeket. Pestről is mindég hazajöttem és az előző évben mint tisztiskolás szabadságon voltam otthon.

Kitakarítottuk a szobát, mindenki felvette a legjobb ruhadarabját. A tiszti pavillon előtti parkból szereztünk egy fenyőfát és feldíszítettük. A papírszalagokat és a gyertyákat a könyvkötőtől vettük. A parancsnokság külön bevásárlást engedélyezett, bort is szabadott vásárolnunk. Az esti lefekvés kilenc óra helyett tizenkettőkor volt. Csomagokat kaptunk. Vacsorát is adtak. A katonapap is meglátogatott. Szokatlanul mozgalmas volt az este. Zsongott a várbörtön, mint a méhkas.

Vacsora után meggyújtottuk a karácsonyfán lévő gyertyákat. Végtelen szomorúság fogott el, zokogtam, mint egy kis gyerek, majd lerogytam a karácsonyfa alá és hangosan imádkozni kezdtem. A kazamatában síri csend lett, csupán az imát lehetett hallani. Antos, az életfogytiglani várbörtönre ítélt rablógyilkos egész testében reszketve, mint egy hipnotizált mellém kuporgott és összetett kezekkel mondta utánam a karácsonyi ima szövegét. Utána a kazamata összes lakói letérdeltek az oltárt helyettesítő csillogó karácsonyfa köré és imádkoztunk olyan áhítattal, ahogy az őskeresztények imádkozhattak Néró idejében Róma földalatti kazamatáiban.

Ima után megkönnyebbültünk és a karácsonyi énekeket már vígan énekeltük. Amikor kifogytunk a karácsonyi énekből, katonanótákra kezdtünk, majd rázendítettünk páran magyarok a megszokott dalra, hogy:

*Nem kell nékem a világon semmi,
Csak még egyszer tudnék hazamenni.
Csak még egyszer...*

Antos másnap bevallotta, hogy most imádkozott először életében. Félparaszt, félcigány zabigyerek volt és senki sem törődött vele. A törvénnyel már a katonaság előtt is összeütközött. Prágába való bevonulása után, mint ötös huszár, meggyilkolt egy gömri parasztlányt, aki Amerikába készült.

Rádöbbsentem, hogy csak hitvány porszemek vagyunk ennek a világmindenségnek és először hittem öntudatosan, hogy van felettünk egy magasabb lény, akihez mi gyarló emberek elmenekülhetünk még akkor is, ha már senkiben sem bízhatunk.

A legtöbbet a tétlenségtől és télen a hidegtől szenvedtünk. Ha panaszkodtunk a hidegre, azt válaszolták: »gondoljunk csak arra, amiért ülünk és rögtön melegünk lesz«. Nagyon rösteltem a dolgot, hogy ártatlanul ülök és ha gondolkoztam rajta, nemcsak melegem, hanem lázam is lett. Nem szerettem ügyemről beszélni. Igaz, a többiek sem vallották be, hogy miben bűnösök, csak azt mesélték el — azt is a legtöbbször túlozva —, mivel vádolták őket és hogy hány évet kaptak. Aki bekerült az újságba, mind hősnek képzelte magát. A börtönben az ártatlanságot hangoztatni a legunalmasabb »börtöni dumák« közé tartozott. Hisz mindegyik az volt. A theresienstadti várbörtönben a legkisebb büntetés két évi várbörtön volt, a legnagyobb: életfogytiglani fegyház. Természetesen minden büntetés igazságtalan. Ezt valahogy magával hozta a rabpszihológia, a gyengébb gyűlölete az erősebbel szemben. Ha valamelyik rab mártíromságról beszélt, lehurrogták: »Tudjuk, tudjuk, mi is ártatlanok vagyunk«. A legnagyobb részvétlenség kísérte még azt a rabot is, aki a kórházba került. Élve elparentálták és szinte megütközéssel vették tudomásul, ha kigyógyul tan visszajött. Igaz, piszkos anyagi háttere is volt a dolognak. Minden rabnak volt valami nélkülözhetetlen »rabháztartási cikke«. A gyufát helyettesítő »cündje«, darabka ceruzája, tűje. pár szem kockacukorja, dohánya stb, amiket nem vihetett a kórházba. Ezeket a kazamatában maradtak maguk között szétosztották és ha a rab a kórházból kikerült, vissza kellett adni jogos tulajdonosának.

A rabkórház egyébként a város belsejében a helyőrségi katonakórház egyik földszintes termében volt elhelyezve és inkább hasonlított jól lezárt halottas kamrához, mint egészségügyi intézményhez. Itt feküdtek óriási bűzben vörhenyesek, elmebajosok, tüdőbajosok a többi beteg rabbal a legnagyobb rendtelenségben. Higiéniairól szó sem lehetett, az orvosságtól sem gyógyulhattunk meg. Aszpirin és jódtinktúra járta. Én vérhasra tinktúrát kaptam. Csak az gyógyult meg, kinek szervezete vasból volt és az idegei kötélből. Rendszerint két út vezetett ki a rabkórházból. Az egyik a temető, a másik pedig a bolondokháza. Egy rabbal több vagy kevesebb, ugyan kít érdekelt ez?! Ha megbolondult, az sem számított.

A rabtemetés a világ legszomorúbb aktusa, a rabok temetője pedig a világ legszomorúbb helye.

Egy alig huszonkétéves szlovák fiú — ha jól emlékszem, Dirda Istvánnak hívták — politikai fogoly, gyorsorvadást kapott és mellettem halt meg a piszkos rabkórházi szalmazsákon. Csúnya őszi idő volt és bennünket lábadozó betegeket hajtottak ki szerencsétlenül járt társunk sírját megásni. Alig hogy végeztünk, jött a szomorú menet. Két másik rab, akik a kétkerekű hullaszállító kárét húzták a nyakigérő sárban. Utánuk az elmaradhatatlan, megbízható cseh katona, feltűzött szuronnal. A pap a temető kapujából visszafordult. Amikor a megásott sírhoz értek, minden ceremónia nélkül a gödörbe fordították és bekaparták a gyalulatlan kincstári koporsót.

Azóta, ha nagy temetések látok, önkénytelen kontrasztként a theresienstadti katonatemető árkában, jeltelen sírokban meghúzódó volt fegyencársaim jutnak eszembe.

Dirda István a »béke« ötödik esztendejében a rövidlátó cseh szoldateszka várbörtönében ártatlanul meghalt szőke szlovák testvérem! Tragédiád sokáig kísértett. Néped felszabadult. Az igazságos Isten keze üldözőidet utólérte. Nyugodjál békében a theresienstadti rabtemetőben!

6.

A theresienstadti várbörtönben csendesesen őrlődtek a napok. Közben már magam is öreg rab lettem és elértem a legmagasabb katonai fokozatomat: szobaparancsnok lettem az első kategóriába tartozó rabok közt. A patentírozott cseh-szlovák demokrácia azonban még a várbörtönig is elért és csakhamar megszűntették a kategorizálást. Lefokoztak bennünket volt tisztet és tisztjelölteket és a kategória végleg megszűnt.

Ezt a szobaparancsnoki tisztemet azért kaptam, mert rangban és életkorban legifjabb voltam. Alig huszonkét éves kidobott tisztiiskolás. A szobában állandóan tizenhét-huszan voltunk. Jöttek-mentek az emberek, akárcsak valami éjjeli menedékhelyen. Volt a szoba lakói között több aktív tiszt is. Legmagasabb sarzsit egy alezredes képviselte, egy volt légionista. Sikkasztott, lefokozták és három évre ítélték. A másik volt aktív tiszt: egy őrnagy. Lelőtte a parancsnokát: tíz évet kapott. Egy vezérkari százados eladta a mozgósítási tervet: húsz évre ítélték.

A politikai foglyok közül legjobban Stark főhadnagyrá és Weisz törzskapitányra emlékszem. Az 1921-i mozgósítás után kerültek Theresienstadtba. A Habsburg restaurációt készítették elő: tíz évet kaptak. A törzskapitány megőrült a fogságban, a főhadnagy meszet evett és a rabkórházból megszökött Németországba. Onnan küldözgetett üdvözlőlapokat a parancsnokságnak.

Szökési kísérletek napirenden voltak, de az őrség ébersége és a környékbeli parasztok csaknem mindig megakadályozták a rabok szökési kísérleteit. Egyízben a legnehezebb ra-

bok, csupa életfogytiglanosok, kiszedték a falat a mosdó mögött és az egész szoba megszökött. Éjszakánként dolgoztak felváltva, legnagyobb csendben és elővigyázatossággal, hogy az ablak alatt posztoló őrség észre ne vegye. Áruló nem akadt köztük. A szoba lakói mind nehéz emberek voltak. Az éjszaka kiszedett maltert és tégladarabokat, reggel és délben kihordták az udvaron levő latrinába. Amikor a másfél méter széles falban egy akkora nyílás volt, hogy egy ember átvergődhetett rajta, várták a kedvező pillanatot a szökésre. Egy rettenetes novemberi éjszakán puskaropogás riasztott fel álmunkból, majd alsóruhában és mezítláb kikergettek az udvarra és az őrség vizsgálgatni kezdte a falakat. Mikor nálunk nem találtak semmi gyanúsat, jó negyedóra múlva visszaengedtek a szobánkba. Dideregtünk, mint a kocsonya. Mi csak akkor tudtuk meg, hogy a nehéz rabok falat törtek és megszöktek. Szökésük nem sikerült. Alig bújtak ki a lyukon, a sánc tetején szolgálatot teljesítő őr észrevette a szökést és lövöldözni kezdett. Alarmírozták az egész helyőrséget. Bekerítették a menekülő rabokat és még az éjjel vasraverve visszahozták a társaságot és a »Principkába« dugták őket.

Nagy diszciplína következett a szökés után a fegyház egész területén. Éjszakánként többször berontottak a szobákba, megszámláltak bennünket, megvizsgálták a falakat, erősebb villanykörtéket szereltek föl, megduplázták az őrséget. Az elővigyázati intézkedésekben annyira mentek, hogy a vödörket kiürítésük előtt a latrinán az egyik őrmester hónapokig felkeverte. Maltert keresett bennük. Ez a szökési kísérlet sokáig izgalomban tartotta a fegyházat, de ez is elmúlt, mint minden a világon és a fegyházi élet visszatért a megszokott unalmas medrébe.

Télen-nyáron félhétkor keltünk. Félnyolckor kinyitották az ajtót és mentünk a reggeliért. A reggeli néha feketekávé, néha köménymagos leves volt. A komiszkenyérből felet faszoltunk. Délelőtt felváltva sétáltunk egy óra hosszat az udvaron. Az ebéd tizenegy órakor volt. Leves, bab, krumpli vagy knédli. Knédli, ez a cseh specialitás, háromszor is volt hetenként. Egy héten kétszer húsleves is volt kb. 5 deka hússal. A csehek megették a knédlit a vöröshagymamártással, de nekünk ez az állandó »knédlizés« és »omácskázás« sehogy sem tetszett. Amikor a parancsnokság nem akarta megváltoztatni az étrendet, sztrájkolni kezdtünk. Földhöz vágtuk a knédliket a »cibulová omáckával« együtt és három napig semmit sem ettünk, végül fel sem keltünk. Elértük azt, hogy knédli helyett burgonyát kaptunk. Az »omácska« maradt. Azt mondták, hogy az jó a tüdővész ellen. Nem tudom, nekem állandóan hasmenésem volt tőle.

Munkánk nagyon kevés volt a fegyházban. Csupán néhány iparost alkalmaztak a műhelyekben, de ezek is csak a háziszükségletekre dolgoztak. Volt a fegyháznak könyvkötőműhelye és egy másik műhely, ahol öreg csizmák és bakancsok izzadságzagú bőrfoszlányaiból lábtörlőket készítettek. A bér siralmas

volt: negyven fillér naponta. Ezt be lehetett váltani egy sajka feketekávéra. Lábtörlőket én is csináltam pár napig, de a portól és a büztől rosszul lettem. Aki műhelyben dolgozott, az elesett a délelőtti s a délutáni sétától s ezek hiányát mihamar megérezte. A műhelyből csakhamar átkapcsolódtam a külső munkákhoz. Egész nap szabad levegőn voltam. A nyár folyamán kétszer vagy háromszor künn voltam a rabkülönítménnyel a cséplésnél. Ehhez a munkához nem érttem, de azért pelyvát tolni nem volt nehéz. Kőműveseknél a maltert kevertem, meszet oltottam, téglákat adogattam. Igyekeztem magam hasznossá tenni. Amikor bevezették a fegyházba a villanyt, segítettem szerelni. Törtem a falat, 'elhelyeztem a Bergmann-csőveket, húztam a drótot reggeltől estig, amíg a szerelési munka tartott. Ehhez az összes rabok között talán én értettem a legtöbbet.

Ebben az időben már úgy ahogy tudtam csehül, talán bejuthattam volna az irodába vagy a könyvkötőkhöz, de nekem jobban tetszett a külső munka. A mozgás, a napfény és a friss levegő. Az utolsó évben már csak aludni jártam a kazamatába. Egész nap, kora reggeltől késő estig kint ténferegtem. Jó és kifizetődő munka volt többek között az állatokat etetni vagy a kertészeknél dolgozni. Itt mindig leesett valami. Kis csibe, nyúl, káposzta, kalarábé, paradicsom, hagyma stb. Kályhánk volt, tüzelőt szereztünk és ezekből a mentett dolgokból vacsorát főztünk magunknak. Úgy segítettünk magunkon, ahogyan tudtunk.

Rabságom utolsó nyarat már raktárnoki minőségben töltöttem.

A fegyház villanyvilágítással való ellátása után a cellákban és a közös termekben kicserélték a padlózatot. Nagy és kiadós munka volt. Hozták a jó tüzelőt, amiben oly nagy hiányt szenvedtünk. Nyersanyagunk volt, de nem volt mivel főznünk. Rám bízta az anyagraktárt: kutyára a szalonnát. Minden fegyházban cserekereskedelem folyik. Nem ismertük a pénzt, akárcsak az ókorban. Pénzünket a parancsnokság kezelte és havi 32 csekkoronát engedélyezett a bevásárlásokra. Szenet és fát csak télen faszoltunk. Nyáron a fának nagy ársiója volt. Bevásárolni nem lehetett, csak élelmiszereket és trafikot. A deszkadarabokkal hatalmas üzleteket bonyolítottam le: életem legjobb üzleteit. Egy darab deszkáért fél kiló zsírt vagy egy doboz cigarettát kaptam. Fára mindenkinek szüksége volt, hogy vacsorát főzhessen; nekem pedig volt egész raktárra való. Ez a raktárnoki állás volt a legjobb »svindli« az összes úgynevezett »fegyencállások« között. Felettesem egy német nemzetiségű őrmester volt. Ismert már a tisztiiskolából. Szabad kezet adott mindenben, rám bízta a raktárnoki könyvet és én csináltam az inventárt is az egész várbörtön területén. Az új deszkákkal és lécekkal nem svindlizhettem, mert ezeket mingyárt beépítették, de az ócska deszkákkal annál inkább. Néhány hónap alatt az összes elégethető dolgot kihordtam a raktárból és eladtam, illetőleg becseréltem.

Abban a szobában, ahol voltam, emeltem az életrívót. A mi kis társadalmunk sem fában, sem élelmiszerben nem szenvedett hiányt.

Egyik nap azt a parancsot adta az én német őrmesterem, hogy rendezzem be korhűen a »Principkát«, mert jugoszláv vendégek jönnek azt megtekinteni.

Princip, Ferenc Ferdinánd trónörökös és feleségének a gyilkosa Theresienstadtban fejezte be életét 1918 április 29-én. A sarajevói törvényszék 1914. évben húsz évi várfogságra ítélte az alig tizennyolc éves diákot. Theresienstadtba hozták, ahol a nyirkos kazamaták pár év alatt végeztek vele. Tüdővészbe esett. Csontjai 1918-tól 1920-ig a theresienstadti rabtemető árkában hevertek. Az államfordulat után Cseh-Szlovákia kiadta a csontjait Jugoszláviának és Sarajevóban 1920 július 22-én, mint nemzeti hőst temették el. Azóta már szobrot is kapott.

Ezt onnan tudom, hogy amikor a macedón anarchista meggyilkolta Sándor szerb királyt, egy képeslapban láttam egy szimbolikus képet ezzel a felírással: »Kellett nektek Principnek szobrot emelni?«

A macedón anarchistát Marseilleban mindjárt a tett elkövetése után a helyszínen agyoncsapták, míg Principe^ az osztrák-magyar monarchia trónörökösének és feleségének gyilkosát a sarajevói törvényszék csak szabadságvesztésre ítélte. Nem ítélték halálra, még életfogytiglani várfegyházra sem.

A cella, ahol Princip raboskodott, a theresienstadti országút baloldalán fekvő II. udvaron volt. Hírheft rabjáról a »Principka« nevet viselte. Princip állandóan magánzárkában volt, ebben az alig másfélméter széles és két méter hosszú, nedves és sötét odúban. Ablaka nincs a cellának és a nappali világosság csupán az ajtó feletti tenyérnyi nyíláson merészkedhetik be a szobába. Az ajtó északnak fekszik, napsugarat nem kaphatott a cella.

Princip várfogsága alatt állandóan vasban volt. Kezét éjszákára a falhoz láncolták. A vaskarika nyomai még ma is láthatók a prices feletti falon. A fekvőhelyen kívül volt még a cellában egy ócska bádogedény és egy pad. Ez volt az egész berendezés.

A világháború alatt nagyon nyomorúságos volt az ellátás a fegyházakban. Hónapokon keresztül csak levesen és kukoricakenyéren éltek. Húst csupán nagy ünnepeken kaptak a rabok. Princip úgy legyöngült, hogy amikor a bizonyos bádogedénnyel a latrina felé haladt, az udvaron összerogyott. Az őrség részéről a bánásmód aszerint változott vele szemben, ahogyan a Központi Hatalmak a frontokon álltak. Ha rossz hírek érkeztek, naponta súroltatták Princippellel az amúgy is nedves cellát. Fiatal szervezete sokáig ellenállt, de a harmadik évben már vért köpött: megkapta a legveszedelmesebb fegyházi betegséget, a tuberkulózist. 1918 tavaszán bekerült a theresienstadti katonakórház zárt

osztályára. A cseh orvosok mindent elkövettek, hogy megmentésük, de már nem sikerült. Bekaparták a földbe, mint azt a tíz millió emberi, akik miatta a világháború áldozatai lettek.

Örmesterem parancsának igyekeztem eleget tenni. Kikerestem a raktárban a legrozsdásabb vödröt, aminek még fedele sem volt. Beállítottam a cellába egy rozoga priccset és egy levegőben lógó lócát. A bilincset és a láncot, amiben Princip volt, már nem találtam. Kikölcsönöztem a kovácsoktól egy másikat, egy sokkal mutatósabbat: nehéz súlyokkal felszereltet, amit belefűztem a falban lévő karikába. Egy petróleumlámpával szagot és hatás világítást konstruáltam.

A jugoszláv misszió tagjai a cella láttára mélyen megrendültek. A várparancsnok az örmesternek a cella berendezéséért elismerését fejezte ki. Először és utoljára engem is megdicsértek a csehszlovák hadseregben és ha nem lettem volna a várbörtön lakója, talán még frejterré is kineveznek. Le is fotografáltak. Valóban a panoptikumhoz csak Princip viaszfigurája és az állandóan mellette levő porkoláb hiányzott.

Télire megszűnt a külső munka és behúzódtunk a kazamatákba. Csak a kötelező sétákat végeztük, azokat sem szívesen. Éltük a magunk belső életét a hideg téli hónapokon keresztül és sajnáltuk az ablakaink alatt didergő őrséget. A kályha köré húzódtunk. Vitatkoztunk, veszekedtünk, ahogyan azt az egy szobában tartózkodó emberek szokták.

Néha kártyáztunk, míg a lapokat el nem kobozták és órákig tartó sakkpartikat bonyolítottunk le. Minden szobában sakktábla volt kivésve vagy beégetve az asztal hátlapján. A figurák kenyérbéلبől készültek. Kenyérbéلبől nemcsak sakkfigurákat, hanem cifra dobozokat és kisebb szobrokat is gyártottunk. A kenyérbelet úgy kellett megrágni, mint ahogyan a tehén a kérődzését megkezdi. A kenyérbéلبől embernyállal keveredve ragadós péppé változott. Babramunka volt, belefáradt az ember állkapcsa. Én csak a kenyérbelet rágtam péppé, a mintázást az öregebb, tehetőségesebb rabok végezték. A figurákat különböző színűre festették. Sem a szobrászathoz, sem a festészethez nem érttem. Adtam az anyagot, rágtam a kenyéret. Kaptam a munkámért egy sakkfelszerelést, egy gyönyörű dobozban. Ezt a sakkot kiszabadulásom után odaadtam egy prágai lánynak. Művészi munka volt. Tizenketten dolgoztunk rajta, három hónapon keresztül. Tizen rágtuk a kenyérbelet péppé, ketten pedig figurákká gyúrták a pépet és egy agyoncifrázott dobozt készítettek hozzá, ugyancsak kenyérbéلبől. A rabmunka ritka szép példánya volt. A figurák és a doboz szinte törhetetlen volt: kemény, mint a gipsz és nehéz, mint az ólom. Bármely iparművészeti kiállításon megállta volna a helyét.

A katonai fegyházban az őrséget a leitmeritzi és a theresienstadi bakaezredek adták, többnyire magyar és ruszin gyerekek.

Nagyon féltek tőlünk, nem barátkoztak. Rémhírek jártak a kaszányákban, hogy az őroket szökés közben megfojtották a fegyencek. Mi is ugrattuk a bakákat és amikor a bátrabbak megkérdezték tőlünk, hogy miért ülünk, lehetlenebbnél lehetlenebb válaszokat adtunk nekik: Megettük az őrmester gyerekét, felkoncoltuk az ezredparancsnokot, levegőbe röpitettük a keleti expresszt. Elhitték és szörnyűködve húzódtak el az ablaktól, Téli éjszakákon a ruszin katonák behúzódtak a folyosó sarkába és rózsafüzért pörgetve imádkoztak, hogy az őrségen bajuk ne essék. Egy fiatal katona egy alkalommal fegyverrel jött nekem, amikor éjszaka álmosan a szoba sarkában levő bádogedény felé indultam. Vasrács és erős drótháló választott el bennünket, de ő mégis azt hitte, hogy szökni akarok és kis híja, hogy agyon nem lőtt. Ez a bizonyos bádogedény, amit lehetetlen volt hermetice elzárni, sok kellemetlenséget okozott nekünk. A szoba egyik sarkában volt elhelyezve, lehetőleg az ablakhoz közel és az volt a szobában a legrosszabb fekvőhely, amelyik legközelebb esett a vödörhöz. A legfiatalabb rab kapta meg rendszerint ezt a helyet és idővel, a változások kapcsán úgy húzódtott ágyról-ágyra a tulsó sarok felé. Öregebb rab ritkán használta: bedresszírozta szervezetét. A fiatal rabokat szintén kioktattuk, hogy lehetőleg ne használják ezt a sarkot, hanem bírják ki reggelig. Egy érsekújvári fiú annyira szívére vette az oktatást, hogy napokon keresztül a szalmazsákjában rejtegette. A szalmazsákból kiáramló illat azonban elárulta őt. Az alsónadrágokat kibányászták a szalmazsákból és a meghökkent fiúnak orrát beleverték.

7.

Vizsgálati fogságom ideje alatt a prágai katonapáter havonként egyszer tartott istentiszteletet a garnizon fogházának kápolnájában. A theresienstadi katonapap csak jeles ünnepnapokon jött hozzánk misét tartani. Templom vagy kápolna nem volt a fegyház területén. Nyáron a fegyház egyik udvarán volt a tábori mise, télen pedig egy nagyobb cellát üritettünk ki és ott misézett a katonapáter. Aki akart, meggyónhatott és a mise után megáldozhatott. Eleinte nagyon kevesen jártak gyönni, de amikor megtudtuk, hogy a páter cigarettát osztogat, az összes foglyok gyóntak és áldoztak. Még a zsidók is.

Ha igaz az a mondás, hogy a könyv az ember barátja, úgy ez teljes mértékben a börtönben érvényesül. A könyv a börtönben nem csak jóbarát, hanem a legnagyobb vigasz és a legjobb orvosság a sokszor megőrüléssel fenyegető unalom ellen. Úgy a prágai katonai fogháznak, mint a theresienstadi vár-börtönnek volt ugyan könyvtára, de a könyvtárak anyaga nagyon silány volt. Többnyire német és cseh könyvek. A jó könyvek a forradalom alatt elkallódtak. Magyar könyvet nem láttam a prágai garnizonban. Theresienstadtban volt vagy öt darab. Ki-

szabadult rabok hagyták ott. A hazulról kapott könyveket cse-
relgettük egymás között.

Politikai és szociológiai tárgyú könyveket a parancsnokság
nem engedélyezett. Újságot sem. Nagy ritkán tudtunk csak be-
csempészni újságot, legtöbbször régieket. De ennek óriási becse
volt és celláról cellára járt. Rendszerint elkobzás és ót napi
legyes lett a vége. Az újságolvasás hiánya volt az oka annak,
hogy teljesen elvesztettük a kapcsolatot a külvilággal. Kiszaba-
dulásom után nem tudtam a fontos politikai és társadalmi ese-
ményekről, rendszer változásokról, háborúkról, amelyek az alatt
az idő alatt zajlottak le, amíg az erár vendégszeretét élveztem.

Havonként egyszer írhattunk levelet, ugyancsak egyszer ha-
vonként fogadhattunk látogatókat. A leveleket cenzúrázták. A
látogatás alkalmával nem hagytak egyedül. A látogatás idejét a
parancsnokság állapította meg: rendszerint félóraban. A látogató
csomagot is hozhatott, de annak tartalmát megvizsgálták. A ka-
lácsot például darabokra törték, nehogy acélfűrész csempéssze-
nek be a tésztaba sütve. Dohányt engedélyeztek, de már ciga-
rettát nem, mert a cigarettában szintén lehet acélfűrész és leve-
let csempészni. A gyufát sem engedélyezték. A dohányzást —
érdekes — megengedték, de a gyufa után sokszor valóságos haj-
tóvadászatot rendeztek. Gyufánk a legritkább esetben volt. Tü-
zet, jobban mondva szikrát acélgömb és égetett rongydarab se-
gítségével csiholtunk elő. Cérnán pergettük a gombot, amelynek
egyik vége a szánkban volt, vagy pedig a polc szélén egy szögön,
a balkezünkben kavicsot tartottunk és égetett ronggyal megtöl-
tött dobozt. A szikra az égetett rongyra esett, mely láng nélkül
égni kezdett. Ehhez tartottuk a cigarettát. A dobozt hermetice
zártuk le a művelet után, hogy az égetett rongy a nedves kaza-
matában át ne nedvesedjék. Ezt a furfangos szerkezetet »Cünd«-
nek hívták. Az öreg foglyoknak volt »Cündje« és a fiatalabbakat
kioktatták a vele való bánásmódra. Ugyanúgy beszerezték idővel
a többi nélkülözhetetlen háztartási cikkeket: ceruzát, zsilip-pen-
gét, tűt, cérnát, acélkanalat, melynek nyele a bicskát, sőt sok-
szor a borotvát is helyettesítette. Ezeket a cikkeket nem volt sza-
bad tartanunk. A ceruzát azért, mert »feketén« írhattunk vele
leveleket. Papír vagy fehér rongydarab csak akadt valahogy.
Ezekre a tárgyakra elég gyakran razziáztak, de sosem tudták
mind elkobozni. A leglehetőlenebb helyekre dugtuk el őket.
Nem szerettük, ha más cellába csoportosítottak bennünket. Ez
mindig nagy veszteséggel járt, mert a nehezen beszerzett ingó-
ságokat ott kellett hagynunk.

A garnizonban sok élősdie volt: tetű, bolha, poloska. There-
sienstadt nedves kazamatáit nem bírták el az élősdiek. A cuvaxot
és a ruháit mindjárt az első napokban fertőtlenítették és két pár
fehérművel látták el. A fiatal rab rögtön bevonulása után
megkapta a fegyencruháját, mely nyáron durva fehér vászon,
télen pedig még durvább daróc volt. Az első időben az orosz fog-

lyoktól visszamaradt kazajkákat viseltük. Ez elegáns kávébarna színű ruha volt.

A fehérneműt a fegyház mosodájában az oda beosztott rabok mosták. Innen azonban még piszkosabban került ki a fehérnemű, mint ahogyan beadtuk. Inkább saját magunk mostuk ki. Szappant havonként faszoltunk. Ez azonban kevés volt és silány minőségű. Otthonról kaptunk vagy vásároltunk, mert szappanra okvetlen szükségünk volt.

Fürdeni bizonytalan időközökben jártunk. Rendszerint csak akkor, ha már nagyon koszosak voltunk, vagy ha több újoncot hoztak és a fegyház parancsnoksága jónak látta, hogy ne csak a »cuvax«-ok, hanem a fegyház öreg lakói is fürödjének. Öreg pléhládákban fürödtünk párosával. Egyedül csak a bőrbajosok fürödhettek. A vizet saját magunknak kellett a katlanokba hordanunk és ott felmelegítenünk. Nyáron, ha külső munkán voltunk, a sánc körüli árokban is megfürödhettünk. Két ízben én is fürödtem ebben a mocsárban, közben hódpatkányra vadásztunk. Ez a fürdés sem nyújtott nagyobb élvezetet, mint a közös kád-fürdő. A hódpatkányokból egyesek gulyást főztek. Szörméjüket a parancsnokság értékesítette.

Reggelenként a cellában levő »vasparátban« mosakodtunk, melyet a szobasorosnak kellett előző nap megtölteni. Előfordult, különösen ha többen voltunk a cellában, mint a rendes létszám, hogy csak a cella lakóinak a fele mosakodhatott. Az újoncok, mint mindenütt, az utolsók voltak. Nekik nem jutott a mosdóvízből. Vagy abban a vízben mosakodhattak, amit az öreg rabok kieresztettek a dézsába, vagy sehogy.

A ruhán és fehérneműn kívül mindegyik fegyenc kapott egy köpenyt, egy szalmavánkost és két lópokrócot. Nyáron egy, télen két pokróccal takaróztunk. Nyáron az egyik pokrócot mint lepedőt használtuk. Télen a kettő sem nyújtott elég meleget és nagyon gyakran ruhástól aludtunk.

A fegyházban legrosszabb dolguk az életfogytiglan elítélt raboknak volt. Ezek voltak a legnehezebb emberek: csupa rablógyilkos, de volt közöttük hazaáruló is. Lehetek a fegyház területén vagy húszan. Ezeket az életfogytiglanosakat nem vitték munkára, mert félt a parancsnokság, hogy a munkáról megszöknek. Hazulról sem kaptak támogatást s így teljesen rá voltak utalva a fegyház ellátására. Rajtuk látszott meg legjobban a börtön romboló hatása és rajtuk ütött ki legerősebben a sajátságos rabpszichológia. A legfőbb gondjuk a nagyobb kenyér, több és jobb főzelék, kevesebb knédli volt. Tudták pontosan, hogy mi jár nekik és ebből egy jottányit sem engedtek. Talán nincs gyávább ember náluk, de ha jogaikban sértették, gyilkolni voltak képesek. Ha valami szabálytalanságot vettek észre, légyen a legártatlanabb tévedés is, felfújták és órák hosszat tárgyalták. Igyekeztek mindenütt és mindenben rést ütni és ebből a részből egy darabig jobban élni. Egész nap dámáztak és sakkoztak. Közülük kerültek ki

a matadorok. Néha egy sakkparti egy hétig is eltartott. Idő volt hozzá és sajátságos idegekkel bírták. Elég jól sakkoztam, de ezekkel a nehéz vagányokkal nem bírtam: mindég megmattoltak. Ha valaki sakkjáték közben megzavarta őket, durván letorkolták és fel sem tekintettek, bármi történt is a cellában. Tőlük akár az egész világ összedülhetett volna. Ők nyugodtan tologatták tovább a kenyérbéلبől készült figurákat. Ezek az emberek már nem ismerték az élet igazi értelmét és annak értékét: a börtön megfosztotta őket az emberi érzésektől. Semmit sem tiszteltek. Semmi sem volt előttük szent, csak saját énjök, abból is csupán a gyomruk és ha azt megtölthették, a legnagyobb nyugalommal és meglelégedéssel dobták le magukat a szalmazsákra. Öt perc múlva horkolásukkal jelezték, hogy az igazak álmát alusszák. Ezekről az emberekről lekopott a máz, amit az emberi civilizáció rájuk rakott, míg szabadok voltak. A leegyszerűsített viszonyok között éltek az ősember primitív életét. Megszokták a börtönéletet és sokan nem is kívánták a szabadulást.

Sírtak, amikor szabadultak, de nem az örömtől, hanem a félelemtől. Elvesztették lábuk alól a talajt.

Amikor elítéltek, egy percig sem hittem komolyan, hogy négy évet fogok ülni. Mindég bíztatott valami, hogy korábban szabadulok, még akkor is, amikor az ítélet jogerőre emelkedett. Két kegyelmi kérvényem feküdt az elnöki irodában. Az egyiket a hivatalból kirendelt védőm adta be, a másikat az édesanyám. A perújítási kérelmem pedig a legfelső katonai bíróságon volt. Ezt én adtam be a katonai prokurátornak, amikor a fegyházban kötelező vizsgálatát végezte. Minden félévben sürgettem a perújrafelvételt. Bízam benne, hogy ártatlanságomat sikerül kiverekednem.

Naponta vártam kérvényeim kedvező elintézését. Az is vigasztalt, hogy törvény szerint büntetésem egyharmadát elengedik. Igyekeztem jól viselkedni.

Mi, akik meg nem estünk teljes letargiába, gyakran foglalkoztunk szabadulásunk kérdésével. Amnesztiában bízunk, háborúban, forradalomban, a republika összeomlásában reménykedtünk és meg voltunk győződve^ hogy hamarabb szabadulunk. A szökés még magában véve nem büntetendő cselekmény. A szökéshez minden rabnak joga van. Arra való az őrség, hogy megakadályozza. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a szökési kísérletet diszciplináris úton a fegyházparancsnokság nem büntette volna. Az ilt eltöltött büntetést azonban beszámították.

A levegő és a napfény hiánya miatt sápadtak, szobaszínűek voltunk. Az egyoldalú táplálkozás, főleg a tej, tojás és a gyümölcs hiánya miatt csakhamar jelentkeztek a tipikus fegyházi betegségek. A gyenge rabkosztból hiányzik az »A« vitamin és alig van meg a »B« és a »C« vitamin. A vitaminok hiánya miatt sorrendben jelentkeztek: a farkassötétség, a sárgaság és végül a

legveszedelmesebb: a skorbut. Ezek a betegségek nem járnak fizikai fájdalommal és kizárólag a legyengült szervezet utóhatásaként állnak elő.

A farkassötétségnél annyira elgyöngülnek a szemidegek, hogy alkonyat után nem lát az ilyen szem, holott napvilágnál egészen jól lát. Este a világítás ellenére úgy botorkáltunk a cellában, mint a vakok. Csukamájolajat adott az orvos és a betegség pár nap múlva megszűnt. A szem látóhártyája újból érzékeny lett a mesterséges fény iránt, mint a rendes retina.

A sárgaság már kellemetlenebb volt. Étvágytalansággal és gyomorrontással kezdődött. Heteket vett igénybe a gyógyítás, közben sárgák voltunk, mint a japánok és a szemfehérje is tojás-sárgává vált. A legtipikusabb börtönbetegség a skorbut, mely néha csoportosan, néha pedig járványszerűen lépett fel. Ez a betegség teljes levertséget, apátiát idéz elő, a lelkerőt a minimumra csökkenti. Szimptomái az abszolút lomhaság, gyengeség úgy fizikai, mint pszihikai értelemben, vérzések a nyálkahártyákon, bőrön, belső szervekben és nagyon gyakran a foghús gyulladása és fellazulása. A skorbutos rab teljes apátiába esik és azt lehet vele tenni, amit akarnak. Nincs ellentálló ereje és úgy járkal össze-vissza, minden cél nélkül, Evvel a rabbetegséggel lehet megmagyarázni a hihetetlen beismerő vallomásokat.

Úgy a fiarkassötétséget, mint a sárgaságot és a skorbutot a várbörtön orvosa nem számította a komoly betegségek közé és ezekkel a betegségekkel még rabkórházba sem utalt. Vitamin-dúsabb kosztot sem adhatott, mert ez a fegyházban lehetetlenség. Tejet, citromot, csukamájolajat írt elő, rendszerint jó eredményre.

A teljesen legyengült szervezet utókövetkezménye az abszolút vérszegénység és a tuberkulózis. A lelki eltoppultság végső állomása az örülség. Ezeket a rabokat már beutalták a rabkórházba, ahonnan az út rendszerint a rabtemetőbe vezetett.

A katonai várbörtönben munkára kényszeríteni nem lehetett. Ezt nagyon jól tudtuk, ennek ellenére szívesen jelentkeztünk bármilyen munkára. A munkával relatíve meggyorsítottuk az idő őrzítőén lassú folyását. A munkán húztuk az időt, ahogyan csak lehetett. Hiszen akár dolgoztunk, akár nem, az idő haladt, és nekünk csak ez volt fontos. Amikor földet és téglát káréztunk a parkba, naponta akár tízszer is térhettünk volna, a távolság alig volt ötszáz méter és a karé megrakása sem tartott tízpercnél tovább. Nem strapáltuk magunkat. Minek, miért? Hogy megszűnjön a kényelmes lógás és a kazamatában kelljen maradnunk?! Kényelmesen megraktuk a kocsit — vagy egy óra hosszát tartott. — azután leültünk a karé mellé és úgy dél felé hazaballagtunk. Délután ugyancsak kiballagtunk, újból megraktuk a karé és csak az esti összeolvasásnál jelentkeztünk. Az örök nem hajtottak bennünket, egyszerűen nem avatkoztak bele munkánkba, csak arra vigyáztak, meg ne szökjünk.

Ez az amerikázás nekik is megfelelt: nem kellett annyit utánunk kutyaolniok.

Egészen másképen számítottuk az időt, mint odakünt. A rab időszámítása egészen speciális valami. Ezt csak az értheti meg, aki már be volt zárva. Naptárunk, óránk nem volt, de mindég tudtuk, hogy hányadika van és hogy körülbelül hány óra lehet. Az órák, napok, sőt még a hónapok sem számítottak, csak az évek. Években beszéltünk és ha nagyon pontosak akartunk lenni, akkor az évszakokat is megemlítettük. Egy szlovák nyelvű cigány érdekesen intézte el a két évi várbörtönt, ujján számolta versben: »Jaro, leto, jaro, leto a uz je to«. Tavasz, nyár, tavasz, nyár és letelt már.

Az egyik vizsgálat alatt az inspicáló generális megkérdezte az egyik rabot:

— Hogy érzi magát?

— Előírás szerint, generális úr — válaszolta a rab.

— Hány évre van elítélve?

— Életfogytiglani fegyházra.

— Mennyit ült már le?

— Csak egy évet — válaszolta szomorúan a fegyenc.

— Látja, hogy folyik az idő, akár csak a víz — jegyezte meg a generális és már is a mellette álló másik rabtól érdeklődött hogyléte felől.

Volt a cellánknak két gömöri legénye, az egyik életfogytig, a másik húszévre volt elítélve. Egyszer vitatkoztak, melyikük büntetése enyhébb. Természetesen a húsz évet tartotta mindenki kevesebbnek.

— Szamarak vagytok mindnyájan, — mondta az életfogytiglanos. — Igaz, hogy én életfogytig leszek itt, te meg csak húsz évig, de nem adok öt évet, ígyis, úgyis beledöglünk mind a ketten. Én akkor már lekivittetem a büntetésem, de neked hátra marad még tizenöt év és azt a másvilágon kell letülnöd.

8.

Ügyem perújrafelvételét három indokra alapoztam: Nem hallgatták ki az általam indítványozott tanukat. A főtárgyalást tolmács nélkül tartották meg, holott én a cseh nyelvet nem értettem. Harmadik oknak felhoztam, hogy lelkiállapotomat, melyben a nekem inkriminált fejelemlést elkövettem, nem vizsgálta meg pszichiáter. A legfelső katonai bíróság, még mielőtt engedélyezte volna a perújrafelvételt, a legszélesebbkörű nyomozást rendelte el. Kihallgattak megkeresett bíróságok útján vagy száz tanút. Volt katonatársaim már régen civilben voltak és mint ilyenek, a polgári bíróságok előtt meg merték mondani az igazat. Azok is, akiket a főtárgyaláson kihallgattak, javamra val-

lottak. Tudtam, hogy ügyem jól áll és hogy a legfelsőbb bíróság a perújrafelvételt javamra el fogja rendelni. A harmadik bizonyítási eszközt, a pszichiáterrel való megvizsgálást, szintén elrendelték és egy szép napon elvittek Prágába, a Károly-téren lévő klinikára. Ennek a hatalmas, háromemeletes épületnek a bal-szárnyát a katonaság foglalta le, a jobbszárnyán pedig polgári betegeket gyógyítottak. Röviden úgy is mondhatnám, hogy baloldalon voltak a szimulánsok, jobboldalon pedig a komoly betegek. Engem a zárt osztályra tettek megfigyelőbe. Ez egy külön emeleten volt négy nagy kórteremmel, öt vagy hat kipárnázott cellával a dühöngők számára. Elvették a felsőruhámot és a bakancsomat. Adtak helyette kórházi köpenyt és papucsot. Eleinte érdekelt a dolog és kíváncsi voltam, hogyan fogják megállapítani három év eltelte után, annak a reflex-mozdulatnak az indító okát, mely a börtönbe juttatott. A katonáorvosokat minden tekintetben szociálisan gondolkozó derék embereknek ismertem meg. Igaz, akadt közöttük is goromba és durva, de még ezek is elsősorban orvosok voltak és csak másodsorban katonák. Alapjában véve szomorú hely volt a theresienstadti várbörtön, de sokkal szomorúbb volt a nagyvárosi elmeegógyintézeti klinika, mely már előszobája az örültek házának. Talán a bolondoknak jobb volt, mint nekünk. Ők nem tudták, hogy bolondok, de kívülről rettenetesen hatottak. Fiatal életek ideiglenes állomása volt ez a kórház. A jobbszárnyon feltűnően sok nő volt. Szerencsétlenül [árt leányanyák, akik alig érték el a pubertást. A férfiak közül jobb napokat látott intellektuelek, akiket az élet küzdelmei közt kapott sebekkel mentőautók szállítottak ide. Erős defektet kapott emberek, embergyűlölők, notorikus öngyilkosjelöltek. Ezek egész nap ültek és bámultak a levegőbe. Nagyzási hóbortban szenvedők: Ferenc Józsefet, Julius Cézárt, Napóleont, Marie Antoinettet, Krisztust, Atyaúristent és az ő szent prófétáját: Mohamedet képviselték. Feltalálók, hittérítők és agitátorok is voltak köztük. Ezek már mulatságosabbak voltak, vadul gesztikuláltak és szónokoltak. Ha rohamot kaptak, ketrecbe zárták őket.

A katonai megfigyelőben nagyon kevés komoly beteg volt. Ezt az orvosok is tudták. A legtöbb azért »dilizett«, hogy a katonaságtól szabaduljon, vagy pedig elkövetett valamit az ezrednél és inkább a bolondot játszotta, hogy a következményeket elkerülje. Idegekre menő, veszélyes játék volt és csak azok bírták ki, akiknek vasidegzetük volt. Akik gyenge idegekkel szimuláltak, azokat vagy rögtön kidobták a kórházból, vagy ha ottmaradtak, tényleg megbolondultak. A környezet is az idegekre ment, nehéz volt a védekezés. Nagyon kellett az idegekre vigyázni: ilyen helyen ragadós az örültség, még akkor is, ha csak szimulálják. Már az a tudat, hogy az ember elmeegógyintézetben van, szubjektív« beteggé tesz. A meglehetősen ceremóniával járó vizitektnél, már udvariasságból sem mondhatja az ember, hogy

egészséges. Akkor mirevalók az orvosok, akik mindenáron gyógyítani akarnak? A bolondok és szimulánsok között, még mi, egészségesek is megbetegedtünk. Ha mást nem, aszpirint kérünk az orvosoktól fejfájás ellen.

Itt is, mint mindenütt a katonaságnál, szobaparancsnoki rendszer dívott. A szobaparancsnokunk szerb katona volt, aki ekkor már nyolc éve élt ebben a szobában és naponta várta, hogy hazavigyék Jugoszláviába. Gyógyíthatatlan csendes bolond volt. Egész nap csetlett-botlott minden cél nélkül és monologizált szerbül, horvátul, magyarul, németül és csehül felváltva. Ha rájött a bolondóra, összeszedett minden szemetet és ágya köré rakta. Szobaparancsnoki jelentése kész cirkusz volt. Haptákba vágta magát és az ő kevert dialektusában mondta: »Herr Generál, hlásim háromezer millió bolond, egyébként egészségesek«, vagy: »Pane Generale ich melde gehorsamst százezer millió bolond alles sind simulanti.« Megtapogatta az ezredorvos hátsát, elszedte a cigarettáit, és azután mint aki jól végezte a munkáját, lefeküdt. A vizit további része nem érdekelte.

Egyik barátom anginát kapott az ezrednél. A maródiszobában lógott hónapokig. Eleinte csak suttogott, majd végül egészen megnémult. Nem bírtak vele. Beutalták a megfigyelőbe. Mutogattott és levelezett az orvosokkal. Kitartott némasága mellett. Velem sem beszélt. Vett egy palatáblát. Az egyik oldalra felírta, amit közölni vagy kérdezni akart, majd megfordította a táblát, kezembe nyomta a palavesszőt és várta az írásbeli választ. Szerencsétlenségére az egész napi némaságának reakciójaként éjszaka álmában kiabált. Ennek ellenére néma maradt. Másfél évig nem beszélt. Nem engedték haza. Leszolgált katonai idejének hátralévő részét a megfigyelőben. Innen ment civilbe. A búcsúzásnál már beszélt és hangos szóval köszönte meg az ezredorvosnak az iránta való jóindulatát. Átadhatta volna az ezredorvos a badbírósnak, de nem tette. Talán neki is imponált ez a hihetetlen akaraterő és makacs kitartás.

A losonci B.....y család tagja a világháború alatt mint tüzérhadnagy szolgált az osztrák-magyar hadseregben. A cseh megszállás után Parisban folytatta tanulmányait és megfedkezett arról, hogy lejeiéntkezzen a cseh-szliovák hadseregbe. Tanulmányai befejezése után hazajött. Bevonultatták és köztüzéreként kellett volna szolgálnia Leitmeritzben. B-----y visszakövetelte tiszti rangját, és közemberként nem akart szolgálatot teljesíteni. Erre becsukták. Éhségstrájkba kezdett és kijelentette, hogy addig nem eszik, míg tiszti rangját vissza nem adják. Koplalhatott már vagy két hete, amikor behozták a megfigyelőbe. Az éhségstrájkot itt tovább folytatta. Hat hétig semmiféle táplálékot nem vett magához, csak vizet ivott, naponta tíz litert is és cigarettázott. Két hónapon keresztül sem nem nyíratkozott, sem nem borotválkozott. Ügy nézett ki, mint egy szőrös csontváz. Az éhségstrájk végén már az ágyból sem tudott felkelni annyira le-

gyengült. Felváltva hordtuk neki a vizet és ha nagyon nyugtalankodott, adtunk neki cigarettát. Ha mesterségesen akarták táplálni, elharapta a gummicsövet.

A megfigyelőben éhenhalt volna. Hordágyon vitték el egy szanatóriumba, ahol hónapokig nyomta az ágyat. Megszabadult a katonaságtól és az esetleges büntetéstől két hónapig tartó éhségsztrájk árán. A legradikálisabb módon harcalt a cseh áldemokrácia ellen.

Kevésbé tragikus lefolyású volt egy pozsonyi bankfiú esete. Mindenáron szabadulni akart a katonaságtól. Megpróbált mindent az ezrednél, de még csak kórházba sem tudott jutni. Megszökött Jugoszláviába, ahol egyik rokonánál helyezkedett el. Jugoszlávia azonban kiadta a katonaszökevényt Cseh-Szlovákiának. Rögtön lecsukták. A garnizonból behozták a megfigyelőbe, mert éjszakánként meztelenül futkosott. A megfigyelőben nem »dilizett«, csak folyton azt magyarázta az orvosnak, hogy csavargási mániában szenved. Nem bírja az egyhangú kaszárnyaéletet és valami ismeretlen erő hajtja, űzi őt a szökésre. Az orvos segédszolgálatosnak minősítette a szimpatikus színmlánst és visszaküldte az ezredhez. A kaszárnyából még az első napon elcsavargott és csak három nap múlva tért vissza. Azt állította, hogy eltévedt. Ezt megtette vagy ötször, mire újból lecsukták. Az ezredfogdából kiszökött és este, amikor legnagyobb volt a forgalom a prágai Vencel-téren, felmászott Szent Vencel lovaszobrára. Ott szónokolt lovagló helyzetben az összesereglett tömeg nagy gaudiumára, míg a tűzoltók le nem szedték onnan. Egyenesen a megfigyelőbe vitték. Pár nap múlva civilbe ment.

A megfigyelőben állandóan nagy volt a lárma, az ideges feszültség és mindig ki voltunk téve különböző meglepetéseknek.

Az egyik szimuláns a kályhacsövön telefonozott a mentőkért. Mire észrevettük, tele volt a szoba füsttel. A másik beverte télen a szoba összes ablakait. Amíg az ablakokat üvegezték, a hideg miatt állandóan az ágyban kellett feküdnünk. Mindég újabb és újabb, lehetetlenebbnél lehetetlenebb ötletekkel jöttek elő. A »dilizőkkel« a végén úgy egyeztünk meg, hogy mondják meg nekünk, mit akarnak csinálni. Maradjanak meg teóriájuknál, ne strapálják magukat és mi úgy vesszük, mintha végrehajtották volna, sőt szükség esetén bizonyítani fogjuk az ezredorvosnak. Sajnos, a szimulánsok nem tartották be az egyezséget.

Többször visszakísért rossz álmoként az az ijedtség, melyet egy szívbjait szimuláló okozott. Egy éjszaka arra ébredtem, hogy az ágyam mozog és valami dobál a plafon felé. Eleinte azt hittem: földrengés. Mire felültem az ágyban, már tovább vonult és a szomszédomat dobálta és így hintáztatta meg az egész sort. Felugráltunk és kihúztuk az ipsét az egyik ágy alól. Homloka, orra, keze, véres volt és a szája habzott, mint a veszett kutyáé. Hatan is fogtuk, de ennek ellenére dobálta magát és a fejét a padlóhoz verte. Remekül csinálta. Hiába szúrtunk tűt a fenekébe,

hiába pofoztuk, a rohamot nem hagyta abba. Emberfeletti erővel védekezett, amíg az inspekciós orvos elő nem került. Az orvos rögtön megállapította, hogy szívbajos barátunk reflexei normálisak és borotvaszappannal csinálta a habot. Bezáratta a dühögők cellájába. Pár nap alatt az orra is begyógyult. Csúnyán összeszidták és visszazavarták, mint katonai szolgálatra teljesen alkalmast az ezredéhez.

K. S. cseh főhadnagy egy szlovenszkói kis város piacán tíz és húsz koronás bankjegyeket osztogatott és időnként egy-egy köteg papírpénzt a levegőbe dobott. A rendőr nem merte letartóztatni a különben normálisan viselkedő tisztet. A pénzt elfogadták a főhadnagytól és amit szétszórt, felszedték. A főhadnagy, aki gazdasági tiszt volt, aznap közel egy millió koronát kapott valami katonai építkezés kifizetésére. Rovancsolást tartottak és kiderült, hogy ez a pénz hiányzott. A főhadnagyt lecsukták és a katonai fogházból pszichiátriai megfigyelésre felküldték Prágába. A mi szobánkba került. Abszolút normálisan viselkedett, de a pénzosztásról nem akart tudni semmit. Néhány havi megfigyelés után kiszuperálták a katonaságtól és mint beszámíthatatlan ellen a büntetőeljárást is beszüntették.

Sokat beszélünk erről az esetről. Senki sem hitte el, hogy a főhadnagy tényleg szétdobálta az egy millió koronát. A rendőrség csupán harmincezret tudott összeszedni. Azt is beszéltek, hogy a pénzt a bátyjának küldte a főhadnagy, és maradékbirtokot vásároltak rajta. Annyi biztos, hogy ha sikkasztott, nagyon ügyesen csinálta és így kibújni büntetés alól, minden tíz évben csak egyszer lehet. A tipp mindenesetre eredeti volt.

A megfigyelőben volt néhány nazarénus, akik egész nap a bibliát magyarázták és a fogságot férfias megnyugvással tűrték. Ezek nem akartak fegyvert fogni és két-három évi várbörtön elszenvedése után kerültek ide. Ez a szekta Csehországban is el volt terjedve és különböző elnevezések alatt működött. Fegyelmi sértésért ítélték el őket több évi várbörtönre. A legnagyobb ritkaságok közé tartozott, hogy kegyelmi úton elengedték volna a büntetésüket. Büntetésük letöltése után, ha ismét megtagadták a fegyver kézbe való vételét, egyszerűen bolondoknak minősítették őket. A megfigyelőben humánusabban bántak velük. Vagy végleg hazaengedték őket, vagy pedig »B« minősítést kaptak és mint segédszolgálatosak kórházakban mint ápolók, vagy az ezrednél mini írkokok fegyver nélkül teljesítettek szolgálatot. Ilyen szolgálatot a szektások nem tagadtak meg.

A legveszedelmesebb szimulánsok a »pisisek« voltak. Ezekkel volt talán a legnagyobb baj. Velük szemben az orvosok is tehetetlenek voltak. Nagyon nehéz volt megállapítani, hogy ki a komoly beteg és ki vizez az ágyba csak azért, hogy a katonaságtól szabaduljon. A dolgot rendszerint úgy vették észre, hogy egy-egy szalmazsák rothadni kezdett. A szalmazsák gazdáját többnyire megverték a szobatársai, ha tovább kitarított módszere

mellett. Az ilyen azután a maródiszobába, a garnizonfogházba és végül a megfigyelőbe került. Lehetek vagy húszan. Röntgenezték, villanyozták őket. Éjjel félóránként kihajtották őket. Ennek ellenére reggel mindég nedves volt az ágyuk. Sok szudefcánémet volt közöttük. Néhányan egyenesen a megfigyelőbe vonultak be. Ezek orvosi bizonyítvánnyal igazolták, hogy már otthon is ágyba vizeltek. Ezeknek könnyebb volt a helyzetük. Pár nap múlva hazamehettek. Akadt olyan is, aki a WC-ről visszatérve, ahova éjjel kizavarták, szimulálta az alvást, majd kibujt a takaró alól és a takaró felső oldalára vizelt. Reggel megfordította a takarót és az orvos megállapította, hogy jóllehet félóránként kijárt a beteg, álmában mégis az ágyba engedte.

9.

Pszichiátriai megfigyelésen egyszeri megszakítással négy hónapig voltam, de ez a négyhavi ottartózkodás többet ártott idegeimnek, mint a várbörtönben eltöltött két és félév. Nekem semmit sem kellett szimulálnom. Engem azért küldtek oda, hogy három év előtti lelkiállapotomat az orvosok rekonstruálják. De amikor ártatlanságomat hangoztattam és az ártatlanul eltöltött évekért rehabilitációt kértem, a pszichiáter ezt fixa-ideának minősítette. Egyszerűen nem hitte el, amit az ügyel kapcsolatban beszéltem és kizárt dolognak tartotta, hogy a cseh hadbíróóság teljesen ártatlan embereket is elítélhet. Kivárhattam volna a kórházban a szabadulásomat, hiszen már csak néhány hónap volt hátra büntetésem kétharmad részének a kitöltéséig, de idegeimre mentek a szimulánsok. Magam kértem a pszichiáter ezredorvost, hogy írja meg azt az orvosi bizonyítványt, amit a hadbíróóság kér tőle, engem pedig küldjön vissza a theresienstadti várbörtönbe. Komolyan félttem, hogy a megfigyelőben megbolondulok. Tudtam, hogy büntetésem egyharmadát elengedik. A várbörtönben nagyobb volt a mozgási lehetőség, több volt a napfény és a levegő, mint a kórházban.

A katonakórházban kevés volt az aktív katoniorvos, annál több a tartalékos. Ezek mind rendes emberek voltak és mindent megteltek értünk, amit csak tehettek. Az orvosok mellett az 'ápolói és őrszolgálatot teljesítő altisztek és legénység ugyancsak az intellektuel elemekből: papokból, medikusokból, fogtechnikusokból rekrutálódott. Baráti viszony volt köztünk. Segítettek és soha el nem árultak. Ápolóink és őreink többnyire segédszolgálatosak voltak és sokan közülük végig csinálták ugyanazt, amit mi és így tudták, hogy mi fáj nekünk és mi szerez örömet. Ételben nem szenvedtünk hiányt, cigarettánk is volt, ha mást nem, pipadohányt vágunk össze és ebből sodortunk magunknak, de már nem a dohány papírjába, mint Theresienstadtban, hanem rendes cigarettapapirosba. Az összeszámolás után kiültünk a folyosóra és hajnalig tartó vitákat rendeztünk az élet legkülönbözőbb prob-

lémáról Az őrség sokkal intelligensebb és megértőbb volt, mint a várbörtönben. Ennek ellenére a kórházi élet nagyon unalmas és idegekre menő volt. Az idő legnagyobb részét az ágyban töltöttük, vagy alsóruhában ödöngtünk a kórtermekben, vagy a folyosón. A zártosztálybelieket csak a legritkább esetben engedték sétálni az udvarban. Félték, hogy megszökünk. Pedig Prága kelles közepén alsóruhában megszökni igen nehéz lett volna. Nem kíséreltük meg a szökést, már csak azért sem, mert kitettük magunkat annak a veszélynek, hogy a dühöngők ketrecébe zárnak, vagy beutalnak a bolondokházába. Ez volt a sorsa annak is, aki nagyon durván szimulált vagy goromba volt az orvosokkal. A bolondokházából pedig nagyon nehéz volt a szabadulás. Évek múlva és csak reverzálisra adják ki az ápoltakat.

Még mielőtt az ezredorvos a megfigyelőből visszautalt volna a várbörtönbe, magas látogatót kaptam. Behívtak az egyik orvosi szobába és a hadügyminisztérium egyik referense — ha jól emlékszem ezredesi rangban — közölte velem, hogy kegyelmi kérvényem kedvező elintézését fogja ajánlani a köztársasági elnökirodának és a kegyelmet néhány napon belül megkapom abban az esetben, ha perújítási kérvényem visszavonom. Mint ember hajlandó volt elismerni a hadbírótság tévedését, de mint katona, nem. Kilátásba helyezte, hogy ha a katonaságnál maradok, a katonai kincstár költségére befejezhetem mérnöki tanulmányaimat.

Három napi gondolkodás után elutasítottam a hadügyminisztérium ajánlatát, mivel nagyon későn jött: alig két hónappal a szabadulásom előtt. Másrészt a kegyelem elfogadásával elismerem bűnösségemet és elestem volna úgy az erkölcsi, mint az anyagi rehabilitációtól.

Elutasítottam az ajánlatot, mert akkor még hittem az igazságszolgáltatásban, még abban az esetben is, ha Juszticia istenasszonya cseh katonamundért visel.

Azóta rájöttem, hogy a cseh hadbírák elsősorban katonák voltak és csak másodsorban bírák. Kötötte őket a diszciplína és mint alantas tiszteknek, felsőbb parancsra kellett ítélniök. Így kívánta a diszciplína és bemagyarázták, hogy ez magasabb államérdek. Vitatkozni nem lehetett velük. Nem is volt tanácsos, ők mindent jobban tudtak. Butaságuknál csak beképzeltségük volt nagyobb. Harcoltam velük. Már úgy látszott, megnyerem a csatát. A végén elbuktam és el kellett fogadnom évek múlva a kegyelmet. Nem akartam a cseh militarizmus mártírja lenni. Nem volt más kiút. Ez is nehezen ment és nagy erőfeszítésbe került. A végén már el akartak tiporni és magához a köztársasági elnökhöz kellett folyamodnom segítségért.

Amint az elutasító választ közöltem a hadügyminisztérium képviselőjével, rögtön mentőautóba dugtak és visszaszállítottak a theresienstadti várbörtönbe. Ugyanabba a szobába tettek, ahol előzőleg voltam. Fogolytársaim csodálkozva fogadtak.

Míg Prágában voltam, a börtönben nagyobb változás nem történt. Néhányan kiszabadultak, de jöttek helyettük mások. Az öregek betanították a »cuvaxokat« a börtönélet rejtelseibe és forgott a kerék tovább. Minden nappal közelebb jutottam a szabaduláshoz. Közben megkaptam a harmadik »stráfot« is, ami azt jelentette, hogy büntetésem kétharmadát kitöltöttem. Rendes rab voltam és a parancsnokság ajánlott a feltételes elbocsátásra.

A parancsnokság a legjobb bizonyítványt adta. Amilyen rossz cseh katona voltam, olyan jó rab lett belőlem. Nem azért, mintha megtörtek volna. Békén hagytak, nem gorombáskodtak velem, tehát jól viseltem magam. Nem volt okom, hogy lázongjak.

Az utolsó hónapban már ór nélkül járkáltam a várbörtön területén. Havat lapátoltam, fát és szenet hordtam. Tél volt és nem volt más külső munka.

A raktárnoki állást már nem kaptam vissza. De még így is jobb dolgom volt, mint a bolondok és szimulánsok között.

Elérkezett a szabadulás órája. A kerék lejárt. Büntetésem hátralévő részét: tizenhat hónapot két évi próbaidőre feltételesen elengedték. A várparancsnokság egy embert adott mellém, hogy kísérjen vissza az ezredemhez.

Elosztogattam szobatársaim között a beszerzett háztartási cikkeket: a kést, a gyufát helyettesítő »cündöt« stb. Búcsút mondtam örökre a theresienstadi kazamatáknak és búcsút vettem külön-külön mindenkitől, akivel közel három évi rabságom alatt összebarátkoztam. Szorongó szívvel mentem vissza az ezredhez. A cseh hadseregben a katonaéletet még a rabéletnél is rosszabbnak tartottam. Éreztem, hogy a hátralévő katonai időmet, a tizenhat hónapot nem fogom leszolgálni. Nem tudtam, hogyan fogom csinálni. Félttem otthagyni a theresienstadi nyugodt otthont, mely biztos menedéket nyújtott a bornírt cseh szoldateszka ellen.

10.

—Jézus Mária, maga még él! — kiáltott fel ezredparancsnokom, amikor kísérőmmel betolattunk az irodába.

—Igenis, ezredes úr, bátorkodom élni. Kicsit vigyáztam, hogy csontjaim ne kerüljenek a theresienstadi rabtemetőbe.

—No, no: még visszakerülhet, ha nem javult meg.

—Nem jószántamból jöttem vissza és ha azt akarják, hogy tovább szolgáljak, kérek tisztelettel betegszabadságot, hogy kiséssel összeszedjem magam.

—Meg van maga örülve? Hiszen nincs magának semmi baja. Különbösen ez az orvos dolga. Menjen holnap maródivizitre, de előre is megmondom: nehezen fog menni.

Igaza lett az ezredesnek. Az orvos egyszerűen kidobott. Lelkibetegségre nem volt berendezkedve.

Hozták a mundért, a fegyvert és a többi felszerelést és rám parancsoltak, hogy másnap reggel rukkolok ki a többiekkel.

Jöttek a bunkók vizsgálgatni. Várbörtönt járt »hírhedt ember« lettem. Nem mertek velem szóba állni. Nem erőltettem a társalgást. Nagyon el voltam foglalva saját magammal. Keresem valami kiutat a kátyúból. Utáltam ezt a gyáván érdeklődő bandát, tudtam, hogy nem számíthatok rájuk. Néhány napig ki sem mozdultam a szobából. A kirukkolásból nem lett semmi. Hiába toporzékolt a cseh őrmester, nyugodtan fekvé maradtam. Ragaszkodtam a szabadsághoz. Letargiába estem s csak azt hajtogattam, hogy az ártatlanul elszenvedett várbörtönt hozzászámítva, két év helyett négy évet szolgáltam és így civilbe kell mennem. Ha a század kivonult, bejöttek hozzám a szakácsok és mindennel elláttak, amire szükségem volt. Együttérzésüket és részvétüket egy-egy jó darab hús formájában juttatták kifejezésre.

Érdekes, hogy a szakácsok mindenütt az üldözöttek pártjára állnak. Még egy kategóriának imponálnak a rabok: a társadalom nőnemű kivetettjeinek. Ha véletlenül találkoztunk velük, barátságosan üdvözöltek és ha tehették, cigarettát vagy valami élelmiszert dugtak a zsebünkbe.

Magam részéről lehetetlennek tartottam, hogy harminchárom havi ártatlanul elszenvedett várbörtön után ott folytassam a »gyöngyéletet«, ahol elhagytam. Ez a katonai epizód valahogyan az idegeimre ment. Nagyon fáradtnak éreztem magam a további katonai szolgálatra. A theresienstadti légkör és a rabpszichológia kötelezett és kitarásra ösztönzött. Egyszerűen ágyban maradtam és kijelentettem, hogy beteg vagyok. Azt hiszem, az is voltam. Az bizonyos, hogy ebben az időben jártam a legközelebb a megőrüléshez. Nem lehet máról-holnapra fegyencből katonát csinálni. Megutáltatták velem nagyon a cseh militarizmus!. Igaz, hogy hazafiasán gondolkozó intelligens ember nem lehetett jó katona a cseh hadseregben. Első nap össze kellett ütköznie a sovén cseh szellemmel. Nem lehetett sem tiszt, sem altiszt.

Viselkedésemem látták, hogy mindenre el vagyok szánva. Kórházba utaltak. Visszakerültem a pszichiátriai megfigyelő állomásra. Itt már ismertek. Az ezredorvos barátságos volt és őszinteséget kívánt. Elmondtam, hogy katonáskodni nem fogok, mivel két év helyett négy évet szolgáltam le. Az orvosom nagy viharokat átélt bölcs ember volt. Beszerezte büntetőperem iratait. Mint katona talán nem hitte, hogy ártatlan vagyok, de mint orvos sajnált és éreztem, hogy segíteni fog. Nem csalódtam, kiszuperáltak. Néhány napig az ezrednél lógtam félig civilben, félig katonaruhában, majd egy szép napon kezembe nyomták az elbocsátó levelet és a hazautazáshoz szükséges nyílt parancsot.

Arra emlékszem, hogy a pozsonyi állomáson hatalmas orrvérzést kaptam. Utána pedig, mint egy hipnotizált, koffferestül bementem a városba. Amíg a városban jártam, elment a vonatom. Nem bosszankodtam. Volt időm bőven. Azt hiszenij féltem hazamenni, féltem édesanyám szemrehányó tekintetétől. Mi lett belőlem? Elbocsátott fegyenc. Hova menjek? Feküdjek a vonat alá? Ezzel minden problémám végleg megoldódna. Menjek át Magyarországra? Nem dobom el az életemet, mártír sem leszek. Ártatlan vagyok és ez ad erőt ahhoz, hogy felvegyem a harcot a legnagyobb ellenséggel, az étellel szemben. Még nem tudtam, mihez fogok kezdeni. Órákig töprengtem, félhangosan beszélgetve magammal. Gondolkoztam, terveket szőttem és monologizáltam.

Felültem az utolsó zólyomi vonatra. Szívem összeszorult, amikor a vonat a garami rónán robogott keresztül és mennél közelebb értem Lévához, annál szomorúbb és gyengébb lettem. Amikor megérkeztem, elhagyott az erőm, útítársaim segítségével tápáskodtam ki a harmadik osztályú vasúti kocsiból. Lerogytam a perronon levő padra és vártam. Nem mertem hazamenni. A padon virrasztottam másnap reggelig. Ott fedezett fel családunk egyik jó barátja. Kocsit fogadott és hazavitt.

Nagy sírással fogadtak és rögtön ágyba fektettek. Több mint tíz napig ki sem mozdultam a házból.

Furcsa, nagyon furcsa volt megszokni a szabad életet. Amikor kimentem az utcára, időnként reflexszerűen hátratekintgettem és elcsodálkoztam, hogy nem követ fegyveres őr.

Amíg Theresienstadtban voltam, odahaza is nagy változások történtek. Édesanyám anyagilag sokkal rosszabbul állt, mint azelőtt. A kisipar pangott és dacosan védekezett a biztos kimúlás ellen. A zlíni Bafa-gyár cipőivel és gummiciszmaival elárastotta Szlovenszkót. Olcsó áraival nem tudtak konkurrálni a kisiparosok. Az anyagot sem tudta megvenni a kisiparos a zsidó bőrkereskedőtől annyiért, amennyiért a Bafa-fiókban kész cipőket és csizmákat lehetett kapni. A cipészek is Bafacipőt viseltek. Megrendelés lábramért cipőre és csizmára mindig kevesebb akadt, úgy, hogy a valamikor országoshírű lévai csizmadiacéh jobb sorsra érdemes tagjai botosok és papucsok készítéséből tengődtek, vagy végleg felhagytak mesterségükkel és a készből éltek. Akinek nem volt vagyona, az napszámoskodott. Ha már ezt sem bírta, bekerült a szegényházba, vagy koldult. Otthon nem maradhattam. Az árvaszéknél volt ugyan, letétben kétezer koronám, de ezzel az összeggel nem sokat kezdehettem. Próbáltam elhelyezkedni mint elektrotechnikus. A technikai vállalatoknak és munkaközvetítőknak valóságos réme lettem. Eredmény azonban nem mutatkozott. Beadtam legalább húsz kérvényt különböző helyekre, de állást nem tudtam kapni.

Mindenhonnan elutasító válasz érkezett. Sok helyen válaszra sem méltattak. Elmentem volna akár szolgának is, mert ebben az időben magyar fiúnak érettségivel elhelyezkedni nem lehetett. A csehek — főleg a legionáriusok — minden helyet elfoglaltak. Az életben való elhelyezkedéshez kevésnek bizonyult az érettségi.

Édesanyám ajánlólevelet kért a plébánostól, hogy vegyenek fel a szemináriumba. Régi vágya teljesedett volna, ha papnak megyek. A háromévi várbörtön után nem volt kedvem újra bezáratni magam, de ellenállóerőm nem volt és beadtam »legalázatosabb kérvényemet« a nagyszombati püspöki hivatalhoz. Egy hét múlva megjött a válasz: felvettek. Óriási paphiány volt, papnak senki sem akart menni. Nem volt utánpótlás. Hajótörött intellektuelek mentsvárai lettek a püspöki szemináriumok. A sors azonban másképp rendelkezett.

Növéréem azzal az újsággal jött haza, hogy szeptember elsején megnyílik Pozsonyban egy abiturienst tanfolyam. Egy évig tart és ha elvégzem, tanító lehetek. Erősítette, hogy ezt kell elvégeznem, úgymint már sok évet vesztettem. Ebbe is belegyeztem. Csináltattam még egy másolatot az érettségimről és beadtam a már kevésbé alázatos kérvényemet a magyar tanítóképző tekintetes igazgatóságához, Pozsonyba, illetőleg, ahogyan akkor írnom kellett: Bratislavába és kértem az igazgatóságot, hogy a tanítóképző akadémiára felvenni szíveskedjenek, — mert 24 éves vagyok, biztos egzisztencia nélkül állok és az egyéves tanítói tanfolyam látszik a legalkalmasabbnak arra, hogy valamiképpen elhelyezkedhessek.

Egyik barátom mindenáron patikus, vagy orvos szeretett volna lenni... Özvegy édesanyjának nem volt pénze, hogy az egyetemre felküldhesse. Elhatározta, hogy belép az irgalmasokhoz. A tervet jónak találtam én is. Beadtam a már nem tudom, hányadik kérvényem, amelyben — szomorú elhagyatottságomban bizalommal fordultam — a Főtisztelendő rendfőnök úr kegyes szívéhez, hogy engem az irgalmasok rendjébe felvenni kegyeskedjék. Életem leghőbb óhaja teljesülne, ha mint irgalmasrendi szerzetes az Istennek és a beteg emberiségnek szolgálhatnék. A földi életet megvetve — írtam tovább — a halállal bátran szembe nézve az Irgalmasok rendjében találnám meg igazi hivatásom, hogy mint orvos, vagy gyógyszerész beteg felebarátainak segítségére lehessenek. Az irgalmasok nem vettek fel bennünket. Barátom nagy nélkülözések árán kitanulta a gyógyszerészséget. Előbb azonban velem együtt a tanítói akadémián próbálkoztak. Egyikünk sem lett néptanító.

A tanítóskodást meg kellett kezdenem. Növéréem szerzett egy Léva környéki iskolában kiegészítőtanítói állást. Rám parancsolt, hogy keressem fel H. P. urat a lévai polgári iskolában, akinek az édesapjánál fogok segédtanítóskodni Garamújfaluban. Megtettem.

Épen tanítás volt. A gyerekek azt hitték, hogy én vagyok az új tanfelügyelő, nagy tisztelettel fogadtak és bevezettek a tanári szobába. A tanárok és tanárnők pár perc múlva mindnyájan a tanári szobában voltak. Szerettem volna megszökni, de már nem lehetett. Amikor a félreértés elmúlt, az igazgatóval ketten maradtunk. Nagyműveltségű pedagógus, csupa szív ember benyomását tette rám. Kiéreztem belőle a jó embert. Minnyárt az első látogatásom után megszerettem. Okos tanácsaival felrázott letargiámból. Visszaadta életkedvem. Beajánlott — ahogyan nővérem előre megmondta — segédtanítónak. Örömmel elfogadtam az állást, bár nem tudtam, mit kell majd csinálnom. Eddig senkit sem tanítottam, csak engem tanítottak.

Összecsomagoltam és kikullogtam Garamújfalura.

Újfalun aránylag jó dolgom volt, eltekintve attól, hogy hiányos szlovák nyelvtudásom és minden pedagógiai előképzett-, ségem miatt nagyon gyenge eredményt értem el. Az iskola tanítási nyelve szlovák volt és én inkább a cseh nyelvet beszéltem, ezt sem tökéletesen.

Az iskola kéttanerős volt. A kicsinyeket egytől-harmadikig egy süket tanítónő tanította. A nagyobbakat: negyedik-től-nyolcadikig én. A gyerekek írni, olvasni már mind tudtak, a számtani alpműveleteket is úgy-ahogy ismerték. Ezeket gyakoroltam velük, napi két-három órán keresztül. Új leckét nem adtam fel. Ha a gyerekek kiabáltak, bejött az öreg kántor bácsi rendet teremteni. Nem tudtam volna gyereket megütni, pedig ezek bothoz voltak szokva. Az ablakokat nem lehetett nyitva tartani a lárma miatt. Előfordult, hogy az utcáról bejött egy-egy gazda és panaszt tett a nagy kiabálás miatt, kétségbe vonva tanítói képességemet. Igaza volt: nem tudtam fegyelmezni ezt a társaságot. Kimentem velük a kertbe, vagy a közeli rétre. Sárkányt csináltam és azt eregettük. Ez tetszett nekik.

A kántortanító, akit helyettesíttem, nyolcvan évhez közeledő kedélyes bácsi volt. Rég leszolgált az idejét, de nyugdíjaztatási kérvénye elintézetlenül hevert Pozsonyban, az iskolai referátuson. Tanítani már nem bírt és saját költségén kellett helyettest fogadnia. Már évek óta folyt ez a helyettesítés. Elődöm állás nélküli órásság volt, akinek valami nem egészen tiszta nőügy miatt kellett a falut elhagynia. Nekem, az utódjának, sem volt tekintélyem. Ugy néztek rám a parasztok, mint egy apagyilkosra. Rögtön észrevették, hogy nem vagyok szlovák és nem tartottak érdemesnek arra, hogy a kántortanító utóda legyek. Kijelentették, hogy ha választás lesz, rájuk ne számítsak. Tudomásul vettem.

Az iskolaszék elnöke Srobár József esperes-plébános, későbbi pozsonyi kanonok volt. Utálta a cseheket. Valahogy megtudta, hogy várbörtönt szenvedtem. Ettől kezdve a legnagyobb jóakarattal kezelte. Kibékített a parasztokkal, magával vitt lagzikra, búcsúkra, azon volt, hogy tökéletesen megtanuljak szlo-

vákul és mint kántortanító Újfaluban maradjak. Idealista volt, a szó legnemesebb értelmében. A fizetett temetéseket és keresztelőket káplánjának engedte át. Ő maga kopott reverendában járt s minden jövedelmét szétosztotta a szegények között. Krisztus fennköltlelkű papja, Hlinka Andrásnak, a szlovákok vezérének legjobb barátja volt. Ha Hlinka páter politikai körútjain a Léva feletti szlovák falvakat járta, nála szállt meg és napokig ott maradt. Ebben az időben úgy Hlinka, mint Srobár magyarbarátok voltak. Szívesen beszéltek magyarul. Támogattak és ajánlóleveleket adtak.

Segédtanítókodásom idejéről két tragikomikus esetem papírra kívánkozok.

Egyik napon nyolc óra után néhány perccel bemegyek az iskolába és meglepetésemre a katedra melletti széken egy aktatászkás férfi ült. Első pillanatban azt hittem, valami ügynök és tudomására adtam, hogy ez iskola, itt nem illik ügynökös-ködni és már tessékeltem kifelé. Emberem méregbe gurul, felugrik a székről és bemutatkozik.

— Dr. Szuchy országos tanfelügyelő Bratislavából. Az iskolát jöttem meglátogatni.

Elhült bennem a vér. Hogy taníthatok én szlovák iskolában országos tanfelügyelő előtt? Ez az ember agyoncsap. Örökre blamálom magam. Isten veled tanítói karrier.

A tanfelügyelő észrevette zavaromat.

— No, mi az, lámpaláza van? Ne tessék megijedni: nem vagyok emberevő!

Mit csinálhattam? Megimádkoztattam a gyerekeket annak rendje és módja szerint. Lassan elővettem az osztálykönyvet. Körülményesen felolvastam a névsort, beírtam a hiányzókat. Eddig még ment valahogyan. A tanfelügyelő elkéri az osztálykönyvet és lapozgat benne. Vártam.

— No, gyereünk! Produkáljon valamit, — nógatott a tanfelügyelő, mint a csökönyös szamarat, mely megáll az országúton és nem akar tovább húzni.

Az öreg kántor korán reggel kiment a faluba. Nem hívhattam be. Mit csináljak?

Megnéztem a tanrendet: a kicsinyeknek szépírás, a nagyoknak helyesírás. Szépírásra külön füzetjük van a gyerekeknek, az iskolának pedig kartonpapírra ragasztott mintái. Ezzel megpróbálkozhatom: ennél a tantárgynál inkább mutogatni kell, mint magyarázni. A mutogatás pedig nemzetközi, erről nem veszi észre a cseh tanfelügyelő, hogy magyar vagyok és nem tudok tökéletesen csehül. De mi lesz a helyesírással? Ezt nem taníthatom: a nagyoknak is szépírás lesz, — villant eszembe. Kiveszem a szekrényből az irkákat. Kiosztom a gyerekek közt. Felerősítem a táblára a mintákat és az egész iskola ír: szépen ír. Járok a padok közt. Rövid tömondatokban kifogásolok:

— Nagyon gömbölyű az »a« betű hasa. Fiam, rosszul tar-

tođ a tollat, ferdén mennek a sorok. Hogy néz ki ez az írka? Elmehtnél hentesinasnak: már megint pocát ejtettél!

Ez így ment félóraig. Szentül hittem, megúszom a dolgot. Egyszer csak rámmordul a tanfelügyelő:

— Kolléga úr, ne komédiázzon! A nagyoknak helyesírás van a tanrend szerint, nem pedig szépírás.

— Megváltozott a tanrend, az egész iskola szépírást tanul — dadogtam.

Szlovák helyesírást nem taníthattam, mivel magam sem tudtam. A tanfelügyelő ragaszkodott a helyesírás tanításához. Nem engedelmeskedhettem. Erre ordítani kezdett:

— Kidobatom az iskolából, ha nem engedelmeskedik! Kiküldtem a gyerekeket a teremből és megmagyaráztam a tanfelügyelőnek, hogy nem vagyok képzett tanító, magyar érettségim van és csak a katonaságnál tanultam meg úgy-ahogy csehül. Bevallottam, hogy úgy kerültem a szlovák iskolába tanítónak, mint Pilátus a krédóba.

Ekkor dühösen felugrott a tanfelügyelő és eltávozott. Kis idő múlva visszajött az esperes-plébánossal és együtt mentek be a másik osztályba a süket tanítónőhöz. Hozzám nem jöttek be.

Nem vártam meg a kritikát, hazaszöktem. Nővéremnek kijelentettem, hogy tanító nem leszek. Ebez nem értek és kedvem sincs hozzá.

Alig voltam néhány napig otthon, értem jött az öreg kántor. Kijelentette, hogy nincs semmi baj. Az esperes-plébános elintézte a tanfelügyelővel a dolgot, bátran kimehetek tovább tanítani. Ő beteges öreg ember, nem bírja már a strapát és rajtam kívül nem tud helyettest találni. Hosszas kapacitálásnak engedve ismét kimentem Garamújfalura és folytattam pedagógiai merényleteimet a szlovák gyerekek ellen. Csakhamar megtörtént a második eset.

A kántor bácsi lánya kezelte a postát. Reggeli után beszalad az ebédlőbe kezében lobogtatva egy levelet. A lévai tanítóképző igazgatósága kiértésítette az iskola igazgatóját, hogy az intézet negyedéves növendékei kijönnek hozzánk mintatanítást hallgatni. Elsápadtam. Még ez hiányzott! Rögtön pakoltam. Nem és nem, nem taníthatok képezdei tanárok és végzett növendékeik előtt. Amint kinyitom a szám, észreveszik, hogy nem vagyok szlovák és hogy annyit értek a tanításhoz, mint tyúk az ábécéhez. Elég volt a blamázs a tanfelügyelővel. De hiába magyaráztam, maradnom kellett. Egyességet kötöttem végre a kántorbáccsival, hogy nyolctól tízig én leszek bent az iskolában, tíztől tizenkettőig pedig ő. Az első óra számtan volt, a második olvasás. Tíz óra után történelem és polgári neveléstan következett. Itt nem lehet mutogatni.

Félkilenc tájban beállított az »exkurz.« Lehetek vagy húszan. Két tanár jött velük. Lányok is voltak a prepák között.

Szókék és kékszeműek. A kölcsönös bemutatkozások után nagy bátran a táblához mentem és felrajzoltam a kicsik számára egy összeadást és egy kivonást, a nagyok számára pedig egy szorzást és egy osztást. A gyerekek rendületlenül számoltak én pedig bölcsen hallgattam. Nem zavartam őket. Szerencsémre a gyerekek nem lármáztak. Úgylátszik ők is megéreztek, hogy bajban vagyok, vagy talán meghatódtak a sok idegen arctól. Nem kiabáltak, számoltak. Letelt a számtanóra. A tízperces szünetből jó negyedóra lett. Az olvasást is megúsztam valahogy. Össze-vissza olvastattam a gyerekeket. Néha-néha tettem egy-egy megjegyzést, rövid sürgönystílszerűt. — Ne olyan gyorsan. — Hangosabban, — állj meg, ahol pont van, — nehogy azt higyjék »magas látogatóim«, hogy végkép megkukultam. Láttam riadt tekintetükből, hogy ezt a tanítási módszert nem ismerik. A gyerekek kiolvasták az olvasókönyv felét és vége lett az órának.

Átadtam a tanítást a kántorbácsinak és másodszor is hazaszöktem.

Az egyik tanártól hallottam, akinek később az új tanítási módszeremet magyaráztam az egyik kereszthegyi hajlékban, hogy a kántorbácsi a polgári neveléstani órán kedvenc témáját, a kivándorlást magyarázta olyan hévvel, hogy mindenki kedvet kapott a kivándorlásra. Az ifjú titánok agyonkritizáltak. A nyugdíjazási ügyet a tanfelügyelői látogatás és a »szakszerű mintatanítás« után rövidesen elintézték. Szeptember elsején új tanító jött a faluba.

Az iskolaévet június elején befejeztem. A bizonyítványok kiosztásáig kirándulni jártunk a közeli erdőkbe és ott az Isten szabad ege alatt fürödtünk és loptuk a napot. A nagy melegben nem akartak tanulni a gyerekek. A bizonyítványokba egy jeggyel jobb jegyet írtam, mint amilyen az első félévben volt és ezzel a szülőket is kiengeszteltem.

A nyári szünetben kijártam a Perecpartra. A nap, a levegő és a hideg víz meggyógyított.

12.

Szeptember elsején gyógyszerész barátommal fölmentem Pozsonyba. Nagy nehezen találtunk egy olcsó szobát a Marhavásár-téren egy német családnál. Az első emeleten volt a szobánk. A konyhán keresztül kellett a szobába menni. A konyhában lakott a család és a szobában rajtunk kívül még két albérlő. Munkások a töltény gyárból. Amikor hazamentem, mindig féltem, hogy a rozoga emelet leszakad. A ház lehetett már vagy háromszáz éves és a tulajdonosa egyáltalán nem javíttatta. Naponként vártuk, hogy a rendőrség lebontatja. Rá egy évre tényleg le is bontották a Marhavásár-tér öreg házait, köztük a miénket is és egy építési szövetkezet hatalmas bérpalotákat emelt rajta. Pozsony ekkor

élte fejlődésének fénykorát és a vidéki dunaparti város ügyszólván egyik napról a másikra fővárossá kezdte magát kinőni.

Barátommal együtt beiratkoztam az »abituriens kurzusra«. A tanfolyamon voltunk vagy harmincan, csupa magamfajta öreg diák, akik már kaptunk az élettől egy-két pofont és egyévi tanulás után próbáltunk magunknak existenciát teremteni. Volt közöttünk állás nélküli gazdász, mérnök, volt katonatiszt, félbenmaradt jogász, orvos, nő ember és elvált asszony. Közvetlen az érettségi után csak ketten jöttek a tanfolyamra. A tanárok fiatalabbak voltak, mint a tanítványok. Magyar diplomával és nyelvtudással elhelyezkedni nehéz volt. Minden hely elsősorban cseheknek, másodsorban szlovákoknak, volt fenntartva. Magyarok és németek csak harmadsorban helyezkedhettek el. De erre ritkán került sor. Magyar nyelvű tanítóképző a csehszlovák republikába?] nem volt. Ez a »kurzus« volt hivatva hosszú éveken át arra, hogy utánpótlást adjon a magyar tanítósnak. Az »abituriens kurzus-r egy évtizeden keresztül levezető csatornája volt az érettségizeti kisebbségi sorsban élő magyarság állás nélküli fiatalságának. Magunk közt, akasztófahumorral »gyorstalpalónak« neveztek. Ennek a kurzusnak valóban szociális missziója volt: áttalpalta az állás nélküli magyar intelligenciát, a szellemi ínségmunkásokat — néptanítókká.

Ez az iskola a Grössling utcai gimnázium egyik tantermébe volt beszorítva. Fiatal tanárok igyekeztek belénk verni a demokratikus pedagógiai elveket. Tankönyvünk nem volt. Diktálták az anyagot sokszor egymásnak ellentmondó elvek és elgondolások szerint. Legnehezebb tantárgy a zene volt. A többi tantárgyat némi beszéd-készséggel el lehetett sajátítani.

A tanítósnak jól fizette a republika. A kurzus látogatói az első időben mind kaptak állást. Talán a tanítókon keresztül akarták megnyerni a szlovén nyelvű magyarságot az állameszmének. A magyar községek tanulóifjúsága ismerte a csehszlovák államhimnuszt, de nem ismerte a magyar nemzeti imádságot. Tudta, ki volt Palacky, de nem tudta, ki volt Kossuth. Tudott beszélni a fehérhegyi ütközetről, de nem tudta, mit jelentett nekünk a szabadságharc.

A csehszlovák republika talán büszkébb volt iskolapolitikájára, mint szociális törvényeire. Az iskolaügyi miniszter kortes-útjain sokszor hangoztatta, hogy a magyar kisebbségnek több iskolája van, mint Budapestnek. Ez látszólag igaz is volt, azonban Budapesten sok tanerős iskola volt, míg a megszállott magyar vidék falvaiban és tanyáin egy és két tanerős iskola volt a legtöbb. Ha a tanítók számát vette volna alapul a miniszter, akkor láttuk volna a statisztikai érem másik oldalát. Színmagyar városokban: Léván, Rozsnyón, Ungvárott, Munkácsra nem volt magyar gimnázium. Magyar polgári-iskolánk is nagyon kevés volt, összesen 11, Arányszám szerint járt volna: 86. Évenként 17 ezer magyar diák járt idegennyelvű középiskolákba.

A »Slovetiska Liga« mindenáron »visszaszlovákosítani« akart és színmagyar helyekre szlovák tanítási nyelvű iskolákat állított fel. Ilyen liga-iskolák voltak többek között: Dunaszerdahelyen, Somorján, Galántán. Ezekbe a sovén szellemben vezetett liga-iskolákba kényszerült járni Csallóköz magyar ifjúsága.

Nem volt egyetemünk. A németeknek volt egy egyetemük és egy technikai főiskolájuk. A magyarság még egy tanszéket sem bírt kiverelkedni magának. Évekig folyt a meddő harc, de az egyetemi katedrát nem töltötték be. Cseh lektor adta elő a magyar nyelvet és irodalmat úgy a prágai, mint a pozsonyi egyetemeken.

Még a kevés számú magyar középiskolákban is szlovák tanárok működtek, akiknek semmi érzelmi kapcsolatuk nem volt a magyarsággal. Volt közöttük olyan is, aki kerébe törte a magyar nyelvet.

A rövidlátó magyar szülők, főleg az állami tisztviselők, akiket egyébként is presszionáltak, szlovák iskolákba járaták gyermekeiket, mert azt hitték, hogy csak úgy fognak boldogulni gyermekeik, ha szlovák iskolai végzettségük lesz.

Talán evvel lehet megmagyarázni a diák-öngyilkosságokat. A szlovák iskolába járó magyar gyerek nem tudta fölfogni a számára idegen szellemű tananyagot. Persze, sokan megbuktak. Viszont, ha anyanyelvükön tanulhattak volna, talán a legjobb osztályzatot nyerik el.

Ha magyar elemi-iskolából szlovák középiskolába mentek, nem tudtak tökéletesen sem magyarul, sem szlovákul. Dunaszerdahelyen és Komáromban ilyen vegyes iskolát végzett hivatalnokok voltak. Ha magyarul diktáltam nekik, akkor rossz volt; ha szlovákul, akkor még rosszabb. Nem tudták sem a magyar, sem a szlovák helyesírást. Rossz volt náluk az alap, amelyre nem lehetett építeni. Amit a magyar gyerekekkel műveltek a liga-iskolákban, az valóságos lélekmérgezés volt. A gyerekek elveszték a magyarság számára, de a szlávság sem nyert velük. Felemás emberekké váltak. Magának a republikának is nagyon sokat ártott a hírhedt »Slovenska Liga« sovíniszta iskolapolitikája. Erőszakkal nemzetlenítettek.

A pedagógusokra hárult a feladat, hogy a cseh és szlovák nyelvet tüzzel-vassal terjesszék. Terjesztették is olyan ambícióval, hogy ha engedték volna, ötven éven belül nem marad magyar a republikában.

13.

Az »abituriens kurzus« középiskolai jellegű volt és hallgatóitól, akik nem közvetlenül az érettségi után mentek a kurzusra, erkölcsi bizonyítványt követeltek. Nagy gondot okozott ez nekem. Volt ugyan erkölcsi bizonyítványom, de ebbe bele volt írva a négy évi várbörtön. Azt sikerült elérnem, hogy a bizonyítványt

kiállító jegyző beírta a bizonyítványba, hogy az ügy perújítás alatt van, de még így sem mertem betérjeszteni a közismerten sovíniszta cseh képezdei igazgatónak. Csűrtem-csavartam a dolgot, ha az erkölcsi bizonyítványt kérték. Éreztem, hogy a perújítás során felmentenek.

A legfelsőbb katonai bíróság a perújítás letárgyalására a pozsonyi hadbírószéket delegálta és Dreischuch törzskapitány szeptember 18-ra tűzte ki a tárgyalást. A terminusról két nappal a tárgyalás előtt értesültem. Léván kerestek. Szomorú tapasztalatom volt a hivatalból kinevezett ügyvédekről. Pénzem ügyvédre azonban nem volt. A pozsonyi YMCA titkára, dr. Bányai adott pár sort dr. Jurenka pozsonyi fiskálishoz. Rohantam az ügyvédhez. De Jurenka nem volt jártas katonai ügyekben, ezért dr. Friebeisz Gyula kollégájához utasított, aki hadbíró volt a háború alatt. A Zöldszoba utcában volt az irodája. Nem találtam otthon. Jelöltje vette fel az ügyet és azt a tanácsot adta, hogy vessem papírra a tényállást és este vigyem be főnökének.

Pirosposzsgás, eleven ember volt az ügyvéd. Elolvasta a tényállást és elfogadta az ügyet. Pénzről nem beszélünk. Mint volt büntető-hadbíró, nem tartotta lehetetlennek a felmentést, bár a cseh hadbírószéknél sosem lehet tudni. Ez a tényállás került a felmentő ítélet után a lapokba különböző fő- és alcímek alatt. »Egy cseh szó nemtudásáért négyévi várbörtön.« »Beszélgetés Cseh Bélával, a cseh militarizmus mártírjával.« »32 hónap a theresienstadti pokolban.« »Elvették a jövőm.« »Egy gesztusért négyévi várbörtön.« »Felmentés négyévi várbörtön után.« »Érdekes hadbírószéki tárgyalás Pozsonyban.« »Hogyan lett Cseh Béla theresienstadti fegyenc.« »A pozsonyi hadbírószék fölmentett katonavádoltja elmondja tragédiája részleteit.« »A csehszlovák igazságszolgáltatás berkeiből.« »Boj o gesto.« »O Ludskej úrovní nášho vojska.« »Skodlivé vlivy v nasej armáde.« »Ocista je potrebná.« »Tiene vojenskej sluzby.« »Z maié priciny zlé následky.« »Das Martyrum um ein Wort.« »Nach dreiunddreissig-monatiger Haft freigesprochen.« »Die Geschichte des Soldaten Béla Cseh.« »Di; Leiden eines Universitätshörers.« »Ganz wie anno dazumal <...>

A külföldi lapok is foglalkoztak az esettel, a budapesti sajtó is megemlékezett: róla. A Párizsban székelő emberi jogokat védő egyesület érintkezésbe lépett velem. Egyszerre híres, jobban mondva »hírhedt ember« lettem. Mindenki sajnált, de senki sem segített.

A »Prágai Magyar Hírlap«-tól kaptam 100 Kr honoráriumot. Ez volt az első keresetem, amit újságoktól kaptam. Az összekötést azonban az újságokkal tovább is fenntartottam. Ügyem állásáról mindig értesítettem a szerkesztőségeket. Megbarátkoztam a bűnügyi riporterekkel, jogászéveim alatt magam is riportereskedtem és leszállított tarifával hirdetéseket gyűjtöttem.

A sajtókampány végeredményben ártott nekem: a cseh mili-

tarizmus presztízskérdést csinált a dologból és amikor kétszer megírtam a prágai és az olomützi hadbíróságokat, csak hosszú évek múlva tudtam a pozsonyi egyetemi tanárok segítségével a köztársasági elnöktől kegyelmet kapni.

A perújrafelvétel letárgyalása egész napot vett igénybe, csak másnap hirdették íki a felmentő Ítéletet. Védőm nem tudott csehül: nekem kellett verekednem. A hazugságokon és hipotéziseken nyugvó vád pozdorjává zúzódott. A vádat képviselő prokurátor dadogott és az egész komédiát okozó cseh főhadnagyot az elnöklő hadbíró megszégyenítette.

Szószerint idézek a pozsonyi hadosztálybíróság Dtr. 608/25. sz. alapos és tüzetesen megindokolt 8 oldalas ítéletéből:

»... A legfelső katonai bíróság az 1925. április 10.-i P 376/24. számú végzésével elrendelte a perújrafelvételt a vádlott javára, mivel úgy találta, hogy a prágai hadosztály-bíróság nem foglalkozott annak a kérdésnek a kivizsgálásával, vajjon támadó vagy védekező helyzetben tartotta-e a vádlott a fegyvert, továbbá nem mérlegelte eléggé a vádlott erősen felindult lelkiállapotát. A hadosztálybírósnak két kérdéssel (kellett foglalkoznia. Értette-e a vádlott a hozzá intézett »v leh« vezényszót, továbbá a vádlott szubjektív helyzetét tekintve, amikor feljebbvalója előtt állt, ez a viselkedése kimeríti-e az ellentállás tényálladási elemét, vagy sem. A vádlott a legnagyobb határozottsággal, következetesen azt állítja, hogy a vezényszót nem értette. Magyar nemzetiségű és a kritikus időben nagyon keveset értett a szolgálati nyelvből. Mlady főhadnagy vallomásából kétséget kizárólag kitűnik, hogy a főhadnagy a »v leh« vezényszót használta, már pedig a szándékolt cselekvés végrehajtására vonatkozó kommandó már 1921 április óta a »k zemi«, nem [pedig; a »V leh«. Ez a vezényszó nem felel meg a katonai előírásoknak és nem volt használatban. A főtárgyaláson kihallgatott tanúk, sőt maga Seidl kapitány is határozottan leszögezték, hogy ők maguk sem tudják, mi az a »v leh« és ők maguk sem tudták volna, hogy Mlady főhadnagy mit óhajtott.

Seidl kapitány vallomása szerint a vádlottat a szolgálati nyelv nem tudása miatt bocsátották el a tisztiiskolából...«

»... Továbbá meg kell állapítani, hogy fonetikai szempontból nézve »ŕ ta szó »v leh« elöljáróval nehezen érthető és a cseh nyelvben nagyobb jártasságot igényel, mely a vádlottnál nem tételezhető fel.

Felmerülhet az a kifogás, hogy talán mégis csak érthette a vádlott ezt a vezényszót, amikor a főhadnagy gyakorlatilag megmutatta a vádlottnak, hogy mit akart tőle... «

»... A perújítás során kihallgatott Seidl kapitány, aki az esetet egész közlőrl látta, a vádlott védekezését megerősítette és bizonyította, hogy a vádlott a fegyvert nem támadólag tartotta maga előtt, mert ilyen helyzetben, ahogy a vádlott fegyverét tartotta, támadni nem lehet. A fegyver tartása hasonlított »na streh«, »fállt das Bajonet«-re, csak-hogy fordított helyzetben, tusával felfelé. A vádlott és Seidl kapitány vallomásai megegyeznek.. «

»... Végül tekintetbe kell venni a vádlott feljebbvalóinak viselkedését az inkriminált bűncselekmény után, akik pedig szemtanúi voltak az esetnek. Ezeknek a feljebbvalóknak a viselkedéséből következtethető, hogy nem tulajdoníthattak valami nagy fontosságot az esetnek, nem tekintették az ügyet súlyos fegyelmi sértésnek, mert a vádlottat nem csukták le, hanem, mintha semmi sem történt volna, visszaküldték a századához tovább gyakorlatozni és még hetekig a századnál maradt... «

»... A bíróság meggyőződése szerint az említett körülményeket és indokokat mérlegelve nem lehet a vádlottnál büntethető dolust megállapítani, mely a vádbeli cselekmény tényálladékaik eleme. A vádlott viselkedését fegyverrel a kezében nem lehet támadásra, erőszakosságra való készülődésnek tekinteni, fegyverrel való fenyegetésnek sem, mely kritériuma lehetne a Kbtk. 147 §-ban foglalt súlyos fegyelmi sértés büntetési szabályának. Végül szolgálatban történt ellenszegülésről sem lehet beszélni. A bíróság a vádlott részéről a vádbeli bűncselekmény tényálladéka elemeit nem látta fennforogni, ezért a vádlottat a libp. 306 §-ának 4. szakasza értelmében felmentette.

Ezzel elesett azon kérdés boncolgatásának szükségessége, hogy a fegyver felemelése szolgálati parancsra, vagy szolgálatban történt-e vagy sem, mely kérdések vitássá váltak... «

Bratislava, 1925. szeptember 19.

Dreuschuch hadbírókapitány s. k.
Záhrubsky Em. jegyzőkönyvvezető s. k.

14.

A felmentő ítéletet a katonai prokurátor megfellebbezte. Az ügy megjárta a legfelső katonai bíróságot, majd az olomützi hadosztálybíróságot és újból a legfelső bíróságot, a hadügyminisztériumot, köztársasági elnöki irodát. A kálvária tulajdonképpen a felmentéssel kezdődött.

A tanítói kurzusról a felmentő ítélet után »consilium abeundi«-t kaptam. Megtudták, hogy miért nem csatoltam az erkölcsi bizonyítványt. Az igazgató azt üzenté patikus barátommal, hogy be ne tegyem a lábam az iskolába, mert kidobtat a szolgálával.

Nem mentem el kidobtatni magam.

Hazamenni nem akartam. Az a kevés pénz, amit hazulról hoztam, nagyon fogytán volt. Szerettem volna valahogy Pozsonyban elhelyezkedni és onnan irányítani katonai ügyemet. Bármilyen állást elfogadtam volna. Hirdetéseket helyeztem el a prágai és a pozsonyi lapokban. Naponta bejártam a szerkesztőségekbe, de hirdetésemre válasz nem jött. Kilincselni kezdtem, ugyancsak eredménytelenül. Egyik helyen nyíltan megmondták, hogy nem mernek alkalmazni. Rádöbentem, hogy homlokomon viselem a fegyenc-bélyeget. Ebből az időből datálódik következő cikkem:

»Az elbocsátott rabokat támogató egyesület a pozsonyi Duna vásár »Z« payillonjában egy rendkívül érdekes és a maga nemében egyedülálló kiállítást rendezett, melyet az egyesület a köztársaság összes fegy-

házaiban készült munkákból állított össze. A szerényen meghúzódo apró figurák, tájképek, kenyérbéلبől készült apróságok, szőnyegek, amelyek egy egészen különálló világban: a fegyházak és börtönök füledt falai között születtek, a kiállítás tartama alatt majdnem hiába várták a közönséget. A publikum és a sajtó valahogy nem méltányolta eléggé a kiállított munkák mögött rejlő lényegét, amely pedig nagy és egyetemes szociális életproblémát hivatott megoldani.

A kiállítás céljában és elgondolásában, beteg társadalmi életünk egyik legégetőbb problémája: a mindjobban elszaporodó büntettek ellen akar harcolni. A kriminalisztika szerint a büntettek nyolcvan százalékanak eredő oka munkanélküliségből eredő nyomor és csak húsz százalékban egyéb, például a részegség, felindultság, harag, szerelem.

Minden embernek joga van a mindennapi kenyérhez. Sokan vannak munka nélkül, akik már mindent elkövettek, hogy a napi robot lehetőségével a legminimálisabb életszükségletüket fedezhessék. Munkát azonban nem találnak sehol. Éhesen, szédülő fejjel munkát keresnek, de hiába. Egy ideig bírják? De azután?

Mit csinálhatnak ilyen szárnalmas helyzetben? Feleljünk őszintén: vagy koldulnak, vagy lopnak. Harmadik lehetőség nincs. Vannak, akik nem hajlandók koldulni. Marad tehát a lopás, mint egyetlen lehetőség az éhenhalás ellen. Az öngyilkosság nem életmegoldás. Nem akarom védeni a bűnöst, de meg kell állapítanom, hogyha társadalmunk megértené az éhezők lelkiállapotát, ha nem csak pofonokat és rúgásokat ladna: nem lennének tele a börtönök annyi gonosztevővel. Mert nem elégséges az a megoldás, hogy hogyan védekezhetik az emberi társadalom az ellene vétőkkel szemben, vagy hogy miként kell egyeseket elrettentő például megbüntetni. Ezzel a baj lényege nem szűnt meg.

A társadalom egyszerűen megelégszik azzal, hogy büntet. Az ellene vétőket hosszabb-rövidebb időre kiközösíti magából, kivágja a testéből, izolálja, elzárja. Ezzel a maga részéről elintéztnek vél mindent. A büntetés kitöltése után a volt fegyenc kikerül az utcára. Bezárulnak! mögötte a börtön ajtóit s az előtte megnyíló világ nem fogadja vissza. A fegyházban megszokta, hogy gondoskodjanak róla, büntetése ideje alatt pedig a külvilággal annyira elveszít minden kapcsolatot, hogy később nem talál talajt a lába alatt. A fegyház átalakította lelkét, anti-szociálisán érez és nem kíván a számára idegenné vált társadalom; építő tagja lenni. Tudat alatt önmagában destruál és kifelé cinikussá válik. Homlokán viseli a bélyegét: foglalkozást nem tud találni. Helyzete százsorta kritikusabb, problémái ezerszer mélyebbek, mint büntetése előtt.

Végül visszakívánkozik fegyencársai közé. Ismét lop és szaporítja az úgynevezett »notorikus« tolvajok számát.

Az »Elbocsátott Rabokat Támogató« Egyesület ezeken a bajokon akar segíteni. Ezért kellene a közönségnek nagyobb mértékben támogatni az egyesület akcióját, mely a megbélyegzett, szerencsétlen emberekből akar az emberi együttélés és együttépítés számára hasznos és becsületes munkásokat nevelni.

Több mint tízévi távlatból cikkem minden sorát újból aláírom.

Mint elbocsátott fegyenc, sehol sem tudtam semmiféle állást kapni.

Magyarországra nem mehettem, mert csak feltételesen voltam szabadlábra helyezve és Csehszlovákiát elhagynom nem volt szabad. Útlevelet nem kaphattam. Ha szöktem volna, kémnek néznek és újból lecsuknak.

Nem várhattam senkitől semmit. Helyzetem egészen reménytelen volt.

A grössling-utcai munkaközvetítő nagysokára kiközvetített segédszerelőnek az »Union« elektrotechnikai vállalathoz. Vettem magamnak kék munkásruhát és reggeltől estig hordtam az üzletből az anyagot a szerelés alatt álló pozsonyi palotákhoz. Az egész napi lőtás-futás kifárasztott. Jól aludtam és elfeledkeztem a cseh militarizmussal folytatott harcomról,

A nehéz munkából a nagyszombati püspökség levele húzott ki: hívtak a szemináriumba. A tanítás megkezdődött. Levettem a tekercektől szurkos és téglaportól vörös munkászubonyomat és dr. Drexler pozsonyi örkanonok levelével jelentkeztem a nagyszombati szemináriumban. Egy öreg orvos az utolsó húszasomért kiállította a bizonyítványt, hogy fizikailag alkalmas vagyok a papi hivatásra.

A szeminárium igazgatója aszkéta arcú sovány pap volt. Nem szerette a magyarokat. Írásaimat azzal a kifogással adta vissza, hogy végleges felvételemről maga a püspök fog dönteni. A püspök bérmakörúton volt. Addig is kijelöltek számomra egy szűk szobát. A fogadtatás nem tetszett nekem. Az egész épületben egy magyar szót sem hallottam. Szűk cellámban teljesen elhagyatottnak éreztem magam, olyasfélékép, mint a theresienstadti várbörtön zárkájában. De talán a lelkiekkel is baj volt, mert már az első napon szökni szerettem volna.

Azt hiszem, a szemináriumban időközben valahogyan értesültek viselt dolgaimról, azért nem tettek közös szobába. Talán félték, hogy katonatörténetekkel inficiálom a jámbor falusi szlovák papnövédeket.

Egy napig bírtam a magányt, a második napon kiszöktem a városba. Minden cél nélkül jártam Nagyszombat utcáit, beálltam egy mozgósínház előcsarnokába, csak azért, hogy emberek közt lehessenek és arcokat láthassak. Leromlott idegrendszeremnek mozgás és az élet lüktetésének az érzése kellett. Csak aludni jártam be a papnöveldebe. A kapus tudott a dolgról, de nem árult el.

Papi pályafutásom nem tartott sokáig. A püspök hazajött és magához rendelt. Kézcsókra nyújtotta puha, kövér kezét és keneteljes hangon latinul kezdett hozzám beszélni. Egy szavát sem érttem. Mikor megmondtam, hogy magyar vagyok, szlovák nyelven kezdett érdeklődni sorsom iránt. Felelgettem, ahogy tud-

tarn. Majd atyai jóindulatáról, biztosítva hirtelen csókra nyújtotta kezét és elbocsátott. A püspök asztalán feküdt a »Práger Tagblatt« vasárnapi száma, mely az arcképemet is hozta. Mit keresett az újságcikk a püspök asztalán?... Éreztem, hogy itt valami nincs rendjén. Innen is repülni fogok, mint a tanítói kurzusról. Sejtésem nem csalt. Rövidesen kidobtak, csak valamivel finomabban Megállapították, hogy a szlovák és latin nyelvtudásom olyan gyenge, hogy a szemináriumot nem látogathatom. — Talán félév múlva jöjnek el újra, majd meglátják, *azonban* ajánlják, hogy igyekezzem más életpályán elhelyezkedni. Igyekeztem!... Hosszú alkudozások után adtak Pozsonyig útiköltséget. A nagyszombati kirándulás miatt elvesztettem segédszerelői állásomat. Újból jelentkeztem a munkaközvetítő irodában, de heteken keresztül nem tudtam még napszámosmunkát sem kapni.

15.

Tétlen óráimban rövidlélegzetű novellákat kezdtem írogatni. Rajtam is beteljesedett a mondás, hogy aki nem tud pozíciót szerezni a polgári társadalomban és mielőtt a Dunának menne még egy kísérletet tesz: elmegy újságírónak. Nem akarom újságíróinkat megsérteni, de Pozsonyban ez így volt. A szerkesztőségek tagjai csupa félbemaradt diákok voltak. Defektet kapott életüket a nyomtatott betűhöz kapcsolták és nagyon sokan befutottak, írásaimat nem lehetett lehozni. Ezekért újabb négy esztendő t kaptam volna. Dzurányi főszerkesztő azt a tanácsot adta, próbáljak lapja számára hirdetések és előfizetések szerezni és egyúttal megbízott vidéki tudósításokkal. Újságíró nem lett belőlem, de annál jobb akvizitőrré nőttek ki magam.

Éveken keresztül állandóan úton voltam és nem csak lapoknak, hanem újszólván az *összes* Pozsonyban megjelenő *magyar*, szlovák és német lapoknak akviráltam. Fixem sehhol sem volt, százalékot kaptam. Néha-néha megírtam egy tudósítást, hogy a szerkesztői címet megtarthassam és szédítettem a kereskedőket a hirdetésekre, ahogy csak tudtam. Drukkoltam, hogy ne történjen szenzációsabb eset, gyilkosság, nagyobb betörés stb. ugyanúgy, mint fiatal bíró koromban féltem a súlyosabb és komplikáltabb esetektől. Azt tapasztaltam, hogy a polgáremberek nem nagyon szeretik az újságírót: társaságban elhúzódnak tőle. Félnék, hogy szennyeseiket kitergegeti.

Inkorrektséget sohasem követtem el. Megszerettek és újból hirdettek. Sok bank csak nekem adta évi zárszámadásait. Ezeket kerestem a legtöbbel. Az újságíró kollégák lenéztek. Nem törődtem vele. Volt szabad időm és volt pénzem. Előfordult az is, hogy kijelentették a kereskedők, hogy olyan pocsék lapokban, amilyeneket én képviselek, nem hirdetnek, de ez már a foglalkozással járt.

Az akvizitőrködés alapján igen érdekes, de amellet fä-

rasztó mesterség. Óriási türelmet, nagy »dumakészséget«, biztos fellépést és leleményességet igényel. Egy akvizitőrnek még a leglehetősebb helyzetben is fel kell találnia magát. Be kell magyarázni a védekező kereskedőnek, hogy milyen óriási fontosságú a reklám és hogy milyen forgalmat eredményez a hirdetés. EJ kell hitetni vele., hogy a reklámra kiadott összeg nem kidobott pénz, hanem tőkét hozó befektetés. Vitatkozni kell vele és belézsuggerálni, hogy üzletének eminens érdeke a reklám és nyugodtan aláírhatja a hirdetést megrendelő blankettákat. Hatásos történeteket, vicceket kell mesélni, kiabáló reklámrajzokat kell mutogatni és legtöbbször segíteni kell a reklámszöveg jó megszövegezésében. A nyomort és kétségbeesést nem szabad megérezni a kereskedőnek és az akvizitőrnek előleget még akkor sem szabad felvennie, ha aznap még semmit sem evett. A pénz-kéréssel gyanússá válik. A jutalékot úgyis kifizeti minden rendes kiadóhivatal, amint a megrendelést kézhez kapja.

Alkalmazkodni kell az üzletfél szellemi képességéhez, politikai meggyőződéséhez, vallásához, üzleti álmaihoz és ezek szerint kell szinte kaleidoszkopszerűen alkalmazkodni. Kritizálni semmit sem szabad, de annál inkább dicsérni, ha bármilyen marhaságot mond is az »áldozat«. Meg kell szerezni a szellemi fölényt, vinni a »dumát« szakadatlanul, hogy a végén a hirdetést feladó gyáros, bankár vagy kereskedő vegye megtiszteltetésnek, hogy a »szerkesztő úr« szívében viseli érdekeit és az ő »jól felfogott érdekében« személyesen fáradt el hozzá.

Akvirálás előtt különböző haditervet állítottam fel. Információkat gyűjtöttem, kihez érdemes menni. Vidéki városokban csak a nagyobb vállalatokhoz mentem.

A pozsonyi lapok: »Híradó«, »Reggel«, »Magyar Újság«, »A Nap« többé-kevésbé tiszavirágéletűek voltak. Ezeknél a lapoknál dolgozni: nem nyújtott biztos existenciát. De nem is akartam sem újságíró, sem akvizitőr lenni. Belesodródtam, igyekeztem szabadulni és kiutat kerestem biztosabb existenciához. Bizonytalan sorsom lidércnyomásként nehezedett rám és egy álmatlan éjszaka reggelig tartó töprengése után határoztam el, *hogy beiratkozom a jogra.*

A katonai büntetőjogot és büntető perrendtartást már úgy is betéve tudtam. Végigcsináltam. Úgy gondoltam, hogy mint joghallgató megnyerem az egyetemi tanárok segítségét, mint újságíró pedig a még józanul gondolkozó embereket. Ha megnyerem a közvéleményt, ennek segítségével okvetlenül megnyerem a csatát a cseh militarizmussal szemben.

Egy ködös októbervégi reggelen felballagtam a dóm mögötti Káptalan utcába, ahol a jogi fakultás volt.

Kidobtak a tanítói kurzusról, eltanácsoltak a szemináriumból, jónak láttam, hogy beiratkozásom előtt elmondom katonai kálváriámat a jogi fakultás dékánjának. Jogászember tudja és megérti, hogy léteznek »juszticmordok«. Ha nem érti meg, pechem

van, de legalább nem ér meglepetés, hogy akkor dobnak ki, amikor már nyeregben érzem magamat.

A pedellus bejelentett a dékánnak, aki minden formalitás nélkül fogadott. Szimpatikus külsejű, egészen fiatal ember volt a dékán: dr. Horna professzor. Nem csinált nagy problémát esemből. Láttam rajta, hogy hiszi azt, amit beszélek neki. Emlékezett az esetre az újságokból is, Felhívta telefonon a pozsonyi hadosztálybíróság elnökét és pár percnyi beszélgetés után kijelentette, hogy a maga részéről nem lát semmiféle akadályt, hogy az egyetemet látogathassam. Immatrikulálni azonban csak a jogerős felmentő ítélet után fognak. Hasznos útbaigazításokat adott a beiratkozásra vonatkozólag, majd barátságos kézsorítással elbocsátott. A dékán viselkedése kellemes meglepetést szerzett. Eddig nem tapasztaltam ilyen hangot cseh nemzetiségű, Szlovenszón szolgáló hivatalnokok részéről. Alig akartam hinni, hogy ilyen kategória is létezik. Később rájöttem, hogy a csehek közt is voltak rendes emberek, akik nem gyűlölték a kisebbségeket, akik keresték a megértést. Ebből az embertípusból azonban nagyon kevés volt. Ezek a teoretikusok többnyire csak a fővárosban éltek. Ugyanakkor a vidéken a legvadabb sovinizmus dühöngött, amiről ezek az elméleti emberek talán nem is tudtak.

Közben tovább gyűjtöttem a hirdetések. Egy biztosítási ügynöknek is segítettem és utazásaim közben vonaton, kávéházakban és harmadrendű vidéki szállodákban barátkoztam a joggal. Csak úgy olvastam a római jog és a jogtörténet alapismereteit. Nagyon sokszor cseh-magyar szótárt kellett igénybevennem, mert a cseh nyelvű tankönyveket nem érttem. Belejöttem lassan a szlovák nyelvbe is.

A theresienstadti kazamaták négy évet raboltak el életemből. Négy évig nem éltem. Ha a pesti éveket is beleszámítom, hat esztendővel fiatalabbakkal kellett startolnom. Hol előnyben voltam, hol pedig hátrányban. Legtöbbször hátrányban. Ha kollégáimra néztem, azt hittem, hogy velük egyidős vagyok, pedig a valóságban a szenvedések legalább tíz évvel megöregítettek. Ezt a megkésést később is többször tapasztaltam. Lemaradtam mindig és mindenütt és gyakran, a robogó vonat utolsó kocsijába kapaszkodtam. Ezt is legtöbbször csak úgy menetközben kapom el és félig a levegőben lógva, görcsösen szorítom a vasat.

Huszonötéves fejjel kezdtem tanulni a római jogot, amikor már deklinálni sem tudtam. A tanulásból, a biflázásból már rég kijöttem.

Nekünk, magyaroknak a pozsonyi és prágai egyetemeken sokkal többet kellett tanulnunk és tudnunk, hogy a cseh és szlovák kollégáinkkal felvehessük a versenyt. Felvettük becsülettel és szorgalommal. Ezt a cseh egyetemi tanárok is elismerték és többre becsültek bennünket, mint szlovák kollégáinkat. Én legalább a pozsonyi »Komensky« egyetemen azt tapasztaltam. Pedig nagy nehézségekkel küzdöttünk. Ha az államvizsgán vagy a

szigorlaton valamelyik tárgyból hármast kaptunk, legalább kettesre tudtuk az anyagot, ha kettest adtak, kitüntetés érdemelünk volna. Ha kitüntetésre feleltünk, többet kellett tudnunk, mint a vizsgáztató tanárnak. Ezt mind a nyelvi nehézség okozta. A szlovák nyelv egy gramatikailag fejletlen nyelv, ahol több a kivétel mint a szabály és azt magyar anyanyelvűnek tökéletesen elsajátítani szinte lehetetlenség. Nagyon sok magyar érték kallódott el, nagyon sok magyar existenciát tört kerékbe az a sovén iskola-politika, mely az egymillió magyarországnak magyar nyelvű egyetemem nem engedélyezett. Sokan tíz évig is kísérleteztek, amíg reményvesztve abbahagyták a tanulást.

Sem egyetemi éveim alatt, sem később semmiféle politikai mozgalomban aktív részt nem vállaltam. Akviráltam és ha időm engedte, tanultam. Kezdtém komolyan venni az életet. Egészen elkésérített, hogy már túl voltam az államvizsgán, de még nem voltam, immatrikulálva és a legfelső hadbíróóság a prokurátor által megfellebbezett ügyet nem tűzte ki tárgyalásra. A bizonytalanság az idegeimre ment és egy interpellációnak alkalmas memorandumot adtam át több magyarpárti képviselőnek. Az interpelláció el is hangzott a prágai parlamentben.

Ebben a memorandumban erkölcsi és anyagi rehabilitációt kértem az ártatlanul elszenvedett fogságért, amely úgy anyagilag, mint erkölcsileg tönkretett: »A theresienstadti kazamatákban éveket raboltak el tőlem. Barátaim, volt osztálytársaim kész orvosok, mérnökök, tanárok, jogászok, gazdászok lettek, míg én rovottmúltú fegyenc vagyok. Édesanyám egész apai jussomat utánam küldözgette a fegyházba, hogy éhen ne haljak. Adósságokba verte magát miattam. Itt állok lerongyoltan, lelkileg, testileg megtörve, megbélyegezve — ártatlanul. Minden állás, minden társadalmi érvényesülés el van zárva előttem. Elvették a jövőm. Nem tudom, mi lesz velem holnap. De megbocsátának mindenkinek. Engedjék, hogy tudjak felejteni! Töröljék ki életemből ezt a rettenetes szégyenfoltot! Hova vezethet az én utam, ha a társadalom kitagadott páriája leszek!? A züllésbe, a mocsárba, azok közé. akikkel három éven keresztül kényszerítve voltam együtt tartózkodni!«

16.

A felmentő ítéletet megváltoztatták és a letargiában élő magyarság nem tudott rajtam segíteni. A bornírt cseh militarizmus mártírja nem akartam lenni. Tiltakoztam az elparentálás ellen.

A Keresztényszocialista Párt Pozsonyban, a Hosszú utcában székelt, a Magyar Nemzeti Párt pedig a »Carlton« szállóban. A katonaságtól való szabadulásom után szinte napi vendég voltam a két helyiségben, de a »Vezérekkel« nem tudtam beszélni. Odáig nem engedtek, úgy maguk között csendes bolond-

nak tartottak. Kifakadásomra az egyikük gúnyosan megjegyezte: »Menjen talán az aktivistákhoz, azok többet fognak ügyében dolgozni«.

Tudom, hogy az egyén élete a nagy sorsközösségben annyit számít, mint egy porszem a nagy világűrben. Védtem magam, ahogy tudtam, de mindig megmaradtam becsületesen gondolkozó magyarnak. Nem állítom, hogy minden esetben a cél szentesíti az eszközöket, de az én eszközeim, melyeket rehabilitációm érdekében fel kellett használnom, nem voltak olyanok, amelyekért valaha is szégyenkezni kellene.

A pozsonyi katonai ügyészség semmiségi panaszára a prágai legfelső katonai bíróság 1926. január 22-re tűzte ki a tárgyalást.

Pozsonyi ügyvédem nem jöhetett velem. Ez horribilis öszszegbe került volna. Egyedül utaztam Prágába és lejelentkeztem az ellenzéki magyar pártok országos titkárságánál. A pártiroda dr. Stein prágai ügyvédet bízta meg védelmemmel, aki azzal dicsekedett, hogy bejáratos a várba és biztatott, hogy a felmentő ítéletet megerősítik. A tárgyalásra jelöltjét: dr. Pollákot, szintén zsidó ügyvédet küldte el.

Még a főtárgyalás előtt felkerestem a politikai lapok szerkesztősegeit és beszéltem a magyar pártok Prágában tartózkodó képviselőivel. Azt hittem, hogy a legfelső katonai bíróságot megijeszíthetem. Annyit elértem, hogy a tárgyalásra eljött a »Prágai Magyar Hírlap« és a »Prager Tagblatt« bűnügyi szerkesztője. A P. M. H. szerkesztője megjósolta, hogy ha presztízskérdést csinálnak az ügyből, végem van.

Igaza volt a tapasztalt bűnügyi riporternek: presztízskérdést csináltak a dologból és a legfelső katonai bíróság p. 434/25. sz. ítéletével a prokurátor semmiségi panaszának helyt adott, az I. fokú ítéletet egész terjedelmében megsemmisítette és visszautalta az I. fokú bírósághoz.

Állítólagos célszerűség és szükségszerűség okából egyúttal az olműti hadbírószágot bízta meg az ügy harmadszori letárgyalására.

A prágai legfelső katonai bíróság ítéletének indokolása nagyon erőltetett és átlátszó volt. A cél az volt, hogy nekem, mint egyénnek ne lehessen igazam a cseh államhatalom mindenhatóságával szemben és a cseh-szlovák államot ne perelhessem kártérítésért.

A katonai ügyész megtámadja az I. fokú ítéletet és kifogásolja, hogy zavaros és hiányos, az indokai egymásnak ellentmondóak és összefüggéstelenek.

Az I. Ítéletben ellentmondást lát a prokurátor abban, hogy a vádlott attól a pillanattól, amikor Mlady főnadnagy hozzányúlt, az egész jelenet alatt egy szót sem szólt, holott kihallgatása során maga a vádlott beismerte, hogy amikor a földről felkelt és fegyverét felemelte, valamit

morgott magában, valószínűleg azt, hogy Mlatly nadporucsik jogtalan cselekedetét nem tűri. Ezt a beismerést Mlady főhadnagy is megerősítette.

Az ítélet maga is elismeri, hogy az I. Ítéletnek ez az ellentmondása magában véve még nem lényeges és ügydöntő. De mivel a felmentő ítélet azt állapította meg, hogy a vádlottnak nem volt agresszív szándéka, az ítéletnek ezzel az ellentmondásával foglalkozni kell és az erre alapított semmisségi ok helytálló.

Ez az indok annyira légből kapott, hogy nem tartom érdemesnek, hogy foglalkozzam vele, mert abból, hogy valaki magában beszél, mikor a földről feltápászkodik, agresszív szándékot következtetni a legnagyobb képtelenség és — bocsánat a kifejezésért: — csak beteg koponya találhat ki ilyesmit.

A katonai prokurátor kifogásolja továbbá, hogy az I. fokú bíróságnak az a megállapítása, hogy a fegyver felemelése a vádlottnál tisztán ösztönszerű reflexmozgás volt, ellentétben áll azzal a további megállapítással, hogy ez a passzív önvédelemre való előkészület volt.

A megtámadott ítélet indoklásában az I. bíróság arra a meggyőződésre jutott, hogy a fegyver megragadása a beképzelt kínzás reakciója (volt és az ösztönszerű reflexmozgásként jött létre tisztán önvédelemből és az ítélet további indoklásában ugyanaz a bíróság bizonyítottan látta, hogy a vádlott a passzív védekezésre tett előkészületet és nem volt támadó szándéka. Ezek a megállapítások egymással ellentmondóak, mivel a reflexmozgás az egyén tudatalatti és akaratán kívüli mozdulat, míg a passzív védekezésre való előkészület: tudatos cselekedet. Jelen esetben; a fegyver felemelése Mlady főhadnagy ellen irányult az önvédelem előkészítése céljából.

Az ellentmondás lényeges és a dolog velejét érinti.

A katonai büntető törvénykönyv 147. §-a szerint fegyelmisértés büntetést követi el az, a fegyverrel ellenkezik fellebbvalójának szolgálatban, vagy szolgálati parancsnál fellebbvalójára erőszakosan kezét <mel. Ha ezen ellentállás fegyverrel történt, a súlyosabb büntetést magával hozó fegyelmi sértés büntetének tényálladási eleme, hogy a fellebbvaló, a fegyverrel tényleg egy mozdulattal meg legyen fenyegetve, mert akkor a törvény nem említené külön a fegyverrel való ellentállást, ;ha ez alatt az erőszakos kézemelést értené fegyverrel a kézben. A joggyakorlat és teória szerint a taszítás, vagy a fegyver felemelése fellebbvalóval szemben, nem elégséges azonban a pusztán szóbeli fenyegetés, pl. hogy a tettes azzal fenyegeti meg a fellebbvalóját, hogy agyonlővi stb., mely bűncselekmény a Kbtk. 149. §-a szerint enyhébb elbírálás alá esik.

Az első bíróság ítéletében leszögezi, hogy amikor a vádlott a földről felkelt és fegyverét maga elé tartotta, ez reflexmozgás volt, majd: további indoklásában azt állítja, hogy a vádlottnak a viselkedése előkészület volt a passzív önvédelemre, melyre joga volt.

A reflexmozgás és az előkészület a védelmi állásra egymásnak ellentmondanak: az egyik öntudatlan, a másik tudatos cselekedet.

A katonai szolgálat a legterheesebb polgári kötelesség. Szenvedéseket kell elviselni és ha a parancs úgy kívánja, támadni kell és ilyenkor a katonai szolgálatot teljesítő egyén nem védekezhetik azzal, hogy testi épsége veszélyben van.

A szolgálati szabályzat keretein belül a feljebbvalónak joga van alantását megbüntetni.

Hadseregünkben tisztjeink és altisztjeink a kiképzésnél nevelőmunkát is végeznek és nagyon gyakran dolguk van makacs és korlátolt elemekkel. Ha nehéz munkájuk gyakorlása közben átlépik a kiképzésre szóló szolgálati szabályzat korlátait, pl. belövik az újoncot a sorba, vállon ragadják, vagy ha testi épségét nem veszélyeztető módon tettelegeskednek, az alantásnak nem szabad oly módon védekeznie, mely magában véve egy súlyosabb bűncselekmény tényálladási elemeit foglalja magában. Jogos önvédelemről csak akkor lehet beszélni, ha valakinek személyes szabadságára vagy életére törnek. Becsületsértés esetében, ha az tettelegesség által is jött létre, önvédelemnek nincs helye. A vádlottnak! csak akkor lett volna szabad védekezni, illetőleg előkészületeket tenni a Védekezésre, ha Mlady nadporucsik az életére tört volna.

A legfelső katonai bíróság megállapítja Mlady főhadnagy helytelen magatartását is és erre vonatkozólag megjegyzi, hogy a szolgálati szabályzat szerint az a tiszt és altiszt, aki a legénységgel rosszul bánik, házi fegyelmi büntetésben elmarasztható. Ez lenne az érem másik (oldala, de ez a körülmény nem zárja ki azt az eshetőséget, hogy az alantást a passzív önvédelemre való előkészületért büntetni nem lehetne.

Végül elismeri a legfelső katonai bíróság, hogy minden büntett elkövetéséhez szándék szükséges. A reflexmozgás öntudatlan cselekedet és ezért büntetőjogilag senkit sem lehet felelőségre vonni.

A vád a pozsonyi ítéletet logikátlanak találta és azt állítja, hogy a reflexmozgás kizárja a védekező mozdulatot. Az egyik öntudatlan, a másik tudatos cselekedet. Ez a teória nagyon erőltetett és minden józan ész és logikát nélkülöz. A lélektani tapasztalatok épen az ellenkezőjét bizonyítják és leghatározottabban leszögezik, hogy reflexmozdulatok a leggyakrabban védelmi jelleggel bírnak. A legeklatánsabb példája ennek a szemhéjak rögtöni lecsukódása — reflexmozgás minden külső káros behatásra. Ezt bárki gyakorlatilag kipróbálhatja, ha ujjával közeledik egy harmadik személy szeme felé: a szemhéjak azonnal lecsukódnak. Ez pedig kizárólag öntudatlan cselekedet. Tehát a reflexmozgás lehet egyúttal védekező mozdulat is.

A »Prager Tagblatt« a tárgyalás után többek között a következőket írta:

»... A védelem megrázó szándékkal kimutatta a vád tarthatatlanságát, alátámasztva az objektív tanúk vallomásaival. Magának a vádlottnak szavai megérdemlik, hogy az egész emberiség füléhez jussanak.

— Meddig kell nekem ezért a hülyeségért szenvednem? Ne

csináljanak belőlem bűnöst! Hagyjanak tanulni. Nem értettem annak idején, hogy mit akarnak tőlem. Nagyon kérem önöket, erősítsék meg a pozsonyi ítéletet«

Megint minden másként történt és rosszabbul.

Sok szó esik újból a »v leh«-ről és a »k zem«-ről. Minden e körül az egy szó körül forog. Az eredmény: az ügy újból való tárgyalása a delegált olműtzi hadbírószágon.

»Ez még hónapokig tarthat. Ebből egy circulus vitiosus lesz, bíróságokról bíróságokra. Közben a vádlott nem talál helyet, amit oly kétségbeesetten keres. Nem tanulhat. A »v leh« egy hamis Vezényszó. És ez Cseh Béla tragédiája.«

A felmentő ítélet megsemmisítése megingatta hitem az emberi igazságszolgáltatásban. A cseh generális-hadbírák olyan finoman, olyan émelgyő udvariassággal kezelték az ügyet, hogy elámítottak. Nem kérdeztek. Nem vádoltak. Csak helyet adtak a semmiségi panasznak és delegálták az olműtzi hadbírószágot újabb tárgyalás megtartására. Miért nem vádoltak? Miért nem kérdeztek? Megfeleltem volna. A theresienstadti kazamatákban elég időm volt arra, hogy elsajátítsam a nyelvüket, kitanuljam trükkjeiket. Nem mentem egészen tönkre, sőt megedződtem és jobban fel akartam készülni az életre, a harcra. A katonai; ügyészség vezetője, ugyancsak generális, igazi úriember, értette a mesterségét. Vádbeszédében, mint ember igazat adott nekem, de mint katonai ügyész a felsőbb állami érdekeket nézve, nem ismerhette el, hogy igazam van. Nehéz szerepe volt, vádolnia kellett volna és nem tudott. Tévedésről, háromszor tévedésről beszélt, senkit sem tartott bűnösnek, de kérte az ítélet feloldását. Meglepett ez a hang, ilyen vádbeszédet nem vártam. Megköszöntem neki, hogy nem vádolt. Egy kicsit verekedni akartam az igazságért. Nem vádoltak, elálltam tőle. Kerekecskegombocskát játszottak velem. Szóvirágokkal dolgozott. Vádirat helyett pszichológiai elméletekkel állt elő. Mi volt ez? Mindent vártam, csak ezt nem. Nem mertek ítéletet hozni? Delegálták az olműtzi hadbírószágot. Mit csinálhattam? Vártam. Közben jártam a szerkesztőségeket és bombáztam minden oldalról a cseh hadbírószágot.

17.

A pozsonyi egyetem tanárai a legnagyobb jóindulattal viselkedtek velem szemben és kedvezményes helyet kaptam a Pray-utcai barak internátusában. A hirdetések akvirálása is könnyebben ment. A kereskedők javarésze ismerte ügyem és támogatott. Mint szegény főiskolás tanulmányi segélyeket kaptam az országos hivataltól, a zólyomi nagymegyétől, Léva városától. Kezdtem egyenesbe jönni. Napról-napra több időm volt a tanulásra és kevesebbet kellett akvirálnom. Ez az akvirálás a végén már az idegeimre ment. Nem tudom, jó kifejezést

használok-e, valóságos kilincsiszonyom volt. A kilincsiszonyomat alkohollal gyógyítottam. Egy-két stamperli szilva- vagy barack feltétlenül szükséges volt, hogy akvizíciós utamra elinduljak. Gyáva lettem és az alkoholban kerestem a kurázsit. Az akvirált hirdetések mennyisége és az elfogyasztott stamperlik száma azonban fordított arányban állott. Ha pénzem volt, előfordult, hogy egész nap kisvárosi kávéházakban, vagy vasúti vendéglőkben lógtam és nem bírtam magam rászanni az akvirálásra. Inkább hirdetések nélkül tértem vissza Pozsonyba. Minden hirdetési ügynök egyúttal álhírlapíró. Bejáratos úgy a kiadóhivatalba mint a szerkesztőségbe. Ha egy jó tippet vagy egy szenzációs riportanyagot tud, azt közölni illik a főszerkesztővel. Ezért is leesik pár korona. Az akvizitőr képviseli kifelé a lapot és többen ismerik, mint a főszerkesztőt. Az akvizitőrök közvetlen főnöke a kiadóhivatali igazgató. A szerkesztőket a kiadóhivatali főnök fizeti. Ha az akvizitőrök nem hoztak pénzt a lapnak, akkor nem volt fizetés. A szerkesztők, az akvizitőrök, a nyomdászok és a lap többi alkalmazottjai egy családot képeztek és mivel a lap éjszaka hagyta el a nyomdát, éjszakai életet éltek. A szerkesztőségekben és a kávéházakban nagyon sok defektet kapott emberrel ismerkedtem meg, akik az újságból éltek. Megszerettem őket, talán azért, mert én is defekttel kezdtem az életemet. Ebben az időben nálam is a kávéházak és a kiskocsmák pótolták a családot és az ott található felírók és pincérlányok a feleséget.

Az egyik például összevásárolt kilószámra versesköteteket és regényeket és mint a könyvek szerzője járta a vidéket Pozsonytól Körösmezőig. Volt Móricz Zsigmond, Móra Ferenc, Mécs László, Vozári Dezső, Győri Dezső, Darvas János, aszerint, hogy kinek a könyveivel házalt. Mint a szerző, a legnagyobb készséggel dedikálta a könyveket és udvariasan elhárította magától a költőknek kijáró ünneplést. Időnként egy-egy irodalmi hiszterika kíséretében megjelent Pozsonyban és élte a világát, míg pénze tartott. Elegáns ember volt a magyar írók és költők személyi plagizátora, nagy hajjal, enervált, földöntúli tekintettel. Elhitték róla, hogy költő. A női mosolyokat és bájokat rendszerint ő aratta le az igazi írók és költők helyett.

Körútjain néha kellemetlenségei is voltak. Egy érsekújvárkörnyéki nemesi kúrián Ozorai könyvét kínálhatta, a »Kuruc ősoket«. Természetesen Ozorainak mutatkozott be. A megboldogult Ozorai nagybátyja volt a vidéki földbirtokosnak. Mire a földbirtokos a csendőrségre telefonált, álozoraink kis Opperl kocsiján eltűnt a faluból.

Kassán mint Darvas János terjesztette verseskötetét. A kitűnő költő, ebben az időben a P. M. H. szerkesztője, ugyancsak Kassán tartózkodott és egy könyvkereskedésben találkozott az ál-Darvasal. Nagy volt a megrökönyödés mind a kettőjük részéről. Darvas futni engedte a szimpatikus szélhámost, csupán a P. M. H.-ban figurázta ki.

Léván heteken át élvezte a református pap vendégszeretetét és letarhálta az egész várost, mint egy komáromi tanár és ország-szerte ismert költő és esztétikus. A csalás akkor derült ki, amikor a Lévai Kaszinó később az esztétikust meghívta egy előadás megtartására. Az állomáson várták a régi jóképű cimborát és az előttük ismeretlen igazi professzossal senki sem törődött. Alig lehetett a megsértődött esztétikust kiengesztelni. Szélhámosunk többé nem mert Lévára jönni.

A pozsonyi újságírók és írók közül a negyedrészenek sem volt fixfizetéses állása. Ennek ellenére mindnyájan jól éltek és nagy tekintélynek örvendtek. Egy magyar, egy német és egy szlovák »újságíró« összefogott és nagyhangon bejelentették, hogy megcsinálják a Szlovenszón annyira nélkülözhetetlen »Társadalmi Lexikont«. Akvirálni kezdtek. A tipp bombamódon bevágott és az emberi hiúság nehéz ezreket hozott nekik. A kisvárosi potentátok cikkeket írtak magukról, átadták a fényképüket és boldogan fizették az előállítási költségekre az előleget, csak hogy a »Társadalmi Lexikonba« bekerüljenek. Gyakorlatilag megvalósították, hogy az emberi hiúságból mit lehet keresni. Vegyél meg egy embert, amennyire tartja magát és add el annyiért, amennyit valóban ér: meglátod a különbséget.

Az emberi butaságra alapított üzletek a legjövödelmezőbbek.

18.

Az olmützi hadbírótság májusra tűzte ki a tárgyalást. Gyorsan dolgozott. Nem volt kedvem a kvarglik fővárosába elmenni. Tudtam, hogy ügyem el van veszve. Az olmützi hadbírótság parancsot kapott a prágai legfelső katonai bíróságtól és a parancsot teljesíteni fogja. Ha az lett volna a szándékuk, hogy felmentsenek, akkor a legfelső katonai bíróság megerősítette volna a felmentő ítéletet. Tudták azt, hogy ártatlanul ítélték el és ártatlanul tartottak fogságban, de meg kell változtatni a felmentő ítéletet. A cseh militarizmusnak formális rehabilitációra van szüksége, a világ közvéleménye előtt nem blamáhatja magát.

Nekem nem lehet igazam a rendszerrel szemben. A legfelső hadbírótság tervét előre bejelentettem az ellenzéki képviselők és a hadügyminiszternek elküldött memorandumomban. A tárgyalásra szóló idézést visszaküldtem azzal, hogy a komédia negyedik felvonásán nem jelenhetek meg, mivei a harcot sem idegileg, sem pénzzel nem bírom. Megírtam nekik, hogy beleegyezem, hogy a tárgyalást jelenlétem nélkül tartsák meg. Az eredményről, ha akarják, kiértesíthetik a pozsonyi ügyvédeimet.

Védőügyvédem egy végső beadvánnyal fordult a hadosztály-bírószághoz, melyben kérte a főtárgyalásnak Pozsonyban való megtartását, mely célra az itteni hadbírótság épülete igen alkalmas. Kérelme indokolására előadta:

A kihallgatandó tanúk egy része: Haidecker, Kusik, Lócsay, Magyar, Szlovenszón laknak és a többi tanúk is a közeli tavaszutói hadgyakorlatot Pozsonyban fogják teljesíteni és valószínű, hogy ugyanakkor Seidl kapitány és Nóvák őrmester is Pozsonyban lesznek. Minthogy az 5. hidászszerep általában itt szokott Pozsony közelében a Dunán gyakorlatozni. Tudomásom szerint Mlady főhadnagy is Losoncon teljesít szolgálatot. Ettől eltekintve eredeti védőm, dr. Friebeisz ügyvédi székhelye is Pozsony, ragaszkodom az ő védelméhez, mert ügyemet legjobban ismeri és nem vagyok abban a helyzetben, hogy én a saját, valamint ügyvédemnek odautazási költségeit fedezni tudjam. A többi tanú utazási költsége is ezáltal lényegesen csökkenni fog. Mindezen nyomatékos ténykörülmények folytán tisztelettel kérem ily értelemben határozni és erről engem ügyvédem útján mihez tartás végett mielőbb kiértesíteni...

Az ügy érdekében pedig — tekintve, hogy a bizonyítás a főtárgyalás előtt, előkészítés céljából már el lett rendelve és a tanúk is ki lettek hallgatva, — tisztelettel az alábbiakat bátorodom előterjeszteni. Minthogy sem ügyvédem, sem pedig én magam az eddig kihallgatott tanúk kihallgatásánál jelen nem lehettünk és erről kiértesítve nem voltunk, nem is állott sem nekem, sem ügyvédemnek módunkban a tanúkhöz megfelelő kérdéseket intézni. Ezúttal tisztelettel bátorodom az ügy lényegébe vágó néhány kérdést feltenni és kérem, hogy a főtárgyalásig még kihallgatandó tanúk kihallgatási tárgyalásaihoz beidéztesünk és a hadbírószék által feladandó kérdések közé az alábbi kérdések is felvétesd senek. Kérem és fenntartom ahhoz való jogomat, hogy az időközben, kihallgatott Nóvák, Haidecker, Profán, Kemény, Lócsay, Panka stb. tanúknak a főtárgyaláson leendő kihallgatása alkalmával pótlólag kérdések is intézteszenek.

A magam részéről elegendőnek találtam ügyvédem beadványát és semmi körülmények között sem akartam felmenni az olműtzi tárgyalásra. Elegendő volt a cirkusból, belőlem ne csináljanak erőszakkal bolondot! Hangoztattam mindenfelé, hogy a komédia utolsó felvonásának eljátszásához nem fogok statisztálni. A játék úgyis arra megy, hogy újból elítéljenek. A világ legjobb kriminalistái sem segíthetnek rajtam. Ha ott Prágában a katonai uraságok azt állítják, hogy a reflexmozgás nem lehet egyúttal öntudatlan védekező mozdulat, akkor az úgy is van, még akkor is, ha az egész világnak ellenkező a véleménye. Ha kell, parancsba adják és akinek ez nem tetszik, lecsukatják. Itt már nincs segítség, megáll a civil ész és kezdődik a cseh militarizmus gögös és buta filozófiája. A butaság ellen pedig az Istenek is hiába harcolnak. »Minek menjünk egy olyan csatába, melynek kimenetelében biztosak vagyunk? Mindenáron hősi halott akar lenni? Porszemek vagyunk és bennünket játszva elsőpör az elvakult cseh szoldateszka szele« — argumentáltam védőmnek.«

»El kell mennünk — válaszolta ügyvédem, — különben már a feleségemnek is megígértem, hogy felviszem Olműtzebe. Elme-

gyünk és verekedni fogunk az igazságért.« — »Jól van ügyvéd úr, csak menjen el. Nekem nincsen meg útiköltségre sem pénzem. Verekedjen helyettem is. A komédia talán jó lesz, hogy újra bele-rúghassunk a rendszerbe. A kisebbségi magyarságnak használhatunk vele.« — »Magának is el kell jönni, ne féljen, többet nem kaphat, mint amennyit már leült« — bízott pirosképű fiskálisom. — »Nem és nem megyek. Tudom, hogy újból el akarnak ítélni. Érzem, hogy csak szerencsétlenségemre mennék. Hagyjának nekem bókét. Ne kívánják, hogy beleőrüljek ebbe a harcba!«

Fiskálisom viselkedése meglepett. Miért akar mindenáron személyesen résztvenni az olműtzi tárgyaláson?! Miért nem jött velem Prágába a legfelső katonai bírósághoz? Hiszen ha ott megerősítik a pozsonyi felmentő ítéletet, nyert ügyünk van.

Ekkor sürgős és halaszthatatlan polgári ügyeire való hivatkozással Pozsonyban maradt.

Utólag, jóval az olműtzi tárgyalás után tudtam meg Gaál Pistától, Szent-Ivány József titkárától, hogy a Magyar Nemzeti Párt az olműtzi tárgyalásra kiutalt ügyvédemnek ezerötszáz csehkoronát. Ezért az ügyvédi honoráriumért ezúton is köszönetet mondok. Azonban meg kell jegyezni, hogy az egész összeget az én tudtom nélkül ügyvédem kapta meg és nekem még útiköltségre sem akartak száz koronát kikölcsönözni. Pedig nagyon le voltam égve. Bablevesekre jártam az egyetemi menzára. Ezt ingyen adták.

A delegált olműtzi hadbíró elnöke ragaszkodott személyes megjelenésemhez. A pozsonyi rendőrigazgatóság útján harminchat korona útiköltséget küldött és kiértelített, hogy a tárgyalások napján a katonai fegyházban kapok ingyen kosztot és egy tiszticellát. Tehát a koszt és lakásprobléma meg volt oldva. A hadbíró elnöke átiratában udvarias hangon megjegyezte, hogy próbált valamelyik olműtzi kaszárnyában kosztot és lakást szerezni, de az olműtzi katonai parancsnokság elutasította kérelmét.

A nagy költségekre való tekintettel, amibe a tárgyalás kerül, kért, hogy postafordultával közöljem, hogy megjelenek-e a tárgyaláson vagy sem, ha önként nem jönnek, megteszi a lépéseiket az elővezetésemre.

A hadbíró elnök ígéretét beváltotta. A tárgyalást megelőzőleg, azt hiszem az utolsóelőtti napon idézést kaptam a pozsonyi rendőrigazgatósághoz és ott közölte velem egy rendőrtiszt, hogy az olműtzi hadbíró megkeresésére egy rendőr fog a tárgyalásra elkísérni. Ez sehogy sem tetszett nekem. Végén kompromisszumot kötöttem a rendőrséggel, jegyzőkönyvileg megígértem, hogy a tárgyalásra kíséret nélkül is elmegyek. Elővigyázatból azonban egy polgári ruhás rendőr a tárgyalás előtti napon kikísért az állomásra és feltett a Pozsony—prágai személyvonatra. Ügyvédem és felesége gyorsvonaton jöttek utánam.

Az olmützi tárgyalás három napig tartott. A vád felvonultatott hetven tanút. Kihallgatták többek között a theresienstadti várbörtön parancsnokát, Vlach őrnagyot és több volt fegyenc-társamat. Az elnöklő cseh hadbíró nagyon felkészült a tárgyalásra. Jegyzőkönyvvezetője mesélte, hogy a tárgyalás előtt egy hétig próbálgatta a fegyverfogásokat.

Három nap és három éjjel dolgoztam. Nem aludtam egy percet sem. Nappal a hadbírószálon voltam, éjjel pedig az olmützi vasútállomáson. Fogadtam és kalauzoltam a tárgyalásra beidézett tanúkat. Gyönyörűen vallottak. Nem segített semmi. Prága már elintézte az ügyet, Olmütz engedelmessé vált.

A hadbírószálon elnöke, Prikril ezredeshadbíró rendesen viselkedett, szinte lehetett rajta látni, hogy kellemetlen feladatot teljesít. Tolmácsot is kaptam, egy Olmützben szolgáló szlovák nemzetiségű hadnagyot, aki tökéletesen beszélt magyarul.

Az olmützi ítélet negyvenöt oldalon keresztül indokolja, hogy elkövettem a fegyelmi sértést és csodálatosképpen pont annyi büntetést írt elő, mint amennyit leültem. Egy órával sem többet! Ez a hosszú indokolás is mutatja, hogy mennyire erőltették a dolgot. A szürke kis szamarat elefánttá fűjték fel.

Érdekes összehasonlítani az egyes tárgyalások idejét és az ítéletek terjedelmét. Az első prágai tárgyalás, amikor a dologgal a kutya sem törődött, mindössze tizenöt percig tartott. Az ítélet kétoldalas. A pozsonyi tárgyalás már egy egész napot vett igénybe. Az ítélet indokolása hat oldalas. A legfelső bíróságon szintén egy egész napon tárgyalták az ügyet. Az ítélet nyolcoldalas. Az olmützi tárgyalás három napig tartott és az ítélet egy egész regény. Egy csúnya regény és az volt a legrosszabb a dologban, hogy én voltam a szenvedő hős.

Háromszor is elolvastam ezt az ítéletnek csúfolt valamit, mindannyiszor elfogott a düh és képtelen voltam annak tartalmáról beszámolni.

Az olmützi ítélet szolgálai módon átvette a prágai legfelső katonai bíróság elméletét a reflex-mozgásról és a védekező mozdulatról és mint hű és jó szolga tovább ment és egyenesen támadási szándékot magyarázott be a reflex-mozgásba. Nem elégszik meg azzal a már amúgy is túlhajtott állásponttal, hogy a földről való fölkelés és a fegyvernek tartása előkészület volt a passzív önvédelemre. Ha ezt az elméletet elfogadják, akkor nem lehetett volna újból harminchárom hónapra elítélniök, pedig ez volt a cél.

Az ítélet rendelkező része ugyanaz, mint a prágai hadosztálybíróság legelső ítéletének 1922-ben: Bűnös a vádlott súlyos fegyelmi sértés büntetésében, melyet úgy követett el, hogy 1922 május 6-án Prágában az Invalidus téren gyakorlatozás közben feljebbvalójának, Mlady nadporucsiknak fegyverrel ellentállt,

ráemelve a fegyverét, hogy annak tusával őt megüsse. A büntetés: a Kbt. 147. és 92. §-ai alapján a K. b. p. 301. §, annak 1. szakaszának alkalmazásával két év és nyolc hónapi börtön, minden hónapban egy napon böjt és keményfekvés, minden hatodik hónap magánzárka.

A vizsgálati fogságban eltöltött időt, 1922. június 6-tól 1922. július 14-ig, valamint a kitöltött büntetést 1922. július 14-től 1925. február 10-ig a büntetésbe beszámítják és így azt teljesen kitöltöttnek veszik.

Az ítélet indokolásában tizenöt oldalon leírja a tényállást és utána erőltetett jogi érvek és következtetések tömkelegével szédít. Ezek az érvek és jogi következtetések a főtárgyalás fejleményeivel és az ott produkált bizonyítékoknak és a bizonyítékokból levont helyes tényállásnak nem felelnek meg. Az ítéletben olyan bizonyítékokra is történik hivatkozás, melyek a főtárgyaláson nem lettek ismertetve. Pl. a »Magyar Újság« cikkére, az Emberi Jogokat Védő Ligához küldött levelemre, mit beszéltem az ügyről a börtönből való kiszabadulásom után stb. Az Ítélet szerint Mlady nadporucsik erősen felizgult lelkiállapotban volt és ebben a lelkiállapotban lépte át a kiképzésről szóló szolgálati szabályzatot. De nálam ezt a felizgatott lelkiállapotot nem ismerik el.

Azt állítja továbbá az ítélet, hogy amikor a földről felkeltem, azt kérdeztem: »Egy demokratikus köztársaságban szabad a katonákat verni?!« Honnan veszik ezt, nem tudom? Mlady nadporucsik egy szót sem tudott magyarul és rajtunk kívül legalább ötven méteres körzetben senki sem volt.

A tárgyaláson kihallgatott összes tanúk, főleg Simonics, Lócsay és Nagy Ferenc egyöntetűen bizonyították az öntudatlan reflex-mozgást, sőt még az időközben kapitánnyá kinevezett Mlady nadporucsiknak feltűnően ingadozó vallomásából sem lehetett a támadó szándékot és helyzetet kimagyarázni, annál kevésbé, mert a pozsonyi hadosztálybíróság előtt ilyenről említést sem tett és hosszabb faggatások és keresztkérdések után cfsakis annyit mert határozottan fenntartani az olműtzi hadosztálybíróság előtt, hogy a dolog rá azt a benyomást tette: ha mégegyszer megüt, akkor én valószínűleg támadólag léptem volna fel. A nadporucsik újból beismerte, hogy mérgeiben erősen lenyomott a földre. Seidl kapitány ezzel szemben egészen más képpen adta elő a helyzetet, az agresszivitást egyáltalában nem igazolta, sőt vallomása azt megcáfolta. Az összes többi tanúk is, akik az esetet látták, csakis a felmentés alapját képező teljes passzív magatartást és reflex-mozgást igazolták.

A vádló, tekintve azt, hogy az eset szemtanúi, még Mlady nadporucsik sem igazolták a támadó szándékot, a theresienstadti várbörtönből szerzett tanukat és ezeket vonultatta fel. A várbörtön parancsnoka, Vlach őrnagy igazolta, hogy állítólag a feltehetőes elbocsátás előtt azt mondtam volna neki, hogy Mlady

nadporucsik kiprovokálta azt, hogy fegyverrel a kezemben védekezzen, Docskal és Poszt rabok pedig arról tanúskodtak, hogy Theresienstadtban elmeséltem nekik, miért kerültem a várbörtönbe és a mese végén azt mondtam, hogy nagyon bánom, hogy Mlady nadporucsikot nem csaptam fejbe, akkor sem kaptam volna nagyobb büntetést, és hogyha a nadporucsik még egyszer hozzám nyúlt volna, egész biztos, hogy leütöm. Nem számítva, hogy ez az állítólagos beszélgetés egész más formában történt, a büntetés elszenvedése közben történt beszélgetést bizonyítékul ellenem felhasználni a legnagyobb lelkiismeretlenség. Erre is csak a cseh szoldateszka volt képes. Ugyanez vonatkozik az ítélet azon kitételére is, hogy én tudatában voltam annak, hogy bűncselekményt követtem el, mivel a kegyelmi kérvényemben és a feltételes szabadlábra való helyezésem iránt beadott kérelmemben azt írtam, hogy sajnálom azt, amit elkövettem. Próbáltam volna mást írni!...

Ezekből az erőltetett érvekből a bíróság bebizonyítottan látta, hogy támadólag léptem fel Mlady nadporucsik ellen és elkövettem a nekem inkriminált bűncselekményt.

A bíróság súlyosbító körülménynek vette a fegyelmi sértés súlyos voltát. Enyhítő körülménynek vette, hogy a bűncselekményt hirtelen meggondolatlanságban követtem el és hogy az a rosszul használt vezényszó és Mlady főhadnagy szabálytalan viselkedése miatt jött létre, továbbá, hogy bíróságon még büntetve nem voltam.

Az enyhítő körülmények súlyát és számát tekintve a bíróság a katonai büntető perrendtartás 309. §-ának 1. szakaszát használta és a golyó általi halálbüntetést börtönbüntetésre változtatta és a törvényben előírt öt évi börtönbüntetést is alacsonyabbra változtatta. Pont annyit kaptam, amennyit már leültem. Többet nem adhattak, mivel már nem voltam katona és a hadbíróság nem volt illetékes velem szemben.

20.

Az olmützi ítélet jogerőre emelkedett. Ügyvédem beadta ugyan az ítélet ellen a semmisségi panaszt, de azt a legfelső katonai bíróság Prágában visszautasította. Kénytelen voltam újra kegyelmi kérvényekkel próbálkozni. Az első kegyelmi kérvényt édesanyám adta be még abban az időben, amikor Theresienstadtban sínylődtem. Szabó S. Zsigmond papköltő fogalmazta és dr. Valló gimnáziumi igazgató fordította szlovákra. A gyönyörű költői stílusban megírt, bibliai hasonlatokban bővelkedő kérvényt azonban a csehszlovák hadügyminisztériumi véleményezés után elutasították.

Most, hogy a perújítás nem sikerült, újból megpróbálkoztam a kegyelmi kérvénnyel, bár tudtam, hogy nincsenek nagy esélyeim. A sajtókampány óta még jobban haragudtak rám. Az egyik

hadbíró ezredes a cseh hadügyminisztériumban kijelentette, hogy még béresnek sem venne fel a majorjában.

Az egyetemi tanács a legnagyobb jóindulattal kezelte ügyem, Egyhangúlag megbotránkoztak a hadbíróságok igazságtalan ítéletein. Nem dobtak ki az egyetemről. Sőt támogatták kegyelmi kérvényemet. Az egyetemi tanárok elhitték, hogy velem igazságtalanság történt és mindenben segítségemre voltak.

Az egyetemi tanárok intervenciója sem segített. A hadügyminisztérium hajthatatlan maradt. A miniszter nem volt hajlandó még az elnöki iroda kérelmére sem a kegyelmi kérvényt kontraszignálni és így azt újból elutasították. Helyzetem egészen reménytelen lett.

De egyszerre ismét reménykedni kezdtem, amikor a cseh-szlovák parlament meghozta az 1928. évi 111. száma rehabilitációs törvényt.

Megkértem büntetőjogi tanáromat, dr. Milotát, az elítélés törléséről szóló törvény parlamenti előadóját, hogy adjon nekem pár hasznos útbaigazítást az elítélés törlése iránt beadandó kérvényemhez. Professzorom a legnagyobb készséggel felelt: »Tudja mit, kolléga úr, hozza el az iratait, megcsinálom a kérvény konceptusát«.

»Nagyonköszönöm Spectabile, az iratok rögtön itt lesznek!...«
»Jó, jó, csak hozza el, legyen egészen nyugodt, a magam részéről megteszek mindent, hogy ezt a buta katonahistóriát likvidálhassuk. Amint időm lesz, a kérvényt megcsinálom«. Kezet adott és elbocsátott. Dr. Milotának másnap a parlamentben volt dolga, Prágába utazott. Az egyetemi évnek vége lett. A szünidőt odahaza, Léván töltöttem.

A vakáció alatt kaptam az egyetemről egy paksamétát rövid kísérőlevéllel. »Itt küldöm kérvényének konceptusát, írja le szlovák nyelven, egészítse ki és küldje vissza nékem. Üdvözlettel dr. Milota.«

A cseh nyelven írt fogalmazványt átírtam szlovákra. Lehozom azt most magyar fordításban annak igazolására, hogy egy nem sovinszta cseh jogtudós hogyan fogta fel ügyemet.

Elnök úr!

Bátor vagyok becses figyelmét felhívni egy a büntetőbíráskodásban talán egyedülálló esetre, egy bírói tévedésre és tisztelettel kérem, méltóztassék a rehabilitáció engedélyezésével némileg hozzájárulni annak az igazságtalanságnak jóvátételéhez, melyet ellenem a hadbíróság elkövetett.

A katonai prokurátor vádja alapján a prágai hadbíróóság 1922. július 14-én Dtr. 1162—22. sz. alatt a katonai büntetőtörvénykönyv 145, 1A6 és 1fi. szakaszai szerint elítélt négy évi várbörtönre.

Ezt a büntetést az ítélet szerint úgy követtem él, hogy 1922. május 6-án gyakorlatozás közben ráfogtam fegyverem Mlady főhadnagyra és megakadályoztam parancsa keresztülvitelét.

Ez az elítélés egy szörnyű tévedésen alapszik, mely abból Seletkezett, hogy mint magyar nem érttem Mlady nadporucsik parancsát és a nadporucsik rosszul fogta fel az én tudatalatti pnozdulatomat, melyet minden elő és utógondolat nélkül tettem.

Mlady nadporucsik egy soha nem létező vezényszó teljesítését követelte tőlem, melyet az államnyelv ismerete nélkül nem teljesíthettem. Amint megzavarodva álltam előtte, a nadporucsik fejemet hirtelen a földre nyomta. Erre nem voltam elkészülve, megijedtem és tisztán ösztönszerűen, reflex-mozgásként a kihíwott ijedség következtében fegyveremet magam elé tartva, hátraugrottam.

Ha meggondoljuk, hogy az ítélet azon épült fel, hogy a vád, tanúi miként fogták fel az ösztönszerű reflexmozgást és hogy Mlady nadporucsik kétséget kizárólag egy előttem teljesen ismeretlen, rossz vezényszót használt, rögtön világossá válik, hogy az ítélet igazságtalan és itt egy szörnyű tévedés történt.

Ezt a körülményt igazolja az a tény is, hogy amikor sikerült ügyemben perújrafelvételt kieszközölni és a pozsonyi bíróságot delegálták az ügy újból való letárgyalására, a vád alól 1926. Szeptember 19-én Dtr. 608—25. sz. alatt a pozsonyi hadosztálybíróság felmentett. Sajnos, a legfelső katonai bíróság ezt a felmentő ítéletet megsemmisítette és a további eljárások során az olmutzi hadosztálybíróság 1926. évi május hó 28-án Dtr. 62—26, szám alatt újabb ítéletével két évi és nyolc hónapi várbörtönre ítélte.

A büntetést már elszenvedtem, amennyiben 2 évet, 8 hónapot és 5 napot már leültem, nem tekintve azt, hogy föltételesen szabadlábra helyeztek és a próbaidő már lejárt a négyéves börtönbüntetés után is. Tehát megjavultam. De nem akarom kritizálni az elit éltetésemet. Már csak arra van szükségem, hogy nevről levegyék az elítélt bűnözők gyalázatát, hogy megszűnjenek azok az átkos utókövetkezmények, melyek az elit eltetess el összefüggnek.

Jelenleg a pozsonyi Komensky egyetem jogi fakultásának hallgatója vagyok és minden igyekezetemmel azon vagyok, hogy fendes és hasznos polgár legyek. Kötelességemet minden tekintetben teljesítem, az előadásokat szorgalmasan látogatom, az előirt vizsgákat eredménnyel letettem és meg akarom szerezni a jogi doktorátust.

Elnök úr! Meg vagyok győződve, hogy megérdemlem a kegyelmet, bízom az Ön nagylelkűségében és hiszem, hogy nem fogja megengednie hogy ártatlanul szenvedjek egy szerencsétlen pillanat miatt egy egész életen át. Alázatos hálám kísérni fogja Önt életem végéig.

Ez a kérvény meghozta rehabilitációmát. Az egyetemen immatrikuláltak. Még abban az évben abszolváltam és dr. Milota tanácsára bírói szolgálatba léptem.

II.

Bangha páter említette — egyik rádióban is leadott prédikációjában —, hogy az életet a maga valóságában kétféle hivatású ember ismeri: az egyik a katolikus pap, a másik a bíró. A katolikus pap a gyónásokból, a bíró pedig az előtte nap-nap után lefolyt tárgyalásokból olyan dolgokat tud meg, melyek más emberek előtt ismeretlenek¹.

A katolikus pap Isten szolgája, a bíró pedig az emberi igazságszolgáltatás papja.

Az igazságszolgáltatás minden társadalmi rendszer alapja. A bírászkodás embertársaink felett nagyon nehéz és felelősségteljes foglalkozás. A politikai torzsalkodásoktól függő közigazgatás bár nagyhangon hirdeti fensőbbiségét, mégis eltörpül a bírászkodás hatalma mellett.

Egy bankigazgató, képviselő vagy miniszter kétséget kizáróan többet keres, mint egy bíró, de mindent összevéve, egy, bírónak nagyobb erkölcsi hatalma van, mint egy miniszternek. Itél!.., A közvélemény azonban rendszerint szánakozóan nyilatkozik a bírásokról, mint az állam civil szerzeteseiről, akik örökös szegényégi fogadalmat tettek, amikor a bírósághoz beléptek.

Jogi tanulmányaim bevégezte vei válaszüton álltam. Minek menjek: ügyvédnek, vagy bírónak? A többi pálya nem érdekelt. Mikor az ügyvédséget mérlegeltem, eszembe jutott az az anekdota, amikor a paraszt városba jön ügyes-bajos dolgával és megkérdezi a rendőrt, hogy hol lakik az az úr, aki pénzért hazudik? A rendőr habozás nélkül megmutatja emberünknek a legközelebbi ügyvéd lakását. H. G. Wels írja egyik regényében, hogy a banditák, ma ügyvédek és ügyvédbojtárok alakjában futkosnak a földön. — Az más kérdés, osztom-e H. G. Wels véleményét, vagy sem. Én azonban a bírói pályát választottam.

A bíróságához felvettek minden nehézség nélkül. Először ugyan visszavonták a kinevezési okmányt, de amikor meggyőztem a személyi referenst, hogy rehabilitációt kaptam, a visszavonást hatálytalanították.

Úgy az egyetemen, mint az állami helyek betöltésénél az alacsonyabb szociális származás nem ártott. Ellenkezőleg, szívesen vettek fel állami szolgálatba paraszti vagy kisiparos családból származó diplomásokat. Ezek a hivatalnokok a néphez meg-

értőbbeknek és minden tekintetben lojálisabbaknak mutatkoztak, mint az úri osztály leszármazottjai. Jogi diplomával a republikában el lehetett helyezkedni.

A bíróság nem volt a zsenik találkozóhelye, de melyik állami hivatal az?

Megvallom őszintén, egészen másképp képzeltem el a bíróságot. Valami földöntúlit láttam benne. Csakhamar rádöbentem, hogy a gyakorlatban a bíraskodás is csak egy mesterség, mégpedig egy nagyon felelősségteljes és rosszul fizetett mesterség. Pár paragrafus, rangsor és fizetési fokozat. Éveimhez képest úgy rangsorban, mint fizetési fokozatban nagyon rosszul állottam. Éveket, vesztettem és későn kerültem úgy a rangsorba, mint a fizetési fokozatba. Kortársaim amikor mint joggyakornok szolgálni kezdtem, már öt-hat éve járásbírók voltak. Sőt akadt közöttük már törvényszéki bíró is. Nagy volt a bíróhiány. Két évi joggyakornokoskodás után már bírói vizsgára bocsátottak és a vizsga után pár hétre jött a bírói kinevezés. Így 25 éves járásbírók és 28 éves törvényszéki bírók és ügyészek nem tartoztak a ritkaságok közé. Nem kell leszögezmem, hogy ez a »csecsemő-bíraskodás« nagyon sokszor az igazság rovására ment. A legtöbbször hiányzott ezekből a fiatalemberekből a kellő komolyság és élettapasztalat ahhoz, hogy embertársaik felett ítéljenek.

A jogvédés ideális lehetett a régi rómaiaknál, mikor az advocatus publicus kiállt a fórumra és meggyőződéssel, anyagi érdek nélkül védte a klienseit. Ha megtudták, hogy anyagi hasznot húzott, kiközösítették a közvédők sorából. Akkor a jogot magáért a jogért üzték és Justiniánus tételeit nem váltották fel nehéz ezresekre.

A bíróságon egy joggyakornok fizetése alig haladta meg az ezer csehkoronát. míg az ügyvédjelöltek két-három ezer koronás havi fizetést kaptak. Eleinte, mint főiskolás, én is próbálkoztam ügyvédi irodába menni. Zsidó fiskálishoz mehettem volna. Keresztény ügyvéd a városunkban csak három volt, zsidó tizenhárom. Ez volt körülbelül az arány az összes délszlovenszkói magyar városokban. A keresztény ügyvédeknek rosszul ment. Talán félték, hogy az ügyvédi vizsga után nyakukra telepszem, vagy talán azt hitték, hogy engem a csehek üldöznek és csak kárt okozhatnak hanyatló irodájuknak. Új klienseket sem tudtam szállítani, mert csak a koldusbotra jutott kisiparosságnál voltak családi nexusaim, kiknek sem pénzük, sem kedvük a peresedéshez nem volt. A pozsonyi táblán még útiköltséget is adtak Komáromba. Itt joggyakornokoskodtam egy évig. Innen Galántára helyeztek. Galántáról Ipolyságra dobtak. Az ipolysági járásbíró-ságtól rövid időre a pozsonyi államügyészségre tettek. Pozsonyból mint bíró Dunaszerdahelyre kerültem. A Kisjeruzsálemben (Dunaszerdahelyen) eltöltött három év után újból visszakerültem Kontáromba.

A cseh uralom alatt eltöltött csaknem tízévi bíraskodásom

idejéből van egynéhány emlékem. Az emlékek sokkal frissebbek és nem lehetnek olyan változatosak, mint a küzdés korából.

A komáromi törvényszéknek, mikor elsőízben kerültem oda, még magyar jellege volt. Úgy a törvényszék elnöke, mint az ügyészség vezetője magyar emberek voltak. Ha átmentünk a túlsóoldali Komáromba az »Ácshoz«, vagy a »Korzóba«, többnyire a Rákóczi-induló hangjaival búcsúztunk egy-egy jól sikerült muritól.

Az idillnek azonban csakhamar vége lett. Megnehezítették a túloldalra való átjárást és kezdték üldözni a magyar nóták éneklését. Hova-tovább érezhetővé vált a csehszlovák invázió a fiatalabb bírói generáció és hivatalnoki karban. Az idősebb magyar bírákat és hivatalnokokat lassan nyugdíjba küldték.

A törvényszék rossz szelleme, a trombitás őrmesterből lett irodaigazgató annyi fáradságot sem vett magának, hogy húsz év alatt megtanuljon magyarul. Ez a zupás leterrorizált mindent, féltek tőle nemcsak a hivatalnokok, hanem a bírák is. Tudták róla, hogy afféle politikai megbízott szerepét tölti be a törvényszéken. A hivatalnokok is spicliskedtek. Hízelegtek a zupásnak és mások hulláin próbáltak politikai érdemeket szerezni és ezáltal a számlélétrán gyorsabban előrejutni.

A cseh megszállás után két anekdota forgott a csehekről, melyek a Valóságban is megtörténhettek: 1920 elején Szent-Ivány József földbirtokos a prágai Masaryk állomáson hordárért kiabált. Amikor már kikiabálta a tüdejét, megszólalt egy utas: »Uram, itt hiába kiabál hordár után, elmentek Szlovénzkóra hivatalnokoknak«. Pozsonyban az országos hivatalban igen sok hordár lehetett, mert nyáron a hivatalnokok a folyosókon mezítláb szalagáltak.

A másik anekdota még jellemzőbb: ha megszületik egy cseh csecsemő, a bábasszony egy pénzdarabot és egy trombitát tesz elébe. Ha az újszülött a trombita után nyúl, akkor muzsikus lesz, ha a pénz után, akkor tolvaj. Mindkét fajtából sokan kerültek Szlovénzkóra. A második fajtából azonban több. Ezek azután mohó kapzsisággal feküdtek rá mindenre és Szlovehszko gazdasági életét pár év alatt a markukba kaparították.

2.

A magyar bíró végzettszerű hivatást, missziót teljesített a mindent elnyelni akaró szláv tengerben. Nagyon sokszor összeütköztem saját énemmel. Amikor a pozsonyi táblán letettem a bírói vizsgát, azt írtam édesanyámnak, hogy imádkozni fogok, hogy az Isten adjon erőt nékem ahhoz, hogy jobb és igazságosabb ítéleteket tudjak hozni, mint az én prágai hadbíráim. Kértem Édesanyámat, hogy imádkozzon ő is. *Hivatásnak éreztem a bírói foglalkozást. Fegyencmúltam kötelezett erre. A daróctól a talárig nehéz volt az út. Szívem és tudásom maximumát vittem bele*

úgy a tárgyalásokba, mint az ítéletekbe. De nem lehetett. A bíráskodás inkább akkordra felfogadott favágáshoz hasonlított, mint komoly hivataloskodáshoz. A megbolygatott és beteg világ ütődött embere, nálunk agyongyötört idegzetű embereknél keresett menedéket. Egy panasz, vagy egy tömegnapon tárgyalótermem a dühöngő örültek szobájára hasonlított. Nagyon sokan kérdezték, hogyan bírom ezt? Sajnáltak. Velünk bírakkal a cseh impérium nagyon mostohán bánt. Mindenki elismerte, hogy panaszaink jogosak, de senki sem segített. Állandóan a túlterheltség igája alatt nyögtünk. Nap-nap után tizenöt-húsz ügyet kellett letárgyalni. Egy ügyre még 15 perc sem esett. Szédülő fejjel délután kellett kidolgozni a délelőtti meghozott ítéleteket, elintézni a napi postát, kitézni az új határnapokat, megkereséseket, elolvasni a másnapi ügyeket.

Amikor az ember tíz-tizenöt órai idegfeszítő munka után későn este kiszédült az utcára, hogy elmenjen egy nagyon olcsó étterembe vacsorázni, még arra is vigyáznia kellett, hogy a délelőtti kliensek közül valamelyik hátulról le ne üsse. Nagyon sokszor úgy éreztem, hogy agyam felmondja a szolgálatot. Minden elsején tudomásomra adták, hogy milyen nyomorult kulija voltam az államnak. Száz helyre kellett volna fizetnem, de nem tudtam. Pénzünk az nem volt, munkánk annál több.

A papírosháborúban a bíróság volt a világ papírkosara. A rendszer egy olyan monstrumhoz hasonlított, mely dögledezésében szennyet izzadt. Nekünk bírának, mint a dög montőrjeinek e szennyben kellett turkálnunk, míg az emelvényről le nem fordultunk.

Semmire sem haragszom úgy, mint az emberi butaságra. A buta embert nagyon könnyű becsapni és az emberi butaságra nagyon sok gazember épít. A buta emberek találkozóhelye a bíróság. Itt keresnek védelmet és elégtételt a csalókkal és szélhámosokkal szemben. Nehéz a gazembereket megfogni, akik ügyesen megbújnak a paragrafusok útvesztőjében. De még nehezebb büntetni a sokszor saját hibájukon kívül eső okokból történt bűnesetek szenvedő alanyait. Az egyén harcol a jogrendszer ellen. A rendszer bírója az ütközőpont ebben a harcban és akarva nemakarva, ha a szíve is megfájdul bele, a rendszer mellett kell döntenie. Miért? A Szent Kenyér miatt. Az életet azonban megállítani nem lehet. Az megy feltartóztathatatlanul a maga útján. Ideig-óráig lehet csak betönni az átszakadt gátakat. Dosztojev-szkij remekművében, a »Bűn és bűnhődés«-ben gyönyörűen boncolgatja a bűnöző Kaszkolnyikov és Petrovics Portif vizsgálóbíró nehéz helyzetét és itt írja, hogy: »a jó bíró sohasem alkalmazkodik feltétlenül a törvényes formáságokhoz, mert a bíró hivatala szabad művészet.«

Ebből a típusból nagyon kevés bírót ismertem.

A komáromi törvényszéken csak ketten voltunk joggyakorno-

kok. Egy komáromi fiú és én. Legalább hat ember helyett dolgoztunk.

Szerettem a szabad életet, de az beletört igájába. Megmaradtam a bírói pályán, holott nap-nap után jobban és jobban tapasztaltam ennek a foglalkozásnak árnyoldalait és tudtam, hogy egyre inkább süllyedek a »cifra nyomorúságba.«

A bíró tulajdonképpen a mindenkori rendszer kulija és az is marad egész életén keresztül, akármilyen tehetséges, bármennyit dolgozik. A cseh impérium alatt a szolgákból lett végrehajtók többet kerestek, mint a vezető-járásbírák. Saját autójukon jártak, úgyhogy ha egy aktatáskás ember egy faluban kiszállt az autóból, azt végrehajtnak nézték. A paraszt az aktatáskás és nadrágos ember fogalmát önkéntelenül asszociálta a végrehajtó fogalmával.

Velem is megtörtént, hogy helyszíni tárgyaláson végrehajtnak néztek. A házatetejét javító gazdaember, amint meglátott, énekelni kezdte, hogy »Végrehajtó jár a mi utcánkban«, de az is megtörtént egy másik helyen, hogy a kutyáit uszította rám. Mikor megtudta, hogy nem foglalni jöttem, zavartan mentegetődzött: »Már megbocsát a tekintetes úr, azt hittem, hogy a végrehajtó gyütt«.

A bíró végeredményben improduktív munkát végez. Soha nem látja munkája eredményét. A mérnök, ha bérpalotákat épít vagy hatalmas vashidakat konstruál, még évek múlva is büszkén megtekintheti azokat. A szobrász, a festő az örökkévalóságnak dolgozik. Az orvos, ha betegét meggyógyította, azt képzelheti: hogy egy életet mentett meg. Hálás betegek a busás orvosi honoráriumon kívül ajándékokkal, virágokkal lepik meg. A tanár generációkat nevel fel és hálás tanítványai még évek hosszú sora után is szeretettel emlegetik és felkeresik. De ki jön a bíróhoz? Talán a fegyenc, akit elítélt?! Az iparosember belső örömet érez, ha jó munkát produkálhat. A kereskedő fontos és nélkülözhetetlen tényezőnek tartja magát, hogy az egyik polcra a másikra rakhatja áruját, hogy közvetíthet vevő és eladó között. A paraszt gögösen hirdetheti, hogy akié a föld, azé a hatalom.

De minek folytassam?!

A bíró a társadalmi rétegek közötti félreértésekből, súrlódásokból él. Normális viszonyok között még túrhető lenne a helyzete, de most, mikor az egész világ agonizál, nehéz gyógyítani, nehéz a réseket tömni. Bárhogy ítélnék, az egyik fél megharagszik, az is előfordul, hogy mind a kettő. Pedig mindkét félnek igazat adni nem lehet.

Ha az ügyvéd elveszíti a pert, bebeszéli áldozatának, hogy a bíró nem ismeri a jogot, de majd így meg úgy megmutatja!... Fellebbez. Ha olt is elveszti — a tanuk hamisan vallottak. Nem lehetett semmit sem csinálni.

Az egyszerű ember, ha bíróságra jön, többnyire ellenséget lát a bíróban és azt hiszi, hogy a bírót az ellenfél lefizette. Az

ügyvédjére nem haragszik és aránylag könnyű szívvel fizet, ha az ügyvéd verekedett az »igazságért«, ha gorombáskodott az ellenfél tanúival, ügyvédjének és ha jól megmondta annak a bírónak. A nyugodt természetű, objektív ügyvéd nem tetszik. A nyugodtság és szellemi fölény nem imponál. Neki csak az jó és az tetszik, amit megért. Az ügyvédek legtöbbször leereszkednek ehhez a nívóhoz.

A bírák különbözőképpen reagálnak. Ha a bíró szívére hallgat, előbb-utóbb szívbjait kap, ha pedig szív nélkül ítél, eltompultságba esik.

4.

Minden bűncselekményt kétféle szemüvegen lehet nézni. Az egyik a csendőri, a másik a bírói szemüveg. A csendőri álláspont szerint minden ember gazember, míg be nem bizonyítja, hogy ártatlan. Mindenki gyanús, aki él! Ennek ellentéte a bírói álláspont. Minden ember tisztességes és ártatlan, míg be nem bizonyítják róla, hogy gazember. A cseh uralom alatt a csendőrség és a rendőrség minden esetben csak azokat a bizonyítékokat kereste, melyek a vádat alátámasztották. Az enyhítő körülményeket elhallgatták.

A legszentebb emberi jogot körülbelül úgy respektálták, mint a virágos kertbe betévedt tehén a virágagyakat. Névtelen levelek alapján tartóztattak le embereket és hónapokig vizsgálati fogságban tartottak.

A személyi szabadság védelme háttérbe szorult. A húszéves elnyomás alatt a rendőrspiclik és a csendőrök »magasabb állami érdekből« leterrorizálták az embereket. Az emberi szabadság védelmének a megcsúfolása volt az, amit a csendőrség pl. a tűzesetknél praktizált. Ahol tűz volt, ott a háztulajdonost gyűjtogatás vagy biztosítási csalás kísérlete címén letartóztatták. Egy ízben a ház gazdáját úgy húzták ki az égő házából. Letartóztatták és a csendőrség bölcs igazolása szerint a károsult azért »szerzett égési sebeket«, hogy a gyűjtogatás gyanúját elkerülje.

Ha a ház gazdája a tűzesetnél nem volt otthon, az sem segített rajta. A csendőrök letartóztatták, mert szerintük csak azért utazott el a gazda, hogy alibije legyen.

Két vagy három évvel ezelőtt a csendőrök letartóztattak egy angol turistát, mert lefényképezte az ógyallai csillagvizsgálót. Szegény angol kézzel-lábbal tiltakozott a letartóztatás ellen. Két hétbe került, míg a tévedés kiderült. Egy bankhivatalnok végezte a tolmácsi tisztet a vizsgálóbíró és az angol között. Az angol követség is interveniált a csendőrség túlkapása ellen.

Tragikomikusabb volt egy székesfehérvári zsidó fiú esete. Barátai rossz tréfából küldtek neki — mint leventeoktatónak — egy üdvözlő lapot. A csendőrség rögtön letartóztatta és Pozsonyba vitte. Három hónapig ült vizsgálati fogságban, pedig »pónemje« első pillanatra kizárta a leventeoktatót.

A csendőrség dolgozott és ha már semmit sem tudtak jeleníteni, kimentek a vasúti átjárókhoz. Büntetőbíró koromban úgy Dunaszerdahelyen, mint Komáromban a büntetőügyek egyharmadát képezték ezek a kihágások. Ezeket a kihágásokat is le kellett tárgyalni, mert eltörölték a büntetőparancsot. Szlovenszko és Ruszinszko lakosságát nem tartották elég értelmesnek, hogy büntetőparanccsal intézhette volna el a bíróság a bagatel ügyeket.

Egy ízben a vándor oláh cigányokat is behozta egy ambiciózus csendőr a szerdahelyi járás bíróságra es »horribile dictum« csavargásért tett ellenük feljelentést.

Gondatlanságból okozott tűzvész-okozás vétségeért jelentettek fel a csendőrök egy abonyi gazdát, mert háza kéménye magas volt és beleütött a villám. Ezt a kuriózumot felküldtem az országos csendőrparancsnokságra.

A csehszlovák köztársaság csendőrállam volt. A csendőrök voltak a legnagyobb urak. Vidéken mindenki félt tőlük. Leterroizálták a papot, a jegyzőt, a tanítót és mindennek úgy kellett történni, ahogy a cseh csendőrök akarták. Volt egy magyar kollégám, aki bíró létére nem mert az utcán magyarul beszélni, ha velünk szemben jött egy csendőr.

Minden kérvényt, minden beadványt a csendőrök nyomoztak ki és az ő véleményezésük volt a mérvadó. Akinek rossz »nesrajbungja« volt a csendőröknél, az a cseh impérium alatt elveszett ember volt. Abból nem lehetett semmi. Egyik ismerősöm kávémérést akart nyitni. A csendőrök politikailag megbízhatatlannak találták és az engedélyt nem kapta meg. Nem használt az intervenció sem az országos hivatalban, sem a minisztériumban. Csak a csendőröknek hittek, és a járási hivatal elutasítót végzése jogerőre emelkedett.

A galántai járás bíróságon működő bírósági főtanácsosnak nem lehetett meglátogatni magyarországi rokonait, mert a járási hivatalban az útlevelügyét a csendőrparancsnok mindig elgáncsolta. Valahol összeveszett a cseh nemzetiségű csendőr-mesterrel és az maradt felül.

Házibácsim vejét, aki hivatalnok volt a kataszternél, mert beteg édesanyját meglátogatta Rákospalotán, alaptalanul perbefogták és Szlovenszko belsejébe helyezték. Hiába volt minden, a sovinszta hivatalfőnök akaratán megtört minden intervenció. Pipiska Jani csak a felszabadítás után tudott visszakerülni Komáromba.

Komlóssy dr.-t azért, mert Párkányból az esztergomi bazilikába járt szentmisére, Trstenára, egy Isten hátamögötti tót faluba helyezték.

A bíróságokon a büntetőügyeket a fiatal, tapasztalatlan bírákra bízták. Ezek a fiatal jogi csemeték elhitték azt a zöltséget, amit a csendőrök jelentettek. Ítélték nyakló nélkül. Nem keresték az enyhítő körülményeket. A bíróságon is a statisztikára

dolgoztak. Több ítélet több pontszámot jelentett és az év végén a többletmunkáért nagyobb volt a jutalom. Ha kevés ítéletet hozott a bíró, nem kapott jutalmat.

A törvényszéken működő vizsgálóbírák fiatal bírák voltak, sokszor még fiatalabbak, mint a vidéken dolgozó büntetőbírák. Ezek a vizsgálóbírák vakon engedelmeskedtek az államügyészségnek. Egy ilyen fiatal bírónak még nem volt meg a »stabilitás loci«-ja, félt, hogyha nem fog parírozni, kihelyezik falura. Pedig a vizsgálóbíró minden nagyobb büntető ügynek a legelső bírója. Hozzá kerül az ügy legelőször és az ő esetleges hibáját nagyon nehéz később korrigálni. Csak egyet említsek, a vizsgálóbíró dönt a Letartóztatás és a szabadlábrahelyezés kérdésében, a vizsgálati fogság elrendelésében. Óriási hatalom, óriási felelősség.

A könnyelműen elrendelt letartóztatás a legnagyobb emberi tragédiákat okozhatja. Gondoljunk csak a kassai patikus esetére. Névtelen levél alapján mint kémgyanúst vizsgálati fogságba vetették. Hónapokig ártatlanul kínozták. Közben felesége öngyilkos lett, maga pedig anyagilag teljesen tönkrement és megőrült. Hasonló esete volt egy ungvári építésznek. Itt is tudnám folytatni a sort.

A vizsgálóbírónak van elsősorban szüksége arra a »szabad művészetek«, melyet Dosztojevszkij emleget. Ide kellene a legtapasztaltabb és legképzettebb bírákat tenni. Ide szív és pszichológiai rátermettség kell. A régi rezsim alatt ez így is volt, a vizsgálóbírák — bocsánat a kifejezésért — »öreg rókák« voltak, táblabírói ranggal, kik nem féltek az ügyészségtől, teljesen függetlenek voltak és akaratukat az ügyészség ellenvéleményével szemben is keresztül tudták vinni. Meg volt a garancia, hogy ártatlan emberek ne kerüljenek fegyházba.

5.

Egy kisebbséghez tartozó bírónak mindenképpen nehéz volt a társadalmi helyzete. Azt sem tudta, kivel beszéljen, kivel barátkozzék. Ha cseh vagy szlovák nemzetiségű kollégáival tartott, akkor becsehelt, ha magyar barátai voltak, akkor megbízhatatlan irredentává vált. A kisvárosi társadalmi élet a fennen hirdetett demokrácia dacára nagyon kasztszerű volt. A kasztok éltek a maguk külön életüket. Csehek között magyar nemzetiségű bíró nem érezhette jól magát. Nem is ment közójük. Nagyon vegyes társaság volt.

Egy öreg kucséber, aki azelőtt bordélyháztulajdonos volt, mesélte, hogy őt tulajdonképpen a csehek tették tönkre. A cseh megszállás első éveiben nem tudott annyi örömlányt szerződtetni, amennyit a cseh hivatalnokok és katonatisztek feleségül ne vettek volna. Végül is fel kellett hagynia mesterségével. Hanem is vett mindegyik cseh hivatalnok bordélyházból feleséget, az biztos, hogy a cseh és szlovák hivatalnokok és tiszték feleségei,

a »miloslivá pánik« igen könnyű fajsúlyú nőcskék voltak. A megszállás első tíz esztendejében magyar lány cseh tiszthez vagy hivatalnokhoz nem is ment feleségül. Később a jég megtört és nagyon sok jó családból származó magyar lány kötötte össze életét a csehekkel. A felszabadulás után nagy sírások közepette követték férjeiket a bizonytalanba. Sokan itthonmaradtak. Elválnak-e, vagy idővel mégis követni fogják férjeiket, azt a jövő fogja megmutatni. Családi tragédiák játszódnak le. Több öngyilkosság történt.

Megalázó volt, mikor kihajtottak kimondottan sovíniszta jellegű cseh állami ünnepségre vagy katonai díszszemlére »reprezentálni«. A megjelenés kötelező volt. Az »uborkafára felkapaszkodott állam« a hanyatló nemzetiségi érzést mindenféle ünnepségekkel és felvonulásokkal igyekezett fenntartani. Megünnepelték a »felszabadító elnök« születésnapját, névnapját, halálának évfordulóját, a május elsejét, Cyrill és Metód ünnepét, Hus János napját, a zborovi ütközet évfordulóját, október huszonnyolcadikát, a csehszlovák állam megalakulásának emléknapját.

A Sokol, Slovenská Liga, a Slovenská Matica, a Zivena és tudom is én micsoda sovén egyesületek évenként több előadást, multságokat, bálakat és teadélutánokat tartottak. Kivetették ránk a sarcot a Stefanik és a Masaryk szobrokra. Államvédelmi, kölcsön jegyzésre köteleztek. Kellett adnunk bizonyos összeget a repülőalpra, az idegenben lévő cseh iskolákra stb. stb. Sokszor ökölbesorult a kezünk, pirult az arcunk. Türtünk és vártuk a szebb jövő hajnalhasadását. Ezekon az ünnepélyeken és előadásokon némán kellett hallgatnunk a többnyire korlátolt szónokok magyargyalozó kirohanásait. A lampionos menetekben mint a birkáknak, négyes sorokban kellett menetelnünk a korzón keresztül a magyar lakosság néma utálatától kísérve.

Egyizben Dunaszerdahelyen felkértek, hogy október huszonnyolcadikán tartsak magyar ünnepi beszédet. A megiszteltetést udvarias formában visszautasítottam. Rossz pontot kaptam érte. Többször azonban nem zaklattak.

A határmenti városokban a vak sovínizmus erősebben dühöngött, mint az ország belsejében. Minden »niemand« Napóleonnak képzelte magát és nemzetmentő akart lenni. Mintha H. G. Wels róluk írta volna, hogy »a nacionalizmus, amely ma uralkodik a világon, olyan mint egy berúgott, rikoltozó falurossza, aki mindenkin él, hangosabban ordít és mindenkit kiver a kocsmából, amíg végre őt rúgják ki s ekkor mindenki elcsodálkozik azon, miért is túrték meg idáig.«

Bizony sokáig túrték.

Gyűlöltek mindent, ami magyar. Ártottak, ahol csak tudtak. Szereplési viselkedésükben mindenhova betolakodtak és vad kirohanásaikkal sikerült elvadítaniok még a lojálisán gondolkozó embereket is a demokratikus állameszmétől. Ezek a pitiá-

nerek hasznosak akartak lenni az államnak, és végeredményben, több kárt okoztak a republikának, mint bármelyik irredenta agitátor. Egyesek közülük nemcsak ordítottak, hanem cikkeket is írtak egészen alacsony nivójú leibzszurnáljaikba. Ezek a cikkek kész fürmedvények, a rendtörvénybe ütköző gyalázkodások voltak és csak azért jelenhettek meg, mert a nyomdafesték mindent kibírt. A cenzúrát végző cseh nemzetiségű ügyész, ha véletlenül nem tartozott bandájukba, jóakarátú közönnyel elnézte garázdálkodásaikat.

Nem tudom, kinek és minek köszönhettem, hogy engem mindég az ortodox zsidó templomba küldtek »representálni«. Állam ünnepeken ugyanis a hivatalnoki kar a különböző hitfelekezetek templomaiba ment. Nem mindenki saját felekezetének templomába, ahogy a józan ész diktálná, hanem a hivatalos besorolás szerint. A dologban az volt a legkellemetlenebb, hogy az ortodox zsidók nagyon korán tartották az istentiszteletüket. Azt az örült lármát, ahogy egy ilyen istentisztelet végbemegy és azt a penetráns szagot, ami a zsinagógában volt, még csak valahogy kibírtam volna. Kaftános zsidók, szíjjakkal a fejükön keleti vásárt megszégyenítő zajjal imádkoztak és a bócher énekhar héber fordításban énekelte a cseh himnuszt, a »Kde domov muj«-t.

Későn fekvő és későn kelő ember voltam világeletemben. Nagyon rászoktam egyetemi éveim alatt. A bíróságon ez nem volt akadály, mert a tárgyalások reggel kilenckor kezdődtek. Ha nyolc után is keltem fel, kilencre bennlehettem. Ha jól emlékszem, 1937-ben október 28-ika vasárnapra esett. A zsidókat a katolikus templomba, a keresztényeket pedig a zsidó templomba küldték. Ébresztőórám nem volt soha. Ez amúgy is csak idegbeteggé teszi az emberiségei. Háziasszonyomnak elfelejtettem szólni, hogy keltsen fel.

Felébredek: félkilenc. Hat órakor a zsinagógában kellett volna reprezentálnom a bírói kart. Elmentem a Szent András-templomba a tízórai nagymisére. Nem tulajdonítottam a dolognak nagyobb fontosságot, ezért nem is jelentettem a dolgot. Nem exkuzáltam magam. Mondhattam volna, hogy fáj a fejem, vérzett az orrom, vagy valami más kifogást, ahogy valamikor diákkoromban szoktam. De minek?... Nem vagyok taknyos gyerek!...

Három nap múlva hivat a vezető járásbíró, egy sovíniszta vad pasas.

— Kolléga úr, maga nem vett részt az államünnepélyen. Kénytelen vagyok a dolgot jelenteni a felső bíróságnak.

— Bocsánat, résztvettem!... A zuhogó esőben olt álltam a Klapka-téren, a Koltay fűszeres boltja előtt, onnan, felmentem a Kultúrpalotába. A terem már tömve volt és a folyosón álltam. Mondjam el a programot?

— A zsidótemplomban is volt? — kérdezte ingerülten. Most már tudtam, honnan fúj a szél.

— Mit kerestem volna én a zsidótemplomban? Nem vagyok zsidó — válaszoltam ártatlanul.

— De oda volt beosztva! A törvényszéki elnök csinálja a beosztást. Ott tegyen panaszt. — Felvett egy jegyzőkönyvet és felterjesztette a pozsonyi felsőbb bíróság elnökéhez.

Azt hittem, hogy a tábla elnökének több esze lesz. Tévedtem. A tábla elnökétől hivatalos úton kapok egy leiratot, hogy a fegyelmi eljárás kilátásba helyezésével nevezem meg tanúimat, hogy az állami ünnepeken résztvettem. A zsinagógáról már nem volt szó. Ezt a vezető járásbíró előtt beismertem. A templombajárás elmulasztása ügylátszik nem volt bűn.

Nyilatkozatom, becsületszavam nem volt elég. A tábla elnöke újból leírt, melyben energikus hangon felszólított, hogy tanúimat nevezem meg. Azt hitte, azért bújok a becsületszó mögé, mert nincsenek tanúim. Gyönyörű kollegialitás. Nagy és lélekemelő bizalom. Másodszori válaszomban közöltem a tábla elnökével, hogy tanúimat csak abban az esetben jelölöm meg, ha megnevezik a feljelentőt. Tiltakoztam az alaptalan vádaskodás miatt és leszögeztem, hogy az igazságügyminiszternél keresek orvoslást, ha ezért az alaptalan hajszáért elégtételt nem kapok. Szentül meg voltam győződve, hogy az ügyet lezártuk.

A feljelentőt nem nevezték meg.

Megindították a diszciplináris eljárást. A nyomozás megejtésével a vezetőjársbírókat bízta meg. Azt hitték, hogy a kezükben vagyok, de ők is tévedtek. Az ismeretlen feljelentő ellen megtettem a bűnvádi feljelentést. Megneveztem tanúimat, akikkel találok az ünnepélyen. Elfogultsági kifogást emeltem a vezetőjársbíró ellen, agent provokátornak neveztem a feljelentőt és ezt mind egy mondatban a vezető járásbíró nevével, válaszó bezártam a következő német idézettel:

»Der gross ter Lump im ganzen Land
Ist und bleibt der Denunziant.«

Hónapok múlva a táblatitkár mesélte egy pozsonyi »heurigerben«, hogy az elnök egész nap ide-oda futkosott a Goethe idézettel. Az akta elintézetlenül hónapokig feküdt az asztalán. Az ismeretlen feljelentőt hivatalosan nem árulták el, mert a spiclirendszer, az alaptalan besúgás felsőbb állami érdek volt. Bűnvádi feljelentésem az ismeretlen feljelentő ellen kinyomozatlanul ugyancsak az irattárba került.

6.

A vezetőjársbíró prototípusa volt azoknak a türelmetlen szlovákoknak, akik sokkal rosszabbak voltak, mint a csehek. Eredetileg ügyvédbojtár volt, de nem bírta letenni a szigorlatokat és a bírósághoz menekült. A bíróságnál nem kellett doktrátus. Ez a félbemaradt jogász mindent gyűlölt, ami magyar. Nyitran n_{cm} tudták használni, elküldték Komáromba. Itt a politikai

ügyek vizsgálatánál tüntette ki magát és tanácsost csináltak belőle. A komáromi nagy kémkedési afférnál ő volt a vizsgálóbíró és határtalan magyargyűlöletével megkeserítette a vizsgálati foglyok életét. Oroszlánrésze volt abban, hogy ezek a szerencsétlen emberek olyan drákói ítéletet kaptak a pozsonyi állambíróságon. Tizenhatan, összesen kétszáztizenthat évet kaptak... — Amint politikai fogolyról volt szó, a büntetőperrendtartásnak az előzetes letartóztatásról és a vizsgálati fogságról szóló rendelkezéseit szinte szadista módon rúgta fel. Nem engedélyezett látogatást, betiltotta a csomagokat, a leveleket, a kintről való étkezést. Védőügyvédek, ha valamit kértek, vagy indítványoztak, egyszerűen kirúgta szobájából. Mindenkiel szemben goromba volt, akárcsak a pokróc. Megalomániája a szadizmus határát súrolta, melyről a komáromi volt politikai foglyok: Putz Károly, Wojlowicz Richárd, Zaleszák József, Kóber Hugó, Drélich Rezső, ifj. Kiss József, Bereczky Károly, Patkány András, Bihari László, Púhr Tivadar, Prágai János és társai sokat tudnának beszélni.

Mint a járásbíró vezetője, működését azzal kezdte, hogy megtiltotta a magyar nyelv használatát még az intern érintkezésben is. Ha megtudta, hogy a régi magyar tisztviselők egymás között magyarul beszélgettek, behívatta őket a szobájába és útszéli hangon szidta össze őket. Egyik magyar tisztviselő ellen a magyar beszéd miatt megindította a diszciplináris eljárást, mert a figyelmeztetés dacára tovább is magyarul mert beszélni. A társadalmi életben olyan minden lében kanál féle szerepet töltött be. Krakélsége közismert volt. Képviselő szeretett volna lenni és a cseh-szlovák politikai pártokat úgy változtatgatta, mint más földi halandó a fehéreneműjét. Legutóbb a cseh agrárpártnál kötött ki és bekerült a községi képviselőtestületbe. Ebben az időben nem lehetett vele bírni.

Túlfűtött sovinizmusában és szereplési viszketegségében a sok cseh és szlovák egyesület mellé alapított egy újabb egyesületet »Hviezdoslav« névvel. Az egyesület keretében cseh-szlovák énekkart szervezett. Ő volt a karmester, pedig annyit sem értett a zenéhez, mint a joghoz. A szintiszta magyar városban nem talált a hivatalnokok között cseh és szlovák nemzetiségű énekeseket, ezért a bíróságon levő magyar tisztviselőket hajtotta be az énekkarba. Ezek azután énekelték a cseh-szlovák nótákat hortobágyi dialektusban. Kész röhej volt, mikor a nem tudom miféle »Jánosik indulóval« bemutatkoztak.

Rövidlátásában annyira ment, hogy a sovinizta ünnepségeken demagóg módon nyíltan támadta a magyarságot és az Érsekújváron megjelenő »Slovensky Juh «-ban kész förmedvényekkel állt elő. A «Komáromi Lapok «-ban dr. Kállay Endre több ízben megadta neki a megérdemelt választ. A végén már a törvényszéki elnök is megharagudott rá. A járásbírószágon, amennyire lehetett, kiparíroztuk ostoba rendelkezése il. A hivatalban dol-

gozni nem szereteti, vagy talán nem is tudott. Amit csak lehetett, rám nyomott. Nagyon sok nézeteltérésem volt vele. Kapacitált egyesületébe. Nem léptem be. Az énekkarba már nem is hívolt. De talán nem is ezért haragudott rám. Polgári perei voltak. Különböző komáromi cégek perelték és én mint független bíró nem adhattam neki igazat. Az adósságokat nem annyira ő, mint felesége csinálta. Gyatra jogi tudása mellett megcsinálta azt a másik nagy hibát, hogy nyomorúságos bírói fizetésére megnősült. Elvette diákkori szerelmét, egy prágai kiszolgálólányt. Állandóan krajcáros gondjai voltak. Ahogy az életben szokott lenni, a kifutóleány mint a járásbíróság vezetőjének felesége, mint »páni radeová«, nagy dámává futotta ki magát. A flána, a puccra azonban, a kis bírói fizetésből nem tellett. Nyakra-főre csinálta az adósságokat és rövid időn belül a komáromi kereskedők és iparosok réme lett. Nyugodtan lehetett rájuk mondani, hogy csak kettőnek tartoztak: zsidónak és kereszténynek. Korlátolt butaságukban azt hitték, hogy őket nem lehet bepörölni. Ők olyan magasan állnak, hogy a törvény rájuk nem vonatkozik. Ebből datálódott a nagy harag. Barátunk egy héttel a felszabadulás előtt elmenekült Komáromból. Előzőleg azonban a járásbírósnál mindent összepakkoltatott. Ellopták az írógépeket, nyomtatványokat, a villanyt stb. Még a védőpokrócokat az ablakokból is ellopták. Tiltakozásunkra csendőrökkel fenyegetőzött. A megkínzott politikai foglyok, kiszabadulásuk után halálra keresték, de már csak hült helyét találták. Tévedésből egy másik bírónak verték be a fejét, aki néha helyettesíteni szokta és nem evakuált.

Érzem, hogy friss emlékekről nagyon nehéz írni. Az abban szereplő személyek élnek és a nyomtatott betűk iránt nagyon érzékenyek. Hiányzik az a bizonyos harminc-nyolcvan évi távlat. Egy-két történetet mégis elmesélek. Ne vegyék tőlem nagyképűsködésnek, ha igazoló-írásom ebben a második részében röviden kitérek beteg társadalmunk aktuális problémáira. Nem a mindent lekicsinylő és kritizáló rosszakarát, hanem a segíteni akarás vezet. Objektív leszek és igazságos, ahogy ezt egy bírótól joggal elvárja minden rendes ember.

7.

Az évek, melyeket a bíróságon töltöttem kaleidoszkópszerűen futottak. Szokás mondani, hogy az élet a világ legnagyobb regényírója. Sok regénynek utolsó fejezete a bíróságon játszódik le. Hogy jól vagy rosszul, az nem mindég a bíraktól függ.

Egy juszticiomordnak látszó esküdtszéki tárgyalás után azt kérdezte tőlem egy újságíró barátom: »Mondd, van itt egyáltalán becsületes ember a rabokon kívül?!« Mit válaszolhattam erre?

Az utolsó magyar törvényszéki elnökről beszéltek: hogy egy agyonkomplikált polgári per elvesztése után magából kikelve le-

állította őt egy asszony a törvényszék folyosóján és összefüggéstelen ideges előadását folyton »Méltóságos Elnök Úr én csak az igazságomat kerestem« szavakkal fűszerezte. »Csak az igazságomat keresem!« »Szerencsétlen asszony, az igazságot keresi maga ebben az épületben?!...« volt az elnök epés válasza.

Hétfőn délelőtt panasznapot szoktunk tartani és a kukkok valamint a konok perlekedők valóságos rohamot intéztek ellenünk.

Grosz papa minden hétfőn megjelent és üldözési mániájában mindenkit feljelentett, akihez valami köze volt. A népszövetséggel és az »Ede« bácsival fenyegetődött. Grosz papa »Ede bácsija« Benes Eduárd, köztársasági elnök volt.

Csókás néni a Habsburg örökségét kereste és öreg számoló-cédulákkal igazolta keresetének jogalapját.

A harminc év körüli »Simi gyerek« Pozsonyeperjesről, törvénytelen származását kívánta orvosolni és az édesanyján esett sérelmet megreperálni, ami harminc évvel ezelőtt történt valahol az Eperjes-dunaszerdahelyi országúton. Mindéin héten hozott egy új apát. Tipikus csavargó és magán viseli a szemita faj összes jellegzetes tulajdonságait.

Vargha bácsi Megyerről vészbíróságok felállításával foglalkozik és bizalmasan megmutatja a »fekete listát«, akiknek pusztulni kell.

Dr. Varghának, a népszövetség elnökének mutatkozik be a zavartagyú falusi atyafi és magas napidíjjal bírakat keres a vészbírósági tanácsba, melynek ő lenne az elnöke.

Eredeti figura volt a Klapka-téri rendtörvényes bácsi. Minden évben, ahogy az idő hidegre fordult, szidta a republikát és a köztársasági elnököt, csakhogy télre a fogházba kerülhessen. A tárgyaláson mindég a legszigorúbb büntetést kérte maga ellen. Lehetőleg májusig. Egyszer csak két hetet kapott. Nagyon megsértődött és Pozsonyba tette át székhelyét.

Weisz bácsi jó tippet adott és egy hétig ült előzetes letartóztatásban. A dolog úgy történt, hogy idegen emberrel kártyázott az egyik komáromi kávéházban. Amikor az panaszkodott, hogy nincs több pénze és nem játszhat tovább, Weisz bácsi kártyaduma közben csak úgy kapásból megjegyezte: »Ha nincs pénze, törjön be a Korona bankba«.

Most jön a sors iróniája. Az idegen kasszafűró volt és még az éjszaka betört a Korona bankba. Amikor lefogták, a vizsgálóbírónak megmondta, hogy a jó tippet kártya közben a Weisz bácsitól kapta. Azóta, ha haragítani akartuk, csak azt mondtuk neki: »Weisz bácsi adjon egy jó tippet!«

Egy »Salamoni ítélet.« N. Dönci bátyám hozta a komáromi járásbíróság, büntetőjárásbíró korában.

Két kofa összeveszett a piacon. Az egyiknek kutyája volt és az a másik kofa pultja alá piszkított. Nagy»veszekedés, majd becsületsértési per lett a dologból. A kofa papírba becsavarva

még a bíróságra is elhozta azt a bizonyos »bűnjelt«, a veszekedés okát.

Dönci bácsi eleinte csak hallgatta a két asszonyt, de amikor már cifrábnál-cifrább kifejezéseket vagdostak kölcsönösen egymás fejéhez és a sértett fél a csomagot is bontogatni kezdte, felugrott.

— Asszonyok, nem szégyenlik magukat ilyen üggyel a bíróság elé jönni? — Osszák azt a kutya...t kétfelé! Egyik fele az egyiké, a másik fele a másiké. De most kifelé, mert mérges leszek!

A két asszony megnyugodva, mert jól megmondták egymásnak a bíró előtt, tolat kifelé, amikor befut a főmagánvádlónő ügyvédje, dr. Sch...

— Nagyságos bíró úr, de mi lesz az én költséggemmel?!...

— Asszonyok jöjjenek vissza! Három részre kell osztani azt a »kutya...t.« A harmadik rész az ügyvéd úré, — hirdette ki megmászhatatlan döntését a mindig jókedvű Dönci bácsi.

Egy bírókollégám mesélte, hogy egy gyallai menyecske leszajházta B. Marist, ugyancsak gyallai asszonyt. Per lett belőle. Becsületsértési per. Annak rendje és módja szerint, mint büntetőjárásbíró becsületsértésért elítélte a menyecskét. Alig, hogy kihirdette az ítéletet, megszólalt a menyecske: »Tekintetes bíró úr, elfogadom a 100 korona büntetést, de tessék nekem megmondani: a B. Maris most már nem k...?!«

A végrehajtónkat gyermektartásért perelte egy urasági szakácsnő. A végrehajtó azzal védekezett, hogy a szakácsnő a kritikus időben feslett életet folytatott és ennek bizonyítására Simit, az öreg csavargót kérte tanúként kihallgatni. A tárgyalásra tanuját előállította. November közepe volt, de Simi még nem hordott cipőt és nadrágja dróttal volt összevarva.

Mint régi ismerős, mosolyogva rontott be a tárgyalóterembe, nekiszaladt a bírói emelvénynek, majd visszapattanva, megelégedetten simogatta a szakállát. Tudta már mit akarunk tőle. Tetszett neki a dolog. Összefüggően nem tudott beszélni, azért kérdéseket adtam neki, melyekre Simi lakonikus rövidséggel válaszolt:

— Simi, ismered az alperesnőt, K. Julist?

— Hogyne, kérem.

— Volt vele viszonyod? — Simi nem értette. Kénytelen voltam erősebb kifejezést használni. Simi szemei felragyogtak.

— Hogyne, kérem!

— Mikor?

— Tavalý nyáron!

— Hányszor?

— Kétszer-háromszor.

— Havonta?

— Nem, naponta.

— Pénzért vagy ingyen?

Erre a kérdésre úgy látszott nem számítottak, mert a Simi pislogott hol az ügyvédre, hol a végrehajtóra. Végre nagyhangon kivágta:

— Pénzért, kérem!

— Mennyit fizettél neki?

— Én neki? — Ő fizetett nekem, ilyen csúnya fehérszemélyt csak nem fogok ingyen ...

Többet nem mondhatott, mert a markos szakácsnő neki-rontott. Simi ijedtében a tárgyalóteremből is kiszaladt.

Amikor jó félév múlva meglátogatott, hosszas faggatásra bevallotta, hogy a cseh végrehajtó nadrágot ígért neki.

8.

Három évvel ezelőtt a kassai felsőbbíróságtól kaptunk egy körülbelül öt kilós aktacsomót. Kibontottam a spárgával agyonkötözött csomagot. S. nyugalmazott tüzérőrnagy és R. soproni asszony válóperét, valamint S. J. lipótvári fegyenc törvénytelenítési eljárásának iratait tartalmazta. A kassai bíróság megkereste a komáromi bíróságot B. alezredes feleségének kihallgatása végett, aki az »Anglia« szomszédságában lévő tisztipavillonban lakott. Két napig olvastam az aktát, mielőtt kitűztem volna a határnapot. Elmondom egészen röviden, ahogy egy regény vagy egy film tartalmát szokás elmondani.

A történet úgy kezdődött, hogy még 1913-ban, a jó békeidő utolsó évében, a bécsújhelyi tisztibálon. S. tüzérfőhadnagy megismerkedett R. soproni zsidó ügynök elvált feleségével, aki budapesti keresztény úrilánynak mondta magát. A báli ismeretségből másnap találka, a találkából pedig szerelmi viszony lett. Békebeli szerelmi viszony, tele romantikával és bécsi kiruccanásokkal. A »budapesti úrilánynak« nem volt sürgős a hazautazás. Kitarattta magát a tiszttel. 1914 nyarán kitört a világháború. Vége lett az idillnek. A főhadnagy az első menetszázaddal lekerült Szerbiába, a nő pedig leutazott Pestre, de nem a tábornok nagybácsihoz, ahogy a főhadnagynak mondta, hanem a hét éves kislányához, aki egy dobutcai zsidó családnál volt elhelyezve. Eleinte az ékszereit, majd magát árulta. De ez nem volt jó üzlet és semmiesetre sem életcél. Kieszelt egy tervet. A főhadnagynak a hét éves leányával íratott egy levelet, melyben közölte vele, hogy a szép bécsi napok nem maradtak következmények nélkül.

A főhadnagy nem nagyon örült az áldásnak, már szeretett volna szabadulni a nőtől. Más a futó szerelem és más a házasság. Újabb levél, a nő botrányal fenyegetődzik, a gyerekek apa kell.

Megindul az őszi offenzíva, a tiszt a frontról még pár napra sem szabadulhat. Várja a fejleményeket és valahogy érzi, hogy csapdába került. Nem hiszi, hogy néki a nőtől gye-

reke lehet. De mit jelent egy tüzérfőhadnagy ellentállása egy raffinált asszony akaratával szemben?!... Ha egy nő mindenáron férjhez akar menni és kiválaszt magának egy áldozatot, ahhoz férjhez is megy.

A »pesti úrilány« sürgőnyt menesztett a következő tartalommal:

S. főhadnagynak, Sarajevo. — Gratulálok, fiú. Amint megerősödök, meglátogatlak. A gyereket és az okmányokat viszem magammal. — R. — Ugyanakkor megy egy kimerítőbb levél is, melyet ravasz asszonyi logikával újra a kislányával irat.

A főhadnagy hallgat. A nő cselekszik. Egy szép napon a bébivel a karján megjelenik Sarajevóban. A pár hónapos csecsemő már járni is tudott. De háború volt, rohamosan fejlődtek a csecsemők is. Kellett az utánpótlás. A főhadnagy a bébit némi kétkedéssel elfogadta. Még örült is a látogatásnak és a bécsi napokat készségesen felújította. Három napi szabadságot kapott és a nő kívánságára annak rendje és módja szerint a sarajevói pópa előtt megkötötték a háborús házasságot. A főhadnagy tényleg evangélikus volt, a nő pedig ugyancsak felmutatott egy evangélikus vallásra kiállított keresztlevelet. A szerb pópa nem vizsgálta az okmányokat. Háború volt és egy K. u. K. főhadnagynak engedelmeskedni kellett. Félórán belül a tüzérfőhadnagy és a »pesti evangélikus úrilány« férj és feleség lettek, a gyereket pedig a házassággal törvényesítették.

A nő elérte célját, boldogan visszatért Pestre. Neve lett. Jobb társaságokba járhatott. Férjétől minden hónapban kapott pénzt, élvezte a különböző hadisegélyeket. Élt és titokban szeretőket tartott. Elköltözött a Dob-utcai lakásból, Budán a villanegyedben bérelt egy háromszobás lakást. Gyerekeivel nem sokat törődött. Férje kétízben szabadságon is volt. Szerencsére mindig megírta mikor jön. Kedvesen és szeretetreméltóan fogadta.

Az összeomlás az időközben kapitánnyá előléptetett férjet Tirolban érte. Tudott valamit csehül és belépett a csehszlovák hadseregbe. Kassára kapott beosztást. Felesége a gyerekekkel csakhamar utána ment.

Teltek az évek. Az ügynöktől származott kislány férjhez ment egy alezredeshez.

A világháború alatt »született« gyerekekkel azonban baj volt. Tanulni nem akart. A gimnáziumból kicsapták. Órásinasnak adták, a gazdáját meglopta. Valóságos réme lett annak a negyednek, ahol S. őrnagyék laktak. Hetekre elcsavargott, a végén bekerült a kassai javítóintézetbe. A javítóintézet abszolválása után a kassai éjjeli élet ismert figurája lett. Egy nagyobb »stenk«-nél lebukott és a lipótvári fegyházba került. Tüzérornagy »édesapja« életét elkészerítette. Az asszonnyal is baj volt, ahogyan öregedett, szétesett, rendtelenné és kibírhatat-

lanná vált. Napról-napra mindjobban kiütköztek rajta a letagadhatatlan szemita vonások. Nyomozni kezdett. Kiderült, hogy felesége hamis keresztlevéllel operált, letagadott az életéből tíz évet, vallását evangélikusra hamisította. Megtudta, hogy a »budapesti úrilány« már megismerkedésük alkalmával elvált asszony volt. Egy soproni zsidó ügynök elvált felesége. A «kis-húga», akit az alezredeshez férjhez adott, az asszony első házasságából származott. Ezzel a lányával iratta pesti leveleit. Feleségének fia sohasem született. A házasság kiforszírozásához szükséges kisgyereket úgy vette pénzért egy angyalföldi bábasszonytól. A gyerek természetes apja hírhedt pesti betörő, anyja pedig városligeti hintáslány volt. A becsempészett gyerek áldás helyett átkot hozott a családba. A megesett hintásleány és a betörő fia minden próbálkozás dacára természetes atyjának foglalkozását követte. Nem lehetett belőle rendes embert nevelni. Most már azt is megértette, hogy az alig párhónaposnak mondott csecsemő miért futkoshatott húsz évvel azelőtt ott Szarajevóban. Idősebb gyereket szerzett be a »pesti úrilány«, akit már nem kellett szoptatni.

Ezeknek az adatoknak a beszerzése rengeteg időt és pénzt vett igénybe. A napirenden lévő családi botrányok, feleségének szívós védekezése teljesen felőrölték az időközben őrnaggyá előléptetett tüzértiszt idegeit. Nyugdíjaztatta magát és minden idejét elrontott élete megjavítására fordította.

Bűnvádi feljelentést tett felesége ellen. Beadta a valópert és a becsempészett gyerek törvénytelenítését szorgalmazta. A perrek évekig húzódtak. A zsidóasszony idegszanatóriumba menekült. A lipótvári fegyenc pedig, rendkívüli szívóssággal ragaszkodott »őrnagy« papájához.

A házasságot az asszony hibájából végre felbontották, de a fiú érvénytelenítése nagy akadályokba ütközött. A gyerek szüleit nem lehetett a pesti bíróságokhoz megidézteni. Az angyalföldi bába és a szarajevói pópa időközben meghaltak.

A meghasonlott katonatiszt minden bizalma a nálunk kihallgatott B. alezredes feleségének vallomásában volt. Kassáról lejött Komáromba és könyörgött a tanúnak. B. alezredes felesége nagy lelki tusa után beismerte, hogy ő írta gyerekkorában, a néki felmutatott leveleket. Az édesanyja diktálta neki. Beismerte, hogy úgy ő, mint édesanyja zsidó származásúak. Amikor kérdeztem a tanútól, hogy a levelek megírása idején nem tapasztalta-e, hogy édesanyja beteg volt és később gyereket szült, a tanú nem akart válaszolni.

Hol vették a gyereket? Erre a kérdésre az alezredesné hisztériás rohamot kapott és mint egy fúria, a tárgyalóteremben fel és alá futkozva ordítani kezdett: »Nem mondok semmit! Nem juttatom börtönbe az anyámat!« — és megtagadott minden további felvilágosítást.

Az őrnagy csalódottan távozott. Az iratokat visszaküldtem a kassai felsőbbírósághoz.

Az őrnagy ügyvédjétől tudom, hogy a becsempészett gyerekek törvénytelenítése nem sikerült. Az őrnagnál a nyomozás fixa idea-vá vált. A zsidóasszony a szanatóriumból ismeretlen helyre szökött, a becsapott katonatiszt pedig megbomlott idegekkel tovább nyomoz ...

9.

A lévai temető gesztenyefái alatt, a harmadik keresztút-nál egy kőemlék áll. Egy gúla. Tetején kandeláber. Alatta piros számokkal 1848. Majd lej ebb márványtábla a következő felírással:

*Az 1849 évi április hó 19-én
Nagy-Sallónál vívott csatában
Megsebesült s Lénán meghalt
Honvédek Emlékére állíták
Léva hölgyei
1871. évben.*

*Csata foka védelmezett
Népjog csatája volt
Melyet szent eskü, szent kötés
Ellen zsarnok tiport!*

A tömegsírban nyugvó szabadsághősök szent emlékét a mindenkor kuruc Léva fiai és lányai kegyelettel őrzik. Mindenszentek estéjén a város apraja-nagyja kivonul az emlékoszlophoz. Koszorúkat és virágokat helyeznek a sírra. A száz és száz nemzeti színű gyertya mellett büszkén lobog az ég felé a kandeláberbe töltött olaj fénye. A világháború előtt mindez ünnepi keretek között történt. Volt ünnepi beszéd, szavalat, ének. Fáklyásmenetben vonultunk le a temetőből és dagadó kebellet büszkén énekeltük mi kisdíákok az inasokkal karöltve, hogy »Jaj de huncut a német, hogy a fene enné meg«, kezdetű dalt, majd rázendítettünk az »Erger-Berger, Schosbergerre«. Ilyen volt a nevelésünk. Ez volt a léggör.

A nagy világegést követő cseh megszállás idején a lévaiak ha szerényebb keretek között is, de minden évben kimentek a hősök emlékoszlopához. Mindenszentek napján megkoszorúzták a tömegsírt. Piros-fehér-zöld színű gyertyákat égettek, megtöltötték a kandelábert. Csendben imádkoztak és a végén elénekelték a magyar nemzet szent imádságát: az »Isten áld meg a magyart.« A cseh csendőrök tömegesen tartóztatták le másnap az embereket és büntetőfeljelentést tettek a komáromi kerületi bíróságnál.

Egy-két hónapi fogház járt ki a himnuszéneklésért. A büntetlen előéletűeknek felfüggesztették a büntetés végrehajtá-

sál, a büntetett előéletűeknek nem. Ez így ment évről-évre. A lévaiak nem engedtek. A csendőrség jelentett, a bíróság ítelt. A komáromi kerületi bíróság (ez volt a neve a törvényszéknek) minden évben tárgyalta egy ilyen lévai monstre himnuszper.

A két Kersek fiú, a Laci és a Jani, Budaváry László és Beinrohr Dezső párttitkárok, Kovács Jenő kereskedő, Szarka Gyula, Guba János szabók, Turpinszky József kalapos, Lehoczky István borbély, Orbán Géza kertész és a leánya, Bozóky Gyula és a felesége, a három Tóth fiú, Géza, Zsigmond és a Feri, Nyíry László, Mik us László főiskolások, Budaváry Béla, valamint Jánossy László, Ilona és Erzsébet és még sokan mások, kiknek neve nem jut az eszembe, minden évben vádlottként szerepeltek a lévai himnusz perekben.

Így ment ez egészen 1930-ig.

Az 1929. évi himnuszper a komáromi kerületi bíróság nyári tanácsa elé került. A per vádlottai lehettek vagy harmincan, férfiak és nők. Csupa ismerős név, rokon és jóbarát. A büntetőtanácsban két cseh nemzetiségű bíró ült. Én voltam a jegyzőkönyvvezető. Az ügyész sovíniszta cseh volt. Nagyon kellemetlen volt nekem ebben a himnuszperben jegyzőkönyvet vezetni. Hiszen kis híja volt, hogy nem vádlottként szerepeltem ebben a perben. Amikor a bírósághoz mentem, odahaza úgyis azt beszéltek, hogy becseheltem és éreztem, hogy bizonyos antagonizmussal viselkednek velem szemben. Nem akarták elhinni, hogy a theresienstadti dolog után bíró lehetek. Előzőleg átolvastam az ügyet. A vádlottak beismerték a Himnusz éneklését. Hiába is tagadták volna. A cseh csendőrök és a lévai rendőrök bizonyították. Semmi hézag, semmi rés, amit tárgítani lehetne. A vád ült. Hosszas gondolkodás után eszembe jutott egy ötlet. Ha sikerül jó, ha nem sikerül másnap beteg jelentek. Az aktát visszavitettem a tanácselnökhöz és előadtam néki, hogy én a holnapi tárgyaláson, nem vezethetem a jegyzőkönyvet, mert nem akarok egy juszticmord elkövetésében résztvenni.

— Mi az, hogy juszticmord elkövetésében résztvenni. — A vádlottak beismerték a Himnusz eléneklését. Maguk is bűnösnek érzik magukat, — válaszolta a cseh tanácselnök.

— Igaz, ez áll a jegyzőkönyvekben, de ha tanácselnök úr úgy ismerné a Himnusz-per eredetét, biztosan felmentő ítéletet hozna.

A tanácselnök egy felvilágosult prágai ember volt. Tacsó korában csináltak belőle bírósági tanácsost, már 30 éves korában tanácselnök volt. Egy magyar tanítónőnek udvarolt és megtanult tőle tökéletesen magyarul. Magyarul tárgyalta és magyarnyelvű ítéleteket is hozott. Bízam benne. Előadtam, néki, hogy tavaly novemberben én is énekeltem a Himnuszt a hősök emléksobránál, de nem érzem magam bűnösnek, mert egyik dédapám eltűnt a magyar szabadságharcban és talán a

tömegsírban porladnak csontjai. Itt nem lehet szó nemzetiségi izgatásról, rendtörvényes ügyről, ez a hálás utókor kegyeletének lerovása a szabadságharcban elesett honvédhősök iránt. Ez Léván ősrégi szokás, melyet átmentettek napjainkig. Ezek a hősök az 1848—49-es magyar szabadságharc alatt az esküszegő Habsburgok ellen harcoltak. Bizonyítja a vers is, mely a tömegsír felett emelt emlékoszlopon áll. A Himnusz a magyar nemzet imádsága és az imádsággal lerótt kegyelet nem lehet sem lázítás sem nemzetiség elleni izgatás. Nagyobb hatás kedvéért azt is felhoztam, hogy a cseh légionisták ugyancsak a Habsburgdinasztia ellen harcoltak. Az eszme, a cél ugyanaz volt. A csendőrök nagyon jól tudják, hogy minden évben, Mindenszentek napján éneklik a Himnuszt és agent-provokátor módon viselkednek. Tűrik a tömegsír körül a csoportosulást, elbújnak a fák mögé és amikor a tömeg énekel, előugornak. Szinte már számítanak erre a Himnusz-perre, hogy Komáromba utazhassanak. Van egy jó pontjuk. Nem kell kitűnniök a sínekhez, gyanútlan átjárókat felírni, sem a piacra a csibéket fejfelé tartó cselédeket állatkínzásért feljelenteni.

A tanácselnök gondolkozóba esett és némi habozás után kijelentette:

— Igazad van. Ez nem rendtörvényes ügy. A legrosszabb esetben a »prügelpatentbe« ütköző rendőrségi kihágás. A hal hónap eltelt. Elévült.

— Ha az érem másik oldalát nézem — folytatta — meg kell végre szüntetni ezt az évről-évre megismétlődő és botrányokba fúló himnuszpereket. Meg kell szüntetni a mártírok mesterséges kitermelését. Elvégre a rendőrség és csendőrség dolga, hogy megakadályozza a himnuszpereket. — Jófejjű államhivatalnok felfogása volt ez.

Aznap este találkoztam a vádlottak védőjével és elmondtam neki a tanácselnök véleményét az ügyről és kértem őt, hogy a védelmet a fentleírt kerékvágásba terelje.

A tárgyaláson a vádlottak beismerték bűnösségüket. A tanácselnök keresztülvitte akaratát. A tanács egyhangúlag felmentő ítéletet hozott. Ez volt a republikában az első felmentéssel végződő himnuszper. Az eset nagy port vert fel. A lévai városi rendőrség parancsnoka szúrós szemekkel meredett felém. Az ítélet indoklásából kitűnt, hogy a helyi viszonyokkal teljesen ismerős tehetett pontot a büntető feljelentés végére. A lörténeti hűség kedvéért le kell szögezmem, hogy tisztán magyar nemzetiségű bírákból álló tanács nem nagyon mert rendtörvényes ügyben felmentő ítéletet hozni. Ezt a bátorságot csak cseh nemzetiségű bírák engedhették meg maguknak. Intervencióm segített, elértem azt, hogy Léváról több himnuszper nem jött. A rendőrség a saját hatáskörében intézte el a temetőben himnuszténeklő lévaiakat. Ez azonban már nem volt olyan veszélyes.

10.

Még a világháború alatt egy szlovák származású piarista tanárom, akinek diákkoromban ministrálni szoktam, az egyik kiránduláson megjegyezte, hogy a központi hatalmak elvesztik a háborút, az osztrák-magyar monarchia darabokra hull, a tótság felszabadul és a magyar országhatár itt lesz Léva felett valahol a Kurta-hegynél. Ahol valamikor Koháry István harcolt a törökökkel, a garami róna hegyekbe torkoló síkján fogja megvívni a szlávok nagy csatáját a magyarsággal. Azon a helyen jártunk, a Kurta-hegy és a Koháry kápolna között éjs a pánszláv tanár meghúzta az etnográfiai határt a magyarság és a szláv tenger között. Megmosolyogtuk az öreget. Egyszerűen nem hitünk neki. Még fel sem jelentettük. A határmegvonás után szlovák akcentussal folytatta: — Fiúk, a múlt a román népcsaládé, a jelen a germánoké, a jövő pedig a szlávoké.« A nagy világégés után úgy látszott, hogy ez a jövő már bekövetkezett.

Pánszláv professzorom még életében kiábrándult a nagy szláv birodalom megalakulásának ábrándjából. A forradalom után visszaszlovákosította nevét, letette a reverendát, civil tanár lett. De nemsokára meghasonlott elveivel, összeveszett az elnyomó cseh hatalmasokkal. Lecsukatták és a végén állásától is megfosztották. Ebben az időben találkoztam vele. Nagyon le volt törve. Szidta a cseheket, mint a szlávok megromlottját és idézte Palackyt, a nagy történetírót. »Ha Ausztria-Magyarország nem volna, mesterségesen kellene megalkotni.« *Azt, hogy a dunai népek egy nagy, közös monarchiába tömörültek, a történelmi szükségszerűség hozta létre. Ez nem volt véletlen. Ennek így kellett történni. Kár volt azt a nagy egységet felrobbantani. Az ötvenmilliós osztrák-magyar monarchia bármilyen veszéllyel szembe tudott szállni. Az a két fantaszt cseh professzor, hazugságokkal és csalásokkal robbantott. Azonban csak ideig-óráig tudták tartani »századunk rosszul sikerült epizód államát«. Robbantásukkal a dunai államokat a legnagyobb bizonytalanságba sodorták. A legtöbbet Csehország veszített. Letörülték Európa térképéről.*

A »dobry voták Svejk« pár óra lefolyása alatt infanterist Schweik lett. Elbocsátották a hadsereg kötelékéből, visszatért régi mesterségéhez, a kutyapécérséghez, idomíthatja kutyáit és talán elmehet azokkal még a berlini kutyakiállításra is.

A »gatambszívű nemzet« Pepi-jei és Lojzó-i szintén visszatérnek régi polgári foglalkozásukhoz, a Lutkové divadlo-t (bábszínházat) át meszelik Kasperltheater-re, a »kolotocsot« ringlspiel-re és mint másodrendű német állampolgárok komédiázhatnak a bajor és szász parasztok előtt. Ez való nekik, nem a kormányzás. Felrobbantották a nagy monarchiát és amikor hatalmon voltak, a beígért Keleti Svájc megvalósítása helyett megerősözték a demokráciát. Utólérte őket a nemezis. Elbuktak a népek

nagy versenyében. Egy nép, amely nem tud, vagy nem akar szabadságáért harcolni, nem érdemli meg, hogy szabad legyen.

Nem tudtak parancsolni, tanuljanak meg engedelmeskedni! Amint észrevették, hogy gyöngébbek, rögtön lefeküdtek. De nem féltjük ők sí, rams zabbak ők, mint a zsidók, megélnék még a jég-hátán is. Azt majd a történetem fogja megmutatni, hogy tévedtek-e, vagy sem, amikor realizmusukban azt tartották, hogy a mai körülmények között még mindég »jobb élő egérnek lenni, mint döglött oroszlánnak«.

11.

1934 nyarán a komáromi járásbíróóság büntető osztályára helyeztek, óriási volt a restancia. Nem mertem hozzáfogni a munkához. Amikor az iratokat rakosgattam, az egyik iratsomóból kiesett egy zöldkötésű könyv. Legnagyobb meglepetésemre a könyv Hitler »Mein Kampf«-jának első kiadása volt. Mi ez? Hogy került ez ide? A könyv ebben az időben ki volt tiltva a Csehszlovák köztársaság területéről. Érdeklődéssel emeltem ki az aktát és olvasni kezdtem. A csicsói csendőrörs tiltott könyv terjesztéséért jelentette fel gróf Kálnoky Sándor csicsói földbirtokos komornyikját, Petzke Ferencet. A könyvet délutáni csónakázásaim közben hiányos német tudásommal sillabizáltam. Hitler »Mein Kampf«-ja tele volt széljegyzetekkel. A glosszákat gróf Kálnoky Sándor apósa, Schönburg-Hartenstein herceg, nyugalmazott tábornok írta be a könyvbe egy évvel ezelőtt, amikor veje csicsói birtokán nyaralt. Az öregúr hozta magával Bécsből. Unalmas óráiban olvasgatta és széljegyzetekkel látta el.

Amikor a fűben hasalva, elmélyedve olvastam ezt a kétségtelenül érdekes könyvet, az egyik újságíró barátom meglepett. Nem tudtam a könyvet elrejtteni. Talán jobban megörült a csemegének, mint én. Már sokat hallottunk a »Mein Kampf«-ról, de nem tudtunk hozzájutni. A többi már magától ment. Kinyomozta a főtárgyalás napját, eljött arra és az ügyről beszámolt lapjában Nagy emberek nevei között csekélységem hosszú szünet után újból belekerült az újságba. (Ezúttal kivételesen már mint bíró.) De inkább átadom a szót a jótollú riporternek. Minden kommentár nélkül lehozom a cikket. Ne felejtjük el, hogy ebben az időben 1934-et írtunk.

Szenzációs corpus delicti a komáromi járásbíróóság asztalán. Schönburg-Hartenstein herceg, osztrák hadügyminiszter Hitler könyvéhez írt széljegyzeteiben véleményt mond a nemzeti szocializmusról. Ez volt a főcím, majd alcímként: A demokrácia csak a zsidóknak tetszik. Mi okozta az összeomlást?

Komárom, július 4. A vidéki járásbíróóságok tárgyalótermei leginkább csak a szomszédverekedések és csirkepörök fórumai és ritkán rejtenek nagy szenzációkat. Néha azonban jelentéktelennek látszó ügyeknek is lehetnek olyan kapcsolatai, amelyek fel-

jegyzésre érdemesek, különösen, ha a járásbírósi tárgyaláson olyan személyeket emlegetnek, akik a világtörténelem színpadán mozognak. Ilyen ügyet tárgyalt ma Komáromban Cseh Béla dr. járásbíró. Maga az ügy csekélység: az ügyészi megbízott kitiltott könyv terjesztésével vádolta Petzke Ferenc hetvenkét éves nyugalmazott komornyikot.

A vád szerint Petzke, aki Csicsón Kálnoky Sándor gróf szolgálatában állott, kivette gazdája könyvtárából Hitler »Mein Kampf«, című könyvét és miután elolvasta, odaadta Gersli János kertésznek és Sándor Gyula asztalosnak is. A könyv érdekességeiről a faluban is suttogni kezdtek, mire a jegyző elkoboztatta és a csendőrség jelentést tett az ügyészségnek. Eszerint a komornyik a könyvet a múlt évben vette ki a gazdája könyvtárából, amikor az lelovicei birtokán tartózkodott. A csendőri jelentés felemlíti, hogy a könyv lapjaira gróf Kálnokyné apja: Schönburg-Hartenstein Alajos herceg, nyugalmazott tábornok írt széljegyzeteket, amikor a múlt év júliusában egy hétig Csicsón tartózkodott. Schönburg-Hartenstein herceg nem más, mint Ausztria jelenlegi hadügyminisztere és ezáltal nyer az ügy érdekességét.

Petzke komornyik csak németül beszélt és látható idegességgel tette vallomását. Előadása szerint a könyvet Schönburg-Hartenstein herceg hozta Csicsóra és sem Kálnoky, sem a felesége nem tudtak arról.

A könyvben egy ilyen bejegyzés volt: »bis hierher hat Papa gelesen«. A komornyik azt állítja, hogy ezt is a herceg írta a könyvbe, aminthogy a többi széljegyzet is a minisztertől származnak. A csendőri jelentésben említett széljegyzetéről a pör szereplőitől sikerült néhány érdekes részletet megtudnunk. Ezek szerint Schönburg-Hartenstein miniszter nem valami natyijon rajong Hitler állampolitikai elméleteiért és ahol a horogkeresztesek vezére a saját találmányú »germandemokráciát« hirdeti, amely — szerinte — kizárja, hogy méltatlan emberek és kalandorok ragadják magukhoz a német nép vezetését, a hadügyminiszter erélyes vonásokkal írta oda: »seichte Phrasendrescherei« (sekély fráziscséplés).

Ugyancsak más véleményen van a miniszter Hitler »Herrenvolk« elméletével szemben, ahol Hitler arról beszél, hogy a művészetben és tudományban is kizárólag csak fajtiszta német alkothat nagyot, szintén odakerül az osztrák államférfi elutasító jegyzete: »Én is jó német vagyok, mégsem vagyok ilyen elfogult«.

De megváltozik az osztrák hadügyminiszter véleménye azon az oldalon, ahol Hitler a demokráciáról beszél és azt a végkövetkeztetést vonja le, hogy a demokrácia egy zsidó találmány és csak a zsidók dicsérhetnek egy ilyen demokratikus rendszert, amely olyan piszkos, mint ők maguk.

Ehhez Schönburg-Hartenstein herceg osztrák hadügyminiszter széljegyzete: »So ist, sehr richtig«.

A háborúvesztés okainak tárgyalásánál, a hátulról kapott

tördőfés emlegetésénél Schönburg-Hartenstein miniszterben meg szóla a vesztés császári hadsereg tábornoka.

A hadügyminiszternek az összeomlásról az a véleménye, hogy az azért történt, mert a kilencszeres túlerőben levő ellenséges csapatok bekerítették a központi hatalmak fegyveres erejét. Ezenkívül a fáradtság és a rossz ellátás, valamint az eredménytelenség által okozott rossz hangulat is elősegítette a bukás bekövetkezését.

Ebben őszinte volt a tábornok.

Hitler könyve az érdekes széljegyzetekkel a bűnügyi múzeumba került. A kis per, amelyben nagy emberek szerepelnek, egy érdekes jelenettel végződött a járásbírószághoz. Valaki felemlítette, hogy Petzke komornyik személyesen is ismeri Hitlert, sőt fiatalabb korában jóbarátságban volt vele. Megkérdeztük erre vonatkozólag is a még mindig remegő öreg lakájt, ez azonban tiltakozott: Nem, nem, hová gondolnak, a Führer nékem nem barátom.

Eddig az újságcikk.

A széljegyzetekkel ellátott Hitler »Mein Kampf«-ja felkerült a prágai külügyminisztériumba. Az újságcikk pedig bekerült a bécsi lapokba.

A hivatalos hitlerista Németország ugyanis megtudta, hogy az aktív osztrák hadügyminiszternek mi a véleménye a nemzeti szocializmus bibliájáról. Mindez csak azért, mert egy osztrák arisztokrata széljegyezte üres óráiban Hitler »Mein Kampf«-ját és ezt a széljegyzett könyvet az öreg lakájt kiemelte a grófi könyvtárból, és a nemzeti szocializmus tanait terjesztette az Istenhátamögötti csallóközi faluban.

A felszabadítás után találkoztam a mindig tükörfényesre borotvált komornyikkal. Udvariasan köszönt és megkínált egy valódi grófi cigarettával. »Sieg heil«-lel búcsúzott és egy horogkereszt volt a gomblyukában. A napokban meghalt a hetvenhét éves lakájt és örökre bevonult a nagy mennyei birodalomba.

12.

A kálnai cigányok, a Sztojók és Lakatosok, a Kálna-óbarsi országúton megtámadtak egy szlovák parasztot. Ellopták a pénzét és ráadásul úgy megverték, hogy félévig nyomta az ágyat. Rablásért és súlyos testi sértésért vonták felelősségre a komáromi esküdtbírószághoz. Pár nappal a főtárgyalás előtt azt az utasítást kapom az elnöktől, hogy hívjam fel a cigányokat és kérdezzem meg tőlük, van-e ügyvédük. Ha nincs, hivatalból fogunk nekik kinevezni. Jobbnak találtam lemenni a piros cédulával a fogházba, a cigányok amúgy is kicsi hivatali szobámat csak bebüdosítették volna. A szolgálatban lévő fogháztör nagy nehezen előkerítette a cigányokat és mikor mind együtt

voltak, kértem tőlük: — Azt hiszem tudjátok, hogy holnapután lesz a főtárgyalás abban a rablás-ügyben. — Abban a csekélységben?... tudjuk kezít csokolom — feleltek. — No és van már védőügyvédtek? Mert ha nincs, kirendelünk egyet. — Nem kell kezít csokolom. Tegnap beszéltünk a B. naccságos ügyes úrral. Az egy igen finom ember. Megígérte, hogy kiszabadít. Alá is írtuk neki az írást. Az asszonyok is benn vótak. — A cigányok igen kopottak voltak s bár nem tartozott a dologra, megkérdeztem tőlük: — No és van nektek pénzetek fiskálisra? — Píznünk az nincs, a vitéz urak mindent elvittek, de a B. naccságos ügyvéd úr nagyon jó ember. Megígértük neki, hogy amint kisabadulunk, lopunk egy lovat és annak árából a költségeket kifizettjük...

Aznap este a Központi kávéház és étterem különtermében társasvacsoránk volt. Egy bíró nyugdíjba ment. Búcsúztattuk. Úgy éjfél felé, amikor már emelkedett volt a hangulat, elmondtam ezt az anekdotának is beillő históriát. Másnap B. ügyvédtől tréfából megkérdezte a tanácselnök: — Ügyvéd úr, mi van azokkal a lovakkal? — Milyen lovakkal? — Amit a cigányok hoznak! — A főtárgyalás reggelén jött egy távirat: »Háromszáz kilométernyire vagyok Komáromtól. Szíveskedjenek a Sztojka-ügyben hivatalból kinevezni ügyvédet. Tisztelettel B.«

Lemondott a lóról és elutazott tátrai nyaralójába.

A tárgyalást ügyvéd nélkül nem lehetett megtartani. A vád súlyosabb büntetést indítványozott, mint öt évet. A tanácselnök kiküldött a folyosóra azzal, hogy keressek egy ügyvédet. Sch. ügyvéd örömmel elvállalta a védelmet, amikor megtudta, hogy költségeit B. ügyvéd köteles viselni.

A cigányok rablás büntetéseért kaptak fejenként nyolc évi fegyházat. Sch. ügyvéd nem volt hajlandó nyolc évig várni. Ezt nagylelkűen B. ügyvédre hagyta. Kérte három soros védőbeszédében a vádlottak felmentését, akiknek ártatlansága a napnál fényesebben kiderült (a cigányok mindent bevallottak). Nem feledkezett meg költségeinek B. ügyvéddel szemben való megállapításáról sem. A bíróság azt meg is állapította, ha jól emlékszem 500 Kc-ban.

Hallottam, hogy Sch. ügyvéd a megállapított költségeiért végrehajtást vezetett B. ügyvéd ellen, aki csak akkor fizetett, mikor már bőrfoteljeit akarta elvinni.

Ennek az esküdszéki tárgyalásnak volt egy másik kuriózuuma is. A tanácsban ült mint votant D. táblabíró, aki nagyot hallott. Egyébként perenkívüli bíró volt a járáson, de esetenként bíróhiány miatt beosztották ülni a büntetőtanácsba. Egy szót sem hallott az egészből, csak ült és időnként bölíngatott. A tárgyalás végeztével a fülembe ordított:

— Te Béla! Felmentették?

— Nem, nyolc évet kaptak, — mutattam neki.

— Úgy is jó! — válaszolta és lemondóan intett a kezével.

13.

A cseh bírósági hivatalnokok négy középiskolát, vagy még annyit sem végzett egyének voltak. Nem voltak alkalmasak arra, hogy a bírák segédei lehessenek. Nagyon sok volt közöttük olyan, aki tíz koronáért eladta volna az egész bíróságot. A legfőbb ideje, hogy csak érettségizett fiúkat vegyenek fel bíróságokhoz irodai szolgálatra, mert egy maturás embernek sokkal nagyobb a felelősségérzete, magasabb szellemi képességét nem sz.ámítva₀ és nagyobb fokú teljesítményt csak a képzettségi nívó emelésével érhetjük el. Hogy milyen korrupst volt a hivatalnoki kar, elmondom, hogyan csináltak irodahelyiségemből bordélyházat és miért kaptam magaviseletből hármast egy csallóközi városkában lévő járásbírószágon. Bennünket a bíróságon minden, évben mint az elemiben, osztályoztak. Volt vagy nyolc különböző tantárgy, köztük a magaviselet. Ha hármasnál rosszabbat kapok, akkor már kidobnak a szolgálattól. Bosszantott a dolog, talán egyedüli bíró voltam a republikában, akinek magaviseletből hármasa volt.

Bementem a vezető járásbíróhoz és megkérdeztem, minek köszönhetem ezt a hármast.

— Az irodában intézi el szerelmi légyottjait! Ez nem megy!
— válaszolta.

— Elnök úr! Kikérem magamnak ezt a gyanúsítást. Elöttem a bírói hivatás szentség és a bíróság épülete templom. Szerelmi zsarolásokra sohasem használtam fel semmiféle ügyet és szerelmi kalandjaimat nem szokásom a hivatali szobámban elintézni.

— De a maga szobájából hozta ki a takarítóasszony azokat a bizonyos Corpus deliktiket.

— Pár napon belül kinyomozom, kik voltak azok az aljasok, akik a bűnjeleket a díványom alá dobták — feleltem.

A büntető rendőr bíró még a nyáron említette, hogy a járásbírószág rosszabb, mint a bordélyház. Felmentem hozzá. Jól sejtettem, hogy ez a kijelentése összefüggésben van az én esettemmel.

Elővette tárgyalási naplóját. Kikeresett egy aktát és közölte velem, hogy június 10-én a csendőrök behoztak hozzá egy F. M. nevű feltűnően szép és fiatal parasztlányt, aki állás és lakás nélkül csavargott. A parasztlány előadta, hogy nem mer hazamenni Vásárútra. Tárgyalása volt a járásbírószágon és ott a »bíró« urak megrontották.

Kiderült, hogy lopással volt vádolva a fiatal és tapasztalatlan parasztlány. A bíróság folyosóján ácsorgott. Leszólították. Megígérték neki, hogy az ügyét elintézik, nem lesz megbüntetve, de ennek az lesz az ára, hogy...

A fiatal lány beleesett a csapdába. Amíg én más ügyeket tárgyaltam, bevitték a szobámba és nyolcan vagy tízen, csekély kivétellel az egész hivatalnoki kar megerőszakolta. Úgy mentek

be hozzá, mint a bordélyházba. Elvetemült gonoszságuk ellenére vigyáztak, hogy a lányt teherbe ne ejtsék: óvszert használtak és ezeket dobálták a dívány alá.

Tudtam, hogy ennél a járásbírósnál a hivatalnokok mindenre képesek, de ekkora lelkiismeretlenségtől megborzadtam. Hisz ez hivatali hatalommal való visszaélés és erőszak. Ezért hivatalvesztés és fegyház jár.

De veszélyes volt belenyúlni a darázsfészekbe. A bíróságon lévő állapotokért a vezető járásbíró felel. Az ő dolga, hogy kisseperje Augias istállóját. Ha a nagy nyilvánosság elé kerül a dolog, ebből óriási botrány lesz. De miért engedjem, hogy az én kontómra garázdálkodjanak?!

A rendőrbíró segítségével előkerítettem a megerőszkolt parasztlányt, egy vásárúti szegény béres gyermekét.

A majdnem gyerek parasztlány sorba megmutatta, kik erőszakolták meg. Hivatalnokok voltak, a járásbírósnak hivatalnokai. A nő ezenkívül egy zsidó soffört is emlegetett. A szobát, a díványt is megmutatta, ahol a merénylet megtörtént. Sem engem, sem többi bírókollégáimat nem ismert. Megkerestük az ügyét. Mint fiatalkorú, lopással volt vádolva. A zsidó sofför a kárt megtérítette. Sem az ügyészségi megbízott, sem a károsult nem kívánták a fiatalkorú megbüntetését.

Az ügyészségi megbízott szabadságon volt. Az egyik bírósági irodatiszt helyettesítette. Rájöttem az összefüggésre. A fiatal nővel az irodatiszt tárgyalt. Ő eszelte ki az ördögi tervet. Az ügyészségi megbízott elejti a vádat. A sofför megfizeti a kárt. A bíróság az eljárást beszünteti. A fiatalkorú parasztlány pedig tisztaságával fizet. A hivatalnokok valahogy megtudták az esetet: zsaroltak ők is. A fiatal parasztlány nem tiltakozott a bestiális erőszak miatt. Félt, hogy a lopás miatt lecsukják. Inkább engedte, hogy az egész társaság megbecstelenítse.

A szodomaini állapotokról lerántottam a leplet.

A vezető járásbíró nem akart egzisztenciákat tönkretenni, de kijavította a hármast kettesre.

A lány szülei, földhöz ragadt szegény emberek, hallgattak. Dehogyan is mertek volna a »bíró urak« ellen bűnvádi feljelentést tenni.

A vezető járásbírónak érdekében állott az ügyet eltussolni. Ha kitudódott volna a dolog, talán nyugdíjazzák és nem kerül abba a fene nagy állásba, amit jelenleg a pozsonyi felsőbbbírósnak betölt.

14.

Még egy történet ugyanabból a csallóközi városkából. A vezetőjárásbíró szlovák nemzetiségű ember volt. Állandóan adminisztrált. Kevés ideje maradt a bíraskodásra. A cseh és morva maradékbirtokosokkal és telepeseikkel nagyon jó, mondhatni baráti viszonyban volt. Összejártak.

A telepesek voltak a bíróság rémei. Veszedelmes emberek, minden tisztességes ember számára. Azt hitték, nekik mindent szabad, őket felszabadították. Ha történetesen perük volt egy magyar gazdával elvárták, hogy a bíróság nekik adjon igazat. Erőszakosak voltak. Állandóan azt hangoztatták, hogy nekik küldetésük van, védik a republika déli határait. *Szervezve voltak katonai jelleggel bíró parasztlóvasságukban, az ú. n. »Selská faztka-ban. Ha baj volt, még csendőrruhába is bújtatták őket.* Csehország emberfeleslegét, lumpenproletárjait a nagy világegés után Szlovenszkóra telepítette. Így vezette le a belső forradalmát.

Úgy is nézett ki ez a társaság. Nem értettek a gazdálkodáshoz. De hol is tanulták volna? Csehországban gyári munkások voltak, míg le nem építették őket. Kizsartották a jó csallóközi földeket. A magyar föld azonban hű maradt a magyarsághoz. Cserben hagyta őket. Egyszerűen nem termett nekik.

Az államnak azonban fontos nemzetgazdászati és szociálpolitikai céljai voltak a telepesekkel.

Megterhelési és elidegenítési tilalom volt bekebelezve minden telepes ingatlanára. De ezt ravasz módon kijátszották. Ha véletlenül dobra került egy ilyen kolonista birtoka, az állam az elővételi jog címén megvette és visszaadta a telepes hozzátartozójának. Becsaptak mindenkit. Nem fizettek senkinek. Sem az államnak, sem az egyháznak. Becsapták magát a földhivatalt is. Akinek fizetnie kellett volna a negyven holdas birtok után 80.000 Kc-t, a húsz év alatt mindössze 1500 Kc-t törlesztett.

A vezető járásbíró a telepesek között nem szeretett igazságot tenni. Még azokat az ügyeket sem akarta letárgyalni, amelyek a beosztás szerint hozzátartoztak. Pedig neki könnyebben ment volna, mint nekünk, beosztott magyar anyanyelvű bírónak. Hogy milyen nehéz volt egy ilyen telepessel tárgyalni, annak illusztrálására elmondok egyet a sok eset közül.

A milleniumpusztai kolonisták voltak a legveszedelmesebbek. Oda a végrehajtó is csak csendőri asszisztenciával mert menni. Még így is kiverték onnan. A kolonista vezér fia teherbe ejtette egy másik kolonista leányát. A fiú szülei ellenezték a házasságot, mert a lány szülei szegények voltak. A lány szülei végül gyermektartásért perelték a fiút. A beosztás szerint az ügy alvezetőjárásbíróhoz tartozott volna. Átsíbolta a másik civilistának. Nem ellenkezhetett.

A gyermektartási per során a természetes gyermek apja a leányanya feslettségét akarta bizonyítani és a jóképű morva lányt a legocsmányább kifejezésekkel illette.

A feslettségét nem sikerült bizonyítani. A nőnek a szerelmi viszonyra tanúi voltak. Az ítélet kihirdetése után a felperes tovább gyalázta a nőt. Így került az ügy hozzám, mint büntetőbíróhoz.

A tárgyalásra beszereztem a gyermektartási per iratait. Min-

den erőmet összeszedtem, hogy peres felek kibéküljenek. Nem sikerült.

A vádlott állandóan gyalázta a lányt. A tárgyaláson első kérdésemre: Bűnösnek érzi magát? — zsebre tett kézzel hetykén odaveti: Nem. Ezért a ringyóért akarnak megbüntetni? Amíg katonáskodtam, addig ez a szajha a legényekkel a kerítés mögött...

Jegyzőkönyvileg figyelmeztettem, hogy hasonló kifejezésektől tartózkodják. Elkezdett hepciáskodni.

— Örmester voltam a katonaságnál és nagyon jól tudom, hogy mit szabad és mit nem szabad! Szajha volt és az is marad!

Ismertettem a beszerzett alimentációs ügy tartalmát. Fejemre tettem a bírói sapkát. Kihirdetem az ítéletet. Amikor odaérek, hogy a járásbíró F. J. vádlottat bűnösnek találja becsületsértés vétségében és elítéli ötszáz korona pénzbüntetésre, mely behajthatatlanság esetén tíz napi fogházra változtatandó, a telepes mint egy megszállt ordítani kezd:

— Sakramensky sudca, ja t'a zabijem — a szentségedet bíró, megöllek — és a kalapját az asztalhoz vágta. A tintatartó rögtön feldült. Tudtam, hogy a kolonisták gorombák. Ilyen brutalitással szemben védekezni kellett. A jegyzőkönyvvezetőmet elküldtem a fogházórárt.

— Le akarsz csukatni, te disznó! — és hadonászva nekem ront. Ettől eldőlt bennem a borjú. Ráfördítotam az emelvényen lévő asztalt, elővettem a kapukulcsomat és rákiáltottam:

— Ani krok, lebo t'a zastrelim! — Egy lépést sem, mert lövök!

A megvadult morva mindjárt csendesebb lett. Örökké szégyellem volna, ha egy ilyen pocsek kikerget a tárgyalóteremből. Jött a fogházőr.

— Vigye le ezt az embert a fogházba. A további intézkedést a vezető járásbíró fogja megadni.

Alig hogy hozzányúl a fogházőr, a morva verekedni kezd, rugdos, hadonász maga körül és ordít. Nem és nem engedi magát lecsukatni. A nagy lármára összeszalad az egész bíróság. Egyesült erővel végre sikerült a dühöngőt a járásbíró egyik cellájában ártalmatlanná tenni.

A tárgyalások befejezése után rögtön jelentettem az esetet a vezető járásbírónak. Preventív intézkedésemet jóváhagyta és a továbbiakat, az esetleges bűnvádi feljelentés megtételét fenntartotta magának.

Azonban a telepes a déli szünetben kifeszítette a cella ajtaját és megszökött.

Orvosi látéletet szerzett és feljelentett bennünket hivatalos hatalommal való visszaélés, életveszélyes fenyegetés és könnyű testi sértésért. Még neki állt feljebb.

A vezető járásbíró, mivel szeretett kolonistájáról volt szó, a büntető feljelentést nem akarta megtenni.

Itt kell megjegyeznem, hogy vezető állásban lévő cseh és szlovák tisztviselők, mintha gyengéknek érezték volna magukat a magyarság tengerében és ha egy »Vyskocil« vagy »Drbohlav« emberről volt szó, elvesztették objektivitásukat. Ilyenkor még a magyar nemzetiségű bírákat is befolyásolni igyekeztek, csak-hogy fajtestvéreiknek bántódásuk ne essék.

Széksértés kihágása miatt magamnak kellett megtennem a feljelentést a telepes ellen. Ezzel akartam kiharóztatni az ő büntető feljelentését. Ezért a széksértésért a maximális pénzbüntetés 200 korona volt. Nem léphettem fel teljes szigorral a magáról megfélemlített kolonista ellen. Úgy gondoltam, egyik kollégám majd letárgyalja az ügyet. Pár koronára megbünteti a renitenskedő parasztfiút és az ügyet lezárjuk.

Az ellenünk folyamatba tett ügyet az előzetes nyomozás után beszüntették.

A szerencsétlen flótás, kihágási ügyében védelmével a pozsonyi Dérer-irodát bízta meg.

A pozsonyi kriminalista elfogultsági kifogást jelentett be az egész bíróság ellen. Az elfogultsági kifogásra nyilatkoztunk és felküldtük azokat a büntető iratokkal együtt a pozsonyi törvényszék elnökének. A törvényszéki elnök rögtön észrevette, hogy nem széksértési kihágásról, hanem hatóság elleni erőszak büntetéről van szó és hivatalból áttette az ügyet a pozsonyi államügyészségre.

A pozsonyi kerületi bíróság hat hónapi fogházra ítélte a telepest. Nem segített semmiféle agrárpárti intervenció.

Az ellenünk megindított fegyelmi eljárást beszüntették, de a táblán az agrárpártba tartozó személyi referensnél egy rossz pontot kaptam.

15.

A csallóközi falvakban nagy volt a nyomor. Ez főként a tél utolsó hónapjaiban volt érezhető. Az állam kénytelen volt segélyeket osztogatni, vagy szükségmunkákat végeztetni. Merem állítani, hogy a republika éléskamrájában télvíz idején nagyobb volt a nyomor, mint a sokat emlegetett »Viharsarokban«. Nyáron még csak megvoltak valahogy az emberek, de télen formálisan éheztek.

Nem voltam falukutató, a mezőgazdasági problémákhoz sem értek, de a bíró kritikus szemével néztem a dolgokat és igyekeztem szenvedő magyar testvéreimen erőmhöz képest segíteni. A bíróságok büntető és végrehajtási osztályai fokmérői a társadalmi nyomornak. A gazdasági helyzet leromlásával egyenes arányban állanak a büntetőfeljelentések és a végrehajtási ügyek.

1933 telén az éhező patonyi földmunkások hangosabban követelték a községi jegyzőtől a szükségmunka megkezdését.

A jegyző csendőrökért telefonált. A cseh csendőrök vasraverve behozták az embereket a járásbíróságra. A hihetetlen arányokat öltött kétségbeeséstől megborzadtam. Az egyik csallóközi magyar például rablásra kért engedélyt. Az ajkamon megfagyott a mosoly, amikor érvelni kezdett.

— Bíró uram! Három évig kint voltam az orosz fronton. Súlyos tüdőlövéssel fogságba estem. 1920-ban jöttem haza. Apám konvenciós cseléd volt a nagyságos Pálffy uraságnál, én is az lettem volna. Szegény emberek voltunk mindég, de éltünk. Az uraság megszűnt. A földet kiosztották a cseh és morva telepeseknek. Az elmúlt évben csak ötven napot dolgoztam. Az egész környéken cseh és morva munkások arattak. A maradék birtokosok bennünket magyarokat nem alkalmaznak. Már karácsony óta éhezünk!... Én még csak bírnám a koplalást, de a feleségem és a gyerekeim!... A legkisebb féléves, már két hete nincs tej a háznál, még levest sem tudunk adni néki. Mi lesz velünk? Kérem a tekintetes bíróságot, adjon engedélyt, hogy a vörös zsidó magtárát kirabolhassuk. Esküszöm, hogy mást nem fogunk bántani.

Ezeknek a kiéhezett embereknek a párnapig fogság valóságos jótétemény volt. Kaptak enni és nem is nagyon kíváncsok voltak haza. Nemsokára azonban jöttek az asszonyok gyermekeikkel együtt és követelték, hogy embereik mellé őket is csukassuk le. Ez már nehezebb probléma volt. Egy héten át a bíróság folyosóján futkostak és siránkoztak ezek a szerencsétlen falusi gyerekek. Délben szereztünk nekik kenyeret és levest a városi népkonyháról. Este a szolga kizavarta őket. Másnap ismét jelentkeztek és ez addig tartott, míg be nem vagonírozták a negyven patonyi földmunkást, hogy a pozsonyi államügyészség fogházába szállítsák őket.

A sovinizta szellemben végrehajtott földreform a csallóközi szegénységet a kommunizmus karjaiba kergette.

A kommunista pártban tömörült földmunkások valóságos hőstettnek minősítették, ha vagyon elleni deliktumokért büntetést kaptak. Aki többször volt lezárva, annak nagyobb volt a tekintélye a faluban lévő kommunista pártban.

Az egyik plébános mesélte, hogy a falubeli kommunisták vörös zászlóval vonultak ki az úrnapi körmenetre. Kommunista pártigazolvánnyal a zsebükben gyóntak és áldoztak. Ezeket a dolgokat nem tartották a kommunista világnézettel összeférhetleneknek. A szegény falu plébánosa csak szép szóval kérhette híveit a vörös zászló eltávolítására.

A magyarság meggyengítésére Prága nemcsak hogy megtűrte, hanem egyenesen támogatta a kommunista pártot. Az utolsó években egyenesen államalkotó pártként kezelte. A leszegényedett falviakban kommunista volt a községi bíró. Május elsején a kék-fehér-piros zászló mellett vitték a vöröset is.

Egy éhező házaspár fagyos krumplit szedett magának a »Popper« uradalom földjén. A csász megfogta őket és a csendőr-

ség lopásért tett ellenük feljelentést. Védekezésükben előadták hogy már napok óta éheztek és nekem szögezték:

— Ha van szíve bíró úrnak, hát csak büntessen meg azért a pár darab nyomorult fagyos krumpliért.

Kezdő bíró voltam és megrezdült bennem valami. A legszívesebben odavágtam volna az egész mesterséget.

Nekünk, szociálisan gondolkozó magyar bírácoknak valóságos missziós munkát kellett végeznünk a zátonyra futott csallóközi magyarság hajóján.

A fagyos krumpli esetét magántulajdon elleni kihágásnak minősítettem. A zsidó uraság nem adott indítványt a vádlottak megbüntetésére s így az eljárást, beszüntethettem. Amikor elkerültem a csallóközi kisvárosból, hallottam egyik kollégámtól, hogy ez a csallóközi atyafi úgy keresett: — Hol van az a bíró, akinél száz korona erejéig lopni lehetett? — Száz korona volt az értékhatár a tulajdonelleni kihágásnál.

A csendőrség erővel gyártotta a büntető feljelentéseket. Statisztikára dolgozott. Minden feljelentés egy pontot számított. A pontokra pedig szükségük volt, mert féltek, hogyha kevés bűnesetet jelentenek, ha a csendőrörsön alusznak, akkor leépitik az örsön a létszámot és visszamehetnek a vándorköszörűhöz.

A károsultakat sokszor meg sem kérdezték. Egy ízben tyúklopást jelentettek Medvéről. Hívom a vádlottat és a károsultat. Tulajdonelleni kihágás. A tárgyaláson megkérdem a károsult gazdát: — Kívánja a vádlott megbüntetését? — Dehogy kérem, sosem kívántam. Különben is azt a tyúkot már régen visszaloptam. — Kiderült, hogy az ügybuzgó cseh csendőr az utcagyerekektől szedte össze a büntetőfeljelentés adatait és sem a vádlottal, sem pedig a károsult gazdával nem beszélt. Pontra volt szüksége és becitáltatta az illetőt a községtől 30 km-re fekvő járásbírószágra.

A tizenkét Karcsa közül az egyikbe a pozsonyi rendőrség hazatoncoltatott egy munkanélküli magyar földmunkást hatagú családjával együtt. Pozsonyban csak szaporította az amúgy is nagyszámú nyomorgó napszámosok létszámát. Hazasuppolták szülőfaluja nyakára. Tél volt, kegyetlen tél, amilyenre még nem is emlékszem. Kifagytak a gyümölcsfák, a vadállomány is kipusztult. A szerencsétlen embernek a két tenyerén, beteg feleségén és hat gyermekén kívül az égvilágon semmije sem volt. Bútora a dornkappeli nyomortanyán maradt. A szállítási költségekre pénze nem volt. Karosához is csak annyi köze, hogy véletlenül ott született. Az apja valamikor ott szolgált az egyik uraságnál. A faluban sem rokona, sem ismerőse, ahol meghúzódhatott volna. A falu szegény lett. Sem szegényháza, sem szükséglakása, ahová a kisupplott családot elhelyezhették volna, nem volt. Ennivalót csak összekoldultak a gyerekek, de lakást az ágrólszakadt család sehol sem tudott kapni. A családfő végső

kétségbeesésében leverte a régi iskola ajtajának a lakatját. Szalmát szerzett és beköltözött az iskolába. Az iskolaszék magánlak-sértésért bűnvádi feljelentést tett az öreg iskolába betolakodott munkanélküli ellen.

A tárgyaláson igazolást nyert, hogy a vádlottat Pozsonyból kiutasították. Szülőfaluja sem munkát, sem szükségllakást nem tudott adni. Jelentkezett úgy a községi bírónál, mint a plébánosnál. Ha családjával a szabad ég alatt marad, a kegyetlen téli éjszakán csonttá fagynak. A vádlott beismerte a bűncselelmény elkövetését. Nyomorával védekezett és kijelentette, hogy az iskolaépületet elhagyja, amint valahol lakást talál. Legkésőbb március elsején. Elszegődik éves cselédnek és béreslakásba hurcolkodik.

Az ügyészszégi megbízott — egy nyugalmazott csendőrörmesmester — elejtette a vádat. Az iskolaszéket egy elhízott plébános képviselte. Hozzáfordulok: — Főtisztelendő uram, ha kívánja a vádlott megbüntetését, módjában áll a károsult iskolaszék nevében a pótmagánvádat átvenni. Ha nem veszi át, az eljárást beszüntetem.

— Tizenöt percnyi gondolkozási időt kérek — válaszolta. A tizenöt percből két óra lett. A munkanélküli földmunkás bevonulásra készen tarisznyáját igazgatta és értelmetlenül pislogott. Nem értette, miért csinálnak az urak az ő ügyéből ilyen problémát. Amikor az utolsó üggyel is végeztem, a plébánoshoz fordulok:

— Főtisztelendő uram, szíveskedjék megmondani, kívánja-e a vádlott megbüntetését vagy sem?

A plébános elvörösödik, pózba vágja magát és szónokolni kezd:

— Tekintetes bíróság! Nagyon nehéz helyzetben vagyok. Sajnálom ezt a szerencsétlen embert. Mint Isten szegény szolgájának, a szeretetet és a megbocsátást kell hirdetnem. De mint az iskolaszék elnökének, eszemre kell hallgatnom. Az öreg iskolát, amint az idő felenged, bontani akarjuk. De nem engedhetem meg, hogy a vádlott ingyen lakjon benne. Hová jutnánk? Kérem a megbüntetését és főleg azt, hogy a bíróság ítéletében kötelezze a vádlottat az iskolaépület azonnali elhagyására.

Meglepett a plébános válasza. A jelenlévő községi bíró is csodálkozott rajta.

Mit tehettem?

Adtam a szerencsétlen zsellérnek 10 cshkorona pénzbüntetést. Azt is felfüggesztettem! 1 évi próbaidőre. A kilakoltatással pedig az iskolaszéket polgári per útjára utasítottam.

A történeti hűség kedvéért megjegyzem, hogy a pozsonyi kerületi bíróság ítéletemet megerősítette és a szerencsétlen munkanélküli kihúzta a belet az öreg iskolaépületben.

16.

A hiányos táplálkozás, a rossz ivóvíz és a mocsaras, egészségtelen éghajlat következtében Csallóközben sok a kukkó (hülye) és még több a golyvás. Innen »Kukkónia«-nak is hívják. Szakemberektől hallottam, hogy sorozásoknál Csallóköz adja a legsilányabb emberanyagot. Vannak községek, ahol éveken át nincs regruta.

Ez a hiba úgylátszik régi keletű, mert már Mária Terézia fajfelfrissítés céljából kedvelt huszáraiból egy ezredet Csallóközbe helyeztetett.

Ezek a válogatott huszárok azután végigportyázták a csallóközi falvakat és tanyákat. Azt mondják, hogy az előírások értelmében a huszárokat lehetőleg lányos házakhoz kvártélyozták és a hatóságok a cél érdekében bölcsen szemet hunytak, ha valamelyik huszár a fajnemesítés munkálatai között erősebb »huszárfogást« alkalmazott. A krónika szerint erre ritkán volt szükség. A munka simán ment és ha valamelyik »jósvádájú« huszár, obsitos korában kedvet kapott meglátogatni faj nemesítő csatáinak színhelyét, megleégedetten konstatálhatta, hogy a fél falu fiatalsága hasonlít hozzá.

Mária Terézia halála után a huszárokat sajnos kivonták a Csallóközből. II. Józsefnek nem volt érzéke a fajnemesítéshez. A dunaszerdahelyi járási főnök 1934-ben a sorozó katonaróvossal közösen, újból kért Csallóköz számára katonaságot és a gazdasági és harcászati okokon kívül a kérés támogatására felhozta az említett »fajnemesítési« Mária Terézia korabeli indokot is. Somorja ugyancsak így kérelmezte a katonaságot. Kapott is »két batri nehéz tüzérséget«.

Nem az én hivatásom, hogy a Csallóközbe állandó katonaságot kérelmezzek, de meg vagyok arról győződve, hogy a felszabadítás jubileumi évében a sorozó orvosok nem fognak panaszkodni a rossz regrutaanyag miatt.

17.

Egy ízben a kávéházban ugrattuk a muzsikusokat, hogy a cigányokat német mintára sterilizálni fogják.

Mikor nagysokára megértették, mi is az a sterilizáció, a pikulás felháborodva tiltakozott: »De hisen a biboldókat (zsidókat) kell kiherélni, ők saporítják a cigánynemzetséget.«

Pár hétig egy garniszállóban laktam. Pénteken este nem merem hazamenni, mert a zsidók a szálló folyosóján sorfalat álltak egy-egy szerencsétlen, számukra beorganizált pária ajtaja előtt, így ment ez már évek óta.

Egy Krisztushívő zsidó barátom szokta emlegetni, hogy a zsidóság két csoportba osztható. Az egyik típus a messiás, a másik az uzsorás. A messiás típus adta a kereszténységet és hatezeréves kultúrájával segítette az európai civilizáció kiépítésében.

Az uzsorás típus határtalan kapzsiságával romlásba döntötte nemcsak magát a zsidóságot, hanem az egész emberiséget.

Korrupció, szélhámosság és felvágás uralkodott a város falain belül a környékbeli falvak nyomorával szemben. A bíróság sem tudta magát kivonni ebből a »kis jeruzsálemi« léghórból.

Az egyik zsidó baromfikereskedő beismerte előttem a váltóhamisítást. Ötszázkoronás biankóváltót ötezer koronásra hamisított. Másnapra a büntetőiratok elvesztek. Árverések előtt kiolták a vétiveket, csakhogy az árverést megakadályozzák. Az is előfordult, hogy vastag végrehajtási iratok tűntek el. A végrehajtási referens közel kettőszázezer koronát sikkasztott. Véletlenül jöttek rá bűnös manipulációjára. Elbocsátották az állami szolgálatból és tizennyolchavi fogházbüntetésre ítélték.

Az ortodox zsidóknál be kellene vezetni a rituális esküt. Az esküt helyettesítő polgári fogadalmat minden meggyőződés nélkül leteszik. Azt állítják, hogy az eskü vallási meggyőződésükkel ellenkezik.

Praxisomban gyakran előfordult, hogy ha esküre szorítottam őket, inkább letették a pert. Az ortodox zsidó a hatóságoktól idegenkedik és a bíróságtól egyenesen fél. Egymásközötti piszkos ügyeiket inkább a választott zsidó bíróságokkal intéztetik el.

Az uzsorás típusba tartozó zsidók legsötétebb alakjai a keleti, pajeszos galíciai zsidók. Ezekre a civilizált, testben lélekben magyarrá lett zsidók talán jobban haragusznak, mint mi.

Sok szégyent és gyalázatot hoznak rájuk. Ismertem egy galántai ügyvédet, aki azért lépett ki a zsidó egyházközségből, mert a hitközség vezetője arra akarta kényszeríteni, hogy a horribilis hitközségi adón kívül három éhes bóchernek is adjon naponta ingyen ebédet. Ez a keleti típus a talmudiskolák révén terjeszkedik. Ahol nincs ilyen bócheriskola, ott a neológ zsidóság asszimilálódik. A bócheriskolák növendégeit legnagyobb százalékban, a galíciai sokgyermekes zsidócsaládok adják. Piszkosak és soványak, csak a szemükben ég valami félelmetes tűz. Egész nap tökmagot esznek és imádkoznak. Tanulni a zsinagógába járnak. Sokszor hajnali órákig lehet látni sötét, imbolygó alakjukat a zsinagóga oszlopos karzatán. A zsidó mindent nagy lármával csinál. Ordít ha tanul, ordít ha seftel, még a Jehovával is hangosan veszekszik. A bócherokat a zsinagóga szomszédjai csendháborításért többször feljelentették. Néha kijártak a városba is. Amikor ez a karaván rongyos ruhákban, hernyókalappal fejükön a nagy szakállas »csodarabbi« kíséretében földöntúli ábrázattal, vadul gesztikulálva kivonult az utcára, libabőrös lett az ember háta és a kisgyermekes mamák ösztönszerűen menekültek előlük.

18.

A bócheriskolák növendégei a legritkább esetben térnek vissza nyomorúságos galíciai falujukba. Páran elhelyezkednek mint előimádkozók vagy sakterok, a többiek pedig rávetik

magukat a gyanútlan falusi lakosságra: közvetítenek, seftelnek és csalnak. Sólet és liba, seft és uzsora, ez a lelkiviláguk. A gójból ellenséget látnak és lenézik. Közösséget csak fajtestvéreikkel vállalnak. Demoralizálnak, korrumpálnak mindent, ahova csak lépnek.

A Csallóközt rövid ötven év alatt Bartha Miklós hírhedt »Kazár föld«-jéhez tették hasonlóvá.

Bosnyák Zoltán írja »Magyarország elzsidósodása« című könyvében, hogy ezekben a bócheriskolákban nemcsak vallási dolgokat, hanem hatezeréves jól kipróbált trükköket és éceseket is tanítanak. A zsidóinak pénz az istene és a talmud szerint a gójt becsapni nem bűn, mert Jehova a világ javait a zsidóságnak, mint kiválasztott népnek adta és ezt jogukban áll bármilyen úton megszerezniök.

Ezek a bócheriskolák adják az ortodox uzsorás típusba tartozó zsidók utánpótlását. Száz és száz zugiskola ontja évente a fanatizált, mindenre kapható kereszténygyűlölő tömeget. Ez a keleti csőcselék úgy az államra, mint a kereszténységre és a magyar zsidóságra nagyon veszélyes. Nem tudom, hogy ezek az iskolák milyen alapon működnek és hogy a tanügyi hatóságok ismerik-e ezeknek a bócheriskoláknak a tananyagát?

Galántán a zsinagóga, Dunaszerdahelyen pedig a bócheriskola szomszédságában laktam. A zsidók beszédéből a lelketlen materialista, kapzsi szellem kiütkezik. Nincs bennük idealizmus, mindent a pénzérték szerint becsülnék meg. A felebaráti és hazaszeretet fogalmai ismeretlenek előttük. Nekik mindent szabad, mert ők zsidók és ez a szó, hogy zsidó, annyit jelent náluk, mint ember. A többi csak gój. Buta gój. Utálják és lenézik a gójakat és velük semmiben sem közösködnek. Csak arra jók, hogy pénz-sóvárgásukat rajtuk kielégíthessék. Veszedelmesen sűrűvérű, érzéki fajta. Erről a megejtett falusi lányok ezrei tudnának tanúskodni. Az ő lányaikhoz azonban nem szabad közeledni.

Amíg ortodox galíciai zsidók lesznek, addig a zsidókérdést megoldani nem lehet. Ezek a sötét alakok ravaszak mint a róka és szívósak, akár a patkány. Túljárnak mindenki eszén és megbújnak a paragrafusok útvesztőiben. Ez a fajta nem akar asszimilálódni. Velük szemben a kereszténység önvédelmi harca igazságos és nélkülözhetetlen. Sajnos, a magyarság ellenálló-képessége nagyon gyenge volt a zsidósággal szemben és parasztjaink még ma is szívesebben mennek vásárolni a zsidóhoz, mint a keresztény szövetkezetbe és még mindig az a hiedelem járja, hogy jó orvos és ügyvéd csak zsidó lehet. Hibásak vagyunk, mert a szabadversenyben alul maradtunk és a zsidók vazallusaivá lettünk. Hibás volt a zsidókérdésben politikai elgondolásunk és vétkesen könnyelműen viselkedett a közigazgatás. Megtúrta az országba való beözönlésüket, sőt kocsmajogokat és az iparosítás ürügye alatt más privilégiumokat biztosított számukra.

Nem akarok általánosítani. Az uzsorás típusba tartozó zsi-

dók ellenségeink, de a magyarrá lett zsidóinkra nem haragszunk. Végtelen hiba, több mint hiba, bűn lenne összetéveszteni becsületes, asszimilált zsidóinkat ezekkel a kaftános., galíciai zsidókkal... A mi zsidóink világnézet és erkölcs dolgában közelebb vannak hozzánk mint az ortodox zsidósághoz. Ezek már zsidóul imádkozni sem tudnak, nem jártak talmudiskolába és őseik már évszázadok óta becsülettel teljesítik a magyar haza iránti kötelezettségüket. Nagyon sok városi zsidót ismerek, akik csak a keresztény imádságokat, a Miatyánkot, Hiszekegyet tudják. Csak formailag kellene odadobni zsidóságukat, hogy testül-lelkestül keresztényekké váljanak. A zsidósághoz való tartozásuk nekik amúgy is csak teher. A zsidóságukkal nem sokat veszítenének. A kereszténység egy emberibb és szélesebb látókörű szociális világnézet képviselője.

Szent Pál írja Timótheushoz írt levelének negyedik részében, hogy a hamis tudomány hirdetői ellenében legerősebb védelem az evangélium. Hasonlítsuk össze az Ószövetséget az Újszövetséggel. Az Ótestamentum tele van háborúkkal, villámcsapásokkal, a zsidóság hatezeréves történetének hű fotográfiájának, Sárak és Putifárnék szerelmi történeteinek gyűjteményével...

Az Újszövetség az emberiség megváltójának, Krisztusnak tanait foglalja magában. Nem ismerek magasabb könyvet az Újtestamentumnál. Az Újszövetség előszavában olvashatjuk, hogy:

... az evangélisták elsője, ki mint egy új Mózes az Újszövetséget megnyitja, Máté héber nyelven írta evangéliumát. Máté, ki Lévinek nevezett, Alf eus fia, egyik a tizenkét apostol közül, mieőtt apostolságra hivott, a római vámhivatalnál adószedő volt. A zsidókat meg akarván győzni feiről, hogy Jézus, a megígéri Messiás írta azon evangéliumot, melyet az ő neve alatt ismerünk. Palesztinán kívül a négek között, továbbá Indiában és Parthiában hirdette az evangéliumot s vértanúhalállal végezte életét. Az evangélisták, Lukács kivételével, mind zsidók voltak. Följegyezték a Hegyi beszédet, Krisztus példabeszédeit az irgalmas szamaritanusról, a dúsgazdagról és a szegény Lázárról, a tékozló fiúról, az imádlúzó farizeusról és más egyébről. Minden soruk örökérvényű isteni igazságokat tartalmaz.

Szent Pál írja a zsidókhöz írt levelében, hogy Krisztus nagyobb Mózesnél, Krisztus tanítása jobb az Ószövetségnél, Krisztus főpapsága sokkal különb a levita papságnál, Krisztus örök főpapsága és evangéliuma eltörülte a levita papságot és a törvényt.

Szent Máté evangéliumában olvassuk: »Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, hol a rozsda és a moly megemészti és ahol a tolvajok kiássák és ellopják.

Senki sem szolgálhat két úrnak. Mert vagy az egyiket gyűlöli és a másikat szereti, vagy az egyikhez ragaszkodik és a másikat megveti. Nem szolgálhattok Istennek és a Mammonnak.

Jerusalem! Jerusalem, mely megölöd a prófétákat és megkövezed

azokat, kik hozzád küldettek, hányszor akartam egybegyűjteni fiaidat, mint a tyúk egybegyűjti csirkéit szárnyai alá és nem akartad.

Íme pusztán hagyatik nektek a ti házatok.

Mert mondom nektek: nem láttok engem mostantól, míg nem mondjátok: Áldott, ki az Úr nevében jó.

Sz. Lukács írja, hogy Jézust megkérde egy fejedelem:

— Jó mester! mit cselekedjem, hogy az életet bírjam? — Jézus pedig monda: Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egyedül az isten. Tudod a parancsokat: Ne ölj, ne paráználkodjál, ne orozz, hamis tanúságot ne szólj, atyádat és anyádat tiszteljed.

Amaz monda: Ezeket mind megtartottam, ifjúságomtól. Mit hallván Jézus, monda neki: Még egy hij jávai vagy: add el mind, amid vagyon és oszd szét a szegényeknek és kincsed leszen a mennyben, azután jöjj, kövess engem.

Amaz hallván ezeket, megszorodék, mert igen gazdag vala. Látván pedig Jézus, hogy amaz megszorodott, monda:

— Mily nehezen jutnak Isten országába, kiknek pénzük vagyon! Mert könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni Isten országába.

Amikor Jézus kiűzte a templomból az árusokat és vevőket, intette a zsidóságot, hogy óvakodjék az írástudóktól, kik örömmel járnak hosszú köntösben és szeretik a köszöntéseket a piacon és az első helyeket a lakomákon. Kik megemészik az özvegyek házait hosszú imádság színe alatt. Ezek nagyobb kárhozat alá esnek.

Nem céлом, hogy teológiai érvekkel meggyőzzem a zsidóságot, hogy vallásuk már kétezer év óta meghaladott valami. Tény, hogy az Újtestamentum szelleme haladást jelentett az emberiség történetében és állandóan ostromozza a zsidók pénz-sóvárságát és kapzsiságát. Az Újtestamentum jelenti a magasabb, megtisztultabb keresztényi világnézetet a materialista zsidó világnézettel szemben.

A zsidókérdés ugyanúgy, mint minden problémánk, elsősorban szociális és csak másodsorban faji kérdés. Sajnos a keresztényeknél is nagy mulasztások történnek. Papjaink csak most, a tizenkettedik órában döböntek rá, hogy az nem kereszténység, amikor az emberek ezreinek nincs betevő falatja. Az nem kereszténység, amikor páran arany és ezüst serlegekben szüröcsölik az életet és százezrek pléhtányérjára még főtt krumpli sem jut. Itt valami szörnyű hiba történt. Meghamisították az igazi kereszténységet, a szegények vallását, mert Krisztus a szegényekért, az elnyomottakért halt meg a kereszten. Szociális gondolkozású pápáink XIII. Leo és XI. Pius felismerték a veszélyt és a »Rerum Novarum«, valamint a »Quadragesimo Anno« kezdetű bulláikban keményen ostromozzák a kapitalizmus kinnövéseit.

A napokban egy jogi szaklapban olvastam., hogy a világ kezdete óta a jog és az egyén állandó harcban állanak egymással. Éva a paradicsomban elcsábította Ádámot. Isten kiűzte

őket a paradicsomból, és azóta mi véres verejtékkel keressük mindennapi kenyerünket.

Az ószövetség ezzel megírta az ember tragédiáját. Elszakították az állatvilágtól, de nem tették boldoggá. Káin irigységből megölte Ábelt és világgá bujdosott. Az ókor embere Káin példájára egyszerűen megölte ellenfeleit. Ez volt a vérbosszú kora. Később állami kezelésbe vették a bosszút és a szerelmet. Kimondották, hogy az ember társadalmi lény és belekényszerítették egy jogrendbe. Ezt be kellett tartani, még akkor is, ha az egyén belepusztult.

A jog tehát emberi műveletekből bontakozott világgá és regulálja azt a bonyolult és csodálatos valamit, amit mi életnek nevezünk.

Jogrendszerük volt a babiloniaknak, a zsidóknak, a görögöknek, a rómaiaknak és minden népnek.

Az európai népek a kereszténység felvétele után a rómaiak jogát vették át minden jó és rossz tulajdonságával. A kereszténység enyhíteni próbált ugyan a sokszor kegyetlen és kivételeket nem ismerő római jogon. A rideg önzés helyett hirdette a lemondást és a felebaráti szeretetet, de ennek ellenére évszázadokon át karöltve haladt a kapitalizmus érdekeivel.

Pedig a római jog csak addig járt a helyes úton, amíg Róma egész társadalmát felölelte. Mikor Róma a nagy világbirodalom székvárosa lett és Itália megtelt népekkel, rögtön jelentkezett a tömegnyomorúság. A jog kezdett szűk lenni. A római jogban nem találunk szociális törvényeket. Ebben a jogrendben nem volt helye a nyomornak és gyönyörű jogi definíciókkal, formulákkal és fikciókkal nem lehetett az éhezőket jóllaktatni. Nem tudtak találni egy olyan formulát, mely szerint millió és millió éhezőt elhelyezhettek volna. A római történettudósok szerint már a császárság alatt is az volt Róma állandó ijedtsége, hogy a világ szegénysége egyszer valahogy összetűz a világbirodalommal.

A római jogrendszer legnagyobb hibája, hogy a zsebből indult ki és nem; a gyomorból és csak párezer patricius szükségleteinek készült. Megengedte a rabszolgagazdálkodást. A vagyonos osztály kiszorította a nincsteleneket, a kizsákmányoltakat az életfentartás legprimitívebb eszközeiből is és ekkor indult útnak az addig ismeretlen valami, ami az európai népeknek is rákfenéje: a munkanélküliség és a tömegnyomor. A nincstelenek a jogrendszeren, a kerítésen kívül voltak kénytelenek elhelyezkedni, mivel éhenhalni nem volt semmi kedvük és a végén végeztek a jogrenddel. Egy világ, melynek túlnyomó része törvényen és jogon, tehát a rendszeren kívül él, kell hogy letörjön. Le is tört.

A világ ma is beteg. Talán betegebb, mint Krisztus idejében. Forr minden. Az emberek lázas kapkodással új jogot, új életformát keresnek. Fajok küzdenek fajok ellen. Európa úgy néz ki, min!; egy megbolygatólt méhkas. A rajok nem találják helyüket.

Letagadhatatlan, hogy nagy ellentállások leküzdésével, készül

az új jogrend. A kerítésen kívülállókról is történik gondoskodás. A világ telítve van szociális eszmékkel. *Az emberek már beláták, hogy a mezítlábasokat, a kiuzsorázottakat, a rongyos szegényeket be kell engedni a társadalom beltelkeibe és hogy már nem lehet elavult szellemi tornaművészet parádés mutatványainak pórázán vezetni éhes embereket, akik csak egy törvényt ismerhetnek el: a Szent Kenyér törvényét. Lehullanak a régi elavult formák, jönni kell a szociális törvényeknek és merjük remélni, hogy addig nem lesz megállás, míg a társadalom minden tagjáról nem történik gondoskodás.*

Letagadhatatlan, hogy egy új világ van közeledőben... újra kiríja bevonulását a gyengék igazságának hirdetője: Krisztus, az emberré lett Isten, bár nem pálmaággal a kezében és amin ül, az már nem a számár vemhe ...

19.

A sovinszta szellemben végrehajtott földreform okozta a legnagyobb csapást a Csallóközben, mert kizárta abból a magyar parasztot és zsellért. A földhivatal (Pozemkovy urad) az egész republika területén 2857 új telepet létesített. Csehországban 390-iel, Morvaországban 191-et, Kárpátalján 222-öt, a többit Szlovenszkón. Tehát az egész 2857-ből 2054 telep Szlovenszkóra esett. Mit jelentett ez? Cseh- és Morvaországban az őslakosok kapták meg a földet, akik régi falvaikban és tanyáikon maradhattak. Nem volt szükség új kolóniákat, telepeket létesíteni. Szlovenszkón a morva és cseh telepesek új falukat és tanyákat alapítottak és csehszlovák politikusok nevei után keresztelték el azokat. A földosztás következtében munkanélkülivé váltak a magyar gazdasági intézők, uradalmi iparosok és a béresek ezrei. Amíg ezek az emberek kétségbeesetten harcoltak az éhenhalás ellen, addig jól dotált állásokban lévő maradékbirtokosok, az új nemeség (nova slachta) milliós költségekkel luxus-kerteket csináltatott az elrabolt ősnemesi kúriák körül.

A legérzékenyebben természetesen a legalsóbb rétegeket sújtotta a válság. Az intézők és iparosok némi végkielégítést kaptak és idővel úgy-ahogy elhelyezkedtek, de a béresek és zsellérek a szó legszorosabb értelmében véve máról-holnapra földönfutókká váltak. A cseh és morva telepesek és maradékbirtokosok magyar embert nem alkalmaztak.

Ez a csapás legjobban a Csallóközben volt érezhető, ahol gombamódra szaporodtak az új honfoglalók telepei.

A munkanélkülivé vált földmunkások Csallóköz nyugati részéről Pozsonyba menekültek, a keleti részről pedig Komáromba tódultak.

Alkalmi napszámokból éltek és a nincstelenség eleven szobraiként tucatszámra álltak munkára várva az utcasarkokon. Munkát azonban csak nagyritkán kaptak. Nagy volt a városi

munkanélküliség. Komáromban állandóan 1500—2000 nyilvántartott munkanélküli volt, ez pedig 4—5000 éhes száját jelentett.

Ez volt az állapot a húszéves cseh megszállás alatt a halálra ítélt határ városban. A nagy statisztikai számok évenként alig változtak.

Komáromot hatalmas erődgyűrű veszi körül, melyek a szabadságharcban dacolni tudtak az osztrákok legvadabb rohamával is. Az erődök övét a cseh megszállás kettémetszette. A Csillagvár és a Sandberg az anyaországbeli Újkomáromban maradt, az 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 és 10-es wierek a csehszlovák oldalon.

A megszállás után a werkek háromméter széles téglafalával és kazamatáival a csehszlovák katonai kincstár kezelésébe mentek át. A hatalmas összekötő folyosókon és az erődíj üregeiben csak mozgósításkor tartottak katonalovakat. Máskor üres volt.

A földhivatal bűne miatt kenyértelenné vált nincstelen és hajléktalan családok belopóztak az erődív kazamatáiba. A csehszlovák hatóságok szemet hunytak a prekaristák önkényes térfoglalásai előtt.

Az első családokat követte a többi és lassan benépesedtek a sötét, nyirkos zugok és valóságos falu keletkezett az erődív kazamatáiban és összekötő folyosóiban. A tehetősebbek vályogból fészket tapasztottak az erőd falához és ezekben az ólszerű házacskákban húzódtak meg. Ezek már az erőd arisztokratáinak számítottak. Volt levegőjük és napjuk, mert a szoba ablaka szabad térségre nyílt. Az erődök körüli kincstári földeken kertészkedtek és állatokat tartottak. A legszegényebbek ételmisszerjegyeket kaptak. Heti két blokkot 10 cseh korona értékben. *Alamizsnát adtak, hogy kenyeret ne követeljének, mert ez a betelepített cseh és morva telepéseknek kellett,*

A bevehetetlen komáromi várat hatalmába kerítette a nyomor és megszállva tartotta húsz évig. Emberek százai, gyermekek, felnőttek és aggastyánok szenvedtek nappal is éjszakai sötétségben, penészes kazamatákban ugyanúgy, mint a katonai várbörtönök lakói. Miért? — mert a hódítók bután egoisták és kapzsiak voltak.

A kazamaták lakói között a tuberkulózis pusztított, a gyermekeknél az angolkór és az örökös sötétség megtámadta a szemidegeket.

A nyomor tolvajokat csinált a férfiakból, lányukat és aszszonyukat pedig prostituáltakká züllesztette. A sötétség beálltával kiálltak ugyanarra az utcasarokra, ahol apáik és férjeik nappal munkát kerestek. Hónapokig, sőt évekig a nők tartották el munkanélküli férjeiket. A »werkek« körül öt kilométeres körzetben nem volt érdemes a földeket megművelni, mert a werklakók mindent elloptak. A földek ára itt a harmadára csökkent. Előfordult, hogy fényes nappal megtámadták a gazdákat, akik terményeiket földjeikről betakarították. Ollóval lenyírták a ke-

resztekben álló gabona kalászat, úgyhogy a föld tulajdonosa csak a szalmát vitte haza. De nagyon gyakran egész kévéket loptak el szalmástul együtt. A csőszök nem merték őket zavarni, mert annyian portyáztak, mint a sáskák.

Ezeket a texasi állapotokon nem tudtak, vagy nem akartak segíteni. Talán szükség volt a kommunista szavazatokra.

Azok a »finom cseh csendőrök« pedig »csak írtak«, pedig »csak írtak«...

Ugyanezek az állapotok uralkodtak Pozsony külvárosában meghúzódó nincstelének között, talán még fokozottabb mértékben. Itt a csehszlovák földreform miatt falujából kiüldözött és kenyértelemné vált magyar mezőgazdasági proletariátus még üresen álló kazamatalakásokat sem talált. Ligetfalu halárában, a »Zabosban« és az »Elizeumban« krumplivermekhez hasonló gödrökben laktak ezek a szerencsétlen emberek, úgyhogy ha a Duna vízállása magas volt, a víz kiöntötte őket, akárcsak az ürgéket. Rosszabbul laktak, mint az oláh cigányok.

Hitler Ligetfalu anektálásakor meglátogatta a zabosi üreglakókat. Összezsapta kezét és kijelentette, hogy ekkora emberi nyomorúságot még nem látott. Fényképfelvételeket készített és nagyon lesújtó véleményt adott arról az áldemokráciáról, mely ezt megtűrt. Rögtön parancsot adott, hogy ezeket a gödörlakókat a további intézkedésig be kell telepíteni az elmenekült cseh tisztviselők villáiba. Ami még aznap megtörtént.

Komáromban a »werkeket« szintén bontják, de szükséglakásokról ezideig nem történt gondoskodás.

20.

Egyel-mást szerelnék elmondani a csehszlovák republika nyelvtörvényéről, amelynek be nem tartása körül talán a legtöbb meddő vita folyt.

Egy nemzetiségi államban a nyelvkérdés egyúttal szociális kérdés. — így volt ez a csehszlovák republikában is, annak dacára, hogy a csehek nagyon szerették volna a világgal elhitetni, hogy ők nemzeti állam és jelentősebb kisebbségeik nincsenek. Ha minden szükséglet a szocializmusból és minden jog a hatalomból ered, akkor bátran állíthatjuk, hogy a csehszlovák köztársaságban a kisebbségi jogokat szabályozó nyelvtörvény nem annyira a hatalomból, mint inkább a szociális szükségletből eredt. A nemzetiségi kérdés sokkal többet jelentett, mint egyszerű nyelvkérdést és ennek okát már a gazdasági érdekek összeközlésében kell keresnünk. Ez már harcot jelentett. A gazdaságilag jobban szervezett, erősebb ellenfél, az anyagilag függő gazdaságilag gyengébbet kihasználja a maga nemzetiségi céljaira is. A kisebbségi embernek ez természetesen nem tetszik. Mi ennek az oka? Egy tudatos vagy sokszor tudatalatti valami, egy a néplélektan körébe tartozó fogalom, amit röviden nemzeti-

ségi érzésnek nevezünk. Az ókor és a középkor embere ezt az érzést nem ismerte. A francia forradalom után terjedt el és azóta az állami élet egyik legerősebb tényezője.

Az iskola, a nevelés, a környezet stb. okozza, hogy minden ember érzi, hogy egy nemzethez tartozik, annak a nemzetnek a nyelvét beszéli a legszívesebben. Annak a nemzetnek a kultúráját és jelenét, örömét és bánatát mindenekfelett érzi és szereli. Ezt az érzést az ember az anyatejjel szívja magába. *Ez szentség, az emberi szabadságjogok legszentebbike és ezt mindenkinek tisztelni kell.*

Amikor a szövetség és társult hatalmak a világháború után az osztrák-magyar monarchiát felosztották és a népek önrendelkezési joga alapján a »nemzetiségeket felszabadították«, egy nyelvet beszélő, tiszta nemzeti államokat nem sikerült alkotniok. Megmaradtak az államok nemzetiségi államoknak, csak más keverésben és más elosztásban. A világ hamis kártyásai, mint ahogy az események mutatják, rosszul játszottak. Benes a kihúzott huszonegyesnek nem sokáig örülhetett. Európa a nemzetek tarkasága, mint a világháború előtt. Okulva azonban a régi bűnökön, különbséget tettek államok és népek között és azon népek jogát, akik nem élhetnek önálló állami életet, vagy akiket elszakítottak anyaországuktól, a békeszerződésekben biztosították.

1920. tavaszán, amikor a cseh alkotmányozó bizottság a forradalmi nemzetgyűlésnek benyújtotta a békediktátumokból szolgálai módon átvett nyelvtörvény tervezetét, indokolásában íöb-bek között a következőket írta:

»A nyelvtörvény meghozatalánál a döntő szerepet nem annyira a nemzetpolitikai szempontok, mint inkább az állami ügyvezetés minden ágának leegyszerűsítése vitte, amely az összpolgárság eminens érdeke. Egy demokratikus köztársaságban, ahol a polgárok jóléte a legfőbb törvény, fajra és nyelvre való tekintet nélkül egyenlő, gyors, igazságos és tökéletes ügyvezetésre van szükség. A praktikus szükség, az ügyek gyors és lehetőleg legolcsóbb elintézése a nyelvtörvény vezérelve.

Az állampolgároknak érdeke, hogy az állami ügyvezetés minden ágában meghallgassák a saját anyanyelvén és hogy az ügyét elintézzék.

Magának az államnak is jólfelfogott érdeke, hogy az állami apparátus ne komplikálódjék oly mértékben, melynek terhét az állampolgárok viselni nem bírják. A praktikus szükséglet és az ügyek gyors elintézése azonban azt is megkívánja, hogy egy nyelv az államban hivatalos legyen, melyen az állam akaratát kinyilváníthatja mindenütt, ahol nem szükséges más nyelvet használni.

Úgy az állampolgárok, mint az állam jólfelfogott érdekeit nézve, az igazságos arany középutat keresve az alkotmányozó-bizottság csak arra szorítkozott, amit az állam érdeke okvetlenül megkívánt. Ezt a határt nem lépte túl és a hivatalos államnyelv korántsem ruházta fel magát olyan kiváltságokkal, amelyeket Ausztriában gyakorlatilag a német és Magyarországon jogilag is a magyar nyelv bírt. Ez lenne a nyelvtörvény szelleme és a törvényhozás intenciója a jövőre nézve.

A törvény hivatása az, hogy az állami élőiben a kölcsönös megértés a legolcsóbb és a lepraktikusabb módon megvalósítható legyen és annak semmiesetre sem szabad politikai és nemzetiségi súrlódások és harcok anyagául szolgálni.«

A nyelvtörvényt a forradalmi nemzetgyűlés egészen rövidre szabta, mindössze 9 paragrafusa volt. Ezt a kerettörvényt azután a miniszteri rendeletek és utasítások magyarították és hajtották végre. Bennünket az érdekel, ami ránk, kisebbségi magyarokra vonatkozott.

— A st. germaini békediktátum I. fejezete bekerült a nyelvtörvénybe, melynek magyar fordítása a következőképpen hangzik:

A köztársaság azon bíróságai, hatóságai és szervei, melyeknek hatásköre oly bírósági járásra terjed, melyben a népszámlálás szerint legalább 20 százaléknyi más, mint cseh-szlovák nyelvű állampolgár lakik, minden ügyben, melynek elintézése annak alapján tartozik rájuk, hogy hatáskörük ezen járásra kiterjed, kötelesek ezen kisebbségi nyelvű lakosoktól azok nyelvén való beadványokat elfogadni és ezen beadványok elintézési nemcsak cseh-szlovák, hanem a beadvány nyelvén is kiszolgáltatni.

Az 1926. évi nyelvrendelet az ügyek gyors elintézési céljából megengedte, hogy azon járásokban, ahol a lakosok kétharmad része (66.66%-a) a kisebbséghez tartozik, a bíróságok és más hatóságok a beadványokat abban az esetben, ha azokat a kisebbségi nyelvhez tartozó személy nyújtotta be, kisebbségi nyelven is elintézhetik.

Ezeket a járásokat a húsz százalék kisebbséggel bíró kvalifikált kisebbségi járásokkal szemben duplán kvalifikált vagy abszolút kisebbségű járásoknak szokták nevezni. Itt magyarul lehet tárgyalni, magyarul lehetett a jegyzőkönyveket felvenni és magyar ítéleteket lehetett hozni. Csak magyarul, az államnyelv teljes kikapcsolásával. Ahol csak kvalifikált (20%) kisebbség volt, ott két nyelven kellett volna dolgozni. A kisebbség nyelvén és az államnyelven. Ezeket a vitán felül álló nagy horderejű nyelvi kisebbségi jogokat a csehszlovák köztársaság nem a saját jószántából adta, hanem arra a békeszerződések kényszerítették. De ahol csak lehetett, igyekezett azokat szűkmarkúan magyarázni. Kimondották egy legfelsőbbbíróági döntésben, hogy az állami szuverenitás szempontjából a kisebbségi jogokat csak csehszlovák állampolgár élvezheti. Akinek nem volt rendben az állampolgársága, vagy aki az anyaországból jött, nem követelhetett magyar nyelvű jegyzőkönyvvezetést és ítéletet még egy abszolút kisebbséggel bíró járásban sem. A kisebbségi jog megállapításánál csupán a csehszlovák állampolgár okai vették számításba. A nyelvtörvény a kisebbségi jogok használatát egy-egy bírósági járás területére szorította és annak megadásánál a járások lakosságát vették alapul. Pl. a legmagyarabb járásból való magyar ember sem fordulhatott a pozsonyi járásbírószékhez magyar-

nyelvű beadvánnyal, mivel a pozsonyi járás magyarságát a népszámlálásnál leszorították 20% alá.

A legnagyobb szélhámosságot azután azzal követték el, hogy a kisebbségi arányszám megállapításánál nem az anyanyelvet vették alapul, hanem a nemzetiséget. Ez pedig lényeges különbség. *A nyelv nem mutatja mindég a nemzetiséget. Anyanyelvét senki sem tagadhatja le. A nemzetiség az már egy tágabb fogalom. Erre döntő hatása van a nevelésnek, az iskolának, a környezetiek és egy idegen államban megejtett népszámlálás alkalmával az életnek, a Szent Kenyérnek.* A népszámláló biztosok a magyar kisebbségi vidékeken csehek és szlovákok voltak. Azt írtak bele a kérdőívekbe, amit akartak. *Ha a sovíniszta cseh jegyzőnek nem tetszett a beterjesztett adat, az egyszerűen meghamisította.* Az állami hivatalnokok nem merték magukat a kisebbségi nemzetiség közé felvenni. Külön nemzetiségnek minősítették a cigányokat, a zsidókat, csakhogy a kisebbségi arányszámot leszorítsák.

A nemzetiségi elosztódás az élet minden ágában fontos következményekkel járt. Nemcsak a politikai és a polgári jogokat mérték ezek szerint, hanem hatással volt vagy legalább is kellett volna lenni — a közszolgálat, közhivatal és köztisztviség elnyerésére, bármily ipar és hivatás gyakorlására, állami szubvenciókra, iskolákra és különböző emberbaráti, vallási vagy társadalmi intézményekre. Ezért köveitek el mindent, hogy a népszámlálás adatait meghamisítsák és a magyarság arányszámát minden eszközzel csökkentsék. Az 1931-es népszámlálás az egy millió magyar helyett csak 691923 magyarról, beszélt és Pozsony, valamint Kassa nem érték el még a 20%-os magyar kisebbségei sem. Lélekmérgezés, csalás és szélhámosság uralkodott minden vonalon. Ha az 1921-es népszámlálás adatait összehasonlítjuk az 1931-ben megejtett népszámlálás adataival, rádöbbenünk, hogy a magyarság milyen veszélyben forgott a cseh megszállás alatt. A cseh megszállás alatt két népszámlálás volt. Az első 1921-ben, a második 1931-ben. Az év utolsó napját vették alapul.

Az 1921-es népszámlálásnál a pozsonyi tábla területén kvalifikált (20%-tól 66.66%-ig) kisebbséggel bírtak a következő járásbíróóságok: Pozsony 24.95% német. A magyar kisebbség nem érte el a 20%-ot, (Megjegyezzük, hogy az önálló szlovák kormány által 1938. decemberi népszámlálás Pozsonyban kimutatott 38% német, 29% magyar, 15% szlovák, 10 % cseh és 8 % zsidót.)

Körmöczbánya: 35.97 % német, Stubnyafüredő 39.72 % német, Losonc 31.28 % magyar, Verebély 30.09 % magyar, Érsekújvár 37.27 % magyar.

Abszolút kisebbséggel, tehát több mint 66.66 %-kal bírtak:

Galánta 85.32 % magyar, Dunaszerdahely 94.01 % magyar, Somorja 87.36 % magyar, Ógyalla 84.96 % magyar, Komárom 92.69 % magyar, Léva 69.90 % magyar, Párkány 93.84 % magyar, Ipolyság 78.14 % magyar.

A kassai tábla területén:

Homonna 19.48 % ruszin, Nagykapos 57.83 % magyar, Kassa 20.34 % magyar, Gálszécs 21.71 % magyar, Gölnicbánya 40.41 % német, Késmárk 46.35 % német, Szepesszombat 25.28 % német, ölubló 21.08 % ruszin, Bártfa 23.27 % ruszin, Felső-Svindik 50.02 % ruszin, Rozsnyó 46.83 % magyar, Rimaszombat 20.99 % magyar.

Abszolút kisebbséggel (majoritással) bírtak a kassai tábla területén: Királyhelmece 93.08 % magyar, Szepsi 72.92 % magyar, Tornaija 94.97 % magyar, Feled 91.97 % magyar.

A csehszlovák hatóságok a hamisítást azért köveitek el, hogy a külföldet becsaphassák.

Rá kell mutatnunk arra a gyalázatos munkára, amit az utolsó 1931-es népszámláláskor csináltak, amikor Kassa, Nyitra, Rimaszombat és Gálszécs elvesztették még a 20%-os magyar kisebbségüket. A lévai járás 66.90%-os magyar majoritása 27.45%-ra zsugorodott, Szepsi 72.92%-a 56.28%-ra esett. Ezek a járások elvesztették duplánc valifikált kisebbségüket.

A többi járásokban is ijesztően esett a magyarság. Sok helyen 15—20%-kal tíz év alatt. Mit jelentett ez? Ha nem jön a felszabadítás, 50 éven belül Szlovenszón hivatalosan nincs többé magyarság. A »Slovenska Liga« nyíltan hirdette, hogy pár éven belül Szlovenszón nincs magyar probléma. Tűzzel-vassal folyt az úgynevezett »visszaszlovákosítás«. Az állam nehéz milliókat áldozott erre a célra. Ahol volt három telepes, oda mindjárt iskolát épített és hol ajándékokkal, hol fenyegetésekkel kényszerítették a letargiában levő szervezetlen magyarságot a szlovák iskolák látogatására. *Benes, a megszökött utolsó köztársasági elnök a magyar küldöttségnek Pozsonyban azt vágta a fejéhez: »Remélem uraim, hogy tíz év múlva már szlovákkul fogunk beszélgetni és tolmács nélkül is megértjük egymást«.*

A losonci járás magyarsága tíz év alatt 31.28 %-ról 25.83 %-ra esett vissza, jobban mondvá erre hamisították, a verebélyi járás 30.09 %-ról 25.71 %-ra, az érsekújvári 37.27 %-ról 31.60 %-ra, a galántai 85.32 %-ról 61.97 %-ra, a dunaszerdahelyi 94.01 %-ról 88.20 %-ra, a somorjai 87.36 %-ról 76.93 %-ra, az ógyallai 84.96 %-ról 70.13 %-ra, a komáromi 92.69 %-ról 82.93 %-ra, a párkányi 93.84 %-ról 81.55 %-ra, az ipolysági 78.14 %-ról 71.75 %-ra, a nagykaposi 57.83 %-ról 55.72 %-ra, a rozsnyói 46.83 %-ról 35.05 %-ra, Királyhelmece 93.08 %-ról 78.88 %-ra, Tornaija 94.97 %-ról 83.12 %-ra, és végül a feledi járás magyarságát 91.97 %-ról lenyomták 77.38 %-ra.

Az 1921-es népszámlálási adatok szerint a legmagyarabb járás a Donialjai volt 94.97 %-kal, a második a dunaszerdahelyi 94.01 % magyarsággal. Már 1931-ben a dunaszerdahelyi járás lett a legmagyarabb, de csak 88.20 %-kal, a tornajai járás volt a második a jóval kisebb 83.12 % magyarságával.

A szlovák és magyar etnikai határon fekvő Lévát mindenáron vissza akarták »szlovákosítani«. Elvakult sovinizmusokban odáig mentek, hogy egy sáros garammenti faluból csináltak já-

rási székhelyet. A lévai járásbíróóság területéről átkapcsolták a magyar falukat a zselízi bírósághoz és a lévaihoz csatolták az északra fekvő szlovák községeket. Így fosztották meg a lévai járást csaknem 40%-os magyarságától, a 66.90% leesett 27.45%-ra. Erre a nevelésügyi számra való hivatkozással szüntették meg Léván a magyar gimnáziumot és azt a megszállás ideje alatt nem voltak hajlandók semmi szín alatt visszaadni.

1931 után Pozsonyban és Kassán eltűntek a magyar nyelvű hirdetések és az utcai táblák magyar feliratai. Ha egy csallóközi ember betévedt Pozsonyba, még orientálódni sem tudott. Pozsonynak a meghamisított népszámlálási adatok szerint nem volt, Kassa pedig az 1931-ben elveszítette a 20%-os magyar kisebbségét. Pedig ha az ember Pozsonyban vagy Kassán járt az utcán, kávéházakban, üzletekben stb. csak magyarul hallott beszélni. A népszámlálási adatokra a legjobban rácafoltak a titkos választások eredményei. Pozsony, Kassa, Nyitra, Léva, Rimaszombat képviselőtestületeinek összetételei, valamint a *Prágába küldött képviselők és szenátorok száma megmutatták, hogy a magyarságnak itt milliós kádere él!*

21.

Végzetes hiba, hogy a győző a legyőzöttek nyelvet is akar adni. Az erősebb a gyengébbet nyelvileg is magához akarja láncolni.

A történelem mint mindig, itt is megismétlődik.

Az ellenreformáció kapcsán a türelmetlen Habsburgok kiadták a jelszót: Magyarországot előbb koldussá, majd katolikussá és végül németté kell tenni. Megpróbálták a Metternickek, Bachok stb. Nem sikerült! Minél jobban nyomtak, annál nagyobb volt a nemzeti ellentállás. Erősödünk!

Régi igazság, hogy a legjobb nemzetiségi politika, ha egy államban nincs nemzetiségi elnyomás, ha megadják kisebbségeiknek nyelvi és kulturális jogait, ha az állam mindent elkövet, hogy kisebbségei egyenrangú állampolgárokként, nyugodtan éljenek és jól érezzék magukat. Így azután a kisebbségek saját jószántukból beolvadnak az uralkodó nemzet testébe. Fontos az anyagi jólét és a kultúrfőlény kiépítése. A többi megy magától.

A sovinizmus nem mindég hazafiasság. Ez többet ront, mint használ és ezt az államok vezetőinek is be kell látniuk. Ez volt a bűne és végzete úgy az osztrák-magyar monarchiának, mint »századunk rosszul sikerült epizódállamának«, a csehek és szlovákok köztársaságának. Ez a »mozaik« állam szerette volna elhithetni a világgal, hogy nemzeti kisebbségei nincsenek és hogy erős nemzeti állam.

A régi Magyarország, nemzetiségi törvénye értelmében erős nemzeti állammal tartotta magát és kimondta, hogy az uralkodó nép a magyar és csak annyit ismert el, hogy a magyarokon kívül

vannak más nyelvet beszélő magyar állampolgárai is. Az összes állami hivatalokban kizárólag csak a magyar nyelvet lehetett használni és csak kivételként engedte meg a tiszta nemzetiségi vidékeken a törvényhatóságoknak és községeknek, hogy jegyzőkönyvi nyelv gyanánt a magyar, mint államnyelv mellett az illető vidék nyelvét is használhassák...

Meg vagyok róla győződve, hogy a szlovákok önálló állami életet nem élhetnek és rövidesen új barátok után fognak nézni. Erre különben a mostoha gazdasági viszonyaik is kényszeríteni fogják őket. Becsületesen elgondolt és végrehajtott nemzetiségi politikával meg lehet őket nyerni a több mint ezeréves magyar állameszmének, de szakítanunk kell a múlttal, mert az az elgondolás, hogy a — tót nem ember, a krumpli nem étel — csődöt mondott. Ha egyenjogú testvérekként hívjuk vissza őket, visszajönnek.

A nemzetiségi kérdés, szociális kérdés és azt elsősorban gazdasági téren kell megoldani úgy, ahogy a múlt század végén Darányi Ignác megkezdte Ruszinszkóban. Bart ha Miklósokra és Egén Edékre van szükségünk. Erőszakkal csak reakciót váltunk ki. A gazdaságilag talpraállított nép hálás lesz és önként beolvad a magyarságba.

A szlovákok közül csak azok gyűlölnék, akik nem ismernek bennünket. A sovinszta szellemben magyargyűlöletre nevelt fiatal intelligencia és azok a politikusok, akik a magyargyűlöletből élnek. A levitézlett csehszlovák politikusok külföldi propagandáját le kell szerelnünk. Tudományos érvekkel kell meggyőznünk a külföldet, hogy velünk Trianonban véres igazságtalanság történt. A cigánymuzsikás úri muri, a gulyás meg a paprika kevés. Ezekután a külföld véleményee a legjobb esetben is csak közömbös lehet. A cigánykultusz a magyarságnak több kárt okoz, mint hasznot és a külföldiek nagyrésze az ellenséges propagandától félrevezetve, bennünket is cigányoknak vagy a cigányokhoz hasonló keleti nációnak tart. *Tudományos felkészültséggel és külföldi propagandával meg kell győzni a világot, hogy államalkotó kultúrnép vagyunk és hogy a Dunamedence népeinek problémáit egyedül mi vagyunk hivatva megoldani.* Megmutatjuk, hogy különb nép vagyunk, mint ellenségeink, kisebbségeinket megbecsüljük és szeretjük. Hozunk számukra egy igazságos nyelvtörvényt és követendő elvként beiktatjuk a magyar Corpus Jurisba, hogy »Mindennemű erőszakos elnemzetlenítés vagy annak kísérlete büntett és tíz évig terjedhető fegyházzal büntendő«.

Ausztria—Magyarország szuverén nagyhatalom volt. Nemzetközileg sohasem kötötte le magát a kisebbségi jogok betartására. A csehszlovák köztársaság azonban keleti Svájcnak készült. A világháború után azzal a feltétellel szabadították fel a cseheket, hogy államukban a nemzeti kisebbségeknek ugyan olyan jogaik lesznek, mint nekik. A Párizs-környéki szerződéseket azonban

felrúgták. Bűnük sokkal nagyobb volt, mint az osztrák-magyar monarchiáé. Cseh-Szlovákia lekopírozta az amerikai alkotmányt és nagy hangon hirdette, hogy:

»Mi csehszlovák nép, azon szándékkal, hogy a nép teljes egységét megerősítsük, a köztársaságban igazságos rendelkezéseket vezetünk be, a csehszlovák állam nyugodt fejlődését biztosítsuk, ezen állam minden polgára általános javának használjunk és a szabadság áldásait a jövő nemzedéknek biztosítsuk, nemzetgyűlésünkben 1920. február 29-én a csehszlovák köztársaság számára alkotmányt fogadtunk el, melynek szövege következők:

»Mi, a csehszlovák nép kijelentjük, hogy igyekezni fogunk ezen alkotmányt és országunk minden törvényét történelmünk szellemében, valamint az önrendelkezés jelszavában foglalt modern alapelvek szellemében végrehajtani, mert a népszövetséghez mint művelt, békeszerető, demokratikus és haladó tag akarunk társulni.«

A nép az egyedüli forrása a csehszlovák köztársaság e^hésa állami végrehajtó hatalmának. Minden hatalmat a népre ruháztak és a néptől származónak mondtak ki. Népből, néppel, népért, ez lett a jelszó, a demokrácia örökérvényű jelszava. Az állam lett a népért és nem a nép az államért. A papíron lefektetett gyönyörű elvek a valóságban üres jelszavakká váltak. A demokráciából diszkusszió lett és a kisebbségeknek csak annyi jogot adtak, amennyit azok ki tudtak verekedni maguknak.

Az első cseh köztársasági elnök írta, hogy választott nép létében nem hisz és hogy egy nemzetnek nyelvétől való megfosztását a lelketlen materializmus és politikai mechanizmus barbárságának tartja.

»Magyarok az államfordulat után« című tanulmányában ezt írja:

»Apám magyar állampolgár volt, köpcsényi születésű és így én is magyar állampolgárnak születtem. Hodoninban, Morvaország legdélibb részén jöttem ugyan a világra, de ez közel van a magyar határhoz. Gyakran pihentem a Balaton tavánál, sok kellemes órát töltöttem ott, többször átutaztam Magyarországon és a szlovák nép érdekében figyelemmel kísértem Magyarország kultúráját és politikáját és jól beszéltem magyarul. A csehszlovák köztársaság alapköve a legdemokratikusabb elvekre van letéve, mivel meggyőződésünk, hogy az állam csak akkor lehet szilárd és egységes, ha ezen az alapon áll és ezt az alapot el nem hagyja. A nemzeti kisebbségek jogait megállapította a párisi békekonferencia. Mi azonban sokkal többet akarunk adni nemzeti kisebbségeinknek, így a magyaroknak is, ennek az értékes, törekvő, becsületes és jó népnek. A csehszlovák államban nem ismerünk nyelvi vagy faji különbségeket és minden állampolgárnak azonos jogai vannak, legyen bármiféle vallása vagy anyanyelve. Nincs és nem lesz nemzetiségi elnyomás. A csehszlovák állam új államalakulat és a határain belül élő polgároknak mindenkor biztosítjuk a vagyoni- és életbiztonságot. Politikai és polgári jogaik fölött éberem őröködünk. Nemcsak

megértem a magyarokat, hanem együtt is érzek velük. Teljesen érthető, hogy fáj — igen, ismétlem, megértem, hogy fáj nekik, hogy történelmi nevezetességű ezeréves hazájuk összeomlott.«

»Mindenkinek jó barátja vagyok, aki köztársaságunkkal szemben lojális. Jól ismerem a szlovenszkói és ruszinszkói magyarok kulturális jelentőségét és mondhatom, hogy saját kultúrájuk kiépítésében államunkban semmi akadályt nem fognak találni. Kölcsönös bizalom szükségese és a magyaroknak már most meg kell békélniök azzal, hogy ennek az államnak teljesjogú polgáraivá lettek. Nem állítom, hogy nálunk nem akadnak hibák, de bátran kijelenthetem, hogy egész Európában nehéz olyan államot találni, melyben konszolidáltabb viszonyok volnának, mint nálunk vannak ...«

Nincs szándékomban kétségbe vonni az első csehszlovák köztársasági elnök szavait. Talán ő komolyan akarta a nemzetiségekkel való békés együttélést. Katona-ügyemben voltam nála audencián Kistapolcsányban. Velem atyai hangon beszélt és beismerte, hogy igazságtalanságok történnek. Sajnálta, hogy nem kaptam rehabilitációt és szinte bocsánatkérően jegyezte meg, hogy ő nem is olyan nagy úr, mint ahogy elképzelik és a szakminiszterek kontraszignálása nélkül semmit sem tehet. Tanácsot adott, hogy miképen bírhatom rá a hadügyminisztert rideg álláspontjának megváltoztatására. Jó negyedóráig beszélgett velem mindenféléről és amikor elkészöntem, magyarul mondta: »Isten áldja«.

Amikor a hadügyminiszter helyett a besztercebányai prokurátor ellenjegyezte katonai büntetésem törlése iránt beadott kérvényemet, a köztársasági elnöki iroda soronkívül táviratilag kiértésített, hogy az elnök élt a kegyelmi jogával.

A humanista Masarykon kívül akadtak többen is a csehek közül, akik keresték a kisebbségekkel a megértést és komolyan akarták, hogy a nemzetiségek a köztársaság területén otthonosan érezzék magukat. De hiábavaló volt a Prágában élő humánus gondolkozású teoretikusok minden jóindulata, a vidéki basák korlátolt sovinizmusukban a legnagyobb gyűlölettel intézték el a hozzájuk kerülő kisebbségi emberek ügyeit. Ezeknél a piti-fasiszta »Napoleonoknál« nem létezett demokrácia, szocializmus, csak az ő korlátolt, mindenkit elcsehesíteni akaró beteges vágyuk és az alkotmányban lefektetett demokratikus elveket, kisebbségi jogokat a legnagyobb lelki nyugalommal rúgták fel. Butaságukban megfélemedeztek arról, hogy ezzel a viselkedésükkel megutáltatják magukat és megássák a demokrácia sírját. Eleven irredenta agitátorok voltak, akik kiölték a kisebbségi ember lelkéből az aktivizmus gondolatát és a leglojálisabb állampolgárokból is csak ellenségeket neveltek.

Prága 500 kilométernyire volt tőlünk és a csehszlovák közvélemény nagyon keveset tudott rólunk. Tudta, hogy van egy-két képviselőnk, akik a parlamentben egy nekik érthetetlen nyelven állandóan ellenzékieskednek. Azt, hogy mit csinál a nép, mit csi-

nál az ifjúság, nem tudták. Talán nem is érdekelte őket. Nem volt kiépítve a magyar—csehkultúrkapcsolat. A kultúrközeledést egyik részről sem próbálták komolyan és így a húszévi együttélés ellenére is idegenek maradtunk. Mostoha gyerekek voltunk. A mostohánk nem törődött velünk. Az öregekre nem támaszkodhattunk, ezek egészen elvesztették lábuk alatt a talajt. Nékik csak Budapesttel voltak kiépítve a kapcsolataik és ezek megszűntek. A mostohagyerek szívósságával nekünk idegen, sokszor ellenséges talajon kellett gyökeret eresztenünk. Rájöttünk, hogy ha el akarunk helyezkedni, nyelveket kell tanulnunk. Tanultunk és megismertük a három szlovenszkoí nyelvet. Rájöttünk, hogy igaza van annak a közmondásnak: Ahány nyelvet beszélsz, annyi embernek számíatsz. Mi három embernek számítottunk és három ember helyett dolgoztunk. Ez nem jelentette azt, hogy nem voltunk jó magyarok és nem ragaszkodtunk anyanyelvünkhöz, de okvetlenül jelentette azt, hogy látóköreink kiszélesedett és nem hirdettük, hogy Extra Hungariam non est vita. Nekünk élni kellett az otthon is idegen országban. Megismertük más népek kultúráját, művészetét, napi életét, nyelvét. Más világnézetekkel ismerkedtünk meg. Új embereket, új teóriákat, új ideákat.

Eltanultuk a szocializmust, a demokráciát és megismertük az igazi, más népeket nem gyűlölő nacionalizmust. Átestünk a szocializmus és demokrácia tisztítótűzén és kikötöttünk a szociális, nemzeti, keresztény világnézetnél. Eltanultuk a csehektől a demokratikus elveket, a germánoktól a nacionalizmust. Azt a nacionalizmust, mely nem ismer osztályellentéteket. Nem szalmaláng sovinizmus.

22.

A prágai humanista gondolkozású teoretikusokra gyalázatosan rációfolt az élei. A nyelvtörvényt felrúgták minden vonalon, még a bíróságokon is. A közigazgatásról nem is beszélek. Ez tisztára cseh és szlovák kezekben volt.

A nyelvtörvény betartása egyenesen bűnnek számított, felrúgása pedig érdemet. A hivatalnokosztály, beleértve sajnos kevés kivétellel a magyarokat is, — ez a legszervezetlenebb része a társadalomnak, — mondanom sem kell, inkább az érdemszerzés útját választotta.

Mint bíró, állandóan a legmagyarabb járásbíróságokon és törvényszékeken dolgoztam és a nyelvtörvény betartását illetőleg a legszomorúbb tapasztalataim vannak. A »Prágai Magyar Hírlap« egy időben állandó rovatot vezetett a nyelvtörvényi sérelmekről és ebbe a rovatba fokozatosan belekerültek az összes hivatalok és bíróságok,

1937-ben büntetőjárásbíró voltam a komáromi járásbíróságon. A bíróság folyosóján megállított S. főtanácsos és jóindulat-

ból figyelmeztetett, hogy a törvényszék elnöke H. feni rám a fogát, mert az egész törvényszék területéről én küldök fel egyedül magyar nyelven kidolgozott ítéleteket.

— Köszönöm táblabíró uram a figyelmeztetést, de én ezentúl is magyar ítéleteket fogok hozni. Ez nem csak jogom, hanem egyenesen kötelességem. A sovíniszta törvényszéki elnöktől pedig nem félek.

A figyelmeztetés után pár napra visszkapok két ügyet a törvényszéktől azzal az elnöki átirattal, hogy három napon belül nyilatkozzam, miért dolgoztam ki az ítéleteket csak magyar nyelven és utasítanak, hogy az ítéleteket újból dolgozzam ki az állam nyelvén. Megnézem a két büntető ügyet. Mind a kettőben a vádlottak nemzetisége és anyanyelve magyar volt. Az egyik becsületsértési ügy volt, a másik pedig könnyű testisértés. Röviden elmondom. Dr. A. komáromi ügyvédről dr. B. ugyancsak komáromi fiskális azt állította egyik előkészítő iratában., hogy minden jogi tudás nélkül iparszerűleg űzi mesterségét. Dr. A. becsületének megreperálása végett bírósághoz fordult. Dr. B. a megsértett dr. A.-nak nem akart elégtételt adni. Még a főtárgyalásra sem jött el. Úgy a főmagánvádló, mint a vádlott magyar anyanyelvűek voltak, komáromi őslakosok. Természetesen magyarul jegyzőkönyveztettem és magyar nyelven dolgoztam ki az ítéletet. Ha jól emlékszem. 500 Kc-ra büntettem meg dr. B. ügyvédet a dr. A. ellen elkövetett becsületsértésért. A büntetés végrehajtását egy évi próbaidőre felfüggesztettem azzal, hogy a próbaidőn belül a vádlott dr. B. a sértett dr. A.-tól bocsánatot kér, Ez a feltétel nem tetszett dr. B. vádlottnak és az ítéletet megfellebbezte. Így került az ügy a törvényszékhez. Az ítéletet egyébként a fellebbezési tanács megerősítette.

A másik ügy. T. D. nyugalmazott fegyőr megverte a feleségét. Az asszony könnyű testi sértésért vádat emelt és azt indítványozta, hogy verjem meg a férjét úgy, ahogy az őt helybenhagyta. Ezt a furcsa kívánságot nem teljesíthettem. A jegyzőkönyvet és a rövid ítéleti feljegyzést magyar nyelven készítettem el, tekintve, hogy a vádlott ebben az esetben is magyar anyanyelvű volt. Hisz azért nyugdíjazták, mert nem bírta az államnyelvet és nem akart szlovák vidékre menni nyelvet tanulni.

Felmentem a törvényszéki elnökhöz azzal, hogy itt valami tévedésről lehet szó, mivel mindkét ügyben a vádlottak magyar anyanyelvűek és jogom volt úgy a jegyzőkönyveket, mint az ítéleteket csupán magyar nyelven kidolgozni.

— Téved, kolléga úr! Maga úgy látszik, nem ismeri a nyelvtörvényt. Az egyik vádlott ügyvéd, a másik pedig volt állami alkalmazott. Ezeknél feltételezhető, hogy ismerik az államnyelvet és nekem jelenteni kell az esetet az ügyvédi kamaránál, a fegyházór ügyét pedig az igazságügyminisztériumban. Oda nem küldhetek, már kulantériából sem, csak magyar nyelven kidolgozott ítéleteket.

— Elnök úr, ezt a szót, hogy kulantéria, sem a nyelvtörvény, sem a nyelvrendelet nem ismeri, — válaszoltam.

— Hát akkor dolgozza ki az ítéleteket két nyelven, ha már mindenáron magyarul is akar dolgozni, — folytatta most már meglehetősen türelmetlenül.

Mit csinálhattam? Kidolgoztam úgy a nyugalmazott fegyőr, mint az ügyvéd büntető ügyét még egyszer, szlovák nyelven.

Érdekes, hogy ugyanez a törvényszéki elnök nagyszombati járásbíró korában nem akart szlovák nyelvű ítéleteket hozni. Mint törvényszéki elnök pedig magyarul felejtett el és mindenütt szlovákul beszélt. Külön teóriái voltak a nyelvtörvény megnyirbálására, Kimondotta, hogy a törvényszékre, mint fellebbezési bíróságra nem vonatkozik a nyelvtörvény. Nem engedélyezte a magyar nyelvű jegyzőkönyvvezetést és a magyar nyelven kidolgozott ítéleteket. Leírt a járásbíróságokra, hogy a perenkívüli eljárásokban csak szlovák jegyzőkönyveket és végzéseket szabad hozni.

Terrorizálta a feleket és az ügyvédeket, ha magyarul mertek beszélni. Egy komáromi hentesmesterre rámordult, mikor magyarul adta le szakértői véleményét:

— Majd gondoskodom, hogy a katonaságnak többé ne szállíthasson húst.

Ilyen zsánerű emberek garázdálkodtak a vidéken. Ezek ásták meg a demokrácia sírját.

A cseh megszállás utolsó éveiben a legmagyarabb törvényszék területén csak ketten hoztunk magyar ítéleteket és végzéseket.

23.

Valahol olvastam, hogy a városi ember olyan, mint a prostituált. Pénzért mindenre kapható. Csak evvel tudom megmagyarázni, hogy magyar nemzetiségű emberek, jegyzők, tanítók, sőt az államtól független szabad foglalkozást űző kereskedők és iparosok közül is sokan, nem merték magyarul beszélni, beléptek a legsovénabb csehszlovák célokat szolgáló egyesületekbe. — »Sokol«, »Slovenská Liga«, stb. — Nehéz ezreseket áldoztak csehszlovák nemzeti célokra és állami ünnepeken beszédeket tartottak. A keresztények ezen a téren sem voltak különbek, mint a zsidók.

Sajnos, a magyar nemzetiségű bírák sem tartoztak a kivételek közé, pedig nekünk úgy-ahogy biztosítva volt a függetlenségünk. Még a magyar bírák sem tartották be a nyelvtörvényt, pedig betarthatták volna, de túlzott opportunizmusból vagy talán stréberségből inkább az államnyelven dolgoztak.

Pirult az arcom, mikor egy csallóközi származású, nemesi ősökkel rendelkező bírókollégámat egy cseh nemzetiségű miniszteri biztos figyelmeztette, hogy tartsa be a nyelvtörvényt és dolgozzon magyarul. De nem használt még a figyelmeztetés

sem, csak tovább is szlovák nyelven dolgozott. Bitang szlováksággal megírt ítéleteit a lipótvári fegyintézetben, dr. Tuka Béla, jelenlegi szlovák miniszter javítgatta. A kézzel megírt ítéleteket Lipótvárra küldték legépeltetni. Ebben a leíró osztályban dolgozott Tuka Béla dr. — akit 1928-ban hazaárulásért 15 évi fegyházra ítélték — és nem tudta nézni a bíró grammatikai szarvashibáit. Jelt csinált a kijavított résznél és a lap margójára megjegyezte: »opravil Tuka« — javította Tuka.

Másik nagyratörő barátunkat a felszabadítás előtt pár nappal figyelmeztette a sovinszta szlovák törvényszéki elnök, hogy most már magyarul is kell dolgozni.

A harmadik jubileumi jelvényeket árult. A negyedik magyar üdvözlésre szlovákul válaszolt. Az ötödik cseh helyesírás szerint írta jó magyar nevét. A hatodik... Minek folytassam? Tudjuk...

De az dobjon rájuk követ, aki közülünk nem bűnös. Végeredményben jó magyarok voltak, csak félték. Szolgálnak ők becsülettel akárkinek. Ez a foglalkozásuk. Nincs semmi értelme a tetemrehívásnak. Mit mondott a legnagyobb magyar. — Olyan kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosoknak is meg kell bocsátanunk.

Nemcsak a bírói kar, hanem tisztelet és becsület a kivételnek, a többi hivatalnok is opportunistá volt a cseh megszállás alatt. Félték mindenkitől, féltették azt az odavetett koncot, ami már a cseheknek nem kellett. Opportunista volt a városi elem, magyarnak csak a falu maradt meg.

Igazán gerincesen csak a fehérre meszelt parasztházak, a düledező nemesi kúriák és falusi paplakok keménykötésű lakói viselkedtek. A falu sohasem ünnepelte meg az elnyomók állami ünnepeit, falusi házakra nem került volna sohasem a kék, fehér, piros zászló.

A várkonyi plébános, dr. Varjú József a cseh felszabadulás ünnepén, október 28-án minden évben gyászmisét celebrált. Minden évben perbefogták, de a tárgyalásokon egy várkonyi néni igazolta, Hogy a megboldogult férje üdvéért mondatott gyászmisét. A falut évről-évre büntették, mert az államünnepeken nem tartotta be a kötelező munkaszünetet. A magyar gazdák ezeken a napokon szántottak, vetettek, trágyát hordtak a határba, mint a többi szürke hétköznapiakon. Az ő ünnepük továbbra is augusztus 20-ika, Szent István királyunk évfordulója volt. Jöttek a tömeges feljelentések.

Letagadhatatlan, hogy a katolikus papságnak nagy érdemei vannak, hogy a húszéves cseh megszállás alatt a felvidéki magyarság megmaradt magyarnak. Igaz, hogy az ő helyzetük könnyebb volt, mint más felekezetek papjainak. Anyagilag jobban álltak és ha baj volt, mögöttük volt Róma. De itt sem lehet általánosítani. *Az ékeli református tiszteletes, Tuba Károly sem imádkozott a republikáért, mint a többi pásztor. A hűségesküt a cseh államra nem tette le, állami ünnepeken istentiszteletet*

nem tartott. Többször letartóztatták és állandóan üldözték, sajnos, nemcsak a politikai hatóságok. Érthetetlen, hogy ez a gerinces prédikátor a haláláig fel volt függesztve az állásától. Sokat szenvedett szíve a felszabadítás hetedik hónapjában felmondta a szolgálatot. Az örök és igazságos bíró biztosan rehabilitálja.

Még egy nagy hiba volt, a fiatal generációt nem engedték szóhoz jutni, csak a megszállás utolsó éveiben.

A szudétánémetek ügyesebbek voltak. Politikusaik kifelé adták a lojális állampolgárt. Heinlein még állami támogatást is kapott, amikor indult, befelé pedig kiépítették hatalmas, átütőerejű szervezeteiket. Ezt a belső megszerveződést a magyarság későn kezdte. Csak amikor Jaross Andor és gróf Esterházy János vették át a vezetést.

A felszabadítást a németek nélkül nehezen tudtuk volna kiverekedni.

Igaz, hogy a szudétánémetek mögött állott a közel nyolcvan milliós Német-Birodalom, és Magyarország agyonsanyargatott, kifosztott, alig 9 milliós kis állam, tele gondokkal és adóssággal, nem tudta eléggé támogatni a revíziós törekvéseket. A felvidéki magyarságból hiányzott a mindent legyőzni akaró rajongás, egy szebb és boldogabb jövő iránt. Nagy volt az elnyomás és a csehszlovák fölény. Nem hittük, hogy valaha is megváltozik a sorsunk. Reménytelen helyzetünkre az anyaország sem küldhetett biztató fénysugarat.

A németek önértetek és bátrak voltak. A csehek, államuk megalakulásától kezdve félték a németektől. A magyarokat úgy általánosságban veszélyteleneknek tartották.

Csapek Károly a csehek legnagyobb írója a »Fehér Kőr«-ban már évekkel ezelőtt megérezte a germán veszedelmet. Tévedett szövetségeseinek segítségével és abban, hogy Csehszlovákia — amint elbizakodottságukban hitték — feltartóztatja a német hadsereg motorizált divízióit, amíg szövetségesei segítségére jönnek,

A papírmásé Maginot-vonalukat Hitler elfújta volna. De nem került rá sor, mert olyan ellenség nincs, akinek a csehek meg ne adnák magukat.

A szudétánémetek kitartó munkája és nacionalizmusa meghozta gyümölcsét.

A páris-környéki békekonferenciákon megerőszakolt népek húszéves dermedtségükből magukhoz tértek. Anglia hogy megmentse gyarmatait, odadobta Csehszlovákiát. Ezzel egy időre megmentette Európát a háborútól. Hiába igyekeztek minden vonalon csehesíteni. A gerinc nem hajlott.

A libereci törvényszékhez kineveztek egy cseh nemzetiségű elnököt, egy sovinsztát, azzal a titkos ukázzal, hogy tegyen meg mindent, hogy a libereci bíróságot elcsehesítsék. Ennek a cseh elnöknek az volt az első dolga, hogy összehívta a bírói és a hivatalnoki kart és megtiltotta a német szó használatát még az intern érintkezésben is.

A dolognak elterjedt a híre a német városban. Megkezdődött a bojkott. A cseh nemzetiségű és a németül nem tudó törvényszéki elnök nem kapott lakást, az éttermekben és kávéházakban nem szolgálták ki. Amíg Liberecből meg nem szökött, a hivatali szobájában a díványon aludt és lengyel kolbászt ebédelt, amit a szolga hordott neki. A csehek még egy ideig kísérleteztek, de a végén kénytelenek voltak a libereci törvényszékhez német nemzetiségű elnököt kinevezni.

Ugyanez az eset megtörtént Komáromban is. A színmagyar Komáromba szlovák törvényszéki elnököt küldtek, ugyanazzal a titkos paranccsal. Ennek az elnöknek is az volt az első intézkedése, hogy a komáromi törvényszéknél megtiltotta a magyar szó használatát. Ez a basa itt maradt egészen a felszabadulásig és a kisebbségi magyarság semmit sem tett, hogy ezt a sovínisztát a városból kiűzzék.

1937. őszén a komáromi Jókai szobor leleplezésénél az ünnepi szónok Hodzsa Milán aktív csehszlovák miniszterelnök volt. Komárom város határánál a városi küldöttség »ékes szlovák beszéddel« fogadta a miniszterelnököt. A küldöttség tagjai csupa »magyar urak« szlovákul beszéltek, jobban mondva dadogtak a miniszterelnökkel. Hodzsa magyarul válaszolt. A »magyar urak« csak tovább szlovákul erőlködtek. Erre Hodzsa rájuk szólt:

— De uraim, beszéljenek velem magyarul, úgy jobban megértjük egymást. Egy kimondottan magyar városba jöttem a nagy magyar mesemondó szobrának leleplezésére.

Hodzsa Milán az egész ünnepség alatt egy szót sem beszélt szlovákul. A tökéletes magyarsággal elmondott ünnepi beszéd után, volt képviselőtársával, Hegedűs Lóránttal, a költőkirály unokaöccsével tárgyalt. Magyar ünnepségre jött és mindvégig magyarul beszélt.

A szudétanémeteket biztosan nem kellett figyelmeztetni, hogy anyanyelvüket használják.

24.

Szüllő Géza évekkal ezelőtt egy lévai népgyűlésen megjósolta, hogy a Csehszlovák »republika« (így mondta latinosan) nem állhat fenn, mert születési hibában szenved. Nagyon nagyra született. A gyerek a normális 3—5 kg. helyett 15 kilós lett.

Ez a beteg bajuszos csecsemő, ez a csodagyerek állandóan megalomániában szenvedett. *Több generálisa volt, mint a régi Osztrák-magyar monarchiának, többet költött fegyverkezésre, mint bármelyik nagyhatalom.*

A bajuszos kiséger megrészegült és beakarta kapni a macskát. De 1938-ban gyorssorvadást kapott és pár hónapon belül kiszenvedett.

A betegség szimptomáit már látni lehetett a tavaszi mozgósításnál, az augusztusi lévai szabadtéri játékoknál, a buda-

pesti eucharisztikus kongresszusán és végül az utolsó cseh-szlovák községi választásokon.

Az egész 1938-as évben mintha a levegő magas feszültségű árammal lett volna telítve. Tudtuk, hogy nagy események előestéjén állunk. Csend volt, viharelőtti nyomasztó csend.

Napokon át a rádió előtt ültünk és töltött revolverrel a fejünk alatt aludtunk.

Hitler és Mussolini beszédei alatt kiürültek az utcák. Mindenki hazaszaladt és amikor Imrédy miniszterelnök bemondotta a belvederi döntés eredményét, sírva borultunk egymás nyakába. Jött a leszerelés. A magyar honvédség diadalmas bevonulása. Felejthetetlen napok ...

Az 1938-as év ronggyá tépte a páriszkörnyéki békeszerződéseket. A csaláson és erőszakon felépülő rendszernek el kellett tűnni. Ennek az évnek a nyarán adtak volna már a kisebbségeknek jogokat, de a történelem szekerét nem lehetett már megállítani. Benes a huszadik század legügyesebb politikai mixere elveszítette a játszmát. Túlfeszítette a húrokat.

Visszakerültünk az anyaországhoz. Nagy lelkimegnyugvás töltötte el a húszéves cseh megszállás után felszabadult szlovákiai magyarság milliós tömegét. Szívből örültünk és lelkesedtünk. Szerettünk volna rég nem látott édesanyánk szerető keblére; könnyezve borulni, de édesanyánk bennünket, hazatérő fiait nem tud vagy nem akar megérteni. A viszontlátás örömeit csakhamar megzavarta a kölcsönös bizalmatlanság. Mi ez? Csak nem félünk egymástól? Igaz, hogy húsz éve nem láttuk egymást és húsz év nagy idő az ember életében. A nemzet életében talán csak egy pillanat, de ezzel a pillanattal is számolni kell. Mi, akik a nagy világegést követő forradalom idején léptünk ki az életbe azóta kopaszodó férfiak lettünk. A nekünk idegen környezetben sokat túrtunk és még többet tanultunk. A védekezésben valahogy egymásra találtunk, a közös nyomorúság testvérré tett bennünket, kifinomult az agyunk, és valahogy európeé-
rebbek lettünk. Leráztuk magunkról a salakot, gögöt és durvaságot. Nálunk nincs cím és rangkórság, bennünket a kisebbségi élet a szó legnemesebb értelmében véve szociálisan gondolkozóvá és a népi demokrácia hívévé tett... Meghúzódnak egy sarokasztalnál és csendben diskurálunk.

Tervezzük a jövőt, a szebb és boldogabb magyar jövőndőt...

A nagy francia forradalom hullámai csak 1848-ban érkeztek hozzánk. A szabadság, egyenlőség és testvériség magasztos elveiért megívta ugyan a magyarság is a maga szabadságharcát, de fes a szent harc elbukott a cári seregek beavatkozása miatt.

A szociális vívmányokból mi maradt? Az aradi tizenhárom, Kufstein és az emigráció. Széchenyi döblingi magányában megőrült, a szabadságharc vezérének Kossuth Lajost az osztrák szoldateszka in. contumaciam halálra ítélte. Utána jött a reakciós Bach-korszak, cseh financaival és pandúrjaival.

A 67-es kiegyezés a szociális problémákkal nem törődött. A kiegyezést követő liberális korszak a nemzetközi zsidó nagytőkének kedvezett és a Kiss Jánosok és a Nagy Pálok legfeljebb téglát hordhattak és meszet keverhettek az épülő magyar metropoliszban.

Jött a szerencsétlen világháború. Idegen eszmékért vágóhídra vitték a magyarság millióit. A nagy világégés után újból ki akartunk szabadulni a feudalista járomból, de az őszirózsás forradalom a gyalázatos emlékezetű kommünbe fulladt. Az extravagáns »világmegváltók« után jöttek az ezerholdasok. Minden akció reakciót szül és minden reakció visszaesést jelent. A nyugati életszemlélet és életnívóhoz való közeledés helyett maradt minden a régiben. Nem akartak, vagy nem tudtak előremenni és elzárkóztak minden komolyabb szociális fejlődés elől...

Mi komolyan hisszük és valljuk, hogy ebben az országban csak az élhet, aki dolgozik, de aki dolgozik, annak biztosítani kell a megélhetési. Sok mindent nem tudunk megérteni. Talán bennünk van a hiba!...

A különböző kartelloknak és trösztöknek nem az a hivatásuk, hogy tönkrenyomítsák az ország dolgozó millióit.

Nemzetgazdászaink és pénzügyi szakembereinkre hárul a feladat, hogy egészséges gazdasági életet teremtsenek és letörjék a drágaságot...

Mi akik a Dunamedence északi részén éltünk, akiket most szerencsétlen politikai terminológiával »felvidékieknek« neveznek, úgy kulturális, mint gazdasági szempontból mindég előbbre voltunk, mint az ország többi lakossága. Mi voltunk az igazi Nyugat-Magyarország. Földrajzi fekvésünknel fogva keveredtünk a nyugati népekkel. Átvettük a kereszténységet és ezzel biztosítottuk a magyarság létjogosultságát a Dunamedencében. Iparra, kereskedelemre, földművelésre a felsőmagyarországi népek tanították meg az ország többi lakosságát. A felvidéki ember több nyelvet beszél és fürgébb észjárású, mint az Alföld zsiros aranyparasztja. A felvidéki embert a mostohább éghajlat, a nehezebb megélhetési mód leleményesebbé tette. Sokat kellett tanulnia és szenvednie, hogy a hegyek között is megéljen.

A Felvidékről indult ki minden magyar szabadságmozgalom, a felvidéki városok fellegvái voltak minden szabad eszmének. A tanyai élet helyett a városi kultúréletet a Felvidék vezette be a maga bányavárosaiiban és a bánya városok kultúrája és céhszerei voltak az iránytadó példák.

A polgári iparosodás a Felvidékről indult ki.

A »Felvidék« adta a magyarság legnagyobb embereit.

A Széchényi, Apponyi, Andrássy és Eszterházy családok ősi fészkei Felsőmagyarországon vannak.

»Felvidéki« volt Kossuth Lajos, a legnagyobb magyar politikus, Baross Gábor a nagy vas út miniszter, Werbőczy István a Tripartitum szerzője. A mienk volt Madách Imre, Mikszáth

Kálmán, Munkácsy Mihály, Fáy András, Feszthy Árpád, Reviczky Gyula, Bottka Tivadar és ha Komáromot is »felvidéknek« számítják, miénk a legnagyobb mesemondó Jókai Mór, valamint Lehár Ferenc a legnagyobb magyar muzsikus.

A nagy papok közül miénk Prohászka Ottokár, Káldy György, Csernoch János és a jelenlegi hercegprimás, Serédi Jusztinián. Folytathatnám a névsort.

Felsőmagyarországon vívták meg dicső csatáikat Rákóczi, Bocskay és Thököly hadai, A kassai dómban alussza örök álmát a nagy fejedelem II. Rákóczi Ferenc.

A százötvenévig tartó török hódoltság alatt a mi városainkban és végvárainkban kultúrélet volt és a táj Balassa Bálint vitézi énekeitől zengett. A sors csapásai Észak- és Nyugat-Magyarországot sohasem sújtották olyan tragikusan, mint Magyarország többi részét. Mi a Kelet-Nyugati országút szélén megerősített várainkban úgy-ahogy kibőjtöltük a nehéz esztendőket, Bennünket a tatár és török hordák nem pusztíthattak. Fejlődhattunk. A nagy világégés után minket szakítottak el az anyaországtól, de ez a húszéves magunkramaradásunk összebbkulcsolt bennünket, közelebb kerültünk Nyugathoz: *elsajátítottuk a szélesebblátókörű, szociális világnézetet.*

Mi nem akarunk szeparatizmust, de úgy érezzük, hogy ez a »felvidéki szellem« vezetheti ki az egész országot a mai káoszából. Tudjuk, hogy súlyosak a problémák, de mi tudunk túrni és harcolni.

Középeurópa Kánaánja vagyunk és itt nélkülöző magyar embernek nem szabad lenni.

Be kell látnia az összmagyarság vezető embereinek, hogy a nemzet elsőrendű érdeke, hogy »viharsarkai« ne legyenek.

Mi felvidékiek inkább bízunk a paraszti őserő egészséges és elpusztíthatatlan *vitalitásában*, mint a generációs, úgyszólván lehetne mondani: degenerációs elmélet csodavárásában. Mi a népből jöttünk, vele és érte akarunk dolgozni.

A »Felvidék« termelte ki Jaross Andort, aki az országházban meg merte mondani, hogy erre mifelénk a kormány tagfait egyszerűen csak miniszter úrnak hívják és kikérte magának, hogy őt kegyelmes úrnak titulálják.

Ez az igazán emberi megnyilatkozás a felvidéki szellemnek az anyaországban is nagyon sok lelkes hívet szerzett...

Anyaországi Testvéreim!

Higgyétek el, hogy a mi húszéves mély gyászt viselt lelkünk ugyanazzal a rajongó szeretettel ragaszkodik ehhez a sokat szenvedett országhoz, mint Ti.

Szeretjük ennek az országnak minden talpalatnyi rögét és mindannyian százszor inkább választjuk a becsületos halált, mint még egy — bármilyen — idegen elnyomást.

III.

Két törvényre szeretném felhívni a közvélemény figyelmét. Az egyik a feltételes elítélésről és a szabadonbocsátásról a másik pedig az elítélés törléséről szól.

A feltételes elítélés a Btk.-ban nagyon hiányos, a rehabilitáció pedig teljesen hiányzik a magyar Corpus Jurisból. Mindkét törvényt némi módosítással át lehetne ültetni a magyar jogba, annál is inkább, mivel a rehabilitációs törvény hazai földön, a pozsonyi egyetemen született meg. Nem tudok elég hálás lenni a véletlennek, hogy 1939 július 14-én a megszokott Felvidéki Magyar Hírlap helyett az Új Magyarorságot vettem meg, ahol Finkey Ferenc koronaügyész vezércikkben foglalkozik a rehabilitáció törvénybeiktatásával és így abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a legnagyobb magyar kriminalista érveit vonulathatom fel a nagyfontosságú probléma szolgálatában. Előbb azonban szükségesnek tartom lehozni ezt a két törvényt, úgy, ahogy a volt csehszlovák törvények és rendeletek gyűjteményében megjelent.

Nem jogász olvasóimtól egyúttal bocsánatot kérek, hogy száraz paragrafusokat citálok. Ha unalmas, átlapozhatják.

Az ügy érdeke kívánja a teljes szöveget:

2.

562. számú törvény.**A feltételes elítélésről és a feltételes szabadonbocsátásról.**

(Kelt 1919. okt. 17-én. Kihirdetett 1919. okt. 27-én.)

1. §.

I. Feltételes elítélés.

(1) A bíróság a pénzbüntetés vagy az egy év tartamát meg nem haladó szabadságvesztési büntetés végrehajtását elhalasztja, ha jelentős okokból arra következtet, hogy az elítélt rendes életet fog folytatni és hogy ezért a büntetés végrehajtása nem szükséges. Az egy évi tartamba a pótbüntetés is beszámíttatik, mely valamely pénzben kiszabott mellék-büntetés behajthatatlansága esetére kimondatott.

(2) Ha az ekként feltételesen elítélt egyén a próbaidőt kiállja, akkor úgy vétetik, hogy nem ítéltetett el.

2. §.

(1) Ki van zárva a feltételes elítélés, ha a vádlott valamely büntetés miatt három hónapnál hosszabb időre, vagy egyáltalán valamely alacsony és becsutelen indokból elkövetett tett miatt már előbb elítélte.

(2) Ezen korlátozás nem érvényes, ha az új büntetendő cselekmény elkövetése napjáig kihágásoknál és vétségeknél öt év, büntetéseknél tíz év telt el azon naptól számítva, melyen a büntetés kitöltött, melyen a büntetés jogerősen elengedte, melyen a 'büntetéskitöltés elévült, vagy amelyen a jelen törvény szerint kimondott, hogy a feltételesen elítélte a próbaidőt kiáltotta.

3. §.

(1) A próbaidő azon nappal kezdődik, melyen az elhalasztást engedélyező végzés jogerőre emelkedte. Ha pénzbüntetésről vagy hat hónapig terjedhető szabadságvesztési büntetésről van szó, a próbaidő egytől három évig, ha pedig nagyobb büntetésről van szó, akkor kettőtől öt évig terjed.

(2) Ha a szabadságvesztési büntetés mellett a pénzbüntetés is kimondott, akkor a próbaidő terjedelmére a főbüntetésnek és a pénzbüntetés behajthatatlansága esetére megállapított pótbüntetésnek összege mérvadó.

4. §.

A bíróság a feltételesen elítélte a próbaidőre védfelügyelet alá helyezte és a tartózkodási helye és életmódja tekintetében korlátozásoknak vetheti alá. Rendszerint kötelességévé teendő az is, hogy tőle telhetőleg az okozott kárt megtérítse és elégtételt adjon.

5. §.

(1) A büntetés elhalasztásával a mellékbüntetések, a biztosítási rendszabályok és a jogkövetkezmények is el vannak halasztva, melyeket a büntetőtörvény vagy az ítélet az elítéléssel összeköt. A büntető-eljárás költségeinek megtérítésére és a magánjogi igényekre vonatkozó határozat az elhalasztás által nem érintetik.

(2) Valamely dolog elkobzásáról szóló ítélet végrehajtását a bíróság csupán akkor halasztja el, ha köztekintetek vagy fontos magántekintetek emiek ellene nem szólnak.

6. §.

A bíróság a büntetés végrehajtását elrendelni tartozik:

1. ha utólag kiderül, hogy a halasztás a 2. § szerint nem lett volna engedélyezendő,
2. ha az elítélte a próbaidőben mértéktelen ivásnak vagy játéknak, henyélő vagy erkölcsutelen életnek adta magát,
3. ha megintés dacára fontos % pontokban a reá rótt korlátozások ellenére cselekszik, vagy a kártérítés vagy elégtétel adását alaptalanul megtagadja,

4. ha oly büntett miatt ítéltetett el, melyet azon ítélet meghozatala után követett el, melynek elhalasztásáról szó van. Ha valamely büntett miatt csak feltételesen vagy csupán valamely vétség vagy kihágás miatt ítéltetett el, akkor a bíróság a cselekmény természete, valamint az egyéb körülmények szerint állapítja meg, vajjon az elhalasztott büntetés végrehajtható-e. Mindazonáltal egy összbüntetést a magyar büntetőtörvény 98. §-a szerint megállapítani nem szabad. Ha a vétkes valamely ezen ítélet előtt elkövetett cselekményért ítéltetett el, akkor a később ítélező bíróság vagy a magyar büntetőperrendtartás 518. §-ában nevezett bíróság az 1. és 2. § korlátai között dönt afelett, vajjon mindkét büntetés végrehajtható-e, vagy az utólag megállapított büntetés is, vagy a magyar büntetőperrendtartás 517. §-a szerint megállapítandó összbüntetés feltételesen elhalasztható-e. Ezen esetben a későbbi elítéléskor vagy az összbüntetés megállapításakor kitűzött próbaidő az első elítélésre is érvényes. Ha a későbbi ítéletet valamely járásbíróság hozza, míg a feltételes elítélést valamely törvényszék vagy esküdtszék mondta ki, az elhalasztás tekintetében való döntés a törvényszéket illeti. Az összbüntetésre ezen határozmány nem vonatkozik.

7. §.

(1) A feltételes elítélés felett az elsőfokú bíróság, esküdtszéki eljárásban az esküdtszék dönt.

(2) Az erről szóló döntés rendesen felveendő az Ítéletben. Ha ez nem lehetséges pld. azért, mivel nyomozások szükségessé, vagy mivel a feltételes elítélésről való döntés szükségessége csak a felsőbbfokú Ítélet után áll elő, akkor a bíróság nyilvános ülésben a főtárgyalásra érvényes elvek szerint végzésileg dönt.

(3) A feltételes büntetéselhalasztás kimondása ugyanazon jogorvoslatokkal van összekötve, mint a büntetés kimondása.

8. §.

(1) Az elhalasztott büntetés végrehajtását azon bíróság tartozik elrendelni, mely a próbaidőt megállapította. Efelőtt nyilvános ülésben dönt (7. §) a tényállás megállapítása és a közvádlónak, valamint magánvád esetén a magánvádlónak is a meghallgatása után. Ha a vádló és az elítélt kívánják, a nyilvánosság kizárható.

(2) Ily ülésben dönti el a bíróság a próbaidő leteltével azt is, vajjon az elítélt ezen időben megfelelt-e, ha a közvádló beleegyezésével már zárt ülésben nem mondotta ki, hogy az megfelelt.

(3) Ezen végzések ellen halasztó hatályú panasz nyújtható be a felsőbbfokú bírósághoz.

(4) Ha a bíróság kimondja, hogy a feltételesen elítélt a próbaidőben megfelelt, akkor kívánságára neki erről bizonyítványt állít ki.

9. §.

(1) Rendeletileg fog meghatározatni, hogy a feltételesen elhalasztott büntetések miképen tartassanak nyilván.

(2) A büntetési lajstromba ilyen büntetéseket csak akkor szabad bevezetni, ha azok végrehajtására sor került.

(3) Amíg a próbaidő le nem telt, a feltételes elítélésről csak a bíróságnak nyújtható felvilágosítás, más hatóságnak pedig csak akkor, ha valamelyik közszolgálati állásban való alkalmazásról van szó. Felvilágosítás a próbaidő letelte után csupán a bíróságnak nyújtható, ha a feltételesen elítélt ellen büntetőeljárás vezetetik be.

(4) A próbaidő alatt a feltételesen elítélt csak a bíróság kérdésére köteles az elítéltetését közölni.

II. Feltételes szabadonbocsátás.

10. §.

Ha az egy évnél hosszabb szabadságvesztési büntetésre elítélt egyén ezen büntetésnek kétharmadát, de legalább egy évet és aki élethossziglan ítéltetett el, legalább tizenöt évet kitöltött, akkor feltételesen szabadlábra helyezendő, ha feltételezhető, hogy szabadlábon rendesen fog viselkedni. Ennél különösen büntetés alatti magaviselete, továbbá az előzetes életmódja, jelleme és a szabadonbocsátása esetén őt váró viszonyok veendőik mérlegelés alá.

11- §.

(1) A próbaidő egyenlő a büntetés hátralevő részével, de két évnél nem rövidebb. Az élethossziglan elítéltnél tíz évet tesz ki.

(2) A feltételesen szabadonbocsátott a próbaidő tartamára felügyelet alá helyezhető, továbbá a tartózkodási helye és az életmódja tekintetében korlátozásoknak vethető alá.

12. §.

(1) A feltételes szabadonbocsátás felett egy bizottság dönt (»bizottság a büntetés alól való szabadonbocsátásra«), mely azon törvényszéknél alakíttatik, melynek körletében az elítélt a büntetését tölti» A bizottság áll ezen törvényszék két bírójából és az ezen bizottsághoz rendelt államügyészből.

(2) A bizottság határozatait azon tag elnöke alatt hozza, ki a hivatali rang szerint a legidősebb. Szavazattöbbséggel dönt az ügy megvizsgálása után. Az elítélttel mindaz, ami a szabadonbocsátása ellen szól, előzetesen közöltetik, hogy védekezni tudjon.

(3) A bírák és helyetteseik egy év tartamára az országos főtörvényszék elnöksége, illetve a táblabíróság elnöksége által jelöltetnek ki.

13. §.

(1) Az elutasító határozat ellen az elítélt panasszal élhet az igazságügyminisztériumhoz, mely afölött végérvényesen dönt.

(2) Ha a kérvény elutasított, akkor egy év letelte előtt újból be nem nyújtható.

(3) Az átmeneti intézetből feltételesen szabadonbocsátandó, ha a 10. §-ban megállapított feltételek adva vannak. Efölött egy hasonlóké-

pen összeállított bizottság dönt azon törvényszéknél, melynek körletében az átmeneti intézet van.

(4) Ha az elítélt az átmeneti intézetben valamely fegyelmi vagy büntetendő cselekményt követ el, akkor a bizottság elrendelheti a vizsztatérését azon intézetbe, melyben előbb a büntetését töltötte.

(5) Az első és negyedik bekezdésben feltüntetett rendelkezések ellen panasznak helye nincs.

*

A próbaidőre való feltételes elítélés megérdemli, hogy legnagyobb jogi problémáink közé tartozzék. A Btk. idevágó rendelkezései elégtelenek. Az elrettentési teóriát már mindenütt leváltotta a javító teória. A büntetés pedig a mai formájában ront. A nyugati államokban megbocsáttatnak az első ízben elítélteknek, ha a próbaidőn belül jól viselkednek. A bűnösség megállapítása és a büntetés kiszabása annak elszenvédés« nélkül is elegendő intelemként szolgál a vádlottnak, hogy a jövőben hasonló bűncselekménytől tartózkodjék. Ez a próbaidőre való elítélés, nagyon megszigorított esetekben, a vétségeknél és kihágásoknál nálunk is lehetséges, de csak akkor, ha a kiszabott büntetés nem hialadja meg a három hónapot. Ennek a törvénynek ezenfelül még egy hibája is van. A próbaidőre elítéltet nem tekinti büntetlen előéletűnek meg akkor sem, ha a próbaidőn belül megjavult. Büntetése belekerül az Országos Bünygyi Nyilvántartóba. Ez még nem lenne baj, de bekerül ez a feltételes büntetés az elítélt erkölcsi bizonyítványába is. A próbaidőre való elítélés, sőt még a kegyelmi elhatározások is csak a büntetés; fizikai elszenvédéstől mentik meg az elítéltet. Pedig a büntetés tulajdonképpen akkor kezdődik, amikor az elítélt már elszenvedte azt. A büntetett előélet egy olyan óriási mínusz, hogy ezen sok esetben már csak a kivándorlás segít. Maga a büntetés leülése, vagy a pénzbüntetés megfizetése csekélység a büntetett előélet katasztrofális következményeihez képest. Igazságtalanságnak tartom, hogy egy ifjúkori könnyelműségben elkövetett kilengésért bűnhődni kell egy életen át. Erkölcsi bizonyítvány mindenhez kell és ki alkalmaz egy, »priuszos« egyént? Senki. Nem állítom, hogy büntetésre nincs szükség, de a bűnhődésnek arányban kell lennie a bűnhöz és a bűnhődés nem tarthat a sírig. A Btk. idevágó rendelkezései feltétlenül revízióra szorulnak.

Ha egy rablógyilkos megszökik a jogerős bírói ítélet elől és 20 év múlva visszajön, az érvényben levő magyar törvények értelmében »úriember« és tiszta erkölcsi bizonyítványra jogosult, de ha valakit feltételesen elítélnék akár egy napi fogházra is, örökre büntetett előéletűvé válik és nincs rá mód, hogy ezt a büntetését az erkölcsi bizonyítványából valaha is kitörüljék.

3.

Lehozom a rehabilitációs törvény magyar fordítását:**Az 1928. évi június hó 14-én kelt törvény
az elítélés törléséről.**

A Csehszlovák Köztársaság Nemzetgyűlése a következő törvényt hozta:

1. §.

(1) A bíróság a bírói elítélés vagy más, a büntetések lajstromába bevezetett és nem szigorúbb büntetésre, mint egy évi szabadságvesztés büntetésre szóló elítélés törlését engedélyezi, ha az elítélt a büntető-cselekménnyel okozott kárt a lehetőséghez képest jóvátette és a 3. §-ban jelzett időben újból el nem íteltetett.

(2) A bíróság azonban az 1. bek.-ben felhozott feltételek alatt az elítélés törlését megengedheti, ha az ítélet nem szól szigorúbb büntetésre, mint öt évi szabadságvesztés büntetésre, amennyiben egészen rendkívüli körülmények forognak fenn, amelyek az elítéltet, úgy a bűncselekmény természetét és indítóokait illetően, mint az elítéltnak a büntetés kitöltésének ideje óta tanúsított magaviseletét illetően elítéltetésének törlésére érdemessé teszik.

(3) A szabadságvesztésbüntetés tartamában a mellékpénzbüntetésnek behajthatatlansága esetében kiszabott helyettesítő büntetés is beszámítandó.

2. §.

(1) A büntetés mérve a törlés alkalmával nem irányadó:

a) ha csak kizárólag politikai indítóokokból elkövetett bűncselekményről vagy csak a katonai büntetőtörvény második része szerint büntendő cselekményekről van szó;

b) ha húsz évig terjedő életkorban elkövetett bűncselekmény miatt történt elítélésről van szó.

(2) Az elítélés törlése ki van zárva, ha az 1. bek. a) betűje alatt jelzett bűncselekmény miatt halálbüntetés vagy életfogytiglani szabadságvesztésbüntetés szabott ki.

3. §.

(1) A próbaidő (1. § 1. bek.) kitesz:

ia) tizenöt esztendőt, ha más, mint a 2. § 1. bek. a) betűje alatt jelzett büntett miatt három hónapnál hosszabb szabadságvesztésbüntetésre (1. § 3. bek.) történt elítélésről van szó;

b) tíz esztendőt, ha büntett miatt három hónapi vagy ennél rövidebb szabadságvesztésbüntetésre (1. § 3. bek.) történt ítéletről van szó, vagy ha a 2. § 1. bek. a) betűje alatt jelzett büntett miatt történt elítélésről vagy vétség miatt három hónapot meghaladó szabadságvesztésbüntetésre (1. § 3. bek.) történt elítélésről van szó;

c) öt esztendőt az összes többi esetekben.

(2) Ha a cselekmény húsz évig terjedő életkorban követtetett el és ha az ítélet nem szólt egy évnél hosszabb szabadságvesztésbüntetésre, az (1) bek.-ben jelzett időtartam felényire megrövidítetik, azonban legalább három esztendőt tesz ki.

(3) A próbaidő kezdetét veszi, mihamarabb a szabadságvesztés- vagy pénzbüntetés végrehajtatott, elengedtetett vagy elévült. Ebbe be nem számítható azon idő, mely alatt az elítélt zárt intézetben visszatartott.

4. §.

(1) Ha valaki egynél többször elítéltetett, a bíróság az összes elítélések törlését egyidejűleg engedélyezi, ha a feltételek azok mindegyikét illetően fennforognak (1. § 1. bek.) és ha az elítéltnak az utolsó büntetés végrehajtását követő magaviseletéből látható, hogy teljesen megjavult.

(2) Ha azonban az utolsó elítélés csak kihágás miatt vagy csekély jelentőségű és nem aljas vagy becsstelen indítókokból elkövetett vétség miatt történt, a bíróság az előbbi elítélések törlését ezen utolsó elítélés törlése nélkül is engedélyezi.

(3) Ha legfeljebb három, csak kihágások miatt vagy csekély jelentőségű és nem aljas vagy becsstelen indítókokból elkövetett vétségek miatt történt elítélésről van szó, a bíróság mindezen elítélések törlését engedélyezi, ha legalább azok utolsójától számítva a próbaidő letelt.

Ha az elítélés töröltetett, az elítélt ezentúl bírójlag feddhetetlen személynek tekintetik, ha ennek más, még nem törölt elítélés akadályául nem szolgál. Az elítélt fel van mentve ama kötelezettség alól, hogy a bíróság előtt vagy más hatóság előtt erre vonatkozó kérdésre az elítélést fölfedezze. Harmadik személyeknek az elítélésen alapuló jogai érintetlenül maradnak.

6. §.

Az elítélés törlése a büntető iratokban, a büntetések lajstromát vezető hivatal büntetőlapján, a közigazgatási hatóságok följegyzéseiben és az elítélésről vezetett összes egyéb följegyzésekben följegyzendő. A törölt elítélés a büntetések lajstromkivonataiban a büntetések lajstromát vezető hivatal által tett jelentésekbe, vagy feddhetetlenség! bizonyítványokba fel nem vehető, sem azokban semmiféle más módon fel nem tüntethető.

7. §.

Ha a büntetések lajstromában csak egyetlen elítélés van bejegyezve és az ítélet nem szól szigorúbb büntetésre, mint egy esztendei szabadságvesztésbüntetésre (1. § 3. bek.), ez az elítélés a büntetési lajstromkivonatokba, a feddhetetlenségről szóló jelentésekbe vagy bizonyítványokba, még ha nem is töröltetett, már nem veendő fel, ha a szabadság-

vesztés vagy pénzbüntetés végrehajtásának, elengedésének vagy elévülésének időpontjától tizenötévi időtartam, és ha húsz évig terjedhető életkorban elkövetett cselekmény miatt történt elítélésről van szó, tíz évi időtartam eltelt.

8. §.

(1) Az elítélés törléséről azon I. fokú társasbíróság (hadosztálybíróság) határoz, amelynek kerületében az elítélt büntetési lajstromát vezető hivatal van.

(2) Ha polgári bíróság által kimondott elítélések törléséről vagy ezekkel egyidejűleg katonai bíróság által kimondott elítélések törléséről van szó, a polgári bíróság illetékes. Csak akkor, ha kizárólag csehszlovák katonai bíróságok által vagy volt osztrák-magyar monarchia katonai bíróságai által kimondott elítélésekről van szó, illetékes a katonai bíróság.

9. §.

(1) Az elítélés törlése csak indítványra engedélyeztetik.

(2) Az indítványt (kérvényt) az elítélten kívül beadhatják annak házastársa, törvényes képviselője és felmenő vagy lemenő rokonai.

(3) Az államügyész (katonai ügyész) is, ha más indítóokból oly tényköriülmények jutnak tudomására, melyek az elítélés törlését minden további nyomozás nélkül indokolhatják, maga indítványozza az elítélés törlését.

(4) A 2. bek. esetében a bíróság az ügyet az államügyészhez (katonai-ügyészhez) teszi át, aki a kérvény tárgyában a szükséges nyomozást megejti. A szükséges nyomozás az összes közegek által az elítélttel szemben való legnagyobb kímélettel folytatandó le.

(5) Ha katonai bíróság által kimondott elítélés egyidejű eltörléséről van szó, az államügyész kikéri a katonai ügyész véleményét.

10. §.

(1) A bíróság három bírónak (három hadbíróági tisztnek, akik közül a legrangidósebb elnököl) nem nyilvános ülésében az állami ügyész (katonai ügyész) előzetes meghallgatása után végzéssel határoz.

(2) Ha a bíróság úgy találja, hogy a kár még a lehetőség szerint jóvá nem tétetett, határozathozatal előtt közli az elítélttel azt az összeget, melyet még meg kell térítenie és e célból megfelelő határidőt tűz neki.

(3) Ha a bíróság határozathozatala után oly elítélések derülnek ki, melyek miatt az elítélés törlése nem lett volna megengedhető, a bíróság (1. bek.) az államügyész (katonai ügyész) indítványára az elítélés törlése tárgyában hozott végzést hatályon kívül helyezi.

(4) Az (1)-(3) bek. szerinti határozathozatal ellen mindkét félnek joga van a II. fokú társasbírósághoz (legfelső katonai bírósághoz) nyolc nap alatt halasztó hatályú panaszíratot (felfolyamodást) beadni.

(5) Egyébként, amennyiben ebben a törvényben más rendelkezés nincs, az eljárásra a büntető perrendtartások szabályai érvényesek.

11. §.

Összbüntetés vagy egyesített büntetés esetében (a volt magyar büntető perrendtartás 517. §-a) vagy utólagos büntetés esetében (a volt; osztrák büntető perrendtartás 265. §-a és a katonai büntető perrendtartás)311. §-a) az összes ítéletek egyetlen ítéletnek tekintetnek. A törlési időszak megkezdődik, mihamint ezen büntetések végrehajtottak (3. § 2. bek.); ebbe az időszakba beleszámítható az összes büntetések végrehajtása közötti idő is.

12. §.

(1) Ha ezen törvény által az elítélés törlésre vonatkozólag megállapított feltételek nem forognak fenn, ezt csak a köztársaság elnöke rendelheti el (az alkotmánylevél 103. §-a).

(2) Az ilyen törlés iránti kérvényekre vonatkozó eljárás a büntető perrendtartásoknak a kegyelmi kérvényekre nézve előírt rendelkezései szerűit foganatosítatik. Ha azonban csak az elítélés törlése kéretik, úgy az eljárás foganatosítására a 8. §-ban megjelölt bíróság illetékes.

13. §.

(1) Hatályon kívül helyeztetnek:

1. Az elítélés hatálytalanításáról szóló 1918. évi március hó 21-én kelt, a R. G. Bl.-ban 108. sz. a. kihirdetett törvény.

2. Az 1919. évi április hó 10-én kelt, a T. és R. Gy.-ben 208. sz. a. kihirdetett törvény 1. cikke, amely törvénnyel az 1918. évi március hó 21-én kelt, a R. G. Bl.-ban 108. sz. a. közzétett törvény 5. §-ának 1. bek. módosítatik, és a büntető perrendtartás 411. §-a kiegészítettik.

(2) Az elítélés törlésére szóló igény, amellyel valaki az 1. bek.-ben jelzett törvények alapján a jelen törvény hatálybalépte napján már bírt, érintetlenül marad.

14. §.

Ezen törvény végrehajtásával az igazságügyi, nemzetvédelmi és belügyminiszterek bízatnak meg, akik e részben az érdekelt miniszterekkel való egyetértésben járnak el.

4.

Az elítélés törléséről szóló törvény kétséget kizárólag a csehszlovák törvényhozás leghumánusabb törvényei közé tartozott. *A büntetés elszenvedése nem olyan súlyos, mint a büntetés következményeinek vis élése.*

Egy fiatalkori meggondolatlanságban elkövetett bűncselekményért bűnhődni kellett egy egész életen át. Az elítélt erkölcsi bizonyítványt nem kaphatott és erkölcsi bizonyítvány nélkül még hullamosó sem lehetett.

Ezen az anomálián segített az elítélés törléséről szóló törvény. A próbaidőben becsületesen élt embert a társadalom visszafogadta teljesjogú polgárai közé, megbocsátotta a fiatal-

korú megbotlását és letört existenciákat lábra állított. Emberek ezrei áldották ezt a törvényt, akik rehabilitációt kaptak.

Közöttük voltam én is és szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy nem csekély részem volt a törvény megalkotásában. Katonai ügyem végleges elintézése sürgette a rehabilitáció törvénybeiktatását.

De átadom a szót Finkey Ferenc koronaügyésznek.

— . . . *Miért van szükség a rehabilitáció törvénybeiktatására s mit jelent »a büntető ítéletek hátrányos következményeinek megszüntetése«, ezt talán ma már nem szükséges újságolvasó ember előtt hosszasan fejtegetni.*

Igen sokan — jogászok és nem jogászok — évtizedek óta hirdetjük, hogy amennyire szükséges, a társadalom jogrendjének fenntartása érdekében elengedhetetlen a bűncselekmények elkövetőinek megbüntetése s különösen a súlyosabb és a közveszélyes büntetéseknél a törvény teljes szigorával sújtása s amennyire helytelenítem magam is a lágykezű bírói ítéleteket, viszont más oldalról éppen olyan szükségtelen, sőt egyenesen igazságtalan dolog a büntetésüket már kiáltott, tehát a törvény értelmében megbűnhődött embereket a bíróság által megállapított időn túl is, vto&y éppen egész életükre kizárni egyes polgári és politikai jogok gyakorlatából.

Aki olyan súlyos büntetést követett el, hogy a büntetőbíróúaqok azért a törvény alapján életfogytig tartó fegyházra ítélték vagy határozatlan időre (tehát rossz viselete esetén egész életére) szigorított dologházba utalták be, azzal szemben természetesen alig lehet a rehabilitáció szükségéről beszélni. Ámbár büntető-törvénykönyvünk oly emberies volt a büntetési rendszer megalkotásánál, hogy az életfogytiglani fegyházra elítélt is 15 év kitöltése után feltételes szabadságra bocsátható s a szabad életben .töltött 4- év után — kifogástalan viselkedés esetén — felszabadul a rendőri felügyelet alól is, a szigorított dologházba utalt pedig már a minimális beutalási idő kifogástalan kitöltése után feltételes szabadságra bocsátható s így ezeknél a legsúlyosabb büntetéseknél is fennforoghat a rehabilitáció szükségessége.

Ámde ezeknél a közveszélyes nagy büntetéseknél hasonlíthatatlanul nagyobb azoknak az elítélteknek a száma, akik csak meghatározott időre, egynéhány évre vagy hónapra, vagy éppen pár napra kerülnek a szabadságvesztési intézetekbe. Ezekre nézve már most mindég előállhat az a helyzet, hogy az illető büntetésének kitöltése után valóban új, becsületes, munkás életet kezd és tényleg hasznos, tisztességes tagjává válik a társadalomnak. Jogos és igazságos-e már most az ilyen csakugyan jó útra tért embert holta napjáig büntetett előéletűnek, rovottmúltúnak tekinteni és kizárni a közönséges polgárokat megillető különböző jogosítványokból?

De az ilyen jogfosztás és megbélyegzés nem is igazságos, mert amint a keresztény egyházak is feloldozzák a véték terhe

alól a penitenciát kiáltott egyháztagot, úgy a világi törvény-Hozásnak is vezérelve a *Ne bis in idem*: aki Ballotta az elkövetett bűncselekményért reá törvényesen kiszabott büntetést, er többé ezért a cselekményért újból nem büntethető. A kiáltott büntetésnek csak a visszaesés megállapításánál van jelentősége.

Ha a Btk. elfogadta az elévülést, vagyis bizonyos hosszabb idő elteltével fátyolt borít az elkövetett bűncselekményre és a legsúlyosabb büntett elkövetőjét is büntetlenül hagyja, sőt a jogerősen kiszabott büntetés végrehajtását is elengedi a megfelelő hosszú idő eltelte után, abból a humánus elgondolásból, hogy az időmúlás feleslegessé és igazságtalanná teszi az elkésett büntetést, mert az illető ezalatt eléggé megbűnhődött bűnéért^ kikkor még inkább felesleges és igazságtalan azt, aki tényleg kiáltotta a reáért büntetést és kiáltotta a bírói ítélettel megszabott jogvesztési mellékbüntetést is, külön törvényekkel mégis kizárni a polgári és politikai jogok teljességéből s lehetetlenné fenni reánézve, hogy a társadalmi és az állami életben újból elfoglalhassa a tehetsége és szorgalma révén őt megillető helyet és tisztességes megélhetést biztosíthasson magának és családjának. At a rideg bánásmód, amivel nálunk az állam és a társadalom az egyszer megtévedt, de azért megbűnhődött embert a büntetés kitöltése után fogadja, egyenesen a visszaesés útjára kényszeríti a legtöbb kiszabadult büntettest, tehát növeli a nagyobb bűntettek számát.

A kultúrállamok ezzel az elgondolással iktatták törvénybe mindenfelé a rehabilitációt. Franciaország már a nagy forradalom idején, 1791-ben törvényt alkot a bírói rehabilitációról, mgysis az elítéltnak jogot adott arra, hogy büntetésének kitöltése után — a törvényben megállapított feltételek mellett — kérhesse az illetékes törvényszéknél az elítéltetéséből személyére hárult összes káros jogkövetkezmények megszüntetését és jogképességének helyreállítását. A rehabilitáció tehát a francia jogban immár 150 éves jogintézmény s újabban az 1899. és 1900. évi törvények értelmében a büntetést kiállott elítéltnak bizonyos idő eltelte után nem is kell kérnie a bírói eljárást, mert a rehabilitálás önmagától, a törvény erejénél fogva beáll.

A francia kezdeményezés nyomán a legtöbb európai és más kultúrállam is már évtizedek óta törvénybeiktatta a rehabilitációt.

Megvagyok győződve, hogy a jelenlegi igazságügyminiszter ár, aki annyi jelét adta máris a magyar nemzet sorsát érintő nagy kérdések bátor megoldása iránti készségének és kitartó tetterejének, a nagyobb kodifikacionális kérdések mellett fog időt szakítani a rehabilitáció látszólag csekélyebb jelentőségű, de igen sok jóútra tért embert életbevágóan érintő problémájának megoldására is. Hivatalos és magán úton én is, de sok kartársam is, folyton kapjuk az esengő leveleket, melyekben sorsüldözött nagy nehezen elhelyezkedett egyének könyörögnek: mentsük meg

őkeet a büntetett előélet ódiumától és gyötrelmeitől. Az igazságügy miniszter úr, akinél aranyosabb szívű férfit keveset ismerek, teméntelen könnyet fog letörölni, igen sok jobb útra indult emberi fog a helyes úton maradásban megerősítem a rehabilitációs törvény javaslat tető alá juttatásával. De ő mint büntetőjogi szakember is örömét fogja találni abban, ha az igazságos szigor — a büntetőjognak ősidőktől fogva legelsőnek tekintett alapeszméje — mellett a modern büntetőjognak a keresztény erkölcsstanból merített másik vezérelvét és legmagasztosabb célját, a megtérő bűnös felemelését és jó útra segítését lehetővé fogja tenni.

*

Nem fűzök a cikkhez kommentárt, mert csak ismétlésekbe esnék és szavaim gyöngé dadogásként hatnának a tudós büntetőjogász megdönthetetlen érvei mellett. Arra kérem jogászkollégáimat, hogy addig ne nyugodjanak, míg ezt a problémát nem rendezí a parlament.

Ezzel tartozunk nemzetünknek és diadalra juttatjuk Krisztus tanítását: Et dimitte nobis débita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

5.

Elítéltetésem, az ártatlanul elszenvedett börtönévek és a rehabilitációmért folytatott harcom nagy port vert fel a sajtóban is. A sok újságcikk közül kiválasztottam néhányat és eredetiben közlöm.

Hlinka András lapja a »Slovak« a pozsonyi ítélet után 1925 szeptemberében a következő cikket hozta. Ez a cikk is rávilágít a csehszlovák hadseregben uralkodó állapotokra és némi magyarázatot nyújt, miért kellett az erőszakon és csaláson felépült államnak eltűnnie a világ színpadáról. A cikket Tuka Béla utasítására Mach Sanyo jelenlegi szlovák propaganda-miniszter írta, aki akkor a »Slovak« szerkesztőségében dolgozott.

Tiene vojenskej sluzby.
(Samovrazdy.)

»Dobrota vojenskej sluzby posodzujе sa dia
mnozstva vykonaného zla.« V. Hugo.

Niet tyzdíia, aby sme necítali o samovrazde vojaka. Prípady sa mnozia jestli i piokraovanie bude také, bude potrebná zvlátna rubrika v casopisoch pre samovrazdy.

Za posledny rok 120 mladych chlapcov sa dobrovoúie rozlúciło so zivotom a verejnosE je chladná, aieciú kolko musel trpef ten, kory siahnul k puske, aby urobil koniec svojmu zivotu.

Zárazajúce je veiké proento inteligentnej sich vojakov. — Odkial tento zjav? Preoo sa nevysetrí a nepotrestá ten, kto bol prícinou zúfa-

lého cinu vojaka. Viem, ze póton« i tych »nesfastnych lások« by bolo menej.

Najväcsie procento vojakov spácha samovrazdu následkom. surového zaobchodenia predstavenych. Kazdy clovek nie je jednakej duševnej konstrukcie. Nieкто vydrzi i naj s uro vej sie úrážky, ale iny nechá si vziať svoju ľudskú dôstojnost.

Priatel, navráťivsi sa z voj. sluzby mi rozpráva: som duševne tak vycerpany, ako nikdy. Trvať to este rok, bol by som mal dve cesty k vyslobodeniu — blázinec alebo gulku.

Verím mu, lebo boli sme spolu a viem, cez akii kai vári u sikano-vania musel prejsü.

Asi pred tyzdnom pojednával sa zaujímavy procès. Voj tech Cech, odsüdeny iid. 4 rokov garnizonového väzenia po 32 mesiacoch bol pre-pusteny na slobodu ako nevinný-

Pricina odsüdenia bola: útok so zbranou na svojho predstaveného. Za 32 mesiaov vysvetlilo sa iné. Mladému vojakovi, maturantovi vyna-d'ál na cvicisti desátník, ten si to vyprosil a hned bol urceny k raportu. Porucik bez vysluchu zavclil »leh«; — vojak nevedevsi slovensky, ani ceskj^, nevedei co porucik chce, lebo »leh« povel po slovensky je: k zemi. HnecF dostal takú facku, ze spadnul na zem. Stávajúc kryl si hlavu pusku, ako na obranu, mysliac, ze dostane este jednu. Túto obrannú pôzu videl kapitán a dl'a jeho svedoctva vojaka odsüdili bez vysetrova-nia a bez tlumocnika skutocnou vojenskou rychlosfou: za 5 minút.

Takto jedneho cloveka inej národnosti ucili milovať vlasf. Spá-chali na nom najhnusnejsiu krádež. Ukradnúc mu zo zivota 32 mesiacov najkrajšieho veku/ Kto mu ich nahradí? Kto sotre mu bilag vázna? Nik! Takej náhrady sa mu nikdy nedostane.

Viem dobre, ze vojsko nie je, nebolo a ani nebude humánnou in-stitúció u, ale nesmie brat zivoty i vtedy, ked toho nie je zapotreby.

Fordításban:

**A katonai szolgálat árnyoldalai,
(öngyilkosságok.)**

»A katonai szolgálat jóságát az általa véghezvitt igaz-ságtalanságok sorozata mutatja a legjobban. Hugo V.

Nincs hét, hogy ne olvashatnánk katonáöngyilkosságokról. Ezek az esetek annyira szaporodnak, hogy ha tovább így megy, az újságoknak külön rovatot kell vezetni az öngyilkosokról.

Az elmúlt évben 120 fiatalember búcsúzott el ily módon az élettől. Be a közvélemény hideg és nem érzi, hogy mennyit kellett annak szen-vedni, aki a fegyveréhez nyúlt, hogy saját kezével vessen életének végét. Százhusz fiatal élet és a legnagyobb százalékban az intelligensebb kato-nák közül. — Mi ennek a jelenségnek az oka? Miért nem vizsgálják ki az eseteket? Miért nem büntetik azt, aki okozója volt a katoná elszánt cselekedetének? Tudom, mindjárt kevesebb volna azoknak a bizonyos »szerelmi bánatoknak« a száma.

A katonáöngyilkosságok legnagyobb százalékát a feljebbvalók go-

romba bánásmódja okozza. Lelkileg minden ember más konstrukciójú. Az egyik kibirija még a legdurvább sértéseket is, de a másik nem enged elvenni emberi méltóságából egy jottányit sem.

Egyik barátom, aida a napokban jött haza a katonaságtól, mesélte: »Úgy ki vagyok merülve szellemileg, mint még soha. Ha ez a »gyöngy-élet« még egy évig tartott volna, két utam marad a szabaduláshoz: a bolondok háza vagy pedig a golyó.

Elhiszem néki, együtt szolgáltunk és láttam, hogy a sikanériák milyen kálváriát kellett elszenvednie.

Pár nappal ezelőtt egy érdekes per játszódott le a pozsonyi hadosztálybírószágon. Cseh Bélát, a négyévi várbörtönre elítélt katonát harminckét hónapig tartó fogság után, mint ártatlant, szabadlábra helyezték.

Súlyos fegyelmi sértés volt ellene a vád. Harminckét hónapi fogság elszenvedése után egészen más derült ki. A fiatal érettségizett katonát káplárja a gyakorlótéren lehordta. Amikor a katona ezt kikérte magának, rapportra idézték. Főhadnagya minden bevezetés nélkül »v leh«-et vezényel, amit a katona nem érthetett, mert sem szlovákul, sem csehül nem tudott és a vezényszó a »feküdj«re, a »k zemi« volt. Erre a hadnagytól akkora pofont kapott, hogy menten a földre esett. Felkelt és attól való félelmében, hogy még egy pofont kap, fegyverét ösztönszerűleg maga elé tartotta.

Ebből keletkezett a vád. Parancsmegtagadás, fegyverrel a kézben. Az ügy kellő kivizsgálása, tanúk és tolmács nélkül ítélték el a katonát öt perc alatt, igazi katonai gyorsasággal, évekig tartó várbörtönre.

Így tanítottak meg hazaszeretetre egy idegen nemzetiségű embert. A legundorítóbb lopást követték el ellene. Elloptak legszebb éveiből harminckét hónapot. Ki téríti ezt meg néki? Ki mossa le róla a fegyenc bélyeget? Senki. Ilyen elégtételt soha senkitől sem kaphat.

Tudom jól, hogy a katonaság nem egy humanus intézmény. Nem volt sohasem az és nem is lesz, de nem szabad életeket elvenni akkor, midőn arra nincs szükség.

Még egy cikk magyar fordításban. Megjelent Pozsonyban 1926. júniusában — O l'udskej úrovni nášho vojska — címen:

— A cseh légionáriusok lapja a »Národní Osvobození« egy cikket közöl, melyben a cikk írója széltében-hosszában katonáink emberi színvonaláról ír és dicshimnuszokat zeng arról a jólétről, ami hadseregünkben van. Két fényképet is közöl annak bizonyítására, hogy, amit ír, az igaz.

Ugyanezen a napon az újságok egy másik hírt is hoznak, melyet nem szükséges fényképekkel dokumentálni és mégis a legjobb bizonyítéka katonáink erkölcsi és emberi színvonalának. Cseh Béla régi. Póréról van szó, akit a katonai bíróság négy évi börtönre ítélt és harminchárom hónapi börtön után mint ártatlant szabadon bocsátottak. A per azonban tovább tartott. Ma újból elítélték és csodálatos módon éppen harminchárom hónapra. A per gyanús és mindenkinek rögtön feltűnik, hogy a katonai bíróság azért ítélte el a katonát éppen harminchárom

hónapra, mert cselekedelére formális rehabilitációra volt szüksége. Bennünket nem annyira a per eredménye érdekel, nem fogunk foglalkozni az első elítélés formájával sem, de foglalkoznunk kell azzal az állítólagos »bűncselekménnyel«, mely a büntetőiratokban mint a feljebbvalóval szemben elkövetett támadásnak, más szóval lázadásnak van definiálva. Azt az egy ténytet nem értjük, hogyan lehetséges az, hogy hadseregünkben létezik egy tiszt, aki lepofozza a földre a katonát és a régén nem ezt a cseh nemzetiségű tisztet büntetik meg, hanem a Szlovákiából való katonát, aki reflexmozgásszerűen, félve a további pofonoktól, önvédelemből maga elé tartotta a fegyverét.

Katonaságunk erkölcsi és emberi színvonalát nem a szépen berendezett étkezdék mutatják, melynek fényképét a »Národni Osvobozeni«, hozza. Azt hiszem, ez az egyedüli katonai étkezdé az egész republikában és nem kell ezzel annyira henevni. A cikk írójának figyelmébe ajánlom, nézze meg a Szlovákiában levő kaszárnyákat, pl. a nagyszombati telefonzászlóalj barakkjait, ahol a katonák még meleg vizet sem kaptak sajkáik kimosásához. A cikkírónak a szlovákiai kaszárnyában kellene tanulmányoznia a katonaság szellemi és emberi nívóját, a tisztek és őrmesterek viszonyát a legénységhez. Ezekután egészen másként írna. Talán már most, hogy új zászlóaljparancsnokot kaptak, a viszonyok kissé megjavultak. Azonban az előbbi parancsnok alatt ezek a fabarakok a régi osztrák katonai uralom mentesváráként szerepeltek. Ott nem fordult elő, hogy valamelyik tiszt úgy beszélgetett volna a közkatonával, ahogy emberek szoktak egymással beszélni. A hang a legtöbb párbeszédnél a parancsoló úr hangja volt, olyasféle, mint amikor valaki a kuttyját beküldi a vízbe, hogy hozza onnan ki a bedobott botot.

Ahányszor csak írtunk a hadseregünkben történt igazságtalanságokról, nem az agitációs jelszavak, hanem a javítási szándék vezetett bennünket. A katonai szigorúság emberi és erkölcsi színvonalon kell, hogy mozogjon. Amikor a hadseregünkben előfordult szabálytalanságokról írtunk, mindig ezt az erkölcsi nívót követeltük.

Tegnap számunkban az Országos Katonai Parancsnokság helyreigazító nyilatkozatát hoztuk, mely egy pozsonyi kaszárnyára vonatkozott. Ha valaki azt hinné, hogy másutt az állapotok jobbak, az téved.

De térjünk vissza a tegnapi helyreigazító nyilatkozatra. Amit kifogásoltunk a pozsonyi tengerészlaktanyánál, azt kifogásolhatjuk csaknem az összes kaszárnyánál. Ennek a rendszernek meg kell változni, az osztrák módszer, ahol a katona eráris rongyokba bújtatott és dróton rángatott anyag volt, gyökerestől ki kell irtani. A helyreigazítás három pontot érintett és pedig: 1. a büntetéseket, 2. az egészségügyi állapotokat és az ápolást, 3. a kultúrkérdést.

Biztos és letagadhatatlan tény, hogy azért büntetnek, hogy a katonaságnál megmaradjon legalább látszatra a diszciplína. Katonatisztjeink többsége nem rendelkezik szellemi fölényvel, intelligenciájával nem tud tekintélyt szerezni, nem lehet jó példa, hiányzik az erkölcsi alap a parancsolásra és azért úgy segítenek magukon, hogy egyszerűen büntetnek. Kérdezzük azonban, mit jelent egy ártatlan ember megbüntetése? Ez a

legerkölcstelenebb dolog a világon, melyhez csak a rablógyilkosságot lehet hasonlítani. Ez a szabadságrablás és lélekgyilkosság. Hivatkozunk: Cseh Béla esetére. Lehetséges az, hogy valakit tolmács nélkül elítéljenek olyan nyelven, amit az elítélt nem ért, évekig tartó börtönre? Nem olvastuk soha ennek a ténynek a megcáfolását, holott az esetről csaknem az összes cseh, magyar és német újságok írtak. A minisztérium is, más esetben gyorsan küld helyreigazítást, csak ebben az esetben nem küldött volna?!

Vagy egyáltalán lehetséges, hogy megbüntessenek egy katonát egy öntudatlan mozdulatért, aki azután mint közönséges bűnöző, elpusztíthatott volna a börtönben? Ha ez lehetséges, akkor a legnagyobb határozottsággal tagadjuk a katona emberi nivóját. Katonai szolgálatom alatt saját bőrömmön tapasztaltam, hogy a katonákkal embertelen módon bánnak. Ha ma elolvasom a katonaságnál írt naplómát, magam sem akarom hinni annak tartalmát.

A második dolog az egészségügy. Erről a kérdéstről militarista lapjaink egész könyvtárakra valót írtak. Csak arról feledkeztek meg, hogy számszerint közölték volna, hogy hány egészséges ember vonul be katonának és hány jön haza betegen »C« kvalifikációval, mindennemű katonai szolgálatra alkalmatlan állapotban. Pár ityen esetet magam is láttam. A nagyszombati kaszárnyában mi ásta alá Martin közlegény egészségét? A rossz orvosi kezelés! Nagyon sok esetet láttam, sőt jómagammal is megtörtént, hogy a gyomorfájást jódintktúrás torokmosással gyógyították. Tudnám folytatni, de azt hiszem, tudja ezt mindenki, aki a katonaságnál szolgált. A lázat a nadrágszij megrántásával mérték. Ha valakinek fáj a feje, nagyobb bakancsot kapott, ha pedig a szűk bakancs feltörte a lábát, akkor aszpirint. Mindenkiben szimulánst látnak és a leggorombábban bánnak a betegekkel. Miért csinálják ezt? Mert a mi katonai uraink, kezdve a továbbszolgáló őrmesterektől, a katonát nem veszik emberszámba. Náluk csak prófúntot pusztító alak a baka és ha történetesen a szimuláns meghal, ez legfeljebb csak annyit jelent, mintha egy kétkrajcáros bögre összetörölt volna.

Lássuk a harmadik dolgot, a katonai közművelődést, a kultúrunkat. Úgy a mi, mint minden józanul gondolkozó ember álláspontja nem egyezik a katonai állásponttal. Hivatkozhatom politikai és tudományos kapacitásaink legelőkelőbbjeinek véleményére. A modern katonáról szóló masaryki teória a helyes, mert a katonákból nem csinál külön kasztot. A katona terhes kötelességét teljesítő polgárember marad végig és nem agyvelő nélküli masina. Helyszüke miatt nem idézhetek részleteket elmondott beszédeiből a katonai nevelés minden részletét, illetőleg a tiszték és katonák viszonyáról. Az ő elvei minden esetben olyan messze vannak a mi hadseregünkben dívó szokásoktól, akárcsak a tejút legkisebb csillaga földünkötől. Foglalkoztunk már a katonai könyvtárakkal, foglalkozzunk most a katonai nevelés egy másik oldalával. Hogyan hat az úgynevezett felvilágosultság, ez a cseh export katonáinkra. Demoralizálja őket. Amikor az ember és a föld keletkezéséről beszélnek nekik mindenféle teóriákat, darvinizmust stb. a félig intelligens katonának megzavarják a fejét, keveset ért belőle és amit megért, az is ká-

ros. Nagyon sokszor elveszti az Istenben való hitét. Nem lehet a katonaság feladata, hogy istenfélő földművesfiúkból atheistákat neveljen.

A katonai előírások magukban véve nem olyan maradiak és nem is annyira elfogadhatatlanok, csak azokká teszik őket a gyakorlatban.

Vegyük csak például a vasárnapi istentiszteleteket. Vasárnap dél előttre rendelik el a ruha és a fegyverviziteket, abban az időben, amikor templomba lehetne menni. A cél világos: megakadályozni a legénységnek a templombajarást. Lenne bőven idő más napokon is ruha és fegyvervizitekre. És a könyvtár. Ez már a szó legszorosabb értelmében vett provokáció. Nem tudjuk, minek nevezzük a részleges javítást. Mit gondol a katonai parancsnokság, hogy változtat a dolgon, ha egy olyan kaszárnyában, ahol a legénység 60 százaléka szlovák nemzetiségű, a könyvek számának százaléka 1 vagy 3 százalék? Ez még mindig botrány, még akkor is, ha az 1900 könyv közül 37 a szlovák és nem 7. Annál inkább, mivel ezeket a szlovák könyveket szlovák katonák vásárolták a saját pénzükből és a leszerelésük után ajándékozták a könyvtárnak és nem a parancsnokság vásárolta, mint a cseh könyveket. Kérdezzük: mit csinálnak azzal a pénzzel, amit kultúrcélra kapnak?

Például a nagyszombati távirászzászlóaljnál sem voltak jobb az állapotok. Talán még nagyobb százalék szlovák nemzetiségű szlovák katona kapott könyveket, mint Pozsonyban. Most talán több szlovák könyv van ott, de még mindig kevés. Ezeket is a mi sajtókampányunk következtében szerezték be. Szomorú, hogy minden egyes szlovák könyvért verekedni kellett a cseh tisztekkel. Jellemző ez a cseh mentalításra! Várjuk, hogy ezeken a tűrhetetlen állapotokon az Országos Katonai Parancsnokság segíteni fog. A közelmúltban a katonai könyvtárak problémájának megoldására reális indítványt adtunk. Ez megfelelne a szlovák követeléseknek is. Ne felejtse el a katonai parancsnokság, hogy ha továbbra is ilyen mostohán fog bánni a szlovák katonákkal, a szlovák kultúrával, van nekünk más módunk is, hogy a katonai parancsnokságot jobb belátásra bírjuk. Szükség esetén ezeket a sérelmeket a tömeg bevonásával, az utcával fogjuk megoldani és azt hiszem, főlegesen említenem, hogy ez a cseh tiszteknek nem lesz kellemes. Nem akarunk a hadseregben agitálni, hanem meg akarjuk a hadsereget tisztítani olyan elemektől, melyek törvényellenes működésükkel bomlaszlólag hatnak, mely elemek sokszor tisztí uniformisok alatt rejtőznek.

*

A német újságok közül a »Prager Tagblatt« foglalkozott ügyemmel a legrészletesebben. A P. T. bűnügyi riportere dr. Léderer, Prágából lejött Pozsonyba és felkeresett a marhavásártéri lakásomon. Az 1925 szeptember 27-én megjelent négyhasábos cikkénél még a fényképem is hozta. Az Emberi Jogokat Védő Liga prágai elnöke, dr. Bill Frigyes két vezércikket írt ugyancsak a Prager Tagblattban.

DAS MARTHYRIUM UM EIN WORT.

Nach 33 monatiger Haft freigesprochen. — Die Geschichte des Soldaten Béla Cseh.

(Von unserem nach Pressburg entsandten L-r Redakteur.)

Wir brachten am Montag folgende Meldung:

33 Monate unschuldig im Kerker. Im Jahre 1922 wurde der Soldat »Adalbert Cseh aus der Slowakei zu vier Jahren verurteilt, weil er gegen seinen Kommandanten gemeutert und gegen ihn das Gewehr erhoben haben soll. Nachdem Cseh 33 Monate seiner Strafe verbüsst hatte, ersuchte er auf Grund neuen Materials um Erneuerung des Strafverfahrens, das ihm bewilligt wurde. Das Pressburger Divisionsgericht hat ihn, wie »Rano« meldet, für unschuldig erklärt und ein freisprechendes Urteil gefällt.

im Jahre 1922 rückte der damals 21 jährige, in Leventz (Léva) wohnhafte Béla Cseh zum 5. Prager Genieregiment ein. Er hatte die Matura gemacht, war dann an die Budapester Technik gekommen^ musste aber infolge materieller Schwierigkeiten das Studium abbrechen» Seinen Vater hatte er im Weltkrieg verloren, die Mutter lebte weiter in Leventz. Vom Regiment wurde er bald in die Offizierschule geschickt. Da er das Tschechische überhaupt nicht beherrschte, wurde er und viele ungarische junge Leute mit ihm wieder aus der Offizierschule genommen, mit der ausdrücklichen begründung der »Unkenntnis der Dienstsprache«, was für den zu Berichtenden Rechtsfall von Wichtigkeit ist. Die Behandlung nach der Rückkehr aus der Schule sei sehr «schlecht gewesen, wie sie eben gegenüber »Degradierten« zu sein pflegt. In der Verteidigungsschrift, die Cseh anlässlich der Revisionsverhandlung, die am 18. und 19. September in Pressburg stattfand, überreichte heisst es: »Nach meiner Rückkehr aus der Schule begann mein Calvarienweg, der mit vieljähriger Festung endigte. Ich musste die schwerste und schmutzigste Arbeit tun. Und in einem Brief schreibt er: »Ich weigerte mich zum Beispiel dem Zimmerkommandantem die Schuhe zu putzen. Alle Unteroffiziere traten mich mit Füßen. Ich verstand die Befehle nicht und wurde oft wegen kleiner Missverständnisse eingesperrt«. Ernstlich vorbestraft ist Cseh also nicht. Als junger Bursch nahm er die Disziplinarstrafen nicht ernst, ein Leichtsinn, der sich rächen sollte und dem er selbst die Hauptschuld zuschreibt für das Ausmass seines weiteren Leidens

DER KRITISCHE TAG.

Der Korporal Anton Sid, sein Vorgesetzter, geriet am; 5 Mai 1922 auf dem Karolinenthaler Uebungsplatz mit ihm in Streit. Cseh nennt ein paar ausdrücke, mit denen ihn der Korporal an diesem Tag beschimpfte und die er trotz mangelhafter Kenntnis der Dienstsprache verstand, denn sie waren nur allzuhäufig zu hören. (U. a. »Bambula« das ist soviel wie Tölpel.) Cseh wagte es, sich diesen Ton der Behandlung zu verbieten. Sid berichtete den Vorfall dem Zugsführer Zangl, dieser dem Oberleutnant Mlady und der Hess Cseh sofort rufen. Als Cseh eintrat, rief

Mlady: »Leh! Leh!«. Dass er just diesen seltenen Ausdruck für »Nieder!« gebrauchte, wurde für Cseh zum Verhängnis, führte aber dann endlich zu seiner verspäteten Freisprechung. Mlady wollte Cseh demütigend bestrafen befahl »Nieder« aber nicht mit dem im Dienstreglement vorgeschriebenen und normaler Weise gebrauchten Kommandoruf: »Kzemi«, sondern mit dem in den Umsturztagen von den Legionären mitgebrachten[^] seither aber abgeschafften Kommando: »Leh« (Leg dich!) Begreiflicherweise verstand Cseh nicht. Er stand verwirrt da, fragte in gebrochenen Deutsch: »Herr Oberleutnant, was soll ich machen?« Der Oberleutnant rief ausser sich »leh, leh«. »Ich befand mich« erzählt Cseh, in einer furchtbar kritischen Situation. Ich konnte mir nicht vorstellen, was er vor mir wollte. Ich sah mich um ob einer der Herumstehenden mir sagen würde, was zu tun. Plötzlich lag ich auch der Erde.« Der Schlag stammte vom Oberleutnant, Cseh sprang dann auf, wobei er das Gewehr instinktiv in Abwehrhaltung hielt (wie sich bei der Verhandlung in Pressburg herausstellte, war es ungeladen, das Bajonett nicht aufgepflanzt und er hielt den Kolben in den linken Hand.) Diese Abwehrhaltung wurde als offene Auflehnung ausgelegt. Der Kapitän Seidl kam hinzu, bereitete der Szene ein Ende und Cseh wurde auf Grund der §§ 145—147 des Militärgesetzes angeklagt. Diese Paragraphen schliessen auch die Möglichkeit der Todesstrafe nicht aus.

VOR DEM PRAGER DIVISIONSGERICHT.

Die Verhandlung vor dem Prager Divisionsgericht stellt sich in der Tat — man mag die Vorgeschichte beurteilen wie immer — sonderbar dar. Die ganze Verhandlung, so fühlt die Verteidigung des Revisionsprozesses aus daurte fünfzehn Minuten. Dem Angeklagten wurde kein Dolmetsch bewilligt, da er tschechisch verstehe (wiewohl er wegen »Unkenntnis der Dienstsprache« aus der Offizierschule entlassen worden war). Den Richter, den Staatsanwalt, den eigenen Verteidiger verstand er nicht. Er selbst konnte sich mit dem mangelhaften Tschechisch nicht verteidigen, nahm die Sache auch im Gefühl der Ueberzeugung von seiner Unschuld zu leicht. Er hätte aus den Reihen der Mannschaft Zeugen namhaft gemacht, deren Verhör aber abgelehnt wurde. Nach fünfzehn Minuten wurde das Urteil verkündet: 4 Jahre schweren Kerkers. Er wurde nach Tlivesienstadt überführt.

IN FESTUNGSHAFT.

Cseh nahm sein Schicksal immer noch leicht. Er erklärt das heute mit seiner damaligen Jugend. Sein Ex-offo-Verteidiger hatte ihm geraten, das Urteil anzunehmen und um Begnadigung anzusuchen. Cseh kannte die Wege des Bürokratismus nicht und nahm an. Das erste Gnadengesuch wurde abgelehnt. Da befahl ihn eine Art Lethargie. Der Stadtrat von Levenlz, von seiner Mutter darum ersucht, brachte ein zweites Gnadengesuch ein. Der Oberste Militärgerichtshof befürwortete es. Es ist bis heute noch nicht erledigt. »Ich konnte mein Leiden in Theresienstadt nichtmehr ertragen und verlangte die Untersuchung meines Geis-

leszustandes«. Er war seelisch zusammengebrochen. Dass das Leben in Theresienstadt ihn auch physisch schwer schädigte, ist begreiflich. (Abendessen gibt es im Theresienstädter Gefängnis nie.) Es folgten 4 Monate auf der psychiatrischen Beobachtungsstation, bis festgestellt wurde, dass sein Nervenzustand ihn definitiv dienstuntauglich mache und er entlassen wurde. Sein Gesuch um Wiederaufnahme des Prozesses hatte Erfolg. Er wurde dem Pressburger Divisionsgericht übertragen.

REVISION, ABER NICHT WIEDERGUTMACHUNG.

Der Verteidiger Cseh war diesmal Doktor Gyula Friebeisz, der gegenüber dem Vertreter der Anklage Dr. Lukacs vor dem Richter Stabskapitän Dreischuh auf dem Standpunkt verharrte, dass sein Klient nicht offensiv, sondern defensiv gehandelt habe, dass seine Haltung des Gewehres eine reine Reflexbewegung war, um so mehr als der Kolben in der linken Hand war. Das Kuriosum ist, dass jetzt, nach 3 Jahren der Versuch gemacht wurde, die Situation vom 5. Mai 1922 zu rekonstruieren, durch Präzisierung aller möglichen Stellungen jener Situation. Dabei nahm man schliesslich als erwiesen an, dass es sich um keine Offensiv, sondern nur um eine Reflexhandlung handeln konnte, machte sich also die Argumentation des Verteidigers zu eigen. Cseh verlangte die Herbeischaffung des Dienstreglements und es wurde festgestellt, dass der Ausdruck »Ich« dessen Nichtverständnis ihm so teuer zu stehen gekommen war, darin nicht vorkomme. Er sagte: »Wie wäre es, wenn Sie von jemand den Befehl bekämen: »Feküdj le!« (ungarisch nieder!) und verstünden es nicht? »Selbst Kapitän Seidl musste zugeben das Wort nicht gekannt zu haben. Ein magyarisches Blatt schrieb am Tage des Freispruches: »Aus der Verteidigungsrede geht hervor, wie man bei Militär mit jungen Leuten umgeht, die eine Minoritätssprache sprechen.« Und Cseh selbst sagte vor seinen (sozusagen posthumen) Freispruch beim Pressburger Divisionsgericht: »Wer aber gibt mir die dreiunddreissig Monate zurück? Wer gibt mir die Jugend und Gesundheit?« »Eine Klage auf Entschädigung ist nicht möglich denn — so erklärt der Richter Dr. Dreischuh — es handelte sich dabei um eine reine Auffassungsangelegenheit und die Möglichkeit einer aggressiven Absicht war nicht ausgeschlossen.« Auch hat der Militäranwalt die Nichtigkeitsbeschwerde eingebracht. Der Verteidiger denkt über den Ausgang optimistisch.

Nun lebt Cseh auf freiem Fuss bei einer Familie Frank auf dem Viehmarkt in Pressburg. »weiss, dass: »Leh« deutsch »nieder« und ungarisch »Feküdj le« heisst, nur zu gut, ist stark heruntergekommen, geht nervös im Zimmer auf und ab, greift immer wieder nach der Stirn und hält in der Rede inne als wollte er etwas gänzlich Unbegreifliches sich erklären — und wartet, dass, nach Rehabilitierung seiner Ehre, auch seine Existenz wieder hergestellt werde. Er würde jede Stelle annehmen, denn Arbeit allein braucht er, wie er sagt, »um zu vergessen, was er nie wird vergessen können«.

* * *

Befejezésül kortörténeti dokumentumként megmentem Dr. Vécsey Zoltán), a P. M. H. tudós szerkesztőjének sorait, amiket rólunk a csehszlovák hadseregben szolgáló magyar fiúkról írt 1938. november 13-án a Budapesten megjelenő »Felvidéki Magyar Hírlap« első vasárnapi számában:

Magyar katonafiúk mártíromsága az idegen vártán.

Hit és meggyőződés ellenére becsülettel szolgált idegen zászló alatt a felvidéki magyar katona. — Hadügyminiszterek és tábornokok a legjobb katonának mondták a magyart.

Budapest. Azokban a feledhetetlen szépségű napokban, amelyeken a magyar hadsereg katonái északra való előnyomulásukban sorjában megszállták a felvidéki magyarság életterületét, az ősi magyar városokat és a Szent István óta magyar lakossággal telt falvakat, a megmaradt Csehország felől is menetelő magyar csapatok érkeztek vissza a drága szülőföldre. A leszerelt magyar katonák jöttek haza, azok a magyar fiúk, akik a csehszlovák hadseregben szolgáltak és akiket a bécsi egyezmény értelmében a cseh hadvezetőségnek el kellett bocsátania a cseh ármádia kötelékéből. Még cseh egyenruhában állottak oda ezek a derék fiúk a magyar honvédséget váró ujjongó tömeg soraiba, de már magyar kokárda díszlett a sapkájukon és már Horthy Miklós katonáinak érezték magukat, mint ahogy szívükben mindig a magyarok hadurának katonái voltak. Ez a hibrid államképződmény, amely átvette a szétrobbantott monarchia minden terhes örökségét, annak gazdasági és katonai ereje, történelmi hagyománya és küldetése nélkül, átvette a *divide et impera* elvét is és többnyelvű hadseregével akart komoly erőtevéző lenni Európa legexponáltabb pontján. Emlékezünk arra, hogy Prágában magyar katonákat vezényelt ki ez a rendszer a tüntető kommunisták ellen és Beregszász város véres pünkösdjén cseh bakákkal, lövetett a kenyérért tüntető magyar munkásokba. Hitler megrázó szavai szerint ez az állam az elé a szörnyű dilemma elé kívánta állítani a német, magyar és lengyel nemzetiségű katonáit, hogy vagy nép testvéreire löjjenek egy saját létérdekeik ellen felidézett háborúban, vagy pedig hazaárulók legyenek.

A magyar katona a cseh hadseregben híi és meggyőződés ellenére becsülettel megállotta a helyét. Pontosan teljesítette a kötelességét, mindent, amit rábízta, kitűnően teljesített, ezért a cseh hivatalos tényezőknek is az elismerését vívta ki. Hadügyminisztereknek, tábornokoknak és más tényezőknek a nyilatkozatait idézhetnek halomszámra, amelyek mind azt mondják, hogy a magyar legénység a cseh hadsereg legjobb, legtökéletesebb katonája. Emlékezünk rá, hogy az állami ünnepen, október 28-án a Hradsin udvarán rendezett katonai díszszemlén mindig a kivezényelt magyar ezredek vágták ki legjobban a rezet és a szokolünnepeken is a magyar katonák gyakorlatai váltották ki a legnagyobb elismerést.

Miért szomorú a magyar katona?

Becsülettel teljesítette a magyar fiú kötelességét az idegen vártán, Prágában, Königrätzben, Budweisban és a többi cseh megmorva garnizonban, de a lelkében nagy-nagy szomorúság honolt, hogy elszakították a drága hazai tájról s idegen földön kellett szolgálnia. Sok szerencsétlen fiúnak a lelkében a szomorúság és a kétségbeesés annyira elhatalmasodott, hogy önkézével vetett véget életének. A katona-öngyilkosságokról készített statisztika kimutatta, hogy az öngyilkos katonák legnagyobb százaléka magyar nemzetiségű katona volt. Persze, a lelki-lehangoltság mellett sokszor igen nagy szerepet játszott egy-egy tisztnek, őrmesternek durva magaviselete a magyar katonával szemben. Mártíriumot szenvedett igen sok magyar fiú az idegen vártán és sokszor ártatlanul, vagy csekély függelemsértés miatt kellett igen súlyos büntetést elszenvednie. Néha hónapokig, sőt évekig terjedő fogház-büntetés sújtotta a magyar katonát olyan függelemsértésért, amit a vele szemben való durva bánásmód provokált ki.

Prágában egy alkalommal Kleeanda tábornok, a prágai katonai parancsnok meghívta a Prágai Magyar Hírlap szerkesztőségét, hogy a magyar katonák szórakoztatására rendezett kaszárnya-estén vegyünk részt. A szerkesztőség megbízásából én mentem el a műsoros estélyre, amelynek befejezése után Kleeanda tábornok hosszabban elbeszélgetett velem a Prágában szolgáló magyar katonákról. Szórói-szóra ezeket mondotta:

— A magyar katona a prágai helyőrség legjobb emberanyaga. Kötelességét mintaszerűen teljesíti. Csupán a lelki hangulata körül van valami baj, amit nem értek, mert mi jól bánunk velük. A magyar katona mindig szomorú. Ezért rendeztettem ezt a mai estét is, hogy felvidítsam kissé őket. Mondja, miért szomorú a magyar katona?

Nem feleltem erre a kérdésre. Ha feleltem volna, viszontkérdéssel válaszolhattam volna: Miért vagyok szomorú én, akinek vasúti szabadjegyem van és minden vasárnap kényelmesen leutazhatom valamelyik felvidéki magyar városba és ha visszatérek, mindig kényszeredetten, csak a kötelesség parancsszavára szállok ki a vonatból a Wilson-pályaudvaron...

Akkor, amidőn a magyar Felvidék önfelelt boldogsággal ünnepli a felszabadító magyar honvédeket, gondoljunk vissza szeretettel a cseh hadsereg mártírsorsú magyar katonáira. És idézzük egynéhánynak a szellemét...

Jelen Pál tragédiája:

1930. április elején megrendítő eset történt egy Prága melletti arzenálban. Az esetet a Prágai Magyar Hírlap így írta le:

A csehszlovák hadseregnek magyar nemzetiségű, csak magyarul beszélő Jelen Pál nevű közlegényét egy Prága melletti arzenálnál őrszolgálat teljesítése közben a szomszédos őrszem, egy Macura nevű cseh közkatona április 1-én este lelőtte. A szlovenszkoí magyar katonát azonnal megoperálták ugyan, de az operáció már előre kilátástalan volt és Jelen Pál sérüléseibe behalt. A szerencsétlenség úgy történt, hogy

Macura, a szomszédos raktár ore a sötétben elvesztve tájékozódóképességét, őrhelyéről rossz irányban távozott. Eközben meglátta Jelen, meghallotta, de a maga helyén álló Jelen természetesen nem felelt, mire Macura öt lépésnyi távolságról rálőtt Jelenre.

A prágai Express című lap a tragikus esetről a következőket írja: »A köztársaság szolgálatában, a hadsereg vagyónát őrizve, meghalt egy szlovenszki magyar katona, mert ő, vagy a másik őrlépte rajonját, (Valószínűleg azért is, mert magyar volt és egy szót sem tudott csehül?) De az Isten szerelmére! Hogy vezényelhetnek őrszolgálatra idegen nemzetiségű katonákat, akik egyáltalán nem tudják a szolgálati nyelvet?«

32 hónapos várfogság egy reflexmozgás miatt.

Cseh Béla lévő magyar fiú 1921 októberében vonult be és a leitmeritzi tiszti tanfolyamra került. Keserves sorsa volt, fráter, káplárszobaparancsnok, mind alantas munkát végeztetett vele. Az egyik súroltatott, a másik cipőjét tisztította vele, a harmadik az illemhely feltakarítására küldötte. Cseh Béla némán tűrte ezt a bánásmódot, míg 1922 egyik májusi napján végzetes dolog történt vele. Altisztjei folyton kifogásolták gyakorlatait és az őrmester jelentést tett Mlady főhadnagynak, aly már régóta »pikkelt« Cseh Bélára. A főhadnagy ráordított: V leh, ami a német niedernek felel meg, a földre hivatalos vezényszava azonban a »R zemi« volt és így a csehül nem értő Cseh a v leh parancsot nem értette meg. Mlady erre gallérjánál megragadta s a földre teperte. Cseh gyorsan felugrott, fegyverét önvédelmében két kézre markolva maga elé tartotta, majd visszatért társaihoz és tovább gyakorlatozott. Mlady főhadnagy följelentette s a prágai hadosztálybíróóság 15 percnyi tárgyalás után, anélkül, hogy a szerencsétlen fiú ivédekezését előterjesztette volna, négyévi súlyos várfogságra ítélte. A theresienstadti kazamatákban töltött 32 hónapot, míg a pozsonyi hadbíróóság perújítás folyamán föl nem mentette. Testben, lélekben megrokkantán került ki a szörnyű szenvedések odújából a szerencsétlen, kitűnő képességű magyar fiú.

Egy udvardi sírhant.

Szlávik Jóska udvardi magyar fiú Vysoky-My tóban szolgált. Megbetegedett és a katonarvosnak fájdalmaokról panaszkodott. Az orvos, aki Inem értette a fiú panaszait, mindig azzal utasította vissza, hogy »nincs« emmi baja. Szlávik Jóska már nem is mert rapportra menni. 1925 karácsonyára szabadságot kapott, hazament Udvardra^ ahol hirtelen rosszul lett. Bevitték az érsekújvári kórházba, megoperálták, de az elhanyagolt vakbélgyulladásán már a sebész kése sem segített, s a szegény fiúnak el kellett pusztulnia. Anyjához intézett végső szavai ezek voltak: Nem bánom most már, ha meg is kell halnom, édes jó anyám, hiszen má> ilíion vagyok és a drága otthoni földben fogok nyugodni.

A baktipusztai hős.

A kisebbségi magyarság a szívébe zárta Kiss Ferenc, baktipusztai leány emlékét. 1927 nyarán történt az ő tragikus halála az olmtzi katonai

fogházban, ahová Kiss Ferenc 6. gyalogezredben 22 éves magyar katonát őrszolgálatra osztották be. Lecián szökött katona, a hírhedt haramia, társával, Kasparekkel együtt az olmützi fogházban várta a halálos ítélet végrehajtását. A két haramia összejátszott egy Tomica nevű cseh orv. katonával, aki kinyitotta cellájuk ajtaját és Leciának átadta fegyverét. A szökés majdnem sikerült, de Kiss Ferenc megakadályozta. Fegyvertelenül szállott szembe a haramiával és így kényszerítette Leciánt arra, hogy fegyverét használja. Több lövés terítette le és sérüléseibe belehalt. Díszes katonai temetéssel kísérték baktipusztai sírjába, Masaryk és a hadseregfőparancsnokság koszorúja volt a koporsóján, de a magyarság és a szepesi németység virágos koszorúit az egész felvidékről összehordtak a baktipusztai hős sírjára.

Kiss Ferencet úgy temettük el, mint a felvidéki magyarság nagy; halottját, aki a magyar kötelességteljesítésnek és hősiességnek adta ragyogó mintaképét. Törköly József ezeket a szavakat mondotta sírja fölött: »Tragikus szimbólum: a te sorsod, tragikus szimbóluma a magyar katona sorsának, aki idegen érdekekért vértett és mégis odaállították a .vadtottak padjára, mintha a világháború borzalmaiért ő lett volna felelős.«

Három magyar katonafiúnak sírhalmánál állottunk most meg a nagy nemzeti öröm lázas napjaiban, hogy ünnepeljük bennük az ezer esztendeje élő és soha meg nem szűnő magyar katonai erényeket.

1939. október vége.

Pár nap és letelik az első év a megnagyobbodott házában. Mielőtt szerte az országban kigyulladnak az örömtüzek, halottak napján menjünk ki a temetőbe és azzal a forró imával tegyük le a szeretet és megemlékezés virágait a világháború és az azt követő zavaros idők áldozatainak sírjára, hogy mentse meg a Mindenható az emberiséget egy újabb világháború vérzivatarától.